

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA ANABİLİM DALI

ALİAĞA ÇAYI HAVZASINDA (ARGUVAN-MALATYA)
KIR YERLEŞİMLERİNİN BEŞERİ VE EKONOMİK
COĞRAFYASI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

DANIŞMAN
Dr.Öğr. Üy. Selçuk HAYLI

HAZIRLAYAN
Fatma APAYDIN

ELAZIĞ-2021

ÖZET**Yüksek Lisans Tezi****Aliğa Çayı Havzasında (Arguvan-Malatya) Kır Yerleşmelerinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası****Fatma APAYDIN****Fırat Üniversitesi****Sosyal Bilimler Enstitüsü****Coğrafya Anabilim Dalı****ELAZIĞ-2021; Sayfa: XVII + 169**

Aliğa Çayı havzası, Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat Bölümünde, Malatya ili sınırları içerisinde Arguvan ilçesinde yer almaktadır. Havzanın kuzeyinde Çatalan Dağları, güneyinde Karakaya Baraj Gölü, batısında Yazıhan ve Hekimhan ilçelerine ait yerleşmeler, doğusunda ise Arapgir ilçesi yer almaktadır.

Araştırma sahasında ilk nüfus bilgilerine, Osmanlı döneminde rastlanılmıştır. Havza Cumhuriyet sonrası nüfus hareketliliği fazla olan dinamik bir yapı göstermektedir. Bu dinamik nüfus yapısını önce yüksek doğum oranları şekillendirirken, daha sonra ise göçler nüfus seyrini önemli oranlarda değiştirmiştir

Aliğa Çayı havzasında nüfusun gelişimine bakacak olursak; ilk yerleşme bilgilerine 1560 yılında rastlanılmaktadır. Bu dönemde 4 yerleşme bulunurken, nüfus miktarının artmasına bağlı olarak yerleşmeler çoğalmış ve havzada günümüzde 14 yerleşme bulunmaktadır. 1935’den 1970 yılına kadar yüksek doğum oranlarına bağlı olarak nüfus artış gösterirken, 1970 yılından 2000’li yıllara kadar kırdan kente gerçekleşen göç hareketlerinin etkisiyle sürekli olarak bir azalma meydana gelmiştir. 2007 yılından sonra ise değişken özellikler göstermektedir.

Havzada ilk yerleşme bilgisi ve yerleşmelerin ne zaman kurulduğu ile ilgili bilgi ve bulguların tarihi milattan önceye dayanmaktadır. İsaköy, Karahüyük ve Morhamam’da

elde edilen örneklerde yerleşme tarihinin ilkçağlara dayandığını göstermektedir. Havza sınırı içerisindeki yerleşmeler köy ve köy altı yerleşme birimleri ile ikamet etme süresine göre daimi ve geçici yerleşmelerden oluşmaktadır.

Kırsal yerleşme özelliği gösterdiği için, sahanın geçim kaynakları tarım ve hayvancılık faaliyetleridir. Tarım faaliyetleri arasında kuru tarım metoduyla tahıl tarımı ön plana çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aliğa Çayı Havzası, Arguvan, Nüfus, Yerleşme, Tarım, Hayvancılık

ABSTRACT**Master Thesis****HUMAN AND ECONOMIC GEOGRAPHY OF RURAL SETTLEMENTS IN
ALIAĞA STREAM BASIN (ARGUVAN-MALATYA)****Fatma APAYDIN****The University of Fırat****The Institute of Social Science****The Department of Geography****ELAZIG-2021; Page: XVII+169**

Aliağa streambasin is located within the borders, of the province of Malatya in the upper part of the eastern Anatolia region. North of the Basin south of the Çatal mountains, Karakaya Dam Lake in the south, settlements in the west of the Yazihan and Hekimhan districts, to the east is the district of Arapgir

The first settlements in the research area were established BC. However, the first information about settlements was found in the period. The basin shows a dynamic structure with high population mobility after the republic. While this dynamic population structure first had high birth rates, then migrations significantly changed the course of the population structure.

If we look at the development of the population in the Aliağa stream basin. The first settlement information is found in 1560. While there were 4 settlements in this period, today there are 14 settlements due to the growth of the population. While the population increased due to the high birth rates from 1935 to 1970, there was a continuous decrease due to the migration movements from rural to urban from 1970 to 2000. After 2007, it shows variable features.

The information and findings about the first settlement information in the basin and when the settlements were established date back to before Christ. The samples obtained in İsaköy, Morhamam and Karahüyük show us that settlement date goes back to ancient times. Settlements within the basin boundary consist of villages and sub village permanent and temporary settlement units.

The livelihoods of the site are agriculture and animal husbandry activities as it shows rural settlement feature. While grainagriculture is dominant among agricultural activities with dry farming method, live stock activities are mostly seen as sheep and go at farming.

Keywords: Aliğa StreamBasin, Arguvan, Population, Settlement, AgricultureFarming

ÖNSÖZ

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde, Malatya sınırları içerisinde, Arguvan ilçe merkezine bağlı olan Aliğa Çayının sınırları morfolojik olarak belirlenmiştir. Havza içinde yer alan yerleşmeler Aliğa Çayının sınırları içerisine giren ve havzadan etkilenen yerleşmelerdir. Akarsu havzası içinde yer alan kırsal yerleşmelerin beşeri ve ekonomik coğrafya özellikleri, nüfus, yerleşme ve ekonomik faaliyetleri coğrafi prensipler ve bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Fiziki coğrafya özellikleri için farklı literatür ve kaynaklardan araştırma yapılmış elde edilen bilgiler derlenmiştir.

Aliğa Çayının bulunduğu sahada havza sınırına giren yerleşmelerin beşeri ve fiziki özellikler bakımından benzer özellikler taşıması ve çevresinden farklılık göstermesi, burayı tez konusu olarak seçmemizi sağlamıştır. Aliğa Çayı havzası sınırları içerisinde havzanın bazı yerleşmelere kattığı avantaj dışında çok farklı yapı ve morfolojik çeşitlilik görmek mümkün değildir. Havza yapı olarak iki kısma ayrılır dağlık kuzey ile düz plato özelliği gösteren güney kısmı, iki kısım arasında nüfus yerleşme özellikleri ve ekonomik faaliyetler farklılık göstermektedir.

Havzanın beşeri coğrafya özelliklerini en iyi şekilde açıklamak ve ayrıntılı bir çalışma sunmak adına çalışma yapılırken çeşitli bölümler şeklinde incelenmiştir. Birinci bölümde araştırma sahasının fiziki coğrafya özellikleri ile yöntem ve metodolojisi incelenmiştir. İkinci bölümde; havzanın nüfus yapısı dağılışı, yoğunluğu gibi özellikleri doğal çevre şartları ile ilişkilendirilmiştir. Üçüncü bölümde yerleşmelerin kuruluşu, tarihçesi ve yerleşmeleri etkileyen faktörler değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde ekonomik faaliyet türleri ve baskın olan ekonomik faaliyetlerin sebep ve sonuç ilişkisi açıklanmıştır. Sonuç kısmında ise bu dört bölümden elde edilen bilgi ve bulguların analiz edilip değerlendirmesi yer almıştır.

Çalışmamı yaparken yardım ve desteğini esirgemeyen, engin bilgilerinden faydalandığım, danışman hocam **Dr. Öğr. Üy. Selçuk HAYLI**'ye, tecrübelerinden faydalandığım **Prof. Dr. Zeki BOYRAZ'a**, gerek arazi çalışmalarında gerekse de tezi hazırlama sürecinde her zaman destek olan **aileme** teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖZET	II
ABSTRACT.....	IV
ÖNSÖZ	VI
İÇİNDEKİLER	VII
TABLolar LİSTESİ	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XIII
HARİTALAR LİSTESİ	XV
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	XVI

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ	1
1.1. Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Doğal Ortam Özellikleri	1
1.2 Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Metodolojisi.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALİAĞA ÇAYI HAVZASININ NÜFUS COĞRAFYASI	10
2.1. Nüfusun Gelişimi	10
2.2.Hane Halkı Büyüklüğü.....	17
2.3. Göçler	24
2.4. Nüfusun Yaş ve Cins Yapısı	28
2.5. Nüfusun Dağılışı	36
2.6. Nüfus Yoğunlukları.....	45
2.6.1. Aritmetik Nüfus Yoğunluğu.....	45
2.6.2. Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu	51
2.7. Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Durumu	57
2.8.Nüfusun Eğitim Yapısı.....	60

2.9. Nüfusun Sağlık Durumu	66
----------------------------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ALİAĞA ÇAYI HAVZASININ YERLEŞME COĞRAFYASI 67

3.1. Yerleşmelerin Tarihçesi	67
------------------------------------	----

3.2. Yerleşmeler Üzerinde Etkili Olan Faktörler	68
---	----

3.3. Yerleşme Tipleri.....	73
----------------------------	----

3.3.1. Geçici Yerleşmeler	73
---------------------------------	----

3.3.2. Devamlı Yerleşmeler	74
----------------------------------	----

3.3.2.1. Mezralar	75
-------------------------	----

3.3.2.2.Köyler	77
----------------------	----

3.3.2.2.1. Köylerin Şekil Bakımından Sınıflandırılması	78
--	----

3.3.2.2.2. Köylerin Yerleşme Dokusu Özellikleri.....	80
--	----

3.3.2.2.3. Köylerin İdari Yapısı.....	84
---------------------------------------	----

3.3.2.2.4. Köylerin Adlarına Göre Sınıflandırması	85
---	----

3.3.2.2.5. Kuruluş Yeri Bakımından Yerleşmeler.....	87
---	----

3.3.2.2.6. Geçim Kaynaklarına Göre Köylerin Özellikleri	93
---	----

3.3.2.3.7. Köylerde Nüfus Miktarının Alanla İlişkisi	94
--	----

3.4. Meskenler	96
----------------------	----

3.4.1. Meskenleri Etkileyen Doğal ve Beşeri Faktörler	97
---	----

3.4.2. Meskenlerin Özellikleri	98
--------------------------------------	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ALİAĞA ÇAYI HAVZASININ EKONOMİK COĞRAFYASI 118

4.1. Ekonomik Faaliyetleri Etkileyen Faktörler	118
--	-----

4.1.1. Doğal Faktörler.....	118
-----------------------------	-----

4.1.2.Beşeri Faktörler	129
------------------------------	-----

4.2. Ekonomik Faaliyetler	139
---------------------------------	-----

4.2.1. Tarımsal Faaliyetler	139
4.2.2. Tarımsal Ürünler	140
4.2.3 Hayvancılık.....	145
4.2.3.1.Büyükbaş Hayvancılık	149
4.2.3.2.Küçükbaş Hayvancılık	150
4.2.2.3.Kümes Hayvancılığı	152
4.2.2.4.Arıcılık	154
4.3.Ulaşım	155
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	159
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	159
KAYNAKÇA.....	163
ÖZ GEÇMİŞ	169

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.	Aliğa Çayı Havzasında 1560 yılı Nüfus Miktarı.....	10
Tablo 2.	Türkiye Kırsal, Malatya Kırsal ve Aliğa Çayı Havzasında Kırsal Nüfusun Gelişimi	11
Tablo 3.	Aliğa Çayı Havzasında Kırsal Nüfus artış Hızı, Nüfus Artış Oranı, Yıllık Artış Miktarı ve Aritmetik Artış Hızı	14
Tablo 4.	Aliğa Havzasında Kır Nüfusunun 1981 ve 2019 Yıllarında Ortalama Hane Büyüklüğü.....	18
Tablo 5.	Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun 1935-2019 Yılları Arası Miktarları	21
Tablo 6.	Aliğa Çayı Havzasında 1981 Yılında Kırsal Yerleşmelere Göre Göç Eden Kişi Sayısı	24
Tablo 7.	Aliğa Çayı Havzasında 2000-2019Yılları Arasında Kırsal Yerleşmelere Göre Göç Eden Kişi Sayısı	26
Tablo 8.	Aliğa Çayı Havzasının 2019 Yaz ve Kış Mevsimi Kır Nüfusları	28
Tablo 9.	Aliğa Çayı Havzası Kırsal Nüfusunun, Türkiye Kırsal ve Malatya Kırsal Nüfusu İle Karşılaştırmalı Cinsiyet Oranı	30
Tablo 10.	Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Bölünüşü	32
Tablo 11.	Aliğa Çayı Havzası Kır Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Bölünüşü	33
Tablo 12.	Aliğa Çayı Havzasında, Kır Nüfusunun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Bölünüşü	35
Tablo 13.	Aliğa Çayı Havzasında Kır Yerleşmelerinin Nüfus Büyüklüğü	42
Tablo 14.	Aliğa Çayı Havzasında Kır Yerleşmelerinin Nüfus Büyüklüğü	43
Tablo 15.	Aliğa Çayı Havzasında Yerleşmelerin Büyüklüğü(2019).....	43
Tablo 16.	Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Aritmetik Yoğunluğu	47
Tablo 17.	Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Fizyolojik Yoğunluğu	53
Tablo 18.	Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Ekonomik Faaliyet Türleri	59
Tablo 19.	Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Eğitim Durumu	61
Tablo 20.	Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Eğitim Durumu	62
Tablo 21.	Aliğa Çayı Havzasında Eğitim Amaçlı Taşımacılık Faaliyetleri	64

Tablo 22. Aliğa Çayı Havzasındaki Kır Yerleşmelerinin Yükselti Değerleri	70
Tablo 23. Aliğa Çayı Havzasındaki Kır Yerleşmelerinin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı	71
Tablo 24. Aliğa Çayı Havzasında Bağlı Oldukları Kır Yerleşmelerine Göre Mezralar	76
Tablo 25. Aliğa Çayı Havzasında Kır Yerleşmelerinin Şekil Yönünden Ayrımı	79
Tablo 26. Köylerin Doku Bakımından Sınıflandırılması	82
Tablo 27. Aliğa Çayı Havzasında Köylerin İdari Bakımından Sınıflandırılması	85
Tablo 28. Aliğa Çayı Havzasında Köylerin Eski İsimleri	87
Tablo 29. Aliğa Çayı Havzasındaki Kır Yerleşmelerinin Jeomorfolojik Birimlere Göre Dağılış Oranları	89
Tablo 30. Aliğa Çayı Havzasında Köy Yerleşmelerinin Jeomorfolojik Birimlere Göre Dağılışı	90
Tablo 31. Aliğa Çayı Havzasında Kır Yerleşmelerinin Geçim Kaynaklarına Göre Durumu	94
Tablo 32. Aliğa Çayı Havzasında Kırsal Alanların Toplam Arazi Miktarı	95
Tablo 33. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Yapı Malzemesine Göre Durumu (1981)	100
Tablo 34. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Yapı Malzemesine Göre Durumu (2020)	101
Tablo 35. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Yapı Malzemesine Göre Durumu (1981-2020)	102
Tablo 36. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Kat Sayısına Göre Durumu	105
Tablo 37. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Oda Sayısına Göre Durumu	107
Tablo 38. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Çatı Şekillerine Göre Durumu	109
Tablo 39. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Çatı Örtü Malzemeleri	111
Tablo 40. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Hâlihazır Durumu	114
Tablo 41. Aliğa Çayı Havzasında Ağıl ve Ahırın Meskenlerdeki Yeri	115
Tablo 42. Aliğa Çayı Havzasında Arazinin Türü ve Kullanım Şekli	130
Tablo 43. Aliğa Çayı Havzasında Tarımsal Arazilerin Varlığı	131
Tablo 44. Aliğa Çayı Havzasında İşletme Büyüklüğü Gruplarına Göre Parsel Sayısı Oranları	133

Tablo 45. Aliğa Çayı Havzasında Kır Yerleşmelerinin Ortalama Parsel Büyüklüğü	135
Tablo 46. Aliğa Çayı Havzasında, Kır Yerleşmelerinde Kullanılan Tarım Aletleri	137
Tablo 47. Aliğa Çayı Havzasında, Kır Yerleşmelerinde Kullanılan Tarım Aletleri	138
Tablo 48. Aliğa Çayı Havzasında Kır Yerleşmelerine Göre Önde Gelen Tarım Ürünleri	143
Tablo 49. Aliğa Çayı Havzasında Kırsal Alandaki Tarım Alanları, Kullanım Türü ve Oranları	145
Tablo 50. Aliğa Çayı Havzasında Yerleşim Yerlerine Göre Hayvan Sayısı	147
Tablo 51. Aliğa Çayı Havzasında Yerleşim Yerlerine Göre Hayvan Sayısı	148
Tablo 52. Aliğa Çayı Havzasında Yerleşmelere Göre Hayvan Varlığı Oranları	152
Tablo 53. Aliğa Çayı Havzasında Kümes Hayvanları Varlığı	153
Tablo 54. Aliğa Çayı Havzasında Arıcılık Faaliyetleri ve Kovan Sayısı	154
Tablo 55. Aliğa Çayı Havzasındaki Taşıt Sayısı (1980)	156
Tablo 56. Aliğa Çayı Havzasındaki Taşıt Sayısı (2020)	157

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 1.	Türkiye Kırsal Nüfusunun Gelişimi (TÜİK, Genel Nüfus sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 1935-2020)	12
Şekil 2.	.Malatya Kırsal Nüfusunun Gelişimi (1935-2019) (TÜİK, Genel Nüfus sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları).....	12
Şekil 3.	Aliğa Çayı Havzasında Kırsal Nüfusun Gelişimi (DİE Genel Sayımları, TÜİK, Genel Nüfus sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 1935-2019).....	13
Şekil 4.	Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Yıllara Göre Nüfus Artış Hızı Değişimi (TÜİK, Genel sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 1935-2019).....	14
Şekil 5.	Aliğa Havzasında, Kır Nüfusunun 1981 ve 2019 Yıllarında Ortalama Hane Büyüklüğü (Köy Envanter Etütleri(1981)Arazi Anket Sonuçları, TÜİK;Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları) (2019) 19	
Şekil 6.	Türkiye ve Malatya Kırsal Nüfusu ile Aliğa Çayı Havzası Kırsal Nüfus Cinsiyet Oranları Değişimi(TÜİK, Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlar)	31
Şekil 7.	Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Bölünüşü ((TÜİK, Genel nüfus sayımları, 2000)	33
Şekil 8.	Aliğa Çayı Havzası Kır Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Bölünüşü (TÜİK, Genel sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2019)	34
Şekil 9.	Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Bölünüşü (TÜİK, 2000 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sonuçları 2000 Anket Sonuçları, 2019).....	35
Şekil 10.	Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Ekonomik Faaliyet Türleri (Anket Sonuçları, 2020).....	60
Şekil 11.	Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Eğitim Durumlarının Karşılaştırılması	62
Şekil 12.	Gevşek Dokuya Sahip Olan Yazıbaşı Köyü	83
Sekil 13.	Aliğa Çayı havzasında Köylerin Toponomik Kökenleri.....	87

Şekil 14.	Aliğa Çayı Havzasındaki Kır Yerleşmelerinin Jeomorfolojik Birimlere Göre Dağılışı	89
Şekil 15.	Vadi İçine Kurulan Koyuncu Köyü	91
Şekil 16.	Aliğa Çayının kaynak noktasında, havzanın en kuzeyinde kurulan Konakbaşı köyü, dağlık yerleşme biriminde bulunmaktadır.	92
Şekil 17.	Aliğa Çayı Havzasında Köylerin Yüzölçümlerinin Kapladığı Oranlar	96
Şekil 18.	Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Yapı Malzemesine Göre Durumu .	101
Şekil 19.	Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Yapı Malzemesine Göre Durumu .	102
Şekil 20.	Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Yapı Malzemesine Göre Durumu .	103
Şekil 21.	Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Kat Sayısına Göre Durumu	105
Şekil 22.	Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Oda Sayısına Göre Durumu	108
Şekil 23.	Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Çatı Şekillerine Göre Durumu	
Şekil 24.	Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Çatı Örtü Malzemeleri	112
Şekil 25.	Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Hâlihazır Durumu	114
Şekil 26.	Aliğa Çayı Havzasında Ahırın Meskenlerdeki Yeri	116
Şekil 27.	Morhamam Köyünde Sulamalı Tarım Alanları	121
Şekil 28.	Aliğa Çayı Havzasında Arazinin Türü ve Kullanımı	130
Şekil 29.	Aliğa Çayı Havzasında Tarımsal Arazilerin Varlığı	132
Şekil 30.	Aliğa Çayı Havzasında İşletme Büyüklüğü Gruplarına Göre Aile Sayısı Oranları	133
Şekil 31.	Aliğa Çayı Havzasında İşletme Büyüklüğü Gruplarına Göre Parça Sayısı Oranları	134
Şekil 32.	Aliğa Çayı Havzasında Mülkiyet Gruplarının Toplam Araziye Oranları	134
Şekil 33.	Aliğa Çayı Havzasında Yerleşmelerin Parça Sayısı ve Toplam Dekarları Köy Envanter Etütleri	136
Şekil 34.	Aliğa Çayı Havzasında Yerleşmelerin Ortalama Parsel Büyüklükleri Köy Envanter Etütleri	136
Şekil 35.	Aliğa Çayı Havzasında Tarım Alanları, Kullanım Türü ve Oranları	145
Şekil 36.	Aliğa Çayı Havzasında Yerleşim Yerlerine Göre Hayvan Oranları	147
Şekil 37.	Aliğa Çayı Havzasında Yerleşim Yerlerine Göre Hayvan Oranları	149

HARİTALAR LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Harita 1. Aliğa Çayı Havzasının Lokasyon Haritası	1
Harita 2. Aliğa Çayı Havzasının Fiziki Haritası	2
Harita 3. Aliğa Çayı Havzasının Topoğrafya Haritası.....	4
Harita 4. Aliğa Çayı Havzasında Nüfusun Dağılışı	39
Harita 5. Aliğa Çayı Havzasında Nüfusun Dağılışı	40
Harita 6. Aliğa Çayı Havzasında Nüfusun Dağılışı	41
Harita 7. Aliğa Çayı Havzasında Kır Yerleşmelerinin Nüfus Büyüklükleri	44
Harita 8. Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Aritmetik Yoğunluğu.....	48
Harita 9. Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Aritmetik Yoğunluğu.....	49
Harita 10. Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Aritmetik Yoğunluğu.....	50
Harita 11. Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Fizyolojik Yoğunluğu.....	54
Harita 12. Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Fizyolojik Yoğunluğu.....	55
Harita 13. Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Fizyolojik Yoğunluğu.....	56
Harita 14. Aliğa Çayı Havzasında Kır Yerleşmelerine Göre Eğitim Durumu	65
Harita 15. Aliğa Çayı Havzasında Kır Yerleşmeleri Haritası.....	72
Harita 16. Aliğa Çayı Havzasında Farklı Şekillere Sahip Köyler	80
Harita 17. Aliğa Çayı Havzasında Köylerin Doku Bakımından Sınıflandırılması.....	82
Harita 18. Aliğa Çayı Havzasında Arazi Kullanım Haritası.....	123
Harita 19. Aliğa Çayı Havzasının Toprak Haritası.....	125
Harita 20. Aliğa Çayı Havzasının Arazi Kabiliyet Sınıflandırması	128
Harita 21. Aliğa Çayı havzasında Kır Yerleşmelerine Göre Tarım Ürünleri	144
Harita 22. Aliğa Çayı Havzasında Ulaşım	158

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Fotoğraf 1. Aliğa Çayı Havzasında Bazı Yerleşmelerin Jeolojik Özellikler.....	5
Fotoğraf 2. Havza sınırları içerisinde faal olarak eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü tek okul olan, Yazıbaşı köyü İlkokul ve Ortaokulu	64
Fotoğraf 3. İsaköy Yakınlarında Mevsimlik Olarak Kullanılan Bahçe Evi (Sadece yaz aylarında ürünü hasat etmek için kullanılmaktadır).....	74
Fotoğraf 4: Kuzeyde dağlık alanda kurulmuş Koyuncu köyünde çevresine oranla tarım arazilerinin varlığına sahip olanÇırakuşağı mezrası	77
Fotoğraf 5: Yazıbaşı köyüne bağlı olan Zangolar mezrası küçükbaş hayvancılık faaliyetleri yürütülmektedir.	77
Fotoğraf 6. Köy merkezinde toplu yerleşme özelliği gösteren İsaköy Aliğa Çayı havzasının en büyük yerleşmelerinden biridir. Güney yarısındaki düz araziler üzerine kurulmuş,.....	83
Fotoğraf 7. Toplu dokuya sahip olan Kuyudere köyü.....	84
Fotoğraf 8. Yamaca Kurulan Yazıbaşı Köyünün Kuzeydoğusu	90
Fotoğraf 9. Vadi İçine Kurulan Koyuncu Köyü	91
Fotoğraf 10. Morfolojik birim olarak vadi yamacına Kurulan Morhamam köyü,	92
Fotoğraf 11. Kerpiç Yapıdan Oluşan Mesken Türüne Örnek.....	104
Fotoğraf 12. Betonarme ve Kerpiç Yapıdan Oluşan Mesken Örnekleri	104
Fotoğraf 13. İki Katlı Betonarme Mesken Örneği (İsaköy) günümüzde inşa edilen meskenlerin tamamı betonarme olarak inşa edilmektedir	106
Fotoğraf 14. İki katlı kerpiç mesken örneği(Aşağı Sülmenli köyünde bulunan bu mesken, havzaya özellikle 2000 yıllardan önce hâkim mesken tipini oluşturmaktadır.)	106
Fotoğraf 15. Tek Odalı Mesken Örneği (Aşağı Sülmenli Köyü)	108
Fotoğraf 16. Kıрма Çatı Örneği.....	110
Fotoğraf 17. Düz Dam, Beşik ve Kıрма Çatı Örnekleri	111
Fotoğraf 18. Sac ve Kiremitle Kaplı Çatı Örnekleri.....	112
Fotoğraf 19. Toprak, Sac ve Kiremitle örtülü Çatı Örnekleri.....	113
Fotoğraf 20. Hâlihazır Durumu Çürük Olan Mesken Örneği	115

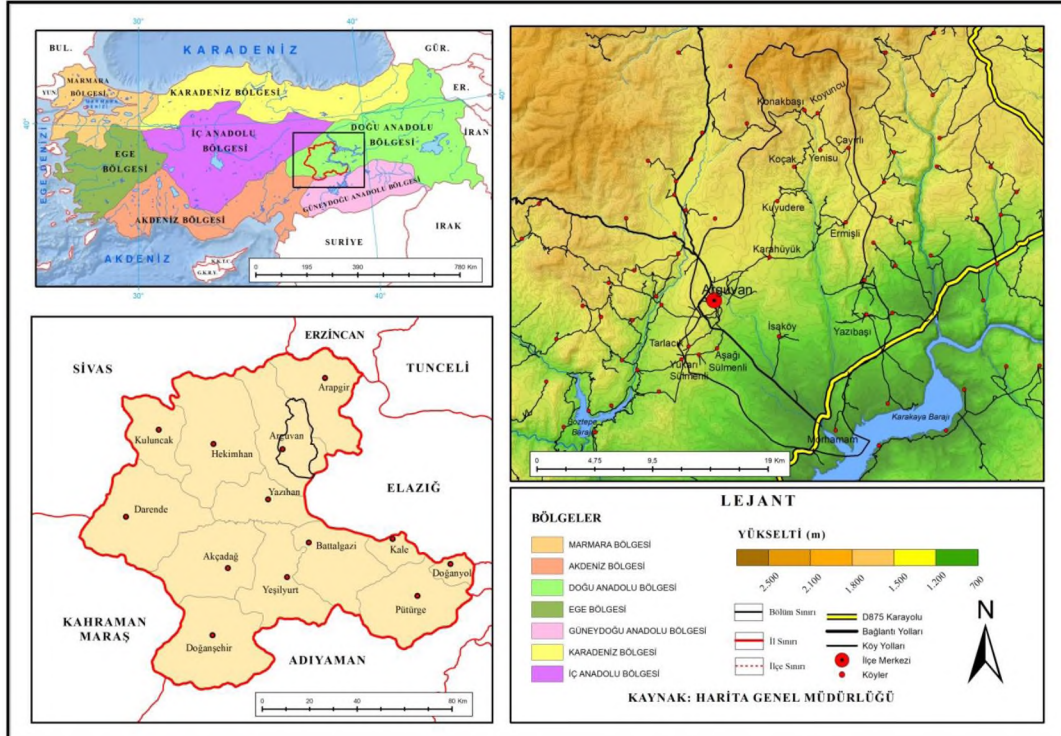
Fotoğraf 21. Evin Yanına Yapılan Ahır ve Depo Eklentileri	117
Fotoğraf 22. Hem Ev Bünyesinde	117
Fotoğraf 23. Yazıbaşı Köyünün Güneyinde Geniş Düzlükler Şeklinde Uzanan Kuru Tarım Alanları.....	121
Fotoğraf 24. Yazıbaşı köyü yakınlarında kışlık buğday	141
Fotoğraf 25. Morhamam Köyünde Kayısı Bahçeleri	142
Fotoğraf 26. Yazıbaşı Köyünde Nadasa Bırakılan ve Boş Olan Tarlalar.....	143
Fotoğraf 27. Yukarı Sülmenli köyünde nadasa bırakılan tarlalarda otlatılan sığır sürüsü	150
Fotoğraf 28. Küçükbaş Mera Hayvancılığı (Aşağı Sülmenli Köyü)	152

BİRİNCİ BÖLÜM

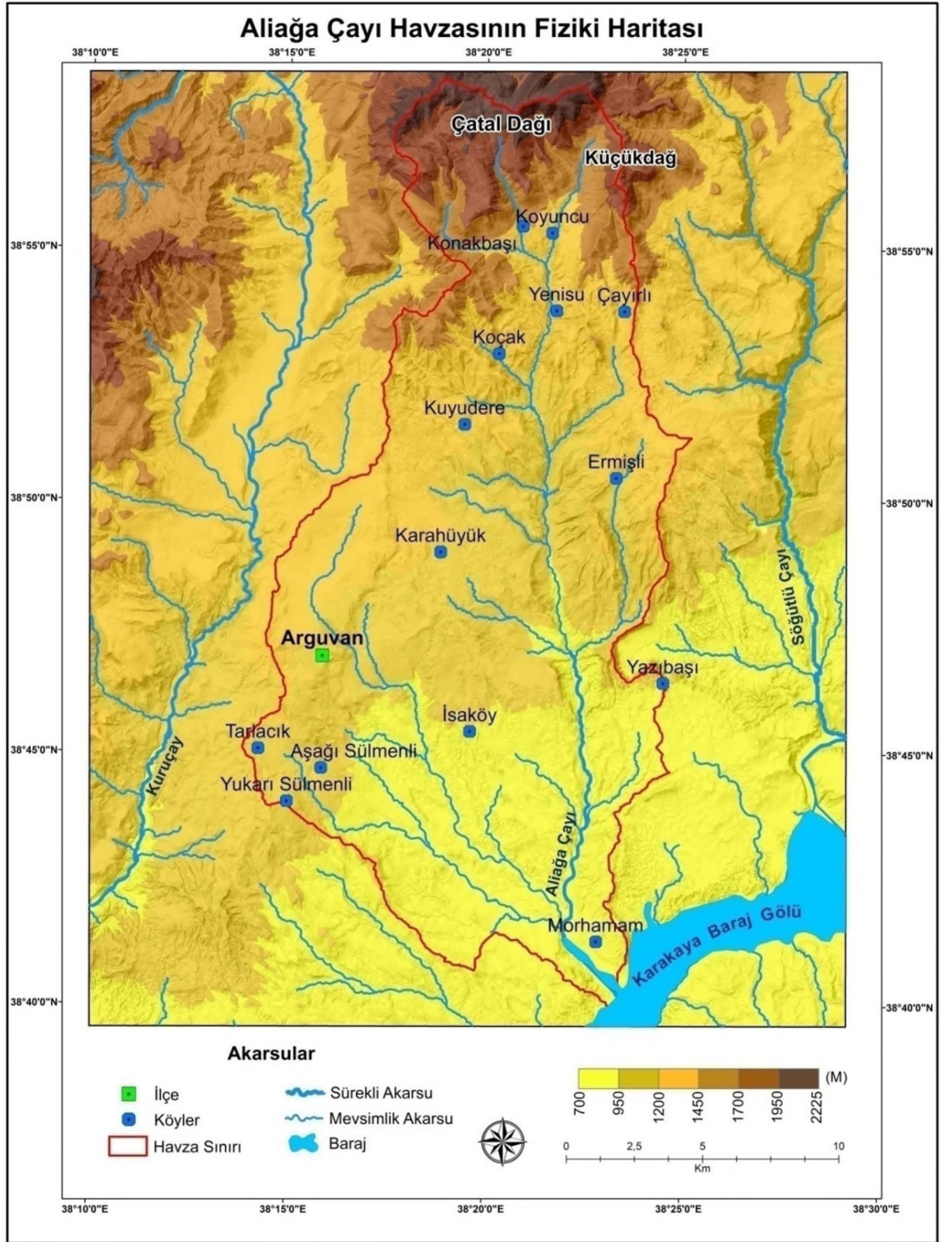
1.GİRİŞ

1.1. Araştırma Sahasının Yeri, Sınırları ve Başlıca Doğal Ortam Özellikleri

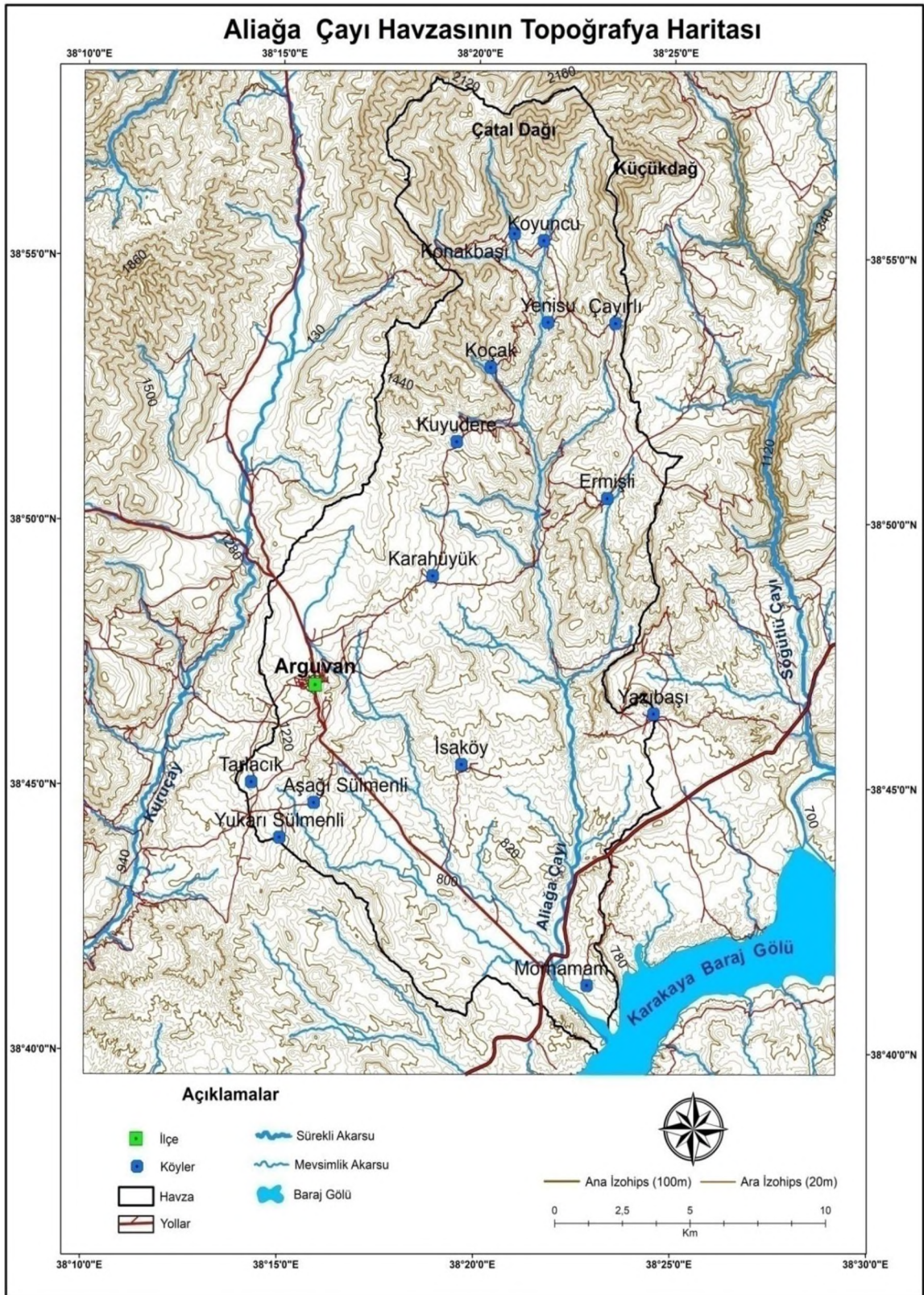
Aliağa Çayı, Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat Bölümünde Malatya ili sınırları içerisinde Arguvan ilçesinde yer almaktadır. Aliağa Çayı kuzey - güney yönünde uzanmaktadır. Aliağa Çayı havzasının genel sınırlarına baktığımızda; Aliağa Çayı havzası, Doğu Anadolu Bölgesinin Yukarı Fırat Bölümünde, Malatya ili sınırları içerisinde Arguvan ilçesinde yer almaktadır. Havzanın kuzeyinde, Çatalan Dağları, güneyinde; Karakaya Baraj Gölü, batısında; Yazıhan ilçesine ait Aksütlü, Karaca, Boyaca ve Balaban ile Hekimhan ilçesine ait Dikili, Saraylı ve Ballıkaya yerleşmeleri, doğusunda ise, Arapgir ilçesine ait Sugeçti, Meşeli, Sipahiuşağı ve Bacalı yerleşmeleri yer almaktadır. Havza 307 km²'lik yüz ölçümüyle dar bir alan kaplamaktadır. Aliağa Çayı havzası bölgeye adını vermektedir (Harita 1).

Harita 1. Aliğa Çayı Havzasının Lokasyon Haritası

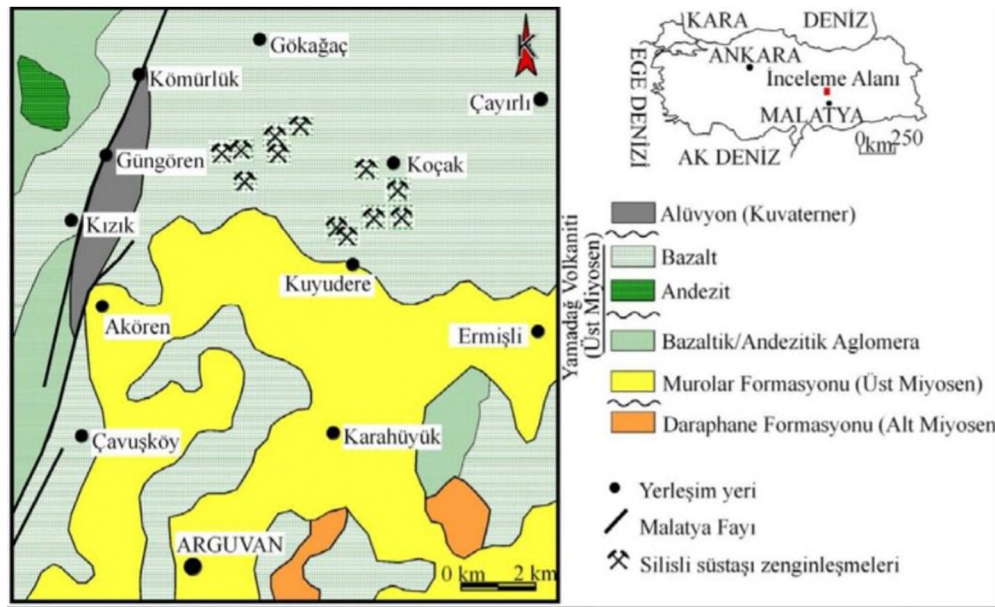

Batısında Kuruçay, doğusunda, Söğütlü Çayı havzaları ile komşu olan Aliğa Çayı havzasının yer şekilleri bakımından havza sınırı boyunca, özellikle kuzey - güney arasında farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Akarsuyun kaynak noktası olan kuzey kesimi dağlık ve yükselti değerinin fazla olduğu alanlara karşılık gelmekte iken, güneye doğru yükselti ve eğim değerlerinin düştüğü görülmektedir. Havzada kuzeyde bulunan Çatal Dağları ve Küçük Dağlar yükselti ve engebeyi artırmıştır. Havzanın kuzey sahasında batıda Çatal sıradağları uzanırken, doğu kesiminde Küçük Dağlar uzanış göstermektedir. Havzada kuzeyde uzanan bu dağlık kütleler kuzey - güney arasında yükselti değerleri eğim ve jeomorfolojik ünitelerin farklılık göstermesine neden olmuştur. En kuzeyde Konakbaşı yerleşmesinden başlayan yerleşme sınırı, en güneyde Karakaya Baraj Gölünün kuzeyinde Morhamam yerleşmesiyle sınırlanmaktadır. Kuzey ve güney yerleşmeleri arasındaki yükselti değerleri topoğrafik faktörlere göre farklılık göstermektedir. Havzanın güneydoğu kesiminde yer alan Morhamam köyünde yükselti 780' m'ye Karakaya Baraj Gölünün bulunduğu Aliğa Çayının göle döküldüğü kısımda ise 700'm'ye kadar düşerken, havzanın kuzey kısmında Konakbaşı yerleşmesinin kuzeyinde yer alan Çatal Dağlarında ise yükselti 2120 metreye kadar çıkmaktadır. Havzanın en yüksek alanı ve en alçak alanı arasındaki yükselti farkı, 1400 metredir. Havzanın ortalama yükseltisi 1250 m civarındadır. Havza kuzeyi ve kuzeybatısı yüksek sıra dağlarla çevrili olduğu için, havza sınırı bu alanlarda daralmakta güney ve güneydoğuya doğru ise genişlemektedir. Havzayı kuzeyden ve kuzeybatıdan sınırlandıran dağlar, sahanın fiziki şartlarının yanı sıra iktisadi faaliyet, yerleşme yerlerinin seçilmesi ve nüfusun dağılışında da etkili olmuştur (Harita 2 ve 3).

Harita 3. Aliğa Çayı Havzasının Topoğrafya Haritası

Doğu Anadolu’da Sivas-Malatya yöresinden başlayan doğu ve kuzeydoğuya doğru genişleyerek uzanan neojen yaşlı kuşakta yer alan sahanın pliyosen yaşlı genellikle gri-siyahımsı renkte alterasyona uğradığı kesimlerde pembemsi kahve renkli Arguvan bazaltı teşkil eder. (Cengiz vd.,1993,17) bu bazaltın kaynağını ve sahanın ana morfolojik ünitesini ise batıda Kuruçay vadisine güneydoğuda Fırat vadisine dek geniş alanlarda yayılım gösteren Yama Dağı oluşturur. Neojen dönemde aralıklı lav çıkışları devam ettiği Yama dağında volkanik tüflerin üzerine bazaltlar gelirken Arguvan ve çevresi yüksek olmayan tepelik alanlara dönüşmüştür. Bununla birlikte Yama Dağından Arguvan ilçe merkezine doğru yükselti azalır ve düzlük alanlar ortaya çıkar. Bunun sebebi neojen volkanizmasına bağlı gerçekleşen patlamaların sonucunda oluşan kalderaların Yama Dağından çıkan tuf ve cüruf gibi volkanik malzemelerle doldurulması böylece Arguvan’ın da içinde yer aldığı topoğrafya bazı tepelik alanlar dışında plato görünümü kazanmasıdır. Arguvan ve çevresindeki topoğrafya yer yer ince tabakalı killi seviyeler içeren 30-40 m bazalt akıntılarının üzerine kurulmuş olup, bazaltın altında lapilli tuf ile cüruftan meydana gelen piroklastik malzeme, bunun altında yaklaşık 150-200m kalınlıkta genellikle killi seviyeleri hâkim olduğu karasal kil ve marn içerikli tabaklar ve tekrar ayrıışmış bazaltlar yer alır (Yılmaz.1971,1).

Fotoğraf 1. Aliğa Çayı Havzasında Bazı Yerleşmelerin Jeolojik Özellikleri(Akbudak, vd. 2013)

Aliğa Çayı havzası jeolojik ve jomorfolojik üniteler bakımından çeşitlilik göstermektedir. Havzanın kuzey yarısı ile güney kısmı birçok özellik bakımından farklılaştığı gibi oluşum ve yapı yönünden de farklılık göstermektedir. Özellikle Tersiyer yaşlı araziler havzada yaygın olarak bulunmaktadır. Kuzeyde bazaltik ve andezit kayaları yer alırken, güneyde Üst Miyosende oluşmuş kayalar yer almaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi'nin Yukarı Fırat Bölümü'nde görülen iklime benzer özellikler gösteren Aliğa Çayı havzasında, karasal iklim şartları görülmektedir. Yazları kurak ve sıcak geçen havzada, en yağışlı mevsim ilkbahardır (Elibüyük1994, 9). Kış aylarının soğuk ve kar yağışlı geçtiği havzada, özellikle kuzey kısım dağlık olduğu için, kış ayları güneye oranla daha soğuk geçmekte ve karla kaplı gün sayısı daha fazla olmaktadır. Havza genelinde kurak ve yarı kurak iklim şartları hüküm sürdüğünden, donlu gün sayısı uzun dönemlerde kasım ayının başından nisan ayının başına kadar görülmektedir. Havzada yılın en sıcak ayı temmuz en soğuk ay ise, ocak ayı olarak belirlenmiştir. Yıllık ortalama sıcaklık değerleri 13 °C yıllık yağış miktarı da 360 mm'dir. Komşu olduğu Arapgir, Yazıhan ve Hekimhan ilçelerine oranla kuzey kısmı biraz fazla yağış alsa da havza genelinin çevresine oranla yağış değerleri daha düşüktür. (Arapgir 563 mm, Yazıhan 382 ve Hekimhan 396mm'dir.)

Aliğa Çayı havzasında yağışlı dönemde yeşeren ve kurak dönemde kuruyan ot topluluklarından oluşan ve havzaya hâkim olan bitki örtüsü bozkırdır (Elibüyük1994, 11).Kuzeyde dağlık alanda yükselti ve yağışların etkisiyle yer yer meşe topluluklarına rastlanılsa da havza sınırları içerisinde ağaç formasyonu çok küçük toplulukların ötesine gidememiştir. Havzada bu küçük ağaç toplulukları havzanın kuzey yarısında dağılıp gösterirken, güney yarısında ise ağaç formasyonuna, akarsu vadisi boyunca bulunan kavak ve meşe ağaçları dışında rastlamak mümkün değildir. Bu ağaç toplulukları akarsuyun hemen kenarında belirli aralıklarla dağılıp göstermektedir.

Havzada büyük topraklar grubunda yer alan ve bozkır ikliminin karakteristik toprağı olan kahverengi topraklar ile bazaltik topraklar havzanın büyük çoğunluğuna hâkim toprak gruplarıdır. Havzanın en kuzeyi ile kuzeybatı kısmı kuzeyinde yer alan Yama dağından çıkan volkanik malzemenin bu sahalara kadar taşınmasından dolayı bazaltik topraklar ile kaplı iken, güney ve güney batısı ise kahverengi topraklarla kaplıdır. Çatal Dağlarının bulunduğu yüksek sahanın güneyinde solonçak topraklar dağılıp

göstermektedir. Havzada dağlık alan ile düz alanlar arasında geçişi sağlayan bu kısımda daha kurak iklim şartları hüküm sürdüğünden yağış değerlerinin düşük ve buharlaşmanın fazla olmasına bağlı olarak toprakta tuz birikiminin olması solonçak toprakların oluşumunu sağlamıştır. Akarsuyun ağız kısmında en güneyde eğim değerlerinin de düşmesine bağlı olarak, çok dar bir alanda kolüvyal topraklar görülmektedir (Harita 19).

1.2 Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Metodolojisi

Bu çalışmanın yapılmasının öncelikli amacı kırsal alandaki sınıflandırmaların ülke içindeki ekonomik ve sosyal faaliyetlere uyum sağlama sürecine göre beşeri ve ekonomik coğrafya özelliklerinde meydana gelen değişimleri coğrafi bir bakış açısıyla ortaya koymaktır. Aliaga Çayı havzasının beşeri ve ekonomik coğrafya özellikleri bu kapsamda değerlendirilmiştir.

Çalışma yapılırken, coğrafyanın kendine özgü araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Veri analizi karşılaştırma metodu gibi yöntemler bölgesel coğrafi yaklaşımla birleştirilerek çalışma oluşturulmuştur.

Araştırma sahasında 2020 yılı itibarıyla 14 köy ve bir ilçe merkezi bulunmaktadır. Çalışma sahasında temel amaç kırsal yerleşmeleri incelemek ve araştırmak olduğu için, havza sınırı içindeki yerleşmeler ilgili bu kapsamda değerlendirilmiştir. Fakat İlçe merkezi idari sınıflandırmada şehir olarak kabul edildiğinden, ilçe merkezi ile ilgili bir değerlendirme yapılmamıştır.

Araştırma sahasında veriler elde edilirken kullanılan kaynaklar ve metodlarla ilgili belli başlı hususları şu aşamalarda gerçekleştirmiştir.

Hazırlık aşamasında;

1. Daha önce yapılmış benzer çalışmalar(kitap, makale, tez...)taranmış ve incelenmiştir.
2. Çalışma alanında tüm veriler elde edilirken isim değişiklikleri dikkate alınmıştır.
3. Cumhuriyet dönemi nüfus verileri TÜİK'in resmi internet adresinde farklı bölüm ve e kitaplardan oluşan kaynaklardan temin edilmiştir.

4. Nüfusun yaş ve cins yapısı, hane halkı sayısı, mahalle nüfusları ve ilçe geneli nüfus verileri TÜİK’den talep edilerek ulaşılmıştır.
5. Tahir Defterlerinden Cumhuriyet öncesi nüfus verileri elde edilmiştir.
6. Verilerin bazılarına çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarla yapılan görüşmeler neticesinde ulaşılmıştır.

Arazi çalışmasında

Verilerin bir kısmına arazide anket yapılarak ulaşılmıştır. Sahaya gitmeden önce olası problemleri en aza indirmek için bir ölçek hazırlanmış ve bu ölçek dâhilinde arazi çalışması yapılmıştır. Arazi çalışması yapılırken göç, eğitim, yerleşme, konut ve ekonomik faaliyet özellikleri gibi veriler yerleşmelerde oturan ve yerleşmenin birçok özelliğine muvakkıf olan bilirkişilerinden elde edilmiştir.

1. Araştırma sahasında inceleme yapılırken, fiziki ve beşeri coğrafya şartları göz önünde bulundurularak gözlemler yapılmış sonuçlar, coğrafi etmenler çerçevesinde değerlendirilmiştir.
2. Arazi çalışması yapılırken belirli aralıklarla araziye gidilmiş araziden elde edilecek olan verilerin ve gözlemlerin doğruluk payının en yüksek olması için gerekli hassasiyet ve çalışma sağlanmıştır.

Masa başı çalışmasında

1. Haritalar oluşturulurken dijital veriler (Google Earth, ArcMap, Global Mapper) taranmış ve havzanın beşeri ve doğal yapısı en iyi şekilde yansıtılmaya çalışılmıştır.
2. Masa başı çalışması yapılırken, veriler tekrar incelenmiş tablo, grafik, harita ve aktarmaların uyumu sağlanmış, tablolar oluşturulurken yerleşmeler, kuzeyden güneye sıralanmış ve tüm veriler elden geçirilip eksikler tamamlanarak bir bütün halinde özgün bir çalışma ortaya konmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın amacını genel olarak belirtecek olursak; havzanın beşeri ve ekonomik coğrafya özelliklerini, yapısını, geçen süreç içerisinde meydana gelen değişiklikleri ayrıntılı bir şekilde inceleyip sebep ve sonuçlarını ortaya koymaktır. Kırsal

yerleşme özelliği gösteren mekânların nüfus kayıplarını önlemek, havzada nüfusu tutmak için yapılacak tüm sosyoekonomik faaliyetlerle ilgili bilgi paylaşımı yapmak, ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilebilirliği hakkında fikir ve önerilerde bulunmaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ALİAĞA ÇAYI HAVZASININ NÜFUS COĞRAFYASI

2.1. Nüfusun Gelişimi

Araştırma sahasının ilk ne zaman yerleşme gördüğünü kesin olarak bilmek mümkün değilken, havzanın yerleşme tarihinin milattan önceye dayandığı yapılan kazı çalışmalarıyla ortaya çıkmıştır. Aliağa Çayı havzasında ilk yerleşmelerin ne zaman kurulduğu ile ilgili bilgilere Morhamam, Karahüyük ve İsaköy’de yapılan yüzey kazı çalışmaları sonucunda ulaşılmıştır. Çıkarılan seramik örneklerinde bölgenin M.Ö 5000 yılları civarında iskân gördüğünü kanıtlamaktadır. Fakat 1560 yılındaki Tahrir defteri kayıtlarına kadar, yerleşmelerle ilgili herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bu dönemden önce yerleşmelerle ilgili bir evrak, ad veya nüfus verisine rastlanılmamıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Aliağa Çayı Havzasında 1560 yılı Nüfus Miktarı

Köyler	1560		
	Hane	Neferan	Mücerred
Apasi (Konakbaşı)	87	67	20
Nurhamam (Morhamam)	42	27	15
Germişli(Ermişli)	34	22	12
Mimayık(Kuyudere)	23	14	6

Kaynak: Malatya Tahrir Defteri 1560 (Yinanç, Elibüyük 1983)

Araştırma sahasında Cumhuriyet öncesi nüfus verileri ile ilgili sonuçlara göre, havzanın bugünkü yerleşme biçiminden farklı bir özellik gösterdiğini görmekteyiz. Havzada Osmanlı döneminde sadece birkaç yerleşme ile ilgili bilgi bulunmaktadır. 1560 yılına ait Malatya Tahrir defterinde Aliağa Çayı havzasında günümüzde mevcut 14 yerleşmeden sadece 4 tanesinin hakkında bilgi ve sonuç elde edilmiştir. Bu 4 yerleşmenin nüfusu ile ilgili çeşitli bilgiler verilmiş, bu bilgiler kapsamında o dönemde havza nüfusunun 833 olduğu tahmin edilmektedir (Tablo 1).

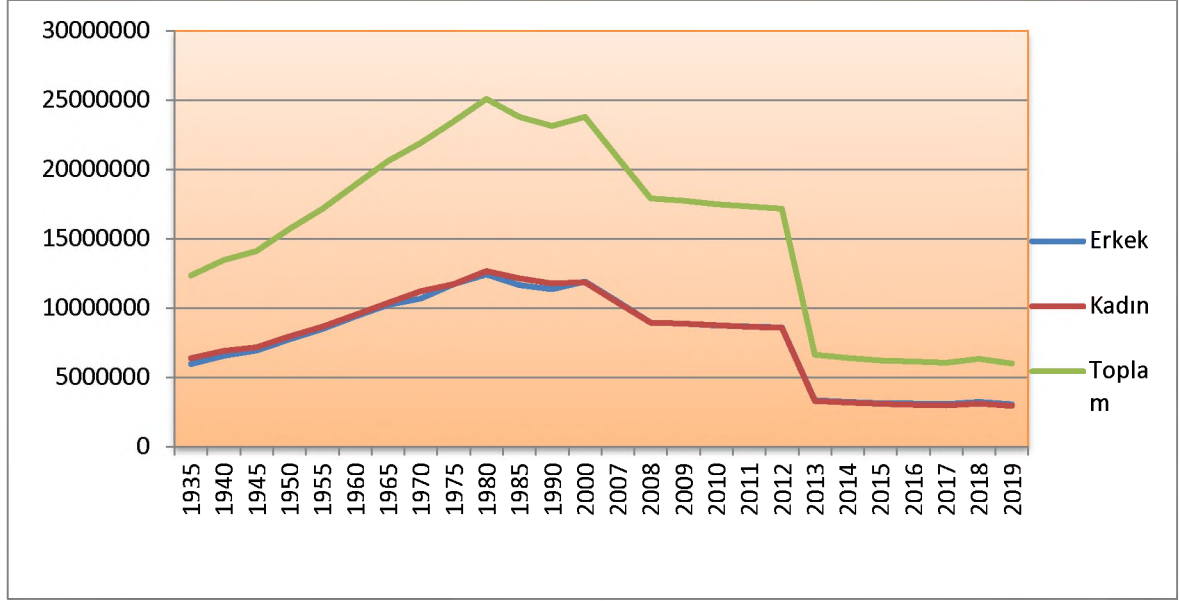
Tahrir defteri kayıtlarına göre araştırma sahasında 4 yerleşme, Apası (Konakbaşı), Nurhamam (Morhamam), Germeşi (Ermişli) ve Mimayık (Kuyudere) yerleşmeleri bulunmaktadır (Tablo1).

Tablo 2.Türkiye Kırsal, Malatya Kırsal ve Aliğa Çayı Havzasında Kırsal Nüfusun Gelişimi (1935-2019)

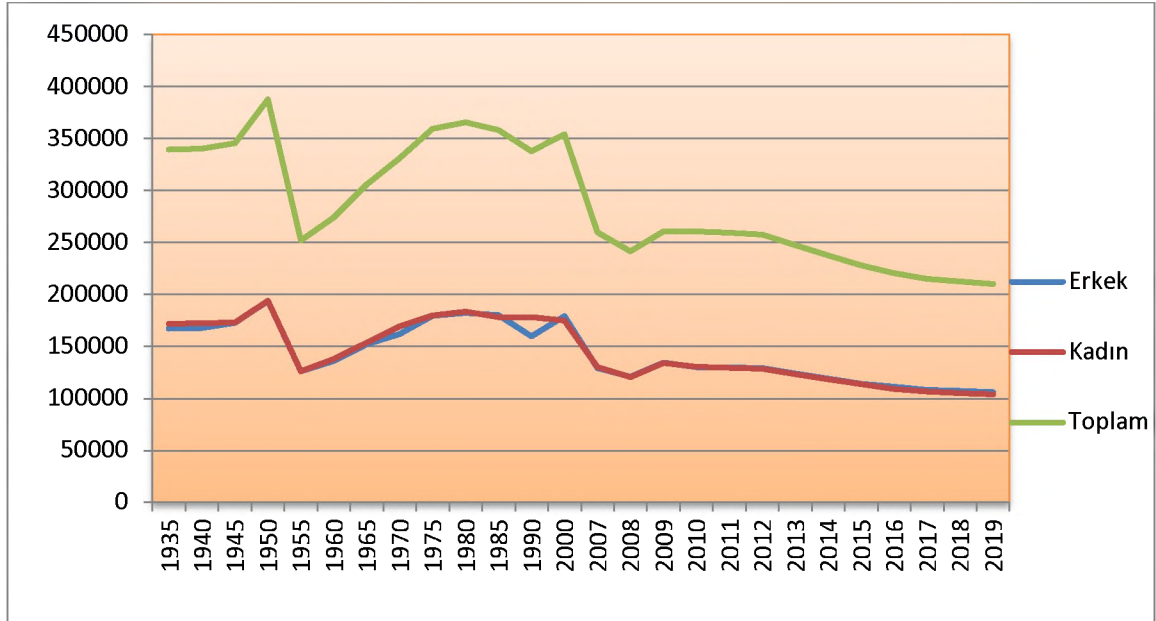
Türkiye Kırsal				Malatya Kırsal			Aliaga Çayı Kırsal		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
1935	5966802	6388574	12355376	167247	171833	339080	1851	1920	3771
1940	6566354	6908347	13474701	167703	172347	340050	2931	2970	5901
1945	6943238	7159834	14103072	172634	172896	345530	2950	2897	5847
1950	7755239	7947612	15702851	193682	193832	387514			6576
1955	8490362	8647058	17137420	125975	125978	251953	3547	3663	7210
1960	9392455	9502634	18895089	135838	137856	273694	3882	3914	7796
1965	10213151	10372453	20585604	151908	153676	305584	3997	4047	8044
1970	10694272	11219803	21914075	161893	169139	331032	3900	4166	8066
1975	11739888	11738763	23478651	179435	179873	359308	3777	3911	7688
1980	12423232	12668718	25091950	182082	183354	365436	3476	3515	6991
1985	11661313	12137388	23798701	179990	178196	358186	2915	3147	6062
1990	11359494	11787190	23146684	159563	178196	337759	2028	2436	4464
2000	11919194	11878549	23797743	179226	174719	353945	1461	1540	3001
2007	10447584	10390849	20838397	129260	130236	259496	1247	1242	2489
2008	8954348	8951029	17905377	120902	120476	241378	1277	1271	2548
2009	8872983	8881110	17754093	134351	134223	260499	1268	1193	2461
2010	8734326	8766306	17500632	130075	130424	260499	1235	1260	2495
2011	8679379	8659184	17338563	129862	129480	259342	1198	1231	2429
2012	8607938	8571015	17178953	129054	128519	257573	1352	1362	2720
2013	3337565	3295886	6633451	123892	123378	247270	1262	1283	2545
2014	3228312	3181410	6409722	118936	118443	237379	1169	1198	2367
2015	3134796	3083123	6217919	114179	113705	227884	1112	1146	2258
2016	3107640	3035483	6143123	111218	109241	220459	1083	1112	2195
2017	3064942	2984451	6049393	108235	106723	214958	1042	1075	2117
2018	3227657	3109728	6337385	107356	105146	212502	1154	1150	2304
2019	3060531	2943186	6003717	106057	103956	210013	1121	1130	2251

Kaynak: DİE Genel Sayımları, TÜİK, Genel sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

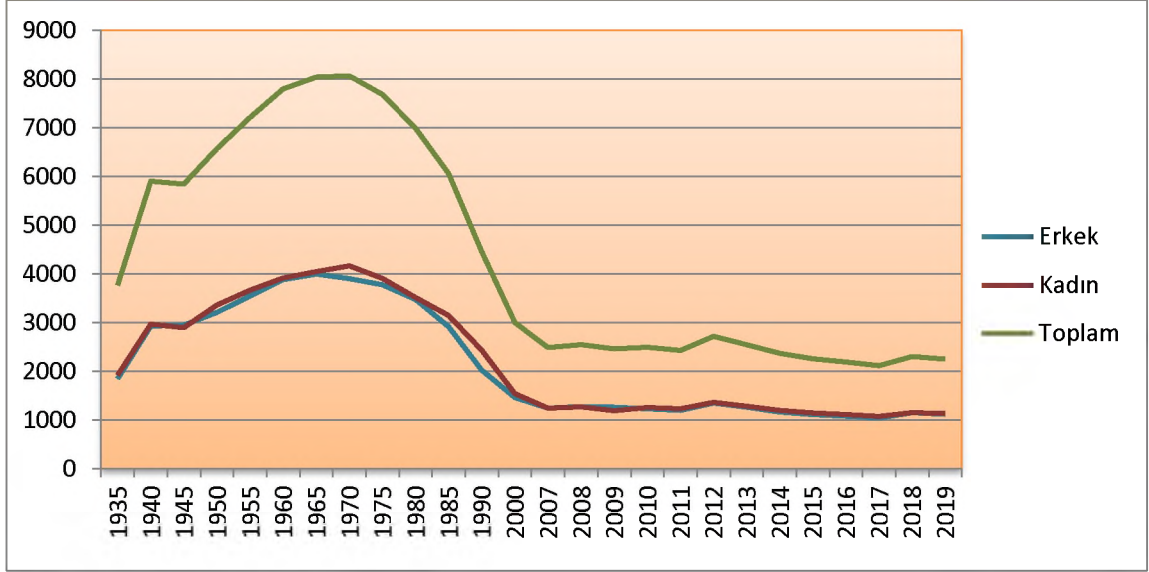
Cumhuriyetten sonra 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında kırsal nüfus sayılmamıştır. Bu nedenle nüfus miktarları 1935 yılından itibaren verilmiştir(Tablo 2, Şekil 1, 2 ve 3).

Şekil 1. Türkiye Kırsal Nüfusunun Gelişimi (TÜİK, Genel Nüfus sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 1935-2020)

Şekil 2. Malatya Kırsal Nüfusunun Gelişimi (1935-2019) (TÜİK, Genel Nüfus sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları)

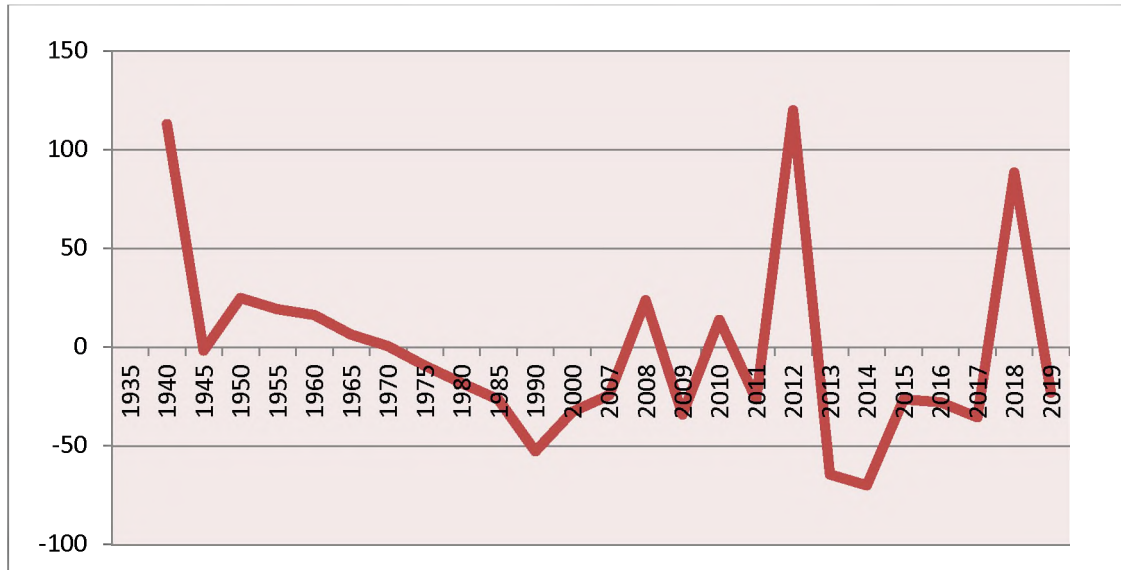
Şekil 3. Aliağa Çayı Havzasında Kırsal Nüfusun Gelişimi (DİE Genel Sayımları, TÜİK, Genel Nüfus sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları 1935-2019)

Türkiye, Malatya ve Aliağa Çayı havzasının kırsal nüfus gelişimine bakıldığında, Türkiye kırsalında 1975 yılına kadar artış gösteren kır nüfusu bu dönemden sonra kırdan şehre göç hareketlerinin, kırsal alandaki doğum oranlarına baskın gelmesine bağlı olarak sürekli azalmaya başlamıştır. Türkiye kırsal nüfus grafiği çeşitli salınımlar yaparak seyretmiş, bazı dönemlerde çok keskin düşüşler meydana gelmiştir. Özellikle 2012 yılında çıkarılan kanunla 13 ilin büyükşehir olması ve şehir merkezine bağlı köylerin mahalle olması sonucu Türkiye kır nüfusu sert bir düşüş yaşamıştır. Bu dönemde Malatya da büyükşehir olduğu için, Malatya şehir merkezine bağlı bütün köyler mahalle statüsüne getirilmiş, kır nüfusunun tamamı şehir nüfusu olarak kaydedilmiştir. Malatya kırsal nüfusu, Malatya büyükşehir olmadan önce kır nüfusundan sayılan nüfusun seyrine göre değerlendirilmiştir. Aliağa Çayı kırsalında nüfusun gelişimi ve değişimini doğum oranları ve göçler şekillendirmiştir. İlk dönemler yüksek doğum oranlarına bağlı gerçekleşen yukarı doğru nüfus hareketleri, 1970 yılından sonra göç hareketleriyle nüfus grafik seyrini negatife çekmiştir. 2000’li yıllara kadar aşağı doğru olan grafik seyri 2007 yılından sonra değişken bir özellik göstermiştir (Şekil 1, 2 ve 3).

Tablo 3. Aliğa Çayı Havzasında Kırsal Nüfus artış Hızı, Nüfus Artış Oranı, Yıllık Artış Miktarı ve Aritmetik Artış Hızı (1935-2019)

Yıllar	Nüfus Miktarı (Kişi)	Nüfus Miktarı (Kişi)	Dönemler	Nüfus Artış Hızı %	Nüfus Artış Oranı %	Yıllık Ortalama Artış Miktarı	Aritmetik Artış Hızı
1935	3771	...					
1940	5901	2130	1935-1940	112,9	56	426	11,2
1945	5847	-54	1940-1945	-1,8	-1	-10,8	-0,1
1950	6576	729	1945-1950	24,9	12,4	145,8	2,4
1955	7210	634	1950-1955	19,2	9,6	126,8	1,9
1960	7796	586	1955-1960	16,2	8,1	117,2	1,6
1965	8044	248	1960-1965	6,3	3,1	49,6	0,6
1970	8066	22	1965-1970	0,54	0,2	4,4	0,05
1975	7688	-378	1970-1975	-9,3	-4,6	-75,6	-0,9
1980	6991	-697	1975-1980	-18,1	-9	-139,4	-1,8
1985	6062	-929	1980-1985	-26,5	-13,2	-185,8	-2,6
1990	4464	-1598	1985-1990	-52,7	-26,3	-319,6	-5,6
2000	3001	-1463	1990-2000	-32,7	-32,7	-146,3	3,2
2007	2489	-512	2000-2007	-24,3	-17	-73,1	2,4
2008	2548	59	2007-2008	23,7	2,3	59	2,3
2009	2461	-87	2008-2009	-34,1	-3,4	-87	-3,4
2010	2495	34	2009-2010	13,8	1,3	34	1,3
2011	2429	-66	2010-2011	-26,4	-2,6	-66	-2,6
2012	2720	291	2011-2012	119,8	11,9	291	11,9
2013	2545	-175	2012-2013	-64,3	-6,4	-175	-6,9
2014	2367	-178	2013-2014	-69,9	-6,9	-178	-6,4
2015	2258	-109	2014-2015	-26,4	-4,6	-109	-4,6
2016	2195	-63	2015-2016	-27,9	-2,6	-63	-2,6
2017	2117	-78	2016-2017	-35,5	-3,5	-78	-3,5
2018	2304	187	2017-2018	88,3	8,8	187	8,8
2019	2251	-53	2018-2019	-23	-2,3	-53	-2,3

Kaynak: TÜİK, Genel sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

Şekil 4. Aliğa Çayı Havzasında Kırsal Nüfusunun Yıllara Göre Nüfus Artış Hızı Değişimi (TÜİK, Genel sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 1935-2019)

Aliağa Çayı havzasında, TÜİK’den elde edilen verilere göre, nüfus seyrinde meydana gelen değişim ve hareketler, 1935’den 2019’a kadar 84 yıllık süreç boyunca, salınımlar yaparak seyretmiştir. 1935-1970 arası dönemde yüksek doğum oranlarına bağlı nüfus patlaması, 1970-2007 hızlı nüfus azalması ve 2007-2019 arası dönemde değişken bir şekilde seyretmiştir.

1935-3970 arası dönemde nüfus neredeyse ikiye katlanmıştır. Nüfusun bu kadar büyük artış göstermesinin nedeni, yüksek doğum oranları yanı sıra kurtuluş savaşı sonrası meydana gelen güven ortamıyla savaş kaygılarının yok olmasıdır. Tabi savaş şartlarının da beraberinde getirdiği açlık, ekonomik sorunlar, barınamama gibi kaygıların azalması ve savaş sonrasında bölgeye yerleşen insanlar etkili olmuştur. 1935 yılında Aliağa çayı havzasında nüfus miktarı 3771 kişidir. 1940 yılına gelindiğinde ise nüfus 2130 kişi artarak havzadaki en yüksek artış miktarı meydana gelmiş ve 5901 kişiye çıkmıştır. Bu dönemde nüfus artış hızı %112,9’luk bir artış göstermektedir (Tablo3, Şekil 4).

1940-1945 yılları arasında bir önceki döneme göre nüfus artış hızında çok sert bir düşüş meydana gelmiştir. Bu dönemde nüfus artış hızı % -1,8’e kadar düşerken nüfus miktarı 5847 kişiye düşmüştür. Bu durumun yaşanmasının temel sebebi ikinci dünya savaşının etkileridir.

Türkiye her ne kadar ikinci dünya savaşına girmemiş olsa da seferberlik ilan edilerek genç erkek nüfusun silâh altına alınması, savaş nedeniyle ekonomik kaygıların artması, insanların kendini güvende hissetmemesi ve sağlık hizmetleri gelişmediğinden salgın hastalıkların artarak ölümlere yol açması gibi nedenlerle nüfus artış hızı düşmüştür.

1945-1970 yılları arasındaki süreçte araştırma sahasında nüfus miktarı sürekli olarak artmıştır. 1945 yılından sonra savaşın sona ermesi yaşam koşullarının iyileşmesi, sağlık alanındaki ilerlemeler, nüfusun bu süreçte en yüksek miktarına ulaşmasına neden olmuştur. Ayrıca bu dönemde devletin nüfusu artırıcı politikalar izlemesi de (nüfusun artmasına ve doğum oranlarının yüksek olmasında etkili olmuştur. 1950 yılında nüfus miktarı bir önceki sayım dönemine göre, 729 kişi artarak, 6576 kişiye çıkmıştır. Nüfus artış hızı %24’tür. 1955 yılında %19’luk bir artışla nüfus miktarı, 7210 kişi olmuştur. 1960 sayımında havzadaki nüfus %16’lık bir artışla 7796 kişiye ulaşmıştır. 1945-1970 sayım dönemlerinde en yüksek artış miktarının olduğu sayım yılları 1950-1960 yılları arasındaki dönemlerdir. Aynı dönemlerde Türkiye nüfusu da %28’lik bir artışla

Cumhuriyet tarihinin en yüksek seviyesine çıkmıştır. Bu dönemde Türkiye kırsal nüfusu %21’lik bir artış gösterirken Malatya kırsal nüfusunda ise %22,2’lik bir artış hızı meydana gelmiştir. Bu durum Aliğa Çayı havzası nüfusu ile Türkiye ve Malatya kırsal nüfusunun artış hızlarının paralellik gösterdiğini kanıtlamaktadır (Tablo 3, Şekil 4).

Bu dönemde artış miktarının çok yüksek olmasının temel nedeni, yüksek oranlarda seyreden doğum oranlarına karşılık, ölüm oranlarının azalması iken, sosyal ve ekonomik anlamda iyileşmelerin olması ulaşım ve sanayinin gelişip devlet destekli yatırımların artması kırsal alandaki nüfusa tarımsal destekler verilerek, topraklardan yüksek verim elde edilmesinin sağlanması gibi nedenler de önemli faktörlerdir. 1965 yılında nüfus miktarı 248 kişi artarak, 8044 kişi olmuştur. 1970 yılına geldiğinde nüfus artış hızı %0,54 bir oranla neredeyse durma noktasına gelmiş fakat nüfus miktarı bu dönemde 8066 kişi ile havzadaki nüfus tarihinin en yüksek nüfus miktarına ulaşmıştır. Bu dönemde havzadaki nüfus hareketlerini ve nüfus seyrini daha çok doğum ve ölüm oranları şekillendirirken, sonraki dönemlerde göçler ağırlıklı olarak şekillendirmiştir (Tablo 3, Şekil 4).

1970-2007 azalma döneminde, sayım yılları içerisindeki süreçte hızlı nüfus kaybının olduğu, havzadaki nüfusun neredeyse 3/2’sinin göçlerden kaynaklı kaybedildiği, nüfus artış hızının negatif seyrettiği dönemdir. Türkiye’de 1960 yıllarında başlayan araştırma sahasında ise 1970 yılından itibaren görülen kırdan kente ve yurt dışına göç hareketleri havzadaki nüfusun seyrinde önemli değişiklikler meydana getirmiş ve bu süreçte havza büyük miktarda nüfus kaybetmiştir. 1975 yılında nüfus artış hızı % -9,3’lük bir artış hızıyla 378 kişi azalmış ve 7688 olmuştur. 1980 ve 1985 yıllarında nüfus artış hızı negatif değerlerde seyretmiştir. Bu iki dönemde yurt içinde genelde İstanbul’a yurt dışında ise Almanya’ya göç hareketi olmuştur. 1990 yılında nüfus artış hızı % -52 ile havzadaki en düşük nüfus artış dönemine denk gelmektedir. Bu sayım döneminde nüfus miktarı 1598 kişi azalmış 4464 kişiye gerilemiştir. 2000 yılında önceki sayım dönemine göre 1463 kişi azalarak % -32’lik nüfus artış hızı meydana gelmiştir. 1990 ve 2000 sayım yılları havzadaki nüfus kaybının en fazla olduğu dönemlerdir. Bu dönemde kırsal alandaki problemler; (sulama, arazilerin parçalanması iş bulunamaması gb) ve kent yaşamının daha cazip gelmesi nedeniyle başta Malatya olmak üzere birçok ile göç vermiştir. 2007 yılındaki sayımda nüfus miktarı 512 kişi azalmış nüfus artış hızı % -24 negatif bir seyirle meydana gelmiştir (Tablo 3, Şekil 4).

1970 ve 2007 sayım dönemlerindeki süreçte nüfus artış hızının sürekli olarak negatif değerlerde seyretmesinin temel nedeni, yurt dışı ve yurt içine verilen göçlerden kaynaklanmaktadır. Türkiye genelinde meydana gelen kentleşme sürecinde kent yaşamının çekici gelmesi, kırsal yaşam şartlarında yeterli ekonomik ve sosyal faaliyetlerin olmaması, kır nüfusun kentlere göç etmesine neden olmuştur. Göçe katılan nüfusun büyük çoğunluğunu genç nüfus meydana getirdiğinden, doğum oranları da düşmüştür. Bu süreçte yurt dışına göç eden nüfusun neredeyse tamamı Almanya' ya yurt içine yapılan göçlerde ise büyük kentlere doğru İstanbul ve İzmir'e yakın çevresinde ise Malatya'ya yapılmıştır (Tablo 3, Şekil 4).

2007-2019 nüfusun değişken özellikler gösterdiği dönemdir bu dönemde bazı sayım yıllarında nüfus artış hızı negatif seyrederken bazı yıllarda pozitif seyretmiştir. 2008 yılında nüfus artış hızı %23,7 artış göstermiş nüfus miktarı 59 kişi artarak 2548 kişi olmuştur. 2009 yılında negatif değer gösteren nüfus artış hızı %-34 ile 2461 kişiye düşmüştür. 2012 yılında %119 artış hızıyla 291 kişi artarak 2720 kişi ve 2018 yılında %88'lik artış hızıyla 187 kişi artarak 2304 kişi olmuştur. Bu iki sayım yılında pozitif artış hızı gösteren nüfus 2007-2019 sayım yılları içerisindeki en yüksek artış hızı oranlarıdır. Aliaga Çayı havzasında yapılan araştırmaya göre yukarıda belirtilen oranlar bazında havzaya yerleşmek için nüfus gelmemiştir. Bahsi geçen oranların yüksek olmasının esas nedeni, seçim yıllarında nüfusun ikametgâhını taşımasından kaynaklanmaktadır. Sahaya sadece cüzi miktarlarda emekli nüfusun yerleştiği bilinmektedir. %-69 negatif artış oranıyla 2014 yılı en düşük artış hızının görüldüğü sayım yılıdır. Nüfus miktarı bir önceki sayım dönemine göre 178 kişi azalarak 2367 kişi olmuştur. 2019 yılında havzada nüfus artış hızı %-23'lik bir oranla negatif değer göstermektedir. Sonuç olarak araştırma sahasında bu sayım yılları içerisinde de havzada 1970 yılında başlayan ve günümüze kadar devam eden nüfus kaybı devam etmiş ve bazı sayım yıllarında nüfus artmış görünse de kayda değer bir nüfus hiçbir zaman sahaya dönmemiştir (Tablo 3, Şekil 4).

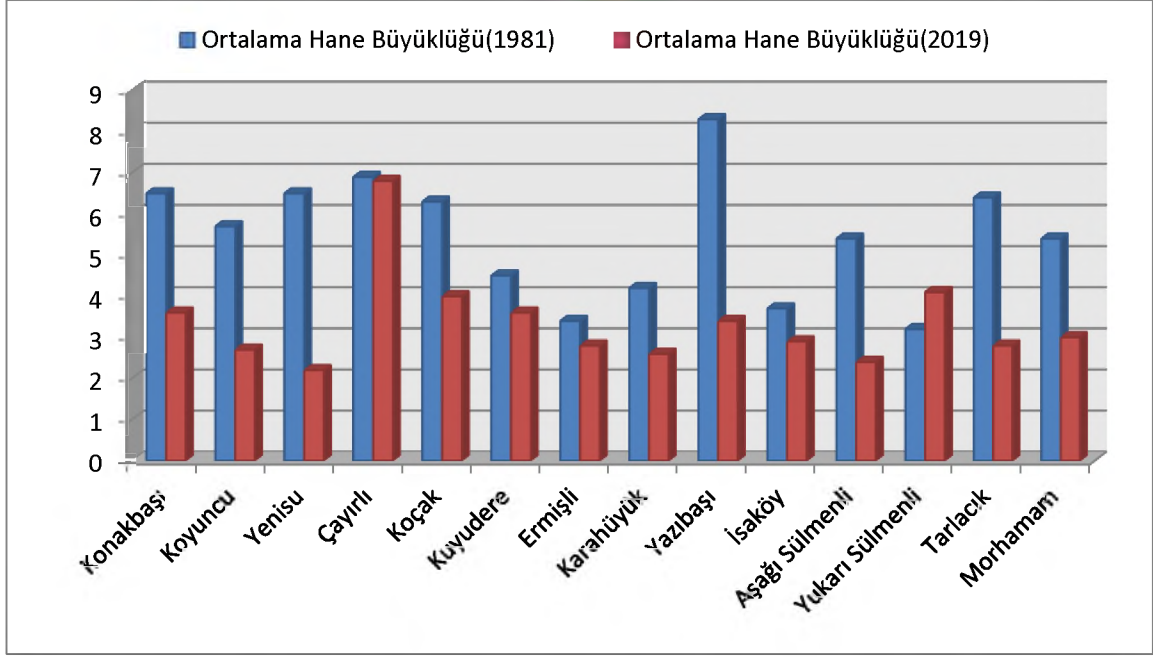
2.2.Hane Halkı Büyüklüğü

Türkiye’de hane halkı ortalaması kır ve kent nüfus oranlarının değişmesine bağlı olarak düşmektedir. 2019 yılında ülkemizde ortalama hane halkı büyüklüğü 3,4’ dür. Malatya’da ise, hane halkı büyüklüğü 3,6’dır. Kentleşmenin artmasına bağlı olarak hane halkı büyüklüğü de her geçen gün küçülmektedir. Araştırma sahasında toplam nüfus miktarı 2251 kişi ve toplam hane sayısı ise 724’tür. Buna göre ortalama hane halkı büyüklüğü 3,2 ile Türkiye ve Malatya oranlarından daha düşük bir oran göstermektedir. Hane halkı ortalamasının düşmesi veya yüksek olması eğitim seviyesi ve ekonomik kalkınmayla paralel olmaktadır. Eğitim seviyesi yüksek olan kalkınmış ve gelişmiş toplumlarda, doğum oranları da azaldığı için doğal olarak meydana gelen azalma hane halkı ortalamasının da düşük olmasına sebep olmaktadır(Tablo 4, Şekil 5).

Tablo 4. Aliğa Havzasında Kır Nüfusunun 1981 ve 2019 Yıllarında Ortalama Hane Büyüklüğü

Yerleşmeler	1981 Nüfusu	1981 Hane Sayısı	Ortalama Hane Büyüklüğü(1981)	2019 Nüfusu	2019 Hane sayısı	Ortalama Hane Büyüklüğü(2019)
Konakbaşı	288	44	6,5	66	18	3,6
Koyuncu	570	100	5,7	191	70	2,7
Yenisu	230	35	6,5	72	32	2,2
Çayırılı	312	45	6,9	103	15	6,8
Koçak	101	16	6,3	40	10	4
Kuyudere	348	76	4,5	121	33	3,6
Ermişli	506	147	3,4	115	40	2,8
Karahüyük	614	145	4,2	199	76	2,6
Yazıbaşı	1662	226	8,3	430	125	3,4
İsaköy	756	200	3,7	324	110	2,9
Aşağı Sülmenli	547	100	5,4	144	60	2,4
YukarıSülmenli	407	115	3,2	187	45	4,1
Tarlacık	374	58	6,4	168	60	2,8
Morhamam	276	51	5,4	91	30	3
Toplam	6991	1351	5,4	2251	724	3,3

Kaynak: Köy Envanter Etütleri(1981) Arazi Anket Sonuçları, TÜİK;Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları (2019)

Şekil 5. Aliğa Havzasında, Kır Nüfusunun 1981 ve 2019 Yıllarında Ortalama Hane Büyüklüğü (Köy Envanter Etütleri(1981) Arazi Anket Sonuçları, TÜİK; Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları) (2019)

Araştırma sahasının 1981 yılındaki nüfusu 6991 kişidir. Hane sayısı 1342'dir. Ortalama hane halkı büyüklüğü 5,4 olarak gerçekleşmiştir. Yazıbaşı köyü 8,3 oranıyla en yüksek hane halkı büyüklüğüne sahiptir. Hane halkı oranının en küçük olduğu köy ise Yukarı Sülmenli köyüdür. Bu dönem araştırma sahasının nüfusunun en yoğun olduğu yıllara denk gelmesi sebebiyle havzanın tamamının ortalama hane halkı büyüklüğü 5,4 olarak gerçekleşmiştir.

2019 yılında havzanın toplam nüfusu 2251 kişidir. Aliğa Çayı havzasındaki yerleşmelerde 724 hane bulunmaktadır. Ortalama hane halkı büyüklüğü 3,3 olarak gerçekleşmiştir. Çayırılı, Konakbaşı ve Koçak köyleri en büyük hane halkı oranına sahip yerleşmelerdir. Bu yerleşmelerde çok az sayıda hane bulunmasından dolayı, ikamet etmeyen nüfusun da ikamet ediyor gibi görünmesi, gibi etkenler, hane halkı oranının yüksek çıkmasına neden olmuştur. Örneğin Çayırılı köyünün 103 nüfusu bulunurken, hane sayısı sadece 15 olarak karşımıza çıktığından dolayı, ortalama hane büyüklüğü havzanın en yüksek miktarına karşılık gelmektedir. En düşük oranlar ise Aşağı Sülmenli, Yenisu ve İsaköy'de görülmektedir. Havza nüfusunun geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olduğundan kol gücüne duyulan ihtiyaç fazladır. Fakat günümüzde hane halkı ortalaması çok düşük (3,3) ve aktif çalışan nüfusun bir kısmı da bağımlı nüfustan oluşmaktadır.

2019 yılını 1981 yılıyla kıyasladığımızda nüfus miktarı, hane sayısı ve ortalama hane halkı büyüklüğünde önemli oranlarda bir düşüş meydana gelmiştir. Havzada iki dönem arasında nüfus oranları arasında büyük farklılıkların olmasının temel nedeni, elbette ki göç hareketleridir. Aliğa Çayı havzasında 1981 ve 2000’li yıllar göç hareketlerinin en yoğun olduğu dönemlerdir bu dönemde havzadaki nüfusun çoğunluğu kaybedilmiştir. Aynı oranda hane sayısının azalması da göçe katılanların ailecek katıldığını göstermektedir. Araştırma sahasındaki yerleşmelerde genç nüfus kalmadığı için hane sayısının artması ve yeni hanelerin eklenmesi pek mümkün görünmemektedir (Tablo 4, Şekil 5).

Tablo 5. Aliaga Çayı Havzasında Kır Nüfusunun 1935-2019 Yılları Arası Miktarları

Yıllar	1935			1940			1945			1950	1955			1960			1965			1970			1975		
Yerleşim yerleri	E	K	T	E	K	T	E	K	T	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Konakbaşı	85	92	177	78	123	201	84	122	206	221	139	130	269	133	144	277	146	167	313	147	165	312	161	151	312
Koyuncu	151	162	313	170	185	355	183	193	376	414	239	257	496	266	272	538	249	273	522	270	290	560	274	344	618
Yenisu	78	89	167	142	160	302	59	69	128	154	77	68	145	104	105	209	115	121	236	123	137	260	118	136	254
Çayırh	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	...	105	118	223	130	141	271	126	154	280	149	168	317
Koçak	41	32	73	69	57	126	47	38	85	96	64	63	127	69	65	134	88	82	170	77	88	165	56	80	136
Kuyudere	137	135	272	202	197	399	227	213	440	488	299	281	580	292	312	604	305	298	603	213	213	426	254	242	496
Ermışli	240	268	508	240	280	520	248	280	528	593	257	289	546	351	366	717	346	326	672	318	345	663	271	273	544
Karahüyük	99	112	211	425	467	892	427	433	860	1005	506	477	983	438	459	897	444	414	858	365	393	768	362	360	722
Yazıbaşı	158	152	310	489	450	939	454	408	862	958	480	582	1062	597	509	1106	664	570	1234	797	751	1548	724	729	1453
İsaköy	334	311	635	353	337	690	384	368	752	798	467	424	891	487	545	1032	467	566	1033	474	572	1046	476	503	979
Aşağı Sülmenli	175	182	357	204	192	396	196	188	384	426	203	233	436	257	246	503	272	298	570	298	325	623	273	307	580
Yukarı Sülmenli	159	185	344	276	299	575	246	216	462	513	334	324	658	338	298	636	349	333	682	314	318	632	295	250	545
Tarlacık	154	172	326	200	179	379	209	221	430	505	348	331	679	203	227	430	197	218	415	182	221	403	179	200	379
Morhamam	125	120	245	161	144	305	186	148	334	405	234	204	438	242	248	490	225	240	465	196	194	390	185	168	353
TOPLAM	1851	1920	3771	2931	2970	5901	2950	2897	5847	6576	3547	3663	7210	3882	3914	7796	3997	4047	8044	3900	4166	8066	3777	3911	7688

Yıllar	1980			1985			1990			2000			2007			2008			2009			2010		
Yerleşim yerleri	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Konakbaşı	136	152	288	119	124	243	68	82	150	36	34	70	25	20	45	26	23	49	27	21	48	28	27	55
Koyuncu	277	293	570	219	258	477	165	206	371	118	145	263	114	117	231	113	112	225	122	114	236	112	107	219
Yenisu	115	115	230	106	110	216	86	95	181	43	48	91	20	16	36	20	11	31	17	11	28	22	15	37
Çayırılı	141	171	312	100	138	238	91	122	213	47	57	104	45	42	87	52	47	99	61	55	116	54	48	102
Koçak	47	54	101	42	43	85	43	37	80	17	13	30	34	27	61	31	24	55	32	23	55	32	22	54
Kuyudere	172	176	348	141	163	304	116	121	237	83	83	166	53	59	112	56	57	113	46	56	102	47	54	101
Ermişli	252	254	506	235	231	466	184	183	367	101	100	201	81	65	146	81	69	150	84	78	162	83	75	158
Karahüyük	307	307	614	296	293	589	232	243	475	155	148	303	124	140	264	116	131	247	109	132	241	99	126	225
Yazıbaşı	848	814	1662	629	760	1389	437	568	1005	295	309	604	286	279	565	292	282	474	269	265	534	272	277	549
İsaköy	382	374	756	398	360	758	271	292	563	218	217	435	169	164	333	184	185	369	192	198	390	184	188	372
Aşağı Sülmenli	257	290	547	206	236	442	123	147	270	78	106	184	75	87	162	73	86	159	77	90	167	75	85	160
Yukarı Sülmenli	199	208	407	169	190	359	123	148	271	103	119	222	79	92	171	80	97	177	77	96	173	77	92	169
Tarlacık	193	181	374	113	133	246	123	121	244	94	97	191	105	95	200	108	102	210	110	111	221	112	105	217
Morhamam	150	126	276	142	108	250	89	71	160	73	64	137	37	39	76	45	45	90	45	43	88	38	39	77
TOPLAM	3476	3515	6991	2915	3147	6062	2028	2436	4464	1461	1540	3001	1247	1242	2489	1277	1271	2548	1268	1193	2461	1235	1260	2495

Yıllar	2011			2012			2013			2014			2015			2016			2017			2018			2019		
Yerleşim yerleri	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T	E	K	T
Konakbaşı	32	28	60	49	40	89	37	32	69	35	32	67	31	27	58	31	28	59	30	26	56	47	36	83	38	28	66
Koyuncu	108	108	216	109	110	219	107	108	215	102	104	206	101	102	203	95	97	192	91	91	182	97	95	192	96	95	191
Yenisu	19	15	34	29	26	55	22	20	42	20	19	39	17	19	36	16	18	34	17	18	35	42	38	80	37	35	72
Çayırılı	56	50	106	56	46	102	57	48	105	54	44	98	53	45	98	51	45	96	50	43	93	55	48	103	55	48	103
Koçak	29	22	51	32	25	57	29	23	52	27	20	47	26	19	45	23	20	43	23	21	44	25	19	44	23	17	40
Kuyudere	55	56	111	68	72	140	51	55	116	48	56	104	47	54	101	47	53	100	43	50	93	59	60	119	60	61	121
Ermişli	72	57	129	75	61	136	66	53	119	66	54	120	68	54	122	60	46	106	57	52	109	54	50	104	60	55	115
Karahüyük	99	126	225	123	143	266	127	148	275	114	131	245	108	123	231	110	117	227	101	109	210	111	106	217	101	98	199
Yazıbaşı	259	274	533	250	260	510	242	250	492	228	239	467	216	227	443	218	228	446	210	224	434	198	236	434	198	232	430
İsaköy	172	180	352	208	206	414	209	205	414	191	183	374	178	171	349	174	167	341	157	151	308	146	154	300	161	163	324
Aşağı Sülmenli	72	79	151	80	89	169	73	80	153	66	72	138	60	67	127	61	67	128	64	68	132	65	66	131	73	71	144
Yukarı Sülmenli	76	91	167	100	109	209	91	100	191	83	94	177	77	89	166	76	85	161	76	84	160	84	83	167	95	92	187
Tarlacık	102	104	206	111	114	215	89	95	184	86	94	180	85	96	181	81	92	173	82	92	174	107	105	212	81	87	168
Morhamam	47	41	88	62	67	129	62	66	128	49	56	105	45	53	98	40	49	89	41	46	87	65	54	119	43	48	91
TOPLAM	1198	1231	2429	1352	1368	2720	1262	1283	2545	1169	1198	2367	1112	1146	2258	1083	1112	2195	1042	1075	2117	1154	1150	2304	1121	1130	2251

Kaynak: TÜİK; Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

2.3. Göçler

Göç bir idari sınırı geçerek oturma yerini devamlı ya da uzun süreli değiştirme olayını ifade etmektedir. Bu değişim kıtalararası, uluslararası bölgelerarası kırdan şehre ya da şimdi görüldüğü gibi şehirden kıra doğru herhangi bir ölçek ya da yönde meydana gelebilir. İnsanların bir yerden diğerine göçleri çok önemli bir coğrafi olgudur. Göçler nüfusun yeniden dağılımını doğurur. Günümüz nüfus dağılımı geçmişteki büyük göçler neticesinde oluşmuştur. Bir alanın nüfus gelişme seyrinin yalnızca doğumlar ve ölümlerle belirlenmediğine aynı zamanda göçleri de kapsadığına göçlerin önemli bir faktör olduğunu biliyoruz. Göçler mesafeye olayın gerçekleştiği yerlere ve sürekliliğine göre ele alınabileceği gibi göç olayına neden olaylara göre de ele alınabilir (Özgüç, 1968, 192).

Tümerteki'nin(1977,73) nüfus ile doğal kaynaklar arasında daha iyi bir denge kurulması amacıyla kendiliğinden meydana gelen bir çaba olarak tanımladığı göç olaylarında doğal, ekonomik, sosyal ve politik faktörler etkili olmaktadır. Bu faktörler göç kararında; insanları göç etmeye zorlayan itici sebepler ve göç etmeye cesaret veren çekici sebepler şeklinde kendini göstermektedir. Genel olarak insanlar çekim gücüne sahip değişik iş imkânları sunan ve en yakınında bulunan yerlere yönelme eğilimi içerisindeyler. Daha iyi yaşam koşulları arayan nüfusun öncelikle doğduğu, büyüdüğü ata toprağı civarındaki yerleri göç edilecek yerler olarak seçmeleri bir ölçüde doğal karşılanmalıdır. En yakındaki merkezlerin kabul edebileceğinin üzerinde bir nüfus söz konusu olduğunda göç edilen bu merkezlerden de dışarı gidişler artmaktadır.

Araştırma sahasında göçler nüfusun seyrini önemli oranlarda değiştirmiştir. Öyle ki son 40 yıllık süreç içerisinde havzadaki nüfusun yapısını göçler şekillendirmiştir. Havza genel itibariyle göç veren bir yapıdadır. Verilen göçler yurt dışı yurt içi ve mevsimlik göç olarak sınıflandırılabilir. Araştırma sahasında ekonomik faaliyetlerin yeterli düzeyde olmaması, nüfusu barındıracak iş imkânlarının olmaması ulaşım ve sosyal hizmetlerin kısıtlı olması gibi itici nedenlerin yanı sıra kent hayatının cazip gelmesi, şehirli olma arzusu kentteki sosyal hayatın gelişmişliği gibi çekici nedenler nüfusun havzadan göç etmesinin temel nedenlerini oluşturmaktadır.

Tablo 6.Aliağa Çayı Havzasında 1981 Yılında Kırsal Yerleşmelere Göre Göç Eden Kişi Sayısı

1981	Ülke İçi Göç		Ülke Dışı Göç	
Köyler	İzmir	İstanbul	Libya	Almanya
Konakbaşı		100		15
Koyuncu		250		9
Yenisu		50		4
Çayırılı		100		4
Koçak		10		...
Kuyudere		...	7	23
Ermişli	14	36		30
Karahüyük		50		6
Yazıbaşı		200		3
İsaköy		...		25
Aşağı Sülmenli		...		...
Yukarı Sülmenli		...		...
Tarlacık		...		...
Morhamam		...		7
TOPLAM		714		119

Kaynak: Köy Envanter Etütleri (1981)

Araştırma sahasında göç ile ilgili verilere 1981 yılındaki köy envanter etütlerinin verilerinden ulaşılmıştır. İlk sayım olan 1935 yılından 1981 yılına kadar geçen süreçte havzada toplamda 833 kişi göçmüştür. Bu göçlerden 714'ü yurt içine yapılmıştır. Yurt içine yapılan göçlerde, Ermişli köyünden İzmir'e göçen 14 kişi dışında, diğer göçlerin tamamının İstanbul'a yapıldığını görmekteyiz. Yurt içine en fazla göçü veren köyler Koyuncu köyü, 250 kişi ve Yazıbaşı köyü ise, 200 kişidir. Koyuncu köyünde yapılan göçlerin nüfusuna oranla fazla olmasının nedeni, havzanın kuzeyinde yer alan yerleşmenin tarım alanlarının dar olması, kırsal yerleşmelerin temel geçim kaynağı tarım faaliyetleri olduğu için, bu köyde tarım arazilerinin yok denecek kadar az olması etkindir. Yazıbaşı'nda ise, tarım arazileri geniş alanlar kaplamakta fakat verimlilik ve sulama imkânlarının düşük olması, nüfusun istihdamını sağlayacak birçok faktörün olmaması, Yazıbaşı'nda göçleri tetikleyen etkenlerdir. Göçlerin kademeli olarak değil de doğrudan

büyük kentlere yapılmasının nedeni, ekonomik kaygılar ile yakın illerin ve bağlı bulunduğu ilin yeterli derecede gelişmemiş ve sanayileşmemiş olması ve İstanbul gibi sanayisi gelişmiş iş olanaklarının çok olduğu büyük kentlerde daha rahat yaşama isteğidir. Yurt dışına göç eden 119 kişiden 7'si Libya'ya, 112 kişi Almanya'ya göç etmiştir. Ülke dışına yapılan göçlerin daha az olması yurt dışı göçlerin daha maliyetli olması, farklı kültür ve insanlardan çekinilmesi gibi etkenler etkili olmuştur. Yurt içine ve yurt dışına yapılan göçlerin tamamı çalışmak için iş bulmak için gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 1981 yılında İstanbul'dan Konakbaşı'na 20, Koçak'a 20 ve Yazıbaşı'na 10 kişi göç etmiştir(Tablo 6).

Tablo 7. Aliğa Çayı Havzasında 2000-2019Yılları Arasında Kırsal Yerleşmelere Göre Göç Eden Kişi Sayısı

2019	Ülke İçi Göç			Yurt Dışı	
Köyler	Malatya	İstanbul	Diğer	Almanya	Diğer
Konakbaşı	40	60	...	3	...
Koyuncu	...	15	...	3	...
Yenisu	16	14	...	7	...
Çayırılı	...	...	...	1	...
Koçak	...	...	...	...	...
Kuyudere	...	30	...	15	...
Ermişli	45	71	...	...	...
Karahüyük	...	...	...	...	...
Yazıbaşı	60	90	50	12	8
İsaköy	54	48	28	9	11
Aşağı Sülmenli	...	...	...	...	...
YukarıSülmenli	...	50	...	15	...
Tarlacık	40	30	...	20	...
Morhamam	...	...	...	15	...
TOPLAM	255	408	78	100	19

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları(2019)

Aliağa Çayı havzasında 2019 yılında 860 kişi göçmüştür. Göç eden nüfusun 741'i yurt içine göç ederken, 119'u yurt dışına göç etmiştir. Yurt içine yapılan göçlerde 408 kişi ile en fazla İstanbul'a göç hareketi olmuştur. Yapılan göçlerin ekonomik amaçlı olduğu bilindiği için, İstanbul gibi metropol şehirlere doğru göç hareketinin olması doğal karşılanmalıdır. Malatya kent merkezine ise 255 kişi göç etmiştir. 1981 yılındaki verilere baktığımızda Malatya'ya göç eden nüfus ile ilgili verilere rastlanılmaz iken, 2019 yılında en çok göç alan ikinci mekân olmasında son yıllarda Malatya'nın hızla büyüyen ve gelişen ekonomisi etkili olmuştur. En fazla yurt içine göç veren yerleşmeler ise Yazıbaşı, İsaköy ve Konakbaşı köyleridir. Yurt dışına yapılan göç hareketlerinde 100 kişi ile Almanya en çok tercih edilen ülke olmuştur. Yurt dışına en fazla göçü veren yerleşmeler ise, Tarlacık ve Yazıbaşı köyleridir. Bir önceki dönemde de yurt dışına yapılan göç hareketlerinin çoğu Almanya'ya doğru gerçekleşmiştir. Almanya'nın iş gücüne duyulan ihtiyacının fazla olmasının yanı sıra, akrabalarının tanıdıklarının yanına yakınına göç etme isteği de bu göçlerin oraya yapılmasında önemli bir faktördür. Havzanın 1981-2019 yılları arasındaki nüfus seyrine baktığımızda, göç eden nüfus miktarının yukarıda belirtilen rakamlardan çok daha fazla olduğu aşikârdır. Fakat göç ile ilgili verilere anket sonuçlarıyla ulaşıldığı için, havzada yaşayan nüfusun göçlerle ilgili yeterli bilgiye sahip olmaması, kurum ve kuruluşlardan göçlerle ilgili verilerin elde edilebilirliğinin mümkün olmaması, verilerin tamamına ulaşmayı zorlaştırmıştır (Tablo 7).

Aliağa Çayı havzasında yaz nüfusu ile kış nüfusu miktarları arasında farklılık bulunmaktadır. Araştırma sahasında daha önce yaşamakta olan fakat göç eden kişilerin toprak ve mülkiyetini satmaması, yaz dönemlerinde havzaya dönmelerini sağlamaktadır. Aslında TÜİK verilerine göre, havza sınırları içerisinde daimi ikamet ediyor görünen nüfusun, bir kısmının da sadece mevsimlik olarak yerleşme sahasına geldiği ve ikametgâhını taşımadığı, Aliağa Çayı havzasında yapılan araştırmaya göre tespit edilmiştir.

Kırsal yerleşmeler için mevsimlik göç denince genel itibariyle işçi göçleri akla gelirken araştırma sahasında böyle bir durum söz konusu değildir. Yaz döneminde havzaya gelen nüfusun çoğunluğu buradan göç eden kişilerden oluşmaktadır. Yaz döneminde gelen nüfus tatil amaçlı veya ürün mahsulü için gelmektedir.

Mevsimlik göç hareketleri sonucu nüfus miktarı en fazla değişen yerleşme Morhamam köyüdür. Bu yerleşmenin bir kısmında sulu tarım faaliyetleri sonucu kayısı yetiştiriciliği yapıldığı için, yaz döneminde işçi göçü hareketleri olmaktadır. Saha araştırmalarına göre, diğer yerleşmelerde işçi göçleri ile ilgili bir veri elde edilmemiştir. Yazın havzaya gelen nüfus iki veya üç ay gibi bir süre burada zaman geçirmekte, okul sezonu ve iş sezonun açılmasıyla kente geri dönmektedir (Tablo 8).

Tablo 8. Aliğa Çayı Havzasının 2019 Yaz ve Kış Mevsimi Kır Nüfusları

2019	Mevsimlik Hareketler	
	Kış Nüfusu	Yaz Nüfusu
Köyler		
Konakbaşı	66	140
Koyuncu	191	250
Yenisu	72	105
Çayırılı	103	153
Koçak	40	74
Kuyudere	121	149
Ermışli	115	149
Karahüyük	199	232
Yazıbaşı	430	470
İsaköy	324	360
Aşağı Sülmenli	144	166
Yukarı Sülmenli	187	203
Tarlacık	168	232
Morhamam	91	189
TOPLAM	2251	2872

Kaynak: Anket Sonuçları

2.4. Nüfusun Yaş ve Cins Yapısı

Nüfusun yaş ve cinsiyet yapısının bilinmesi nüfus hareketleri ve demografik olayların belirlenmesi açısından önemlidir.

Herhangi bir yerin değişken bir nüfus özelliği olarak yaş bileşiminin bilinmesinde pek çok fayda vardır. Karar ve strateji geliştirme plan yapma ve uygulama çalışmalarında yaş yapısı analizlerinin rolü inkâr edilemez. Bir yerdeki insan topluluğunun belirli yaşlar veya yaş grupları itibariyle sergilediği kompozisyon olarak tanımlanabilecek yaş yapısı, başta ekonomi olmak üzere, askeri, toplumsal ve demografik olaylar bakımından çeşitli anlamlarla yüklüdür. Yaş yapısı nüfusun iş gücü potansiyeli, toplumun günlük hayat içindeki talep ve istekleri, toplumun günlük hayat içindeki talep ve istekleri doğum, ölüm

ve göç olaylarının, bugünkü ve gelecekteki durumları hakkında kıymetli ipuçları verilecek bir özelliktir(Özgür,2011,104).

Bir alanda her 100 kadına düşen erkek sayısına ***cinsiyet oranı*** denir. Cinsiyet oranı sadece kadın erkek miktarını göstermez nüfusun özelliklerinden olan birçok değişkenden etkilenmekte ve etkilemektedir. Örneğin gelişmiş toplumlardaki nüfusta ve göç alan alanlarda cinsiyet oranı yüksek seyrederken göç veren alanlarda erkek nüfusun göç hareketine daha çok katılmasından dolayı cinsiyet oranı düşüktür.

Araştırma sahasında cinsiyet oranlarının yıllar içerisindeki seyri Malatya kırsal nüfusu ve Türkiye kırsal nüfusu ile karşılaştırıldığında dikkat çeken bazı önemli noktalar şunlardır;

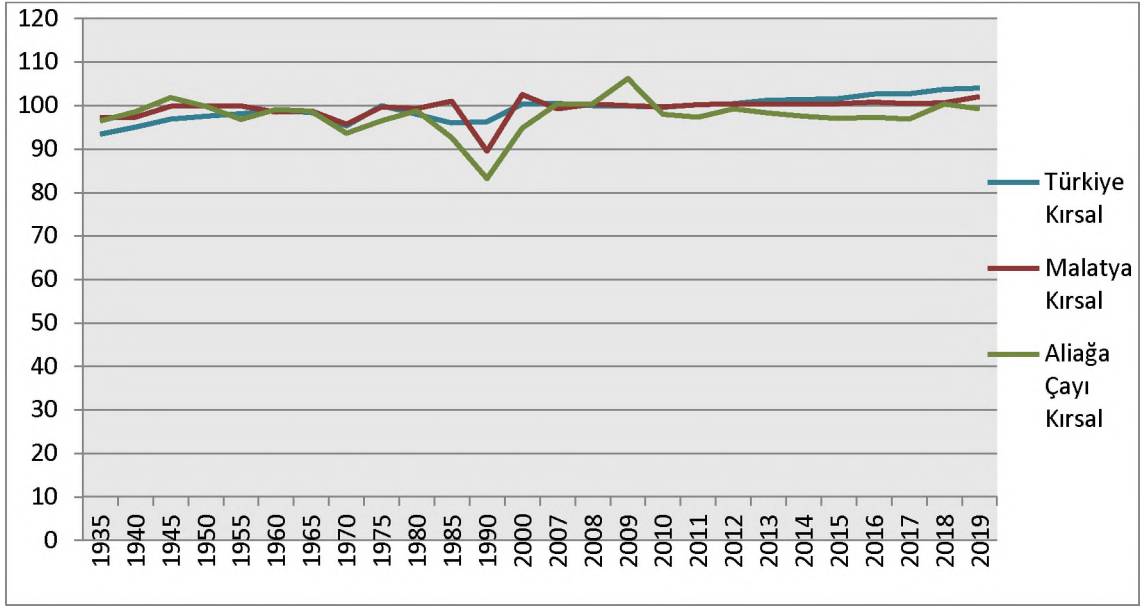
1935 yılında Türkiye kırsalında cinsiyet oranı %93 ile Cumhuriyet tarihinin en düşük oranı olarak gerçekleşmiştir. Bu oran nüfusun Kurtuluş Savaşı sonrasında yapısal olarak toparlanamadığını göstermektedir. Aynı dönemde cinsiyet oranı Malatya kırsal nüfusunda, %97, Aliğa Çayı havzası kırsal nüfusunda ise, %96 oranında seyretmiştir.

1945 yılında, Türkiye kırsalında ve Malatya kırsalında cinsiyet oranları yüzün altında gerçekleşirken, araştırma sahasında yüzün üzerinde gerçekleşmiştir. O dönemde sahada doğum oranlarını yüksek olmasından ve İkinci Dünya Savaşı sonrası silâh altına alınan erkek nüfusun dönmesi ile açıklanabilir. 1945'ten 1970 yılına kadar geçen dönemlerde genelde artış gösteren cinsiyet oranları, 1970 yılında ciddi oranda düşmüştür. Türkiye ve Malatya kırsalında, %95, Aliğa Çayı havzasında, %93 oranında seyretmiştir. Türkiye kırsalında, cinsiyet oranlarının bu denli düşmesinin esas nedeni, kırdan kente gerçekleşen göç hareketleridir (Tablo 9, Şekil 6).

Tablo 9. Aliğa Çayı Havzası Kırsal Nüfusunun, Türkiye Kırsal ve Malatya Kırsal Nüfusu İle Karşılaştırmalı Cinsiyet Oranı (1935-2019)

Türkiye Kırsal					Malatya Kırsal					Aliğa Çayı				
	Erkek	Kadın	Toplam	Cins Oranı	Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam	Cins Oranı	Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam	Cins Oranı
1935	5966802	6388574	12355376	93,4	1935	167247	171833	339080	97,3	1935	1851	1920	3771	96,4
1940	6566354	6908347	13474701	95	1940	167703	172347	340050	97,3	1940	2931	2970	5901	98,6
1945	6943238	7159834	14103072	96,9	1945	172634	172896	345530	99,8	1945	2950	2897	5847	101,8
1950	7755239	7947612	15702851	97,5	1950	193682	193832	387514	99,9	1950			6576	
1955	8490362	8647058	17137420	98,1	1955	125975	125978	251953	99,9	1955	3547	3663	7210	96,8
1960	9392455	9502634	18895089	98,8	1960	135838	137856	273694	98,5	1960	3882	3914	7796	99,1
1965	10213151	10372453	20585604	98,4	1965	151908	153676	305584	98,8	1965	3997	4047	8044	98,7
1970	10694272	11219803	21914075	95,3	1970	161893	169139	331032	95,7	1970	3900	4166	8066	93,6
1975	11739888	11738763	23478651	100	1975	179435	179873	359308	99,7	1975	3777	3911	7688	96,5
1980	12423232	12668718	25091950	98	1980	182082	183354	365436	99,3	1980	3476	3515	6991	98,8
1985	11661313	12137388	23798701	96	1985	179990	178196	358186	101	1985	2915	3147	6062	92,6
1990	11359494	11787190	23146684	96,3	1990	159563	178196	337759	89,5	1990	2028	2436	4464	83,2
2000	11919194	11878549	23797743	100,3	2000	179226	174719	353945	103	2000	1461	1540	3001	94,8
2007	10447584	10390849	20838397	100,5	2007	129260	130236	259496	99,2	2007	1247	1242	2489	100,4
2008	8954348	8951029	17905377	100	2008	120902	120476	241378	100	2008	1277	1271	2548	100,4
2009	8872983	8881110	17754093	99,9	2009	134351	134223	260499	100	2009	1268	1193	2461	106,2
2010	8734326	8766306	17500632	99,6	2010	130075	130424	260499	99,7	2010	1235	1260	2495	98
2011	8679379	8659184	17338563	100,2	2011	129862	129480	259342	100	2011	1198	1231	2429	97,3
2012	8607938	8571015	17178953	100,4	2012	129054	128519	257573	100	2012	1352	1362	2720	99,2
2013	3337565	3295886	6633451	101,2	2013	123892	123378	247270	100	2013	1262	1283	2545	98,3
2014	3228312	3181410	6409722	101,4	2014	118936	118443	237379	100	2014	1169	1198	2367	97,5
2015	3134796	3083123	6217919	101,6	2015	114179	113705	227884	100	2015	1112	1146	2258	97
2016	3107640	3035483	6143123	102,6	2016	111218	109241	220459	101	2016	1083	1112	2195	97,3
2017	3064942	2984451	6049393	102,7	2017	108235	106723	214958	100	2017	1042	1075	2117	96,9
2018	3227657	3109728	6337385	103,7	2018	107356	105146	212502	101	2018	1154	1150	2304	100,3
2019	3060531	2943186	6003717	104	2019	106057	103956	210013	102	2019	1121	1130	2251	99,2

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

Şekil 6. Türkiye ve Malatya Kırsal Nüfusu ile Aliaga Çayı Havzası Kırsal Nüfus Cinsiyet Oranları Değişimi(TÜİK, Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları)

1990 yılında Malatya ve Aliaga Çayı havzasında sayım yılları içerisindeki en düşük cinsiyet oranı görülmüştür. Malatya kırsalında %89, araştırma sahasında ise %83 oranında gerçekleşmiştir. Bu düşüşün 1980 -1985 döneminde büyük kentlere ve yurt dışına özellikle erkek nüfusun göç etmesinden kaynaklandığı bilinmektedir.

2000 yılından sonra Türkiye kırsal nüfusunda ve Malatya kırsal nüfusunda cinsiyet oranları paralel bir seyir izlemiş ve oranlar çoğunlukla yüzün üzerinde seyretmiştir. Önceki dönemlerde sadece erkek nüfusun çalışmak için göç etmesi, kadın ve çocukların göçe katılmaması, hem göç alan hem de göç veren sahada cinsiyet dengesizliği meydana getirmektedir. Fakat 2000’li yıllardan sonra meydana gelen göç hareketleri, sadece erkekler tarafından değil aile bazında gerçekleştiğinden, cinsiyet oranları göç alan ve göç veren alanların her ikisinde de dengeli dağılmaya başlamıştır. 2000 yılından itibaren Araştırma sahasında ise, cinsiyet oranları genellikle yüzün altında seyretmiştir. 2009 yılında ise %106’lık oranla havzadaki en yüksek cinsiyet oranı görülmüştür(Tablo 9, Şekil 6).

Aliaga Çayı havzasında kadın erkek nüfus miktarları dönemlere göre değişken bir özellik göstermektedir. Havzadaki nüfus hareketlerini göç ve doğum oranları belirlemiştir. Özellikle göçler nüfus cinsiyet oranını önemli derecede değiştirmektedir. Sahada nüfus seyrine baktığımızda, genel itibariyle kadın nüfus baskın bir durumdadır.

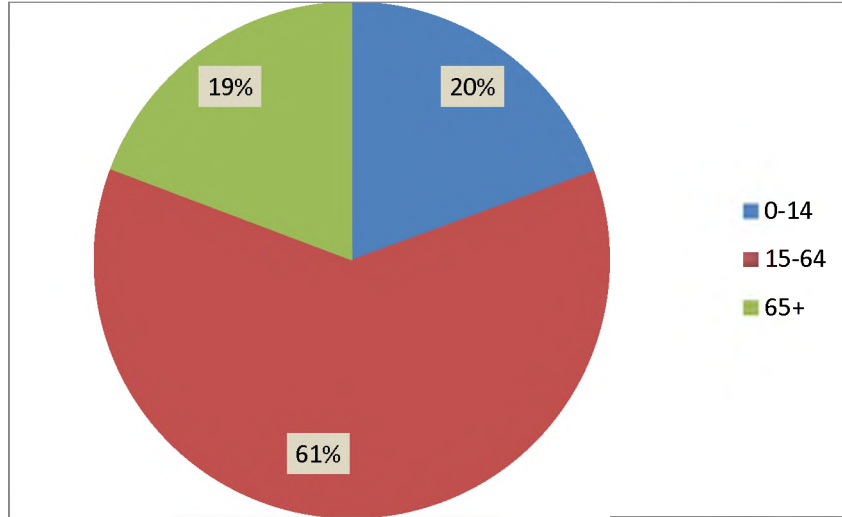
1935’den 1955 yılına kadar geçen süreçte kadın nüfus miktarı fazladır. Çünkü bu yıllarda daha önceki dönemlerde yaşanan savaşın etkisiyle erkek nüfus azalmış ve silâh altına alınmıştı. Bu dönemden sonra nüfus tam toparlanma sürecine girmiş, doğum oranlarının da artmasının etkisiyle erkek nüfus sahada baskın duruma gelmiştir. 1985 yılından sonra sahada kadın nüfus fazlalığı göze çarpmaktadır. Araştırma sahası sürekli olarak göç verdiği için, erkek nüfus kadın nüfusa oranla biraz daha düşük bir oranda seyretmektedir.

2000 yılında araştırma sahasında nüfusun geniş aralıklı yaş gruplarına bölünüşünü incelediğimizde; 0-14 yaş grubu nüfusun %19,3’ünü, 15-64 yaş grubu %61,4’ünü, 65+ve üstü yaş grubu ise %19,2’ini meydana getirmektedir. Çocuk bağımlı nüfus ile yaşlı bağımlı nüfus oranları birbirine eşittir. Aktif nüfusun bakmakla yükümlü olduğu nüfusa bağımlı nüfus denir. 2000 yılında araştırma sahasında bağımlı nüfus oranı %69,9’dur. Araştırma sahasının bağımlı nüfus oranının özellikle yaşlı bağımlı nüfusun fazla olması, havzada genç nüfusun göç ettiğini, sadece emekliliğe ayrılan ve doğduğu yerden, topraktan ayrılmak istemeyen yaşlı nüfus ikamet etmektedir (Tablo 10, Şekil 7).

Tablo 10. Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Bölünüşü (2000)

Geniş Aralıklı Yaş Grupları (2000)			
Yaş Grupları	Nüfus	%	Bağımlı Nüfus Oranı
0-14	582	19,3	69,90%
15-64	1841	61,4	
65+	578	19,2	
Toplam	3001	100	

Kaynak: TÜİK, Genel nüfus sayımları (2000)

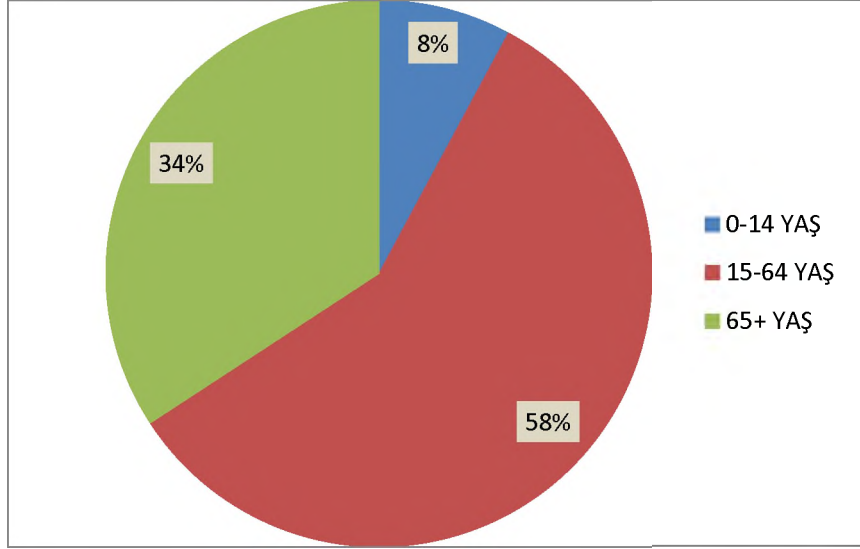
Şekil 7. Aliağa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Bölünüşü ((TÜİK, Genel nüfus sayımları, 2000)

2019 yılında araştırma sahasında geniş aralıklı yaş grupları 2000 yılından daha farklı bir seyir izlemiştir. Özellikle bağımlı nüfusta belirgin değişiklikler meydana gelmiştir. Çocuk nüfus oranı yarıdan fazla azalırken, 65+ yaş üstü nüfus ise önceki döneme göre neredeyse iki katı bir artış göstermiştir. 0-14 yaş grubu %7,8'ini 65 yaş grubu ise %34,2'sini oluşturmaktadır. Bu veriler sahanın göç veren bir karakterde olduğunu göstermekle beraber, yaşlı bağımlı nüfus oranının yüksek olması doğum oranlarının da düşük olmasına neden olmuştur. Aktif nüfus olarak adlandırılan 15-64 yaş grubu %58'sini oluşturmaktadır. 2019 yılındaki bağımlılık oranı %72,3'tür. Bu değer çalışan nüfus üzerindeki yükün fazla olduğunu göstermektedir. Yani çalışan bir kişinin bakmakla yükümlü olduğu kişi sayısı fazladır. Oranlar bağımlı nüfus oranlarını yüksek gösterse de özellikle kırsal alanlarda insan gücüne fazla ihtiyaç duyulduğu için çocuk ve yaşlı nüfus aktif olarak çalışabilmektedir (Tablo 11, Şekil 8).

Tablo 11. Aliağa Çayı Havzası Kır Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Bölünüşü (2019)

Geniş Aralıklı Yaş Grupları (2019)			
Yaş Grupları	Nüfus	%	Bağımlı Nüfus Oranı
0-14	177	7,8	72,30%
15-64	1304	58	
65+	770	34,2	
Toplam	2251	100	

Kaynak: TÜİK, Genel sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

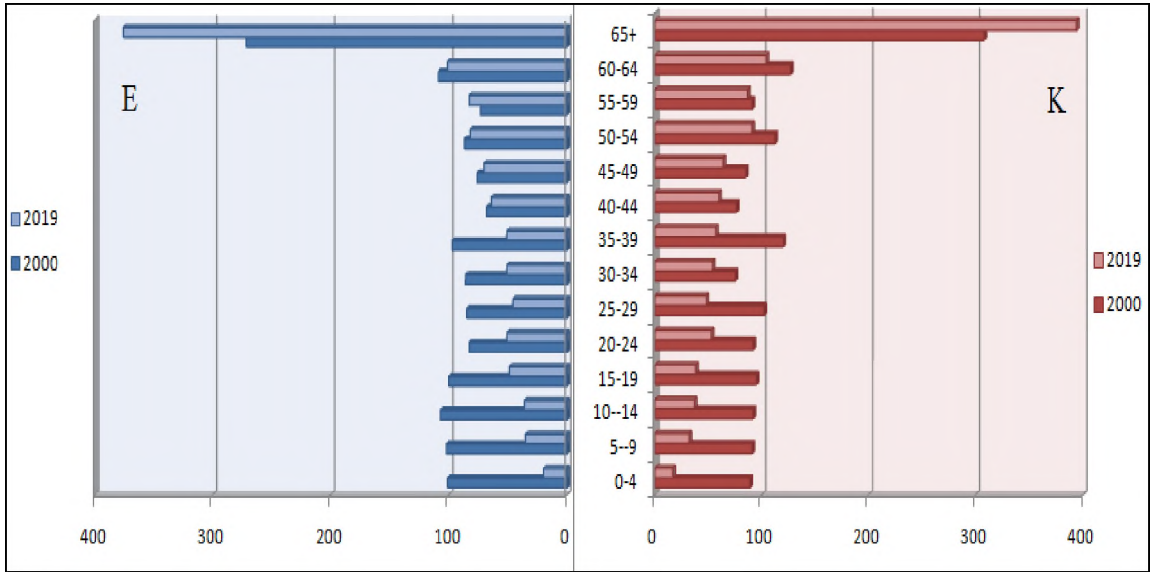
Şekil 8. Aliağa Çayı Havzası Kır Nüfusunun Geniş Aralıklı Yaş Gruplarına Bölünüşü (TÜİK, Genel sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2019)

2000yılı dar aralıklı nüfus piramidini incelendiğinde, yaş gruplarına göre değişken bir özellik gösterdiğini görülmektedir. Piramidin sekli, asimetrik bir yapıya sahiptir. 0-4 yaş aralığında geniş bir yapı gösteren piramit, genç nüfus özellikle 20-34 yaş aralıklarında daralma göstermektedir. Hatta nüfus piramidini bir bütün olarak ele aldığımızda, en daraldığı alanlar genç nüfusun bulunduğu alanlardır. Genç nüfusun araştırma sahasından göç etmesinden kaynaklı bir durumdur. Araştırma sahasında çocuk nüfus içinde sayılan yaş gruplarından 0-4, 5-9, 10-14 yaş aralıklarında erkek nüfus kadın nüfus miktarından daha fazladır. Diğer tüm yaş aralıklarında kadın nüfus miktarı erkek nüfus miktarından fazladır. Bu durum araştırma sahasında erkek nüfusun göçe daha fazla katıldığını göstermektedir. 65+ yaş üstü nüfusta ise kadın- erkek miktarları arasındaki fark belirgin derecede artmıştır. Daha önceden belirtildiği gibi erkek nüfusun sahadan göç etmesi ve kadınların erkeklerden daha uzun yaşamalarından kaynaklanmaktadır. Araştırma sahasındaki yaş gruplarına göre nüfus miktarlarına baktığımızda en fazla nüfus miktarının yaşlı nüfus içinde değerlendirilen 65+ yaş üstü nüfus olduğunu görmekteyiz. Bunun temel nedeni genç nüfusun yerleşmesini sağlayacak etkenlerin bulunmaması, 50+ yaş üstü nüfusun kırsal alanda genelde göçe katılmaması, emekliliğe ayrılan nüfusun sahaya geri dönmesi ve ortalama yaşam süresinin uzamasıdır (Tablo 12, Şekil 9).

Tablo 12. Aliğa Çayı Havzasında, Kır Nüfusunun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Bölünüşü (2000,2019)

Yıllar	2000		2019	
Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
0-4	101	89	20	17
5—9	102	91	35	32
10—14	107	92	36	37
15-19	100	95	49	38
20-24	83	92	51	53
25-29	85	102	46	48
30-34	86	75	51	54
35-39	97	120	51	57
40-44	68	76	64	60
45-49	76	85	70	64
50-54	87	112	82	91
55-59	73	91	83	87
60-64	109	127	101	104
65+	272	308	376	394

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sonuçları (2000) Anket Sonuçları (2019)

Şekil 9. Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Dar Aralıklı Yaş Gruplarına Bölünüşü (TÜİK, 2000 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sonuçları 2000 Anket Sonuçları, 2019)

2019 yılında dar aralıklı nüfus gruplarına göre bölünüşü bir önceki dönemle benzer özellikler göstermekte, fakat piramidin çocuk nüfustan oluşan tabanı iyice daralmış yaşlı nüfusun oluşturduğu tavan ise toplan nüfusa oranla genişlemiştir. Araştırma sahasında dararalıklı nüfus gruplarında çocuk nüfus, sahada yok denecek kadar azdır. 0-4 yaş aralığında sadece 37 çocuk bulunurken, 15 yaşından küçük 0-4, 5-9, 10,14

yaş aralıklarında bulunan ve çocuk nüfus olarak değerlendireceğimiz nüfus miktarı sadece 177 kişidir (Tablo12, Şekil 9).

Bu durum daha önce de açıklandığı gibi havzanın sürekli olarak göç vermesinden kaynaklı olarak havzada genç nüfusun çok az miktarlarda bulunması ve dolayısıyla da doğum oranlarının çok düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Havzada yaş aralıklarına göre 50+ yaş üstüne kadar piramit daralmakta ve çok az miktarlarda nüfus bulunmasından dolayı 50 yaşından sonra genişlemiştir. Havzada genç ve çocuk nüfus miktarlarının az olmasında elbette sosyal ve ekonomik faaliyetlerin havzada hiç bulunmamasından ve sahada nüfusu tutacak hiçbir özelliğinin olmamasından kaynaklanmaktadır. Dar aralıklı yaş gruplarına göre nüfus piramidine göre, tavan kısmında 65+ yaş üstündeki nüfusun bulunduğu kısımda piramit oldukça genişlemektedir. Havzada 65+yaş üstü nüfusun fazla olması emekliliğe ayrılan nüfusun sahaya dönerek toprakla uğraşması, belli bir yaştan sonra kişilerin alıştıkları hayatın dışına çıkmak istememesidir. Yaşlı nüfusa genç nüfus gibi büyük şehirlerdeki sosyal hayatın çekici gelmemesi, özellikle günümüzde kırsal alanların daha güvenli olması 65+ yaşındaki nüfusu sahada tutan önemli etkenler olmuşlardır. 2019 yılına ait verilerin bir kısmı TÜİK' ten, TÜİK' ten temin edilemeyenler ise, sahada yapılan anket ve görüşmeler neticesinde elde edilmiştir (Tablo 12, Şekil 9).

2.5. Nüfusun Dağılışı

Nüfusun dağılışı sadece fizikî etmenlerle açıklanamaz. Yeryüzünde nüfusun dağılışını denetim altında tutan doğal ve insana dair pek çok etmen vardır. Bu etmenler içinde fiziki ortamın yaşamaya ve yerleşmeye uygunluğunu belirleyenler; kıyı ya da kara içinde oluş, iklim, su kaynakları, toprak verimliliği, yüzey şekilleri, bitki örtüsü ve hayvan yaşamı, maden ve enerji kaynakları oluşmaktadır (Özgür, 2011, 95).

Coğrafyanın konusu olarak mekanın şekillenmesinde ve değişmesinde özne olarak insanın mekanda dağılışını ortaya koymak, kompleks birçok süreci ve etkeni dikkate almayı gerektirir. Ulaşım ve iletişim araçlarının gelişmesine bağlı olarak insanın mekândaki hareketlerinin artmış olması bu işi daha zor kılmakta nüfusun dağılışını ortaya koymak için zamansal ölçekte haritalar yapmak gerekmektedir (Canpolat, 2017,131).

Nüfusun dağılışı üzerinde birçok faktör etkili olmaktadır. Bu faktörler fiziki faktörler ve beşeri faktörler olarak iki ana başlık altında toplanabilir. Yer şekilleri, dağlık alanlar, ovalar, eğim, toprak, iklim, su kaynakları ve bitki örtüsü gibi birçok etken nüfusun bir alanda yerleşmesini belirleyen önemli unsurlardır. Tarihi dönemlerden günümüze kadar nüfusun yeryüzüne dağılışı yukarıda belirtilen etkenler çerçevesinde gelişmiş veya kısıtlanmıştır. Her ne kadar günümüzde insan doğayı şekillendirmekte onu en etkin biçimde kullanmak için elinden geleni yaparak doğa üzerindeki etkisini artırsa da, gelişmiş teknolojilere rağmen fiziki faktörlerin nüfus dağılışı üzerindeki temel etkisi devam etmektedir.

Bir alanda sürdürülen sosyo-ekonomik faaliyetler, (sanayi, ticaret, tarım, turizm, eğitim vb) nüfusun o alanda bu etkenler dâhilinde gelişmesini sağlamaktadır. Bu faaliyetlerin geliştiği merkezler nüfus için cazibe alanları olmakta ve genellikle nüfusun toplandığı ve yoğun olduğu sahalardır. Beşeri faktörler nüfus dağılışı ve var olan nüfusun devamlılığı için önemli etkenlerdir.

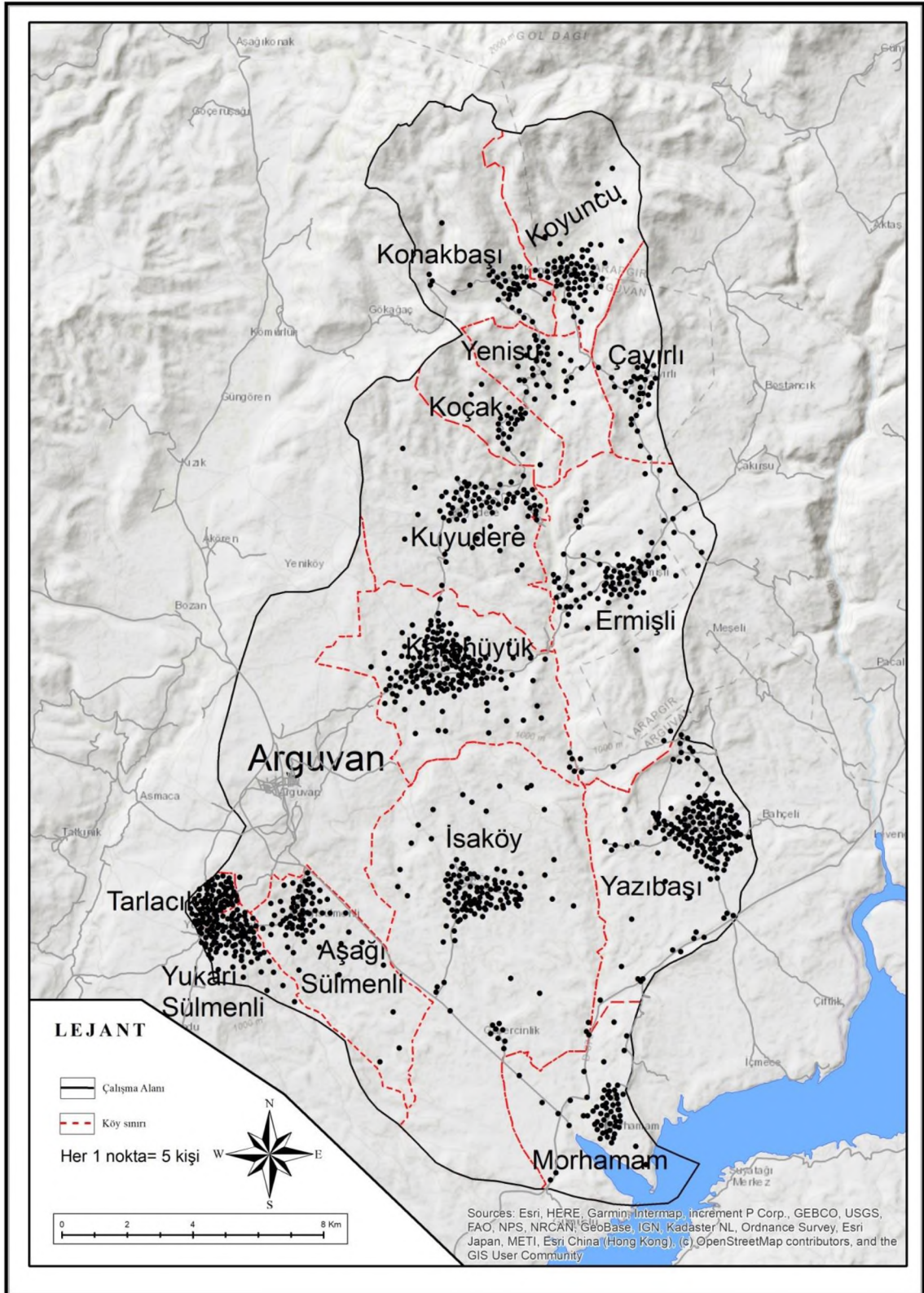
Beşeri ve fiziki faktörler yerleşmelerin kurulup gelişmesinde tek başına bir etken olmamakta, ikisinin bileşimiyle yerleşmeler kurulup gelişmektedirler. Fiziki şartların elverişliliğiyle kurulan bir yerleşme beşeri faktörlerin etkisi ile büyümekte ve gelişebilmektedir. Bazen de tam tersi bir durum söz konusu olmaktadır. Yani yerleşmelerin kurulup gelişmesinde ve dağılışında fiziki ve beşeri faktörler birbirini tetikleyen konumdadırlar. Örneğin bir yerleşmenin kurulup genişlemesinde iklim en önemli etken olabilirken, bazı yerleşmelerin gelişmesinde ise bir fabrika veya ulaşım tek başına etken olabilmektedir.

Aliağa Çayı havzasında nüfusun dağılışında esas etkenlerin yer şekilleri, su kaynakları ve bu etkenlere bağlı gelişen tarımsal faaliyetlerdir. Engebenin azaldığı ve su kaynaklarının olduğu alanlar yerleşmelerin ve nüfusun yoğunlaştığı sahalardır. Yukarıda belirttiğimiz fiziki ve beşeri faktörler çerçevesinde havzada şekillenen nüfus dağılışı daha çok fiziki çevre şartlarının etkisinde kalmıştır. Burada yaşayan nüfus yeterli derecede beşeri faktörleri etkin kılamadığından fiziki çevre şartlarına bağımlılık göstermemek için sahadan göçmüştür. Havzada yüzyıllardır yerleşilmiş alanlar bulunmasına rağmen havzanın beşeri coğrafya şartlarında kayda değer bir gelişme ilerleme görülmemektedir. Bu etkenler dâhilinde havzada nüfusun yıllara göre dağılışı seyrine bakıldığında;

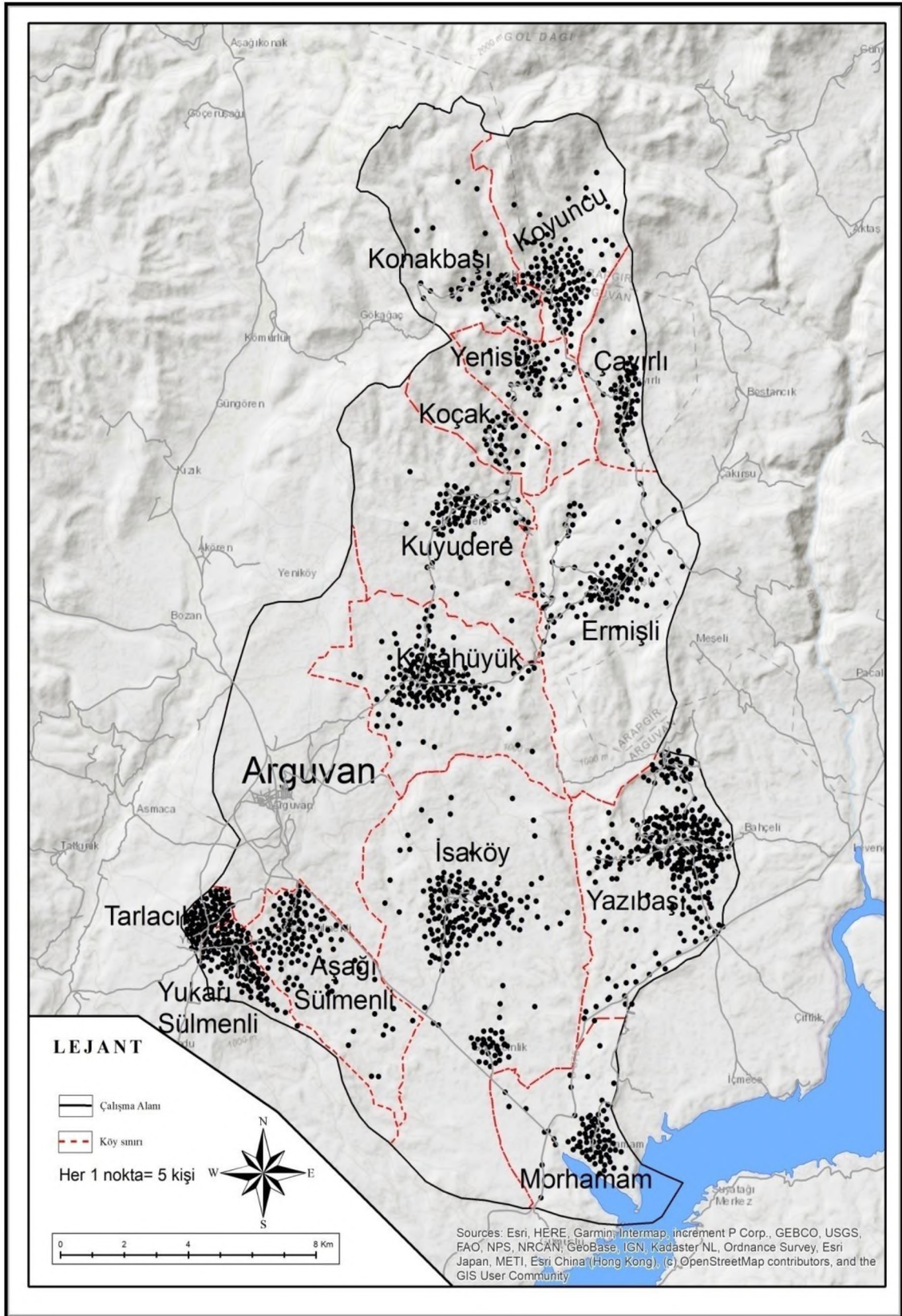
1935 yılında Aliğa Çayı havzasında nüfusun dağılışı incelendiğinde nüfus havzada genel olarak belirli bölgelerde toplu bir şekilde yerleşmiştir nüfusun dağılışının toplu olmasının temel sebebi su kaynaklarının yetersiz olmasıdır. 1935 yılında havzadaki nüfus miktarı 3771 kişidir. Araştırma sahasında bu dönemde nüfusu en fazla olan köy İsaköy'dür. Yerleşme tarihinin çok eskiye dayanması ve havzanın kırsal yerleşmeler için en önemli geçim kaynağı olan tarım arazileri yönünden zengin olması nüfus miktarını fazla kılmıştır (Harita 4).

1970 yılında Aliğa Çayı havzasında nüfus 8066 kişi ile tarihinin en yüksek nüfus miktarına ulaştığı dönemdir. Bu yüksek artışlar köylerdeki nüfus yoğunluğunu da etkilemiştir. Nüfus dağılışı 1935 yılındaki toplu olma özelliğini korumuş su kaynakları çevresinde toplu yerleşmeler şeklinde yoğunlaşmıştır. Araştırma sahasında yerleşmeler ana karakter olarak kendisine yakın alanlarda kurulmuş olan alt yerleşmeler ile kendi içinde toplu yerleşme özelliği gösteren, fakat genel çerçevede dağınık şekilde bulunan yerleşmeler de yer yer kendini göstermektedir. Dağınık yerleşmelerin bulunduğu alanlar yükselti ve eğimin azaldığı baraja yakın olan Morhamam, Yazıbaşı ve İsaköy gibi alanlarda artış göstermektedir. Bu dönemde Yazıbaşı 1453, İsaköy 922, Karahüyük 722 kişi ile nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu köylerdir (Harita 5).

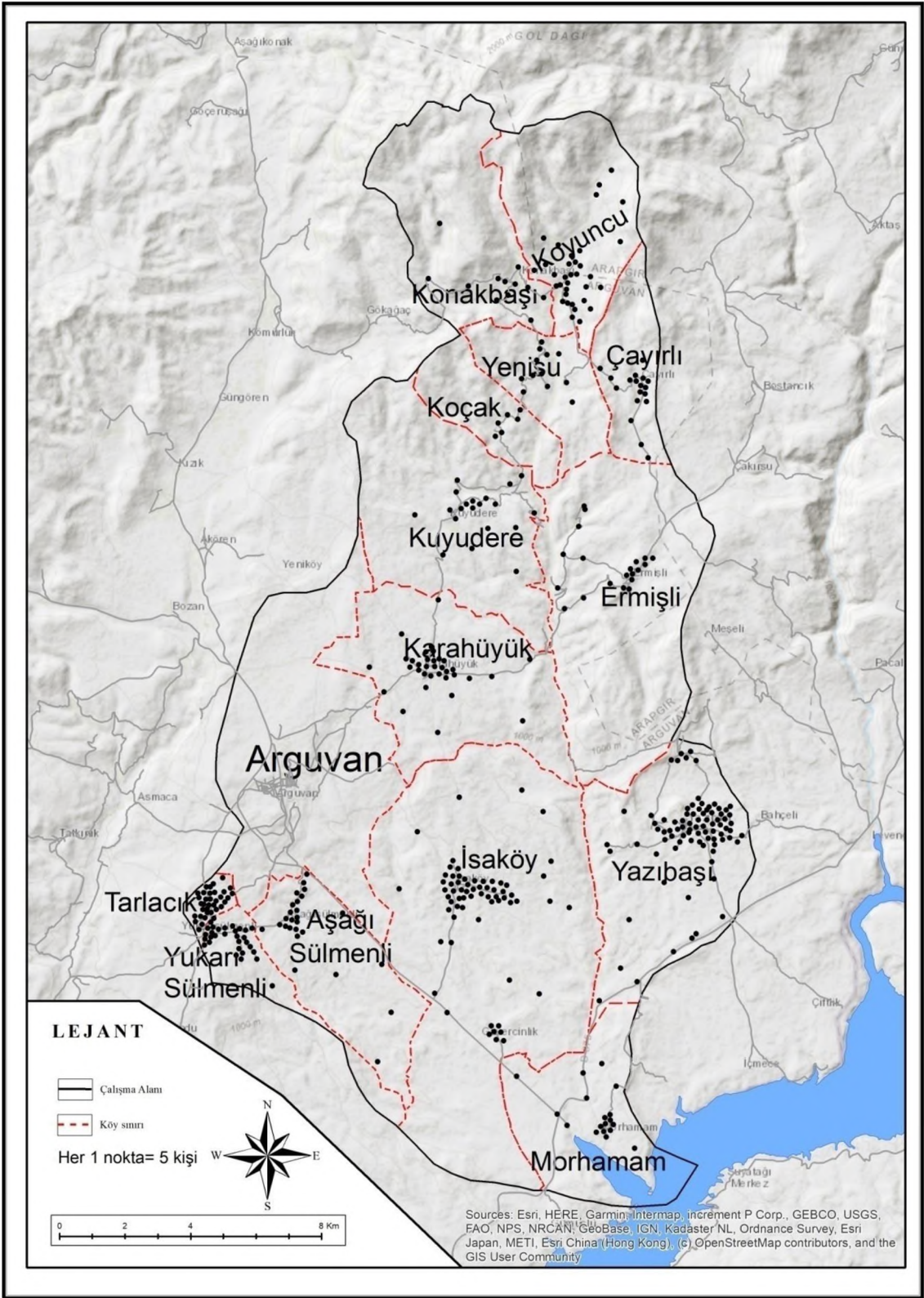
2019 yılı nüfus dağılışı haritasıyla 1970 yılına ait nüfus dağılışı haritası kıyaslandığında haritada önemli değişiklikler görülmektedir. Nüfus miktarı ciddi oranda azalmış nokta taralı alanlar belirgin derecede küçülmüştür. Nüfusun dağılışı alanları önceki dönemlerden farklılık göstermemiş yine su kaynakları etrafında dağılışı göstermiştir. 2019 yılı nüfus dağılışı haritası, nüfus miktarının 1970 yılından sonra sürekli azalmış olmasından dolayı 1935 yılındaki nüfus dağılışıyla benzer özellik göstermektedir. 2019 yılında Yazıbaşı, İsaköy ve Karahüyük yine nüfus yoğunluğu en fazla olan köyleri meydana getirmektedir. Bu köylerin diğer yerleşmelere oranla daha fazla nüfus barındırması geniş tarım alanlarına sahip olmalarından dolayı nüfusu barındırabilmektedirler. Özellikle kuzey yerleşmelerinde neredeyse hiç bulunmayan düz tarım alanları bu yerleşmelerde önemli oranlarda bulunmaktadır(Harita 6).

Harita 4. Aliğa Çayı Havzasında Nüfusun Dağılışı (1935)

Harita 5. Aliğa Çayı Havzasında Nüfusun Dağılışı (1970)

Harita 6. Aliğa Çayı Havzasında Nüfusun Dağılışı (2019)

Araştırma sahasında *nüfusun sahaya dağılışı ve büyüklüklerini* değerlendirmek için, yıllara göre değişimi yerleşmelerin sahip oldukları nüfusu miktarlarını belirlemek için yerleşmelerle, nüfus büyüklükleri karşılaştırılmıştır.

1935 yılında köylerin nüfus büyüklerine göre, bir köy 0-100 arasında iki köy 100-200 arasında üç köy 200-300 arasında nüfusa sahiptir. Kalan yedi tanesi de 300+ üzerinde nüfusa sahiptir. Nüfus büyüklüğü en fazla olan yerleşme İsaköy'dür. Bu yerleşmenin nüfusu 635'tir. En az nüfusa sahip olan yerleşme Koçak köyü 73 kişi bulunmaktadır. 1935 yılında havzada nüfus büyüklüğü yerleşmelerin yarısında 300 üzerinde yer almaktadır (Tablo 13).

Tablo 13. Aliğa Çayı Havzasında Kır Yerleşmelerinin Nüfus Büyüklüğü (1935)

0-100	Nüfus	100-200	Nüfus	200-300	Nüfus	300+	Nüfus
Koçak	73	Konakbaşı	177	Kuyudere	272	Aşağı Sülmenli	357
		Yenisu	167	Karahüyük	211	Ermişli	508
				Morhamam	245	İsaköy	635
						Koyuncu	313
						Tarlacık	326
						Yazıbaşı	310
						Yukarı Sülmenli	344
Toplam	73	Toplam	344	Toplam	728		

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları

1980 yılında nüfusun artmasına bağlı olarak nüfus büyüklükleri de değişmiştir. İki dönem arasında geçen süreçte doğum oranlarının artmasına bağlı olarak havzada ciddi nüfus artışları meydana gelmiştir. Bundan dolayı 1980 yılında 4 yerleşme hariç diğer bütün köylerin nüfusları 300 üzerinde seyretmektedir. Koçak köyünün nüfusu 100- 200 arasında iken Konakbaşı, Morhamam ve Yenisu'nun nüfusları 200-300 arasında değere sahiptir. 1980 yılında havzada nüfus miktarının en fazla olduğu dönemlere karşılık geldiği için 0-100 arasında nüfusa sahip olan yerleşme bulunmamaktadır. En fazla nüfusa sahip olan yerleşme 1662 kişi ile Yazıbaşı iken, en düşük nüfusa 101 kişi ile Koçak köyüdür (Tablo 14).

Tablo 14. Aliağa Çayı Havzasında Kır Yerleşmelerinin Nüfus Büyüklüğü(1980)

0-100	100-200	Nüfus	200-300	Nüfus	300+	Nüfus
	Koçak	101	Konakbaşı	288	Aşağı Sülmenli	547
			Morhamam	276	Çayırılı	312
			Yenisu	230	Ermişli	506
					İsaköy	756
					Karahüyük	614
					Koyuncu	570
					Kuyudere	348
					Tarlacık	374
					Yazıbaşı	1662
					Yukarı Sülmenli	407
Toplam	Toplam	101	Toplam	794	Toplam	6096

Kaynak: TÜİK, Genel Nüfus Sayımları

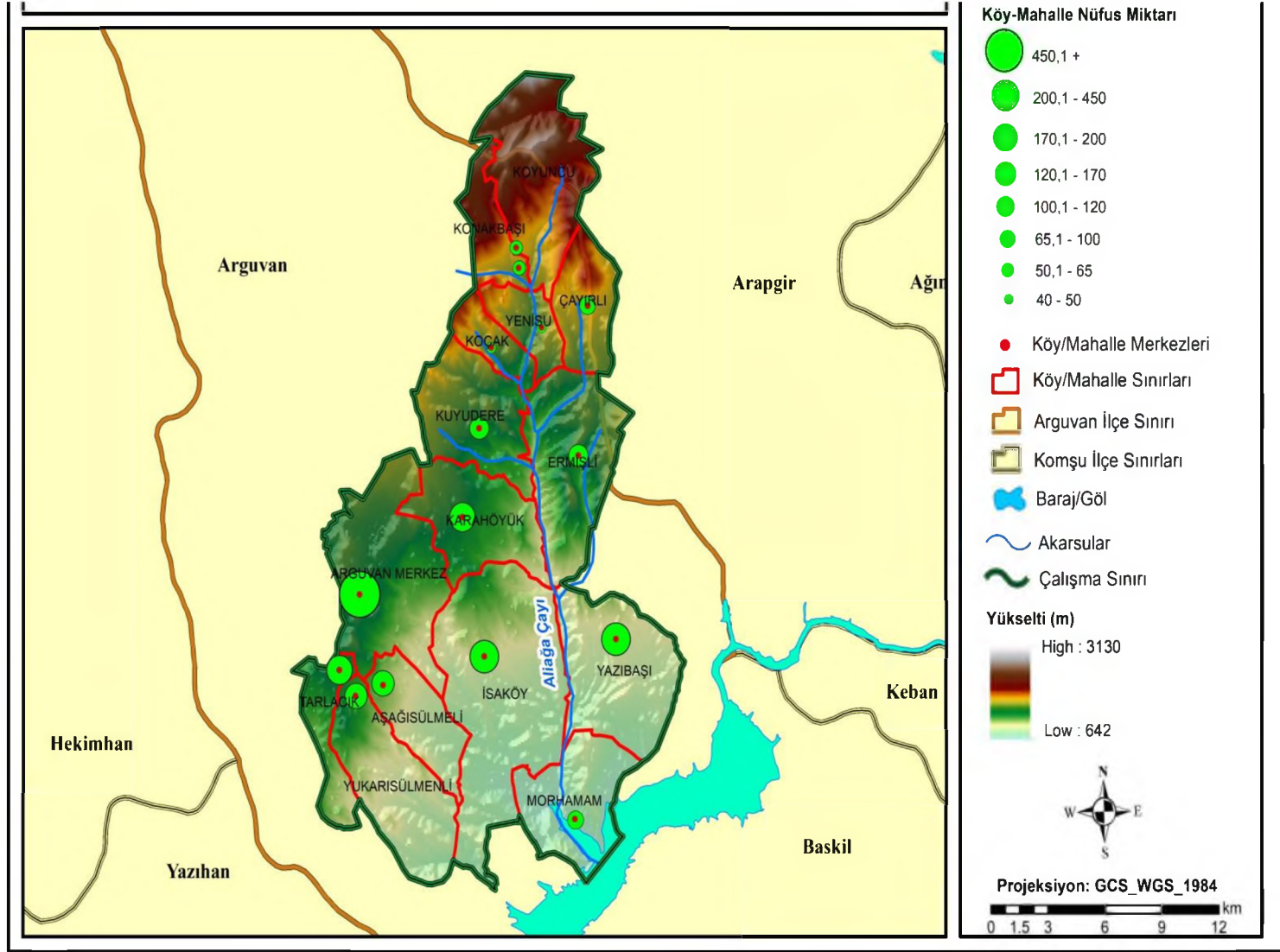
2019 yılında araştırma sahasında günümüz nüfus büyüklükleri, bir önceki dönemden çok farklı özellikler göstermektedir. Havzada verilen göçlere bağlı olarak nüfus büyüklüğü önemli oranlarda azalmıştır. Bir önceki dönemde yerleşmelerin çoğunun nüfusu 300 üzerinde görülürken bu dönemde sadece İsaköy ve Yazıbaşı yerleşmeleri 300+ üzerinde nüfus büyüklüğüne sahiptir. 0-100 arasında nüfusa sahip yerleşmeler dörde çıkmıştır. Sekiz yerleşmenin nüfusu 100-200 arasındadır. Havzada 200-300 arasında nüfus büyüklüğüne sahip yerleşme bulunmamaktadır (Harita 7, Tablo 15).

Tablo 15. Aliağa Çayı Havzasında Yerleşmelerin Büyüklüğü(2019)

0-100	Nüfus	100-200	Nüfus	200-300	300+	Nüfus
Konakbaşı	66	Aşağı Sülmenli	144		İsaköy	324
Koçak	40	Çayırılı	103		Yazıbaşı	430
Morhamam	91	Ermişli	115			
Yenisu	72	Karahüyük	199			
		Koyuncu	191			
		Kuyudere	121			
		Tarlacık	168			
		Yukarı Sülmenli	187			
Toplam	269	Toplam	1228	Toplam	Toplam	754

Kaynak: TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

Harita 7. Aliğa Çayı Havzasında Kırsal Yerleşmelerinin Nüfus Büyüklükleri (2019)

2.6. Nüfus Yoğunlukları

Nüfus yoğunluğu insan ile alan ilişkisini yansıtan, nüfusun mekânsal dağılımında, doğal ve beşeri pek çok faktörün oynadığı rolü aksettirmeye çalışan bir kavramdır. Basit olarak söylenecek olursa nüfus yoğunluğu, belli bir ünitenin alanı ile oradaki nüfus arasındaki oransal ifadedir. Yoğunluk nüfusta sıklaşma derecesidir. Belli bir alanda yaşayanların sıklaşması, insanların birbirine yakın olma düzeyi; sosyal ve ekonomik zenginliklerin mekânsal dağılımının bir sonucudur (Özgür, 2011, 87).

2.6.1. Aritmetik Nüfus Yoğunluğu

Nüfus dağılışı, bireylerin ya da grupların mekân üzerinde yerleşmeleriyle meydana getirdikleri gerçek kalıp olarak tanımlanmıştır. Bir alanda nüfusun toplanma derecesini ölçmek ve dünyanın bir yeri ile diğerini karşılaştırmak için bir nüfus yoğunluk ölçütü kullanmak gerekir. Herhangi bir alanda yaşayan nüfus ile o alanın yüzölçümü arasındaki oranı yoğunluk terimi ifade eder. En çok kullanılan yoğunluk ölçüsü de nüfus yoğunluğu ya da aritmetik yoğunluk olarak ifade edilen, birim alan başına düşen nüfus miktarını veren ölçüttür (Tümerterkin ve Özgüç, 2015,321).

Nüfusun bir alandaki toplanma ve yoğunluğunu gösteren *arimetik nüfus yoğunluğu* belirli bir sahanın nüfus toplamının o alanın yüz ölçümüne bölünmesiyle elde edilir. Km² ye düşen insan sayısını göstermektedir. Ancak arazinin niteliğini hesaba katmaması en büyük eksikliğidir. Araştırma sahasında araziler arasında büyük farklılıklar vardır; bazı araziler verimli, bazıları kıraç, bazıları çok engebeli olup, nüfus yoğunluğu da bunlara göre şekil almaktadır. Yer şekillerinin aritmetik nüfus yoğunluğunda büyük bir etken olduğu aşikârdır. Ayrıca yüz ölçümü de aritmetik nüfus yoğunluğunu etkilemekte, yüz ölçümü büyük olan sahalarda nüfus fazla da olsa aritmetik nüfus yoğunluğu düşük çıkarken, küçük olan alanlarda nüfus yoğunluğu daha fazla çıkmaktadır.

Araştırma sahasında aritmetik nüfus yoğunluğu zamana, beşeri ve fiziki unsurlara göre farklılık göstermiştir. Havzada kesin ve net bilgilere ulaştığımız tarih 1935'ten günümüze nüfus hareketlerine bağlı olarak nüfus yoğunluğu önemli miktar ve oranlarda değişime uğramıştır. 1935 yılında aritmetik nüfus yoğunluğu km² ye ortalama 11 kişi

düşmektedir. 1935 yılı itibariyle Tarlacık köyü aritmetik nüfus yoğunluğu en fazla olan köydür. Km^2 ye 25 kişi düşmektedir. Tarlacık köyünde nüfus yoğunluğunun diğer yerleşmelere göre fazla olmasının temelinde yüz ölçümünün küçük olması yatmaktadır. Nüfus miktarı en yüksek olan İsaköy yüzölçümünün büyük olmasından dolayı km^2 ye 8 kişi düşmektedir. Bu dönemde nüfus yoğunluğu en az olan Karahüyük köyünde ortalama km^2 ye 6 kişi düşmektedir (Tablo 16, Harita 8).

1970 yılında nüfus yoğunluğu 1935 yılından çok farklı bir yapıya bürünmüştür. Km^2 'ye düşen kişi sayısı 1935 yılına göre tam iki katı artış göstermiştir. Havza geneli aritmetik nüfus yoğunluğu bu dönemde km^2 'ye 22 kişi olarak gerçekleşmiştir. Aşağı Sülmenli, Yazıbaşı ve Tarlacık köylerinde km^2 'ye düşen kişi sayısı 30' un üzerine çıkmıştır. Km^2 'ye 35 kişi ile aritmetik nüfus yoğunluğu en fazla olan köy Aşağı Sülmenli'dir. 1935 yılındaki nüfus yoğunluğuna göre 1970 yılında araştırma sahasındaki bütün köylerde aritmetik nüfus yoğunluğu artmıştır. Havza da km^2 ye düşen kişi sayısının en yüksek olduğu dönem olmasının temel nedeni, İkinci Dünya Savaşı sonra meydana gelen ve 1970 yılına kadar devam eden yüksek doğum oranlarıdır. Havza sınırları içerisinde yoğunluğun artmasının tek nedeni doğum oranlarının yüksek olmasıdır. Çünkü bu dönemlere kadar n havzada göç hareketleri çok cüzi miktarlarda nüfus seyrinin değiştirmeyecek kadar az oranlarda gerçekleşmektedir. Bu dönemde aritmetik nüfus yoğunluğu en az olan köy nüfus miktarı en fazla olan fakat alanı en geniş köylerden biri olan İsaköy'dür (Tablo 16, Harita 9).

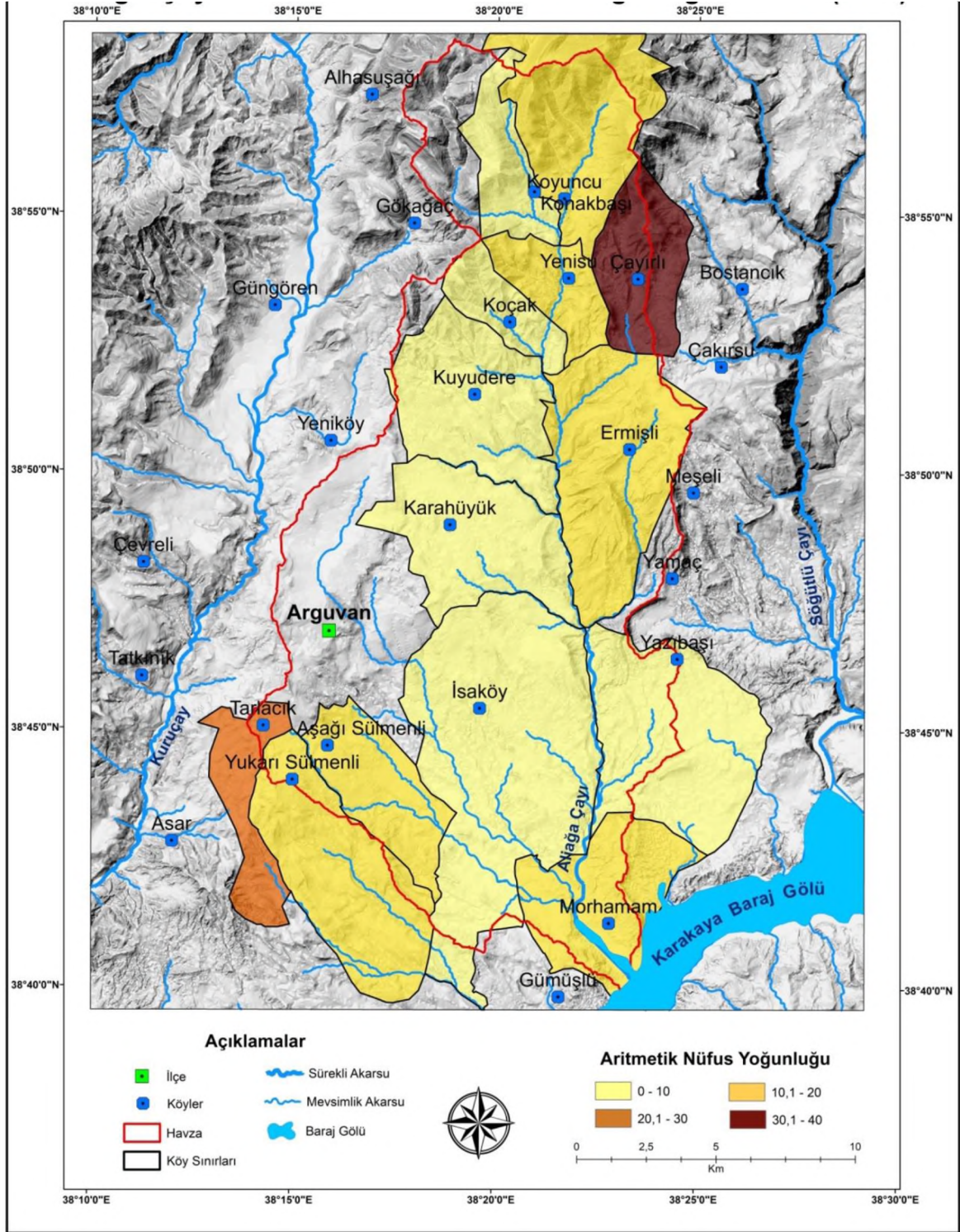
2019 yılında, aritmetik nüfus yoğunluğu önceki dönemlerin her ikisine göre azalış göstermiştir. 1970 yılına kadar yüksek oranlarda seyreden doğum oranları düşmüş nüfus seyrini değiştirecek olan şehre göç hareketleri havzada nüfus hareketlerini şekillendirmiştir. Bu dönemde sahada verilen göçler nüfus yoğunluğunda meydana gelen düşüş ile kendini açık bir şekilde göstermektedir. Araştırma sahasında aritmetik nüfus yoğunluğu km^2 ye ortalama 6,4 kişilik oran ile çok düşük bir nüfus yoğunluğuna tekabül etmektedir. Aritmetik nüfus yoğunluğu en düşük olan köy Ermişli köyüdür. Yüz ölçümünün geniş olmasından dolayı nüfus yoğunluğu en düşük köydür. Km^2 ye 2,7 kişi ile nüfus yoğunluğu yok denecek kadar azdır. Tarlacık köyü dar alanlı bir yerleşme özelliği taşıdığından km^2 'ye 12,9 kişi ile aritmetik nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu alandır (Tablo 16, Harita 10).

Araştırma sahasında nüfus yoğunluğunun ortalamaların çok altında olmasının nedeni göç veren yapıda olması, yerleşmek için gelen nüfusun sadece yaşlılardan oluşması ve genç nüfusun sahada çok az olmasından dolayı doğal artışın cüzi miktarda meydana gelmesidir. Havzada günümüzde de nüfus kaybı devam etmekte, nüfus, uzun dönemlerden beri süregelen havza sınırları dışına doğru göç hareketini sürdürmekte, kaybedilen nüfus oranları, gelen nüfus oranından çok daha fazla oranlarda gerçekleşmektedir. Havzanın bilinen yerleşme tarihinin en düşük nüfus yoğunluğu günümüzde görülmekte ve bu nüfus kaybının gelecekte de devam edeceği öngörülmektedir.

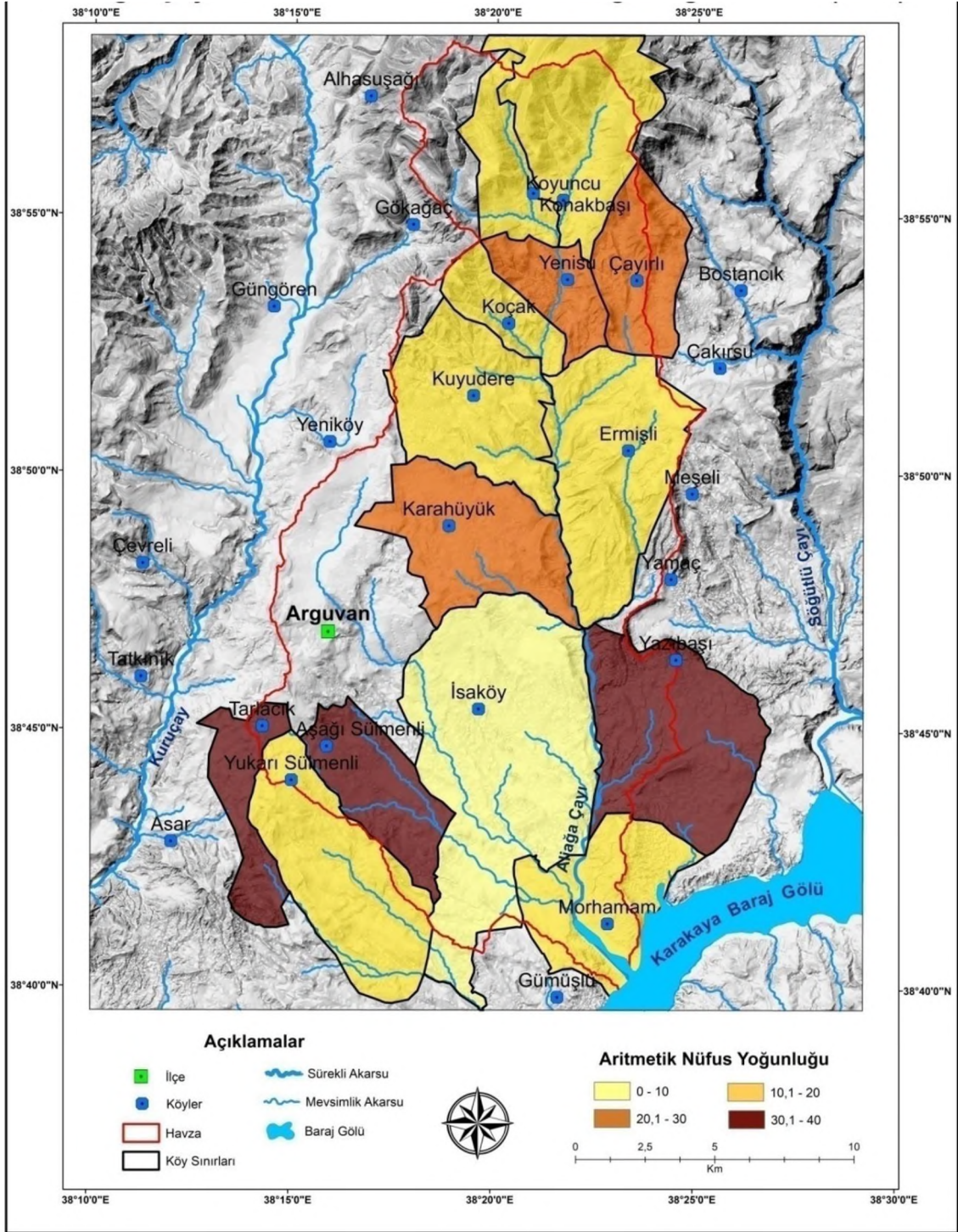
Tablo 16. Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Aritmetik Yoğunluğu (1935,1970,2019)

Köyler	Arazi(km ²)	1935		1970		2019	
		Nüfus	A.N.Y.	Nüfus	A.N.Y.	Nüfus	A.N.Y.
Konakbaşı	17	177	10	312	18	66	3,8
Koyuncu	28	313	11	560	20	191	6,8
Yenisu	9	167	18	260	29	72	8
Çayırılı	11	...		280	25	103	9,3
Koçak	9	73	8	165	18	40	4,4
Kuyudere	29	272	9	426	15	121	4,1
Ermişli	42	508	12	663	16	115	2,7
Karahüyük	34	211	6	768	23	199	5,8
Yazıbaşı	45	310	7	1548	34	430	9,5
İsaköy	76	635	8	1046	14	324	4,2
Aşağı Sülmenli	18	357	19	623	35	144	8
Yukarı Sülmenli	32	344	11	632	20	187	5,8
Tarlacık	13	326	25	403	31	168	12,9
Morhamam	23	245	11	390	17	91	4
Toplam	307	3771	11	8066	22,5	2251	6,4

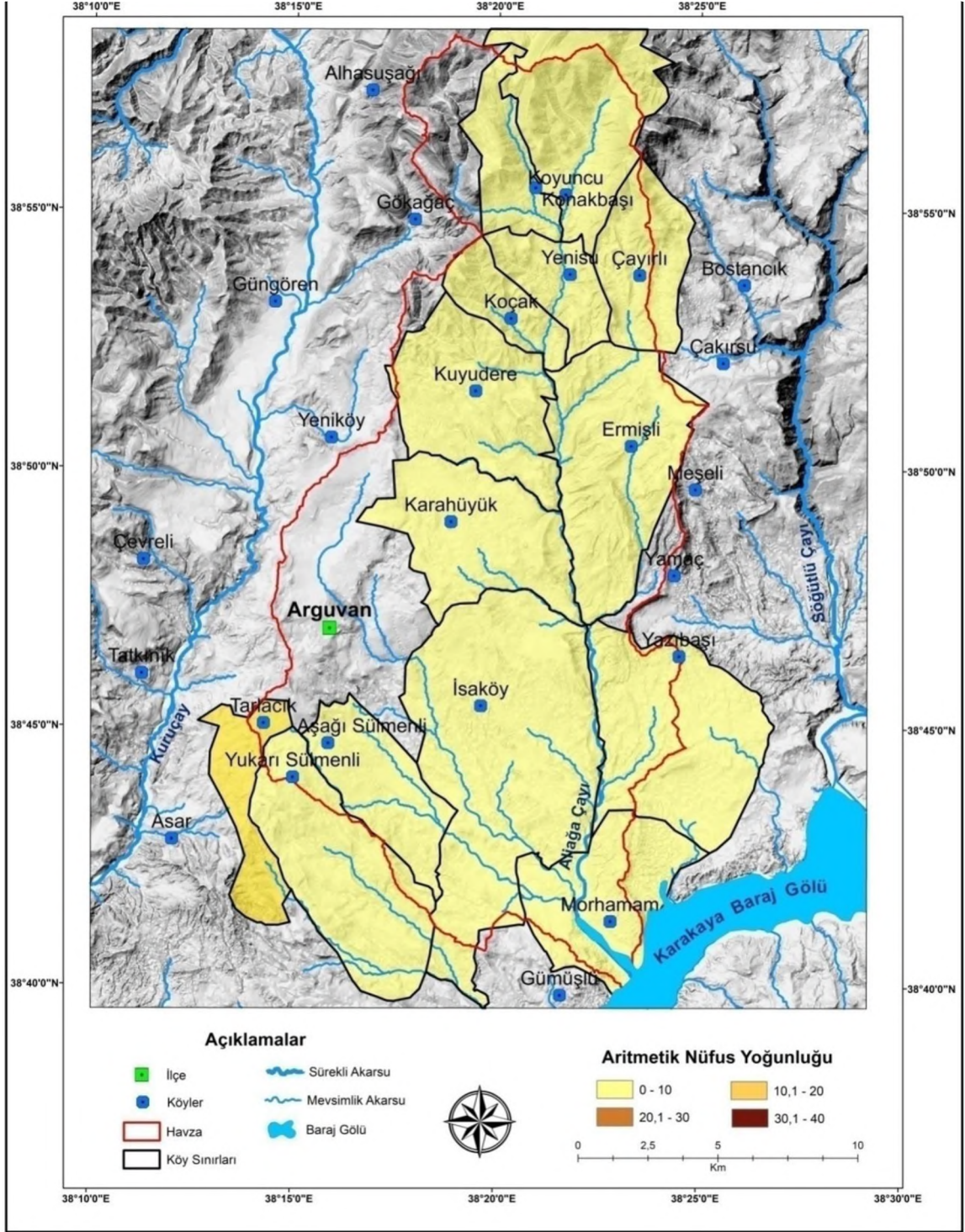
Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımları, TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları

Harita 8. Aliaga Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Aritmetik Yoğunluğu(1935)

Harita 9. Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Aritmetik Yoğunluğu (1970)

2.6.2. Fizyolojik Nüfus Yoğunluğu

Bir mekânda yürütülen tüm ekonomik faaliyetlerin besleyebileceği insan sayısı o alandaki taşıma kapasitesini ifade eder. Belirli bir yaşam alanında nüfus taşıma kapasitesinin üst sınırına ulaştığında, büyüme hızı sabitleşecek ve nüfus durağanlaşacaktır. Bazı şartlara bağlı olarak nüfusta herhangi bir geçici artış olursa (bitkiler için iyi sezon vb.) bu durumdan normal şartlara dönüldüğünde dışarıya göç ve doğal denetim yoluyla nüfus tekrar azalarak tekrar denge sağlanacaktır (Özgür,2011, 89).Demografik taşıma kapasitesinin önemli göstergelerinden biri olan fizyolojik nüfus yoğunluğu, iktisadi olarak katkı sağlayan alanların orada yaşayan toplam nüfusa oranını vermektedir. Nüfusun mekândaki dağılımını anlamada ayrıca önemli göstergelerden biridir (Boyras ve Budak,2017, 20).

Belli bir alandaki nüfus taşıma kapasitesinin en önemli göstergelerinden olan *fizyolojik nüfus yoğunluğu* ekili dikili arazilerin yani tarımsal iktisadi faaliyetlerin etkin olduğu alanların toplam nüfusu taşıma potansiyelini vermektedir. Araştırma sahasında fizyolojik nüfus yoğunluğu çok sık bir doku göstermemektedir. Havzanın genelinde km²'ye düşen kişi sayısının az olmasının nedeni ise havzanın topoğrafik olarak düz ve düze yakın olması çeşitlilik arz etmemesinden kaynaklanmaktadır. Havzanın kuzeyinde yer alan yerleşmelerde tarıma elverişli arazi oranı çok düşük olduğundan burada yer alan yerleşmelerde fizyolojik nüfus yoğunluğu güneydeki yerleşmelere oranla daha yüksek çıkmaktadır.

1935 yılında havzada fizyolojik nüfus yoğunluğu km²'ye ortalama 21 kişi düşmekte, bu düşük rakamlar nüfusun havzada bulunması gerekenden çok da az olduğunu göstermesinin yanı sıra geniş tarım arazilerine de sahip olduğunu göstermektedir. Nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu köylerden Koyuncu köyü km² ye 62 ve Yenisu köyünde km² ye 45 kişi düşmektedir. Bu köylerde nüfus yoğunluğunun fazla olmasının nedeni yerleşme alanlarının dağlık ve engebeli olması sebebiyle tarım arazilerinin miktarının düşük olmasıdır. Nüfus miktarı en fazla olan aynı zamanda tarım arazileri alanı da (65km²)en geniş olan İsaköy'de km² ye 10 kişi düşmekte ve sahanın en düşük fizyolojik nüfus yoğunluğuna sahip olan iki yerleşmeden biridir. Karahüyük köyü km² ye 9 kişi ile en düşük fizyolojik nüfus yoğunluğuna sahiptir (Tablo 17, Harita 11).

1970 yılına gelindiğinde, nüfus miktarı en yüksek seviyede olduğu için bütün köylerde fizyolojik nüfus yoğunluğu artmıştır. Araştırma sahasında fizyolojik nüfus yoğunluğu km^2 ye ortalama 44 kişi olarak gerçekleşmiştir. Önceki döneme göre fizyolojik nüfus yoğunluğu iki katından fazla artmış ve nüfusun tarım arazileri üzerindeki etkisinin en fazla olduğu dönem olarak gerçekleşmiştir. 1970 yılı havzanın nüfus miktarının en fazla olduğu dönem olduğundan, nüfus yoğunluğunun da fazla olduğu dönemdir. Kuzeyde bulunan Koyuncu ve Yenisu köyleri dağlık bir sahada konumlandıklarından dolayı, tarım arazileri oranı çok düşüktür. Nüfus miktarları az olmasına rağmen nüfus yoğunlukları havza sınırları içerisindeki yerleşmelerden en yüksek olanlara tekabül etmektedir. Koyuncu km^2 ye 112, Yenisu km^2 ye 70, Çayırılı km^2 ye 68 kişi ile havzada fizyolojik nüfus yoğunluğunun fazla olduğu köylerdir. 1548 nüfus miktarıyla en yüksek nüfusu barındıran Yazıbaşı köyünün nüfus yoğunluğu 1935 yılına göre 5 katı artmış ve 55 kişi olarak gerçekleşmiştir. İsaköy ikinci büyük nüfus miktarına (1046) sahip olmasına rağmen en düşük fizyolojik nüfus yoğunluğuna sahiptir. Km^2 ye 16 kişi düşmektedir(Tablo 17, Harita 12).

Havzada **2019** yılında yerleşmelerin tamamında fizyolojik nüfus yoğunluğu azalmıştır. Havzada nüfus hareketleri sonucu nüfus yapısı ve yoğunluğu büyük değişimlere uğramıştır. Özellikle genç nüfusun sahadan göç etmesi ve buna bağlı olarak doğum oranlarının azalması, havzada nüfus kaybının kaçınılmaz olmasına neden olmuştur. Önceki döneme göre fizyolojik nüfus yoğunluğu 3/2 oranında azalma göstermiştir. Tarım arazileri üzerinde baskı oluşturmak gibi bir durum söz konusu olamazken arazilerin çoğu boş kalacak konuma gelmiştir. Aslında Aliağa Çayı havzasındaki duruma baktığımızda tarım arazilerinin geniş düzlükler şeklinde var olması nüfusu barındırması için tek başına yeterli olmadığını, arazilerin verimliliği, sulanabilirliği ve bulundukları konumun da ne kadar önemli olduğunu bize göstermektedir. Nüfusun havza sınırları içerisinde barınamamasının temelinde yukarda saydığımız etmenler nüfusun tarlalarını terk etmesinin temel gerekçeleridir. Bu yılda ortalama fizyolojik yoğunluk km^2 ye 12,8 kişi olarak gerçekleşmiştir. Geçen süreç içerisinde yerleşmelerin fizyolojik nüfus yoğunlukları değişse de havzada en fazla ve en az yoğunluk oranına sahip yerleşmeler değişmemiştir. Buna göre havza sınırları içerisinde Koyuncu köyü km^2 ye 38 kişi ile en yüksek nüfus yoğunluğuna sahipken, Koyuncuyu Çayırılı km^2 ye 25 Yenisu km^2 ye 22 kişi ile takip etmektedir(Tablo17,

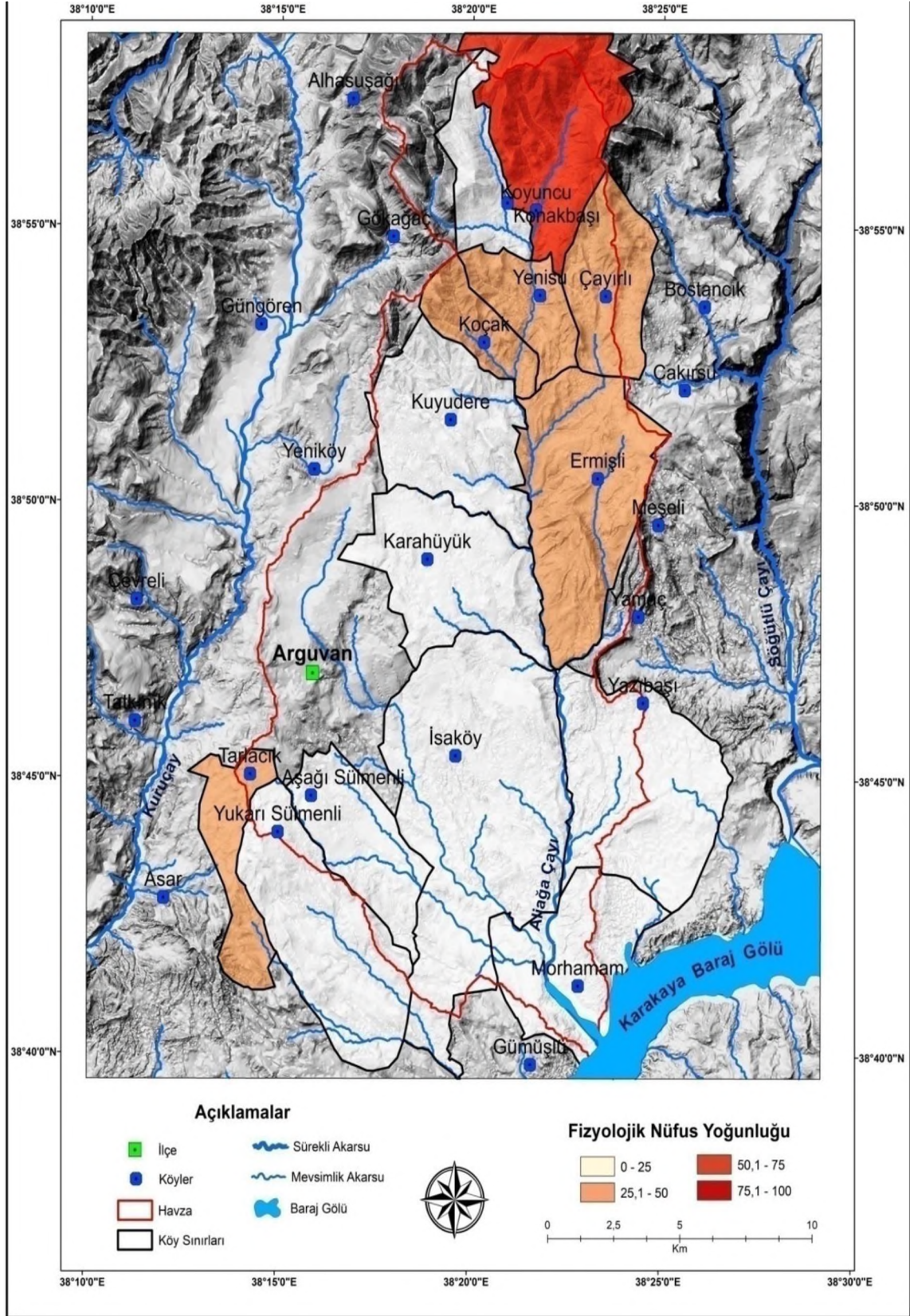
Harita13). Diğer dönemler olduğu gibi bu dönemde en düşük fizyolojik yoğunluk İsaköy de km² ye 5 kişi ile çok düşük bir oranda meydana gelmiştir.

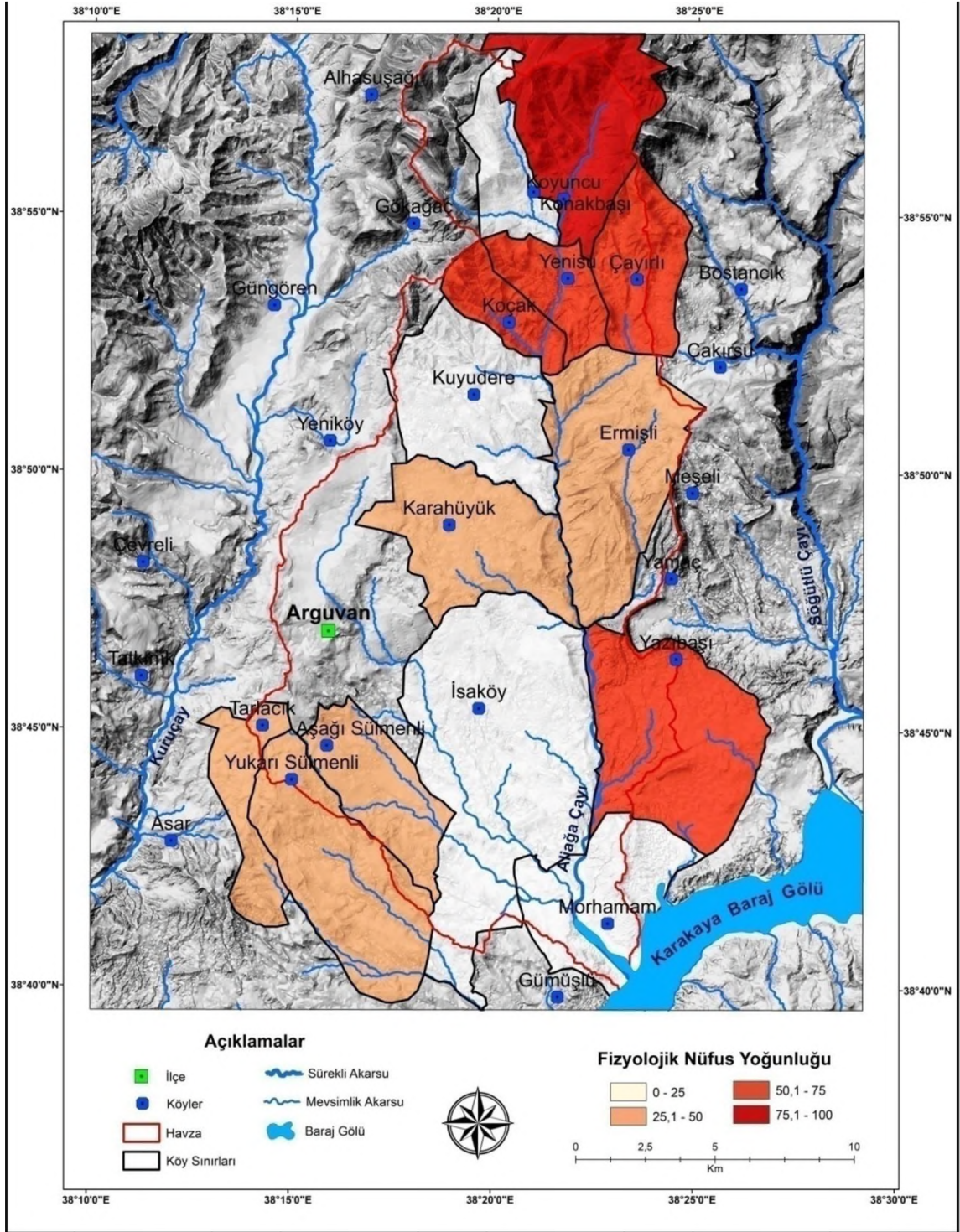
Aliağa Çayı havzasında nüfus miktarı en fazla olan yerleşmelerden biri İsaköy iken bütün dönemlerde nüfus yoğunluğu en az olan köy olarak karşımıza çıkmasının nedeni güneyde kesintisiz uzanan geniş tarım arazileri üzerinde kurulmuş olmasıdır (Tablo17, Harita 13).

Tablo 17. Aliağa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Fizyolojik Yoğunluğu (1935, 1970, 2019)

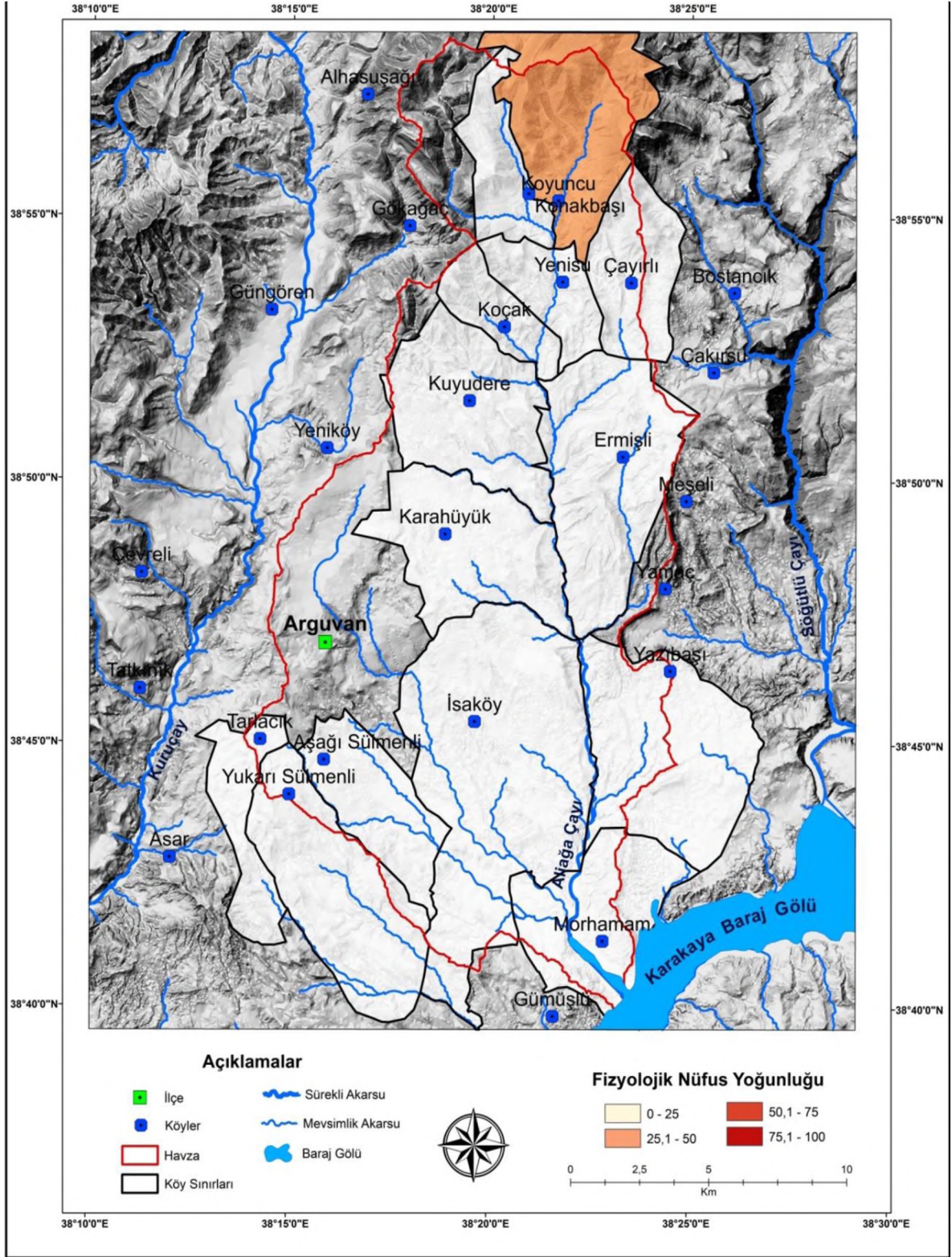
Köyler	Arazi(km ²)	1935		1970		2019	
		Nüfus	F.N.Y	Nüfus	F.N.Y.	Nüfus	F.N.Y
Konakbaşı	14,7	177	12	312	21	66	4,4
Koyuncu	5	313	62	560	112	191	38,2
Yenisu	3,7	167	45	260	70	72	19,4
Çayırılı	4,1	...	...	280	68	103	25,1
Koçak	2,7	73	27	165	61	40	14,8
Kuyudere	20,3	272	13	426	21	121	6
Ermişli	18,8	508	27	663	35	115	6,1
Karahüyük	24,1	211	9	768	32	199	8,2
Yazıbaşı	28,2	310	11	1548	55	430	15,2
İsaköy	65,3	635	10	1046	16	324	5
Aşağı Sülmenli	16	357	22	623	39	144	9
YukarıSülmenli	22,8	344	15	632	28	187	8,2
Tarlacık	11,4	326	28	403	35	168	14,7
Morhamam	15,8	245	15	390	25	91	5,7
Toplam	250	3771	21	8066	44	2251	12;;8

Kaynak: DİE Genel Nüfus Sayımları, TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları Köy Envanter Etütleri

Harita 12. Aliaga Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Fizyolojik Yoğunluğu (1970)

2.7. Nüfusun Ekonomik Faaliyet Kollarına Göre Durumu

Nüfusu ekonomik faaliyet kollarına göre sınıflandırmada çeşitli faktörler kullanılmaktadır. Bu faktörlerden herhangi biri tek başına etken olamayacağı gibi tek bir faktöre göre sınıflandırma yapmak da yanlıştır. Zaten yerleşmeler ekonomik faaliyetlerin bir bileşkesi olarak oluşmakta, fakat fonksiyonel çeşitliliğe bağlı gelişmiş yerleşmeler birden fazla faktörün etkisinde büyümekte ve genişlemekte olduğu için, sınıflandırmak oldukça güçtür. Özellikle kent yerleşmelerine hâkim ekonomik faaliyeti tespit etmek zor iken, kırsal yerleşme özelliği taşıyan alanlarda daha kolay olmaktadır.

Araştırma sahası kırsal bir yerleşme özelliği taşıdığı için, ekonomik faaliyetler açısından çeşitlilik arz etmemektedir. Kırsal yerleşmelerin en belirgin ekonomik faaliyetleri olan tarım ve hayvancılık faaliyetleri, araştırma sahasının da hâkim ekonomik faaliyetleridir. Anket sonuçlarından elde edilen verilere dayanarak tarım ve hayvancılık faaliyetlerine göre bir sınıflandırma yapılacaktır. Havzanın kuzeyinde dağlık alanda bulunan yerleşmeler ağırlıklı olarak büyükbaş hayvancılık faaliyetleri ile uğraşırken güneyde yer alan köyler karışık yani hem tarımsal faaliyetler hem de hayvancılık faaliyetlerini bir arada yapmaktadır. Oransal olarak bakıldığında nüfusun %64'ü hem tarım hem de hayvancılık yapmaktadır. Hayvancılık faaliyetleri uğraşan %24'üne denk gelmekte ve bu oranın büyük çoğunluğunu kuzeyde konumlanan köyler oluşturmaktadır. Sadece tarımsal faaliyet yürüten nüfus miktarı ise %12 olarak gerçekleşmiştir (Tablo 18, şekil 10).

Havza sınırları içerisinde başka bir ekonomik faaliyet kolu bulunmamaktadır. Koyuncu köyünde bulunan minibüs şoförü ve her köyün muhtarı dışında köylerde daimi ikamet edip de başka bir faaliyetle uğraşan nüfus bulunmamakta, yukarıda bahsi geçen kişilerde esas geçimini tarım ve hayvancılıkla elde etmektedir.

Aliğa Çayında yerleşmelerin tamamında hem hayvancılık hem de tarım faaliyetleri yapılmaktadır. Fakat yerleşmelerin kurulduğu alanın yer şekilleri özelliklerine ve tarım arazisi oranına göre ekonomik faaliyet türü, tarım veya hayvancılık baskın olacak şekilde değişmektedir. Havzanın yukarı çıkışında yer alan yerleşmelerde yer şekillerinin engebeli olmasından dolayı tarım yapılacak alanlar oldukça dardır. Var olan tarım arazileri küçük parçalar halinde ve dağınık olarak bulunmaktadır. Bu durum alanda

yer alan yerleşmelerin tarım faaliyetlerini kısıtlamış ve ağırlıklı olarak hayvancılık faaliyetlerinin yapılmasına neden olmuştur.

Kuzeyde yer şekilleri etkisinden dolayı çok küçük parçalar halinde bulunan tarımsal arazi varlığı, tarım faaliyetlerinin yapılmasını önemli ölçüde sınırlandırdığından, kuzeydeki yerleşmelerde baskın olarak hayvancılık faaliyetleri yürütülmektedir. Kuzeydeki yerleşmelerde hayvancılık faaliyetlerinin köylere göre dağılışına bakıldığında, yoğun yapıldığı köylerin başında Koyuncu, Konakbaşı, Yenisu, Koçak ve Ermişli köyleri gelmektedir. Bu yerleşmeler havzanın yukarı çıkırında topografyanın arızalı olduğu alanlarda konumlanmıştır. Bahsi geçen yerleşmelerde yürütülen ekonomik faaliyetlerinin başında büyükbaş hayvancılık faaliyetleri gelmektedir. Hayvanlar yaz döneminde geniş alanlar kaplayan meralarda otlatılırken kış döneminde ise ahırlarda beslenmektedir. Bu alanlarda yoğun olarak yapılan diğer hayvancılık türü ise arıcılık faaliyetleridir. Yüksek bir alandan oluşan, Aliğa Çayı ve kolları tarafından derin vadiler oluşturulan bu alanlar çiçek ve polen varlığı bakımından özellikle ilkbahar yaz dönemlerinde çeşitlilik göstermektedir. Başta Koyuncu ve Ermişli olmak üzere arıcılık faaliyetleri bu yerleşmelerde yürütülen ekonomik faaliyetlerin başlıcalarıdır. Tarımsal faaliyetler havzanın yukarı çıkırında daha çok ihtiyaca yönelik olarak evlerin yanında küçük alanlarda yapılmaktadır. Akarsu vadisinin çevresinde kavak ve söğüt yetiştiriciliği de yapılmaktadır.

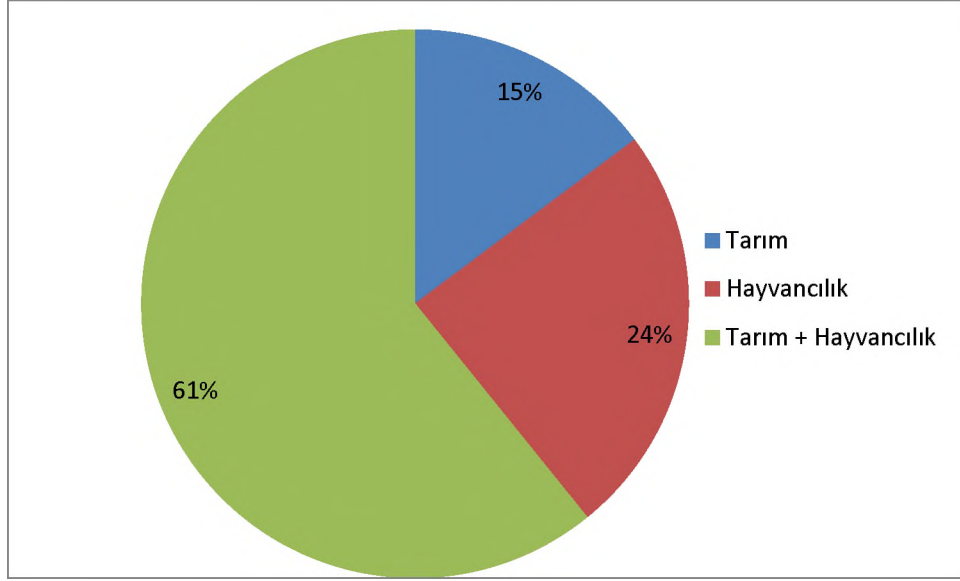
Havzanın aşağı çıkırında engebenin azalmasına bağlı olarak geniş düzlüklere sahip alanlar kendini göstermektedir. Bu alanda yer alan yerleşmeler tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu alanlardır. Geniş düzlükler şeklinde bulunan tarım arazilerinde yürütülen tarımsal faaliyetlerin başında buğday ve arpa üretimi gelmektedir. Yapılan tarımsal faaliyetlerin çoğu kuru tarım metodu ile yapılmaktadır. Araştırma sahasındaki bütün yerleşmelerde ağırlıklı olarak kuru tarım faaliyetleri yapılmaktadır. Çünkü tarım faaliyetleri için su kaynakları yok denecek kadar azdır. Havzada sulama için suyun kısıtlı olması, tarımsal faaliyetlerin çeşitliliğini önemli oranda etkilemiş ve sadece belli birkaç ürünün yetişmesini zorlamıştır. Araştırma sahasında Malatya'nın önemli tarım ürünlerinden olan kayısı bahçelerine belli birkaç alan dışında rastlamak mümkün değildir. Sulama faaliyetleri yapılamadığından bahçe tarımı gelişmemiştir. Morhamam, Yazıbaşı ve Sülmenli köylerinde sulama faaliyetleri kısmen geliştiği için kayısı bahçeleri şeker pancarı gibi tarımsal faaliyetler yürütülmektedir. (Tablo 18, Şekil 10).

Aliğa Çayı havzasının aşağı çığırında küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık faaliyetleri bir arada yapılmaktadır. Özellikle küçükbaş hayvancılıkta koyun yetiştiriciliği önemli bir faaliyettir. Havza genelinin ekonomik faaliyetlerinin değerlendirecek olursak, kuzeyde yer alan yerleşmelerde tarım alanları fazla olmadığı için, burada yaşayan nüfus hayvancılık faaliyetleri ile uğraşmaktadır. Güneyde yer alan yerleşmelerde hem tarım hem de hayvancılık faaliyetleri ile uğraşmakta, nüfusun ağırlıklı bulunduğu saha olması itibarıyla gerek hayvan sayısı bakımından gerekse de tarımsal faaliyetler bakımından kuzeyde yer alan yerleşmelerden çok daha fazla ürün elde edilmektedir. Tabloyu incelediğimizde kuzeyde yaşayan nüfusun baskın ekonomik faaliyeti hayvancılık, güney yarısında yaşayan nüfusun ise, tarım baskın olacak şekilde tarım ile birlikte küçükbaş hayvancılık faaliyetleridir (Tablo 18, Şekil 10).

Tablo 18. Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Ekonomik Faaliyet Türleri

Yerleşmeler	Tarım	%	Hayvancılık	%	Tarım + Hayvancılık	%
Konakbaşı	12	6,2	32	10	4	0,5
Koyuncu	14	7,2	82	25,7	6	0,7
Yenisu	9	4,6	28	8,8	7	0,8
Çayırılı	6	3,1	52	16,3	6	0,7
Koçak	3	1,5	21	6,6	5	0,6
Kuyudere	11	5,6	10	3,1	50	6,3
Ermışli	13	6,7	8	2,5	53	6,6
Karahüyük	15	7,7	11	3,4	98	12,3
Yazıbaşı	10	5,1	12	3,7	192	24,2
İsaköy	23	11,9	10	7,2	141	17,7
Aşağı Sülmenli	21	10,8	18	5,6	52	6,5
Yukarı Sülmenli	23	11,9	10	7,2	86	10,9
Tarlacık	19	9,8	17	5,3	61	7,6
Morhamam	14	7,3	7	2,2	32	4,1
Toplam	193	100	318	100	793	100
Havza Faal Nüfusunun Toplamı 1304						

Kaynak: Anket Sonuçları

Şekil 10. Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Ekonomik Faaliyet Türleri (Anket Sonuçları, 2020)

2.8. Nüfusun Eğitim Yapısı

İnsan ve doğal çevre arasındaki etkileşim sahalarından biri de eğitimidir. Nüfusun eğitim durumu değişimi ile çoğu kez okuryazar olan ve olmayan nüfus anlaşılmaktadır. Gerçekten de bir nüfus kitlesinde, okuma çağı nüfusun eğitim düzeyi eğitim durumu konusunda temel göstergelerden ilkidir. Ama yeterli değildir. Çünkü bir ülke nüfusunun eğitim düzeyi, sadece okuryazarlık oranı ile ölçülemez. Bu temel sorunda ülkedeki okullaşma oranı, okul çağı nüfusunun eğitim kademeleri arası öğrenci akışı, okul-öğretmen-öğrenci sayısı dengesi ve benzerleri ile ülke nüfusunun ilköğretim, orta öğretim ve yüksek öğretim mezunlarının, birbirine ve ülke nüfusuna oranları gibi kıstasları da dikkate alınmalıdır. (Doğanay, 1994, 163)

Aliğa Çayı havzasında 14 köy bulunmaktadır. Bu yerleşmelerin çoğunda ilkokul binası bulunmasına rağmen, aktif değildir. Nüfusun azalmasına bağlı olarak yeterli öğrenci sayısına ulaşılmadığı için, okullar faaliyetlerine devam edememiştir. Hâlihazırdaki öğrenciler ise en yakın faal okula, taşımacılık sistemi ile gitmektedir. Kırsal alandaki okulların faal olmaması durumu sadece araştırma sahasında değil ülke genelinde karşılaşılan bir durumdur. Türkiye’de kırsal nüfusun her geçen gün azalmasına bağlı olarak kırsal alandaki birçok okul kapanmıştır.

Aliağa Çayı havzasında 2000 yılında 710 kişi okuma yazma bilmemektedir. 2019 yılında ise okuma yazma bilmeyen nüfus miktarı 308 olarak belirlenmiştir. Havzada okuma yazma oranı 2000 yılında %58 iken, 2019 yılında okuma yazma oranı %82'dir. Geçen süreç içerisinde okuma yazma oranı %25'lik bir artış göstermiştir. Bu oranlar eğitim imkânlarının geliştiğini her ne kadar günümüzde havza sınırları içerisinde aktif okul bulunmasa da ulaşım ve ekonomik imkânların gelişmesine bağlı olarak havzada okur - yazar oranı artmıştır.

Araştırma sahasında her iki dönemde de nüfusun en fazla mezun olduğu okul türünü ilkökul mezunları oluşturmaktadır. 2000 yılında havzadaki nüfusun %32' si 2019 yılında ise, %44'ü ilkökul mezunudur. Esasında bu durum sadece araştırma sahasında değil Türkiye kırsalının da eğitim açısından en belirgin özelliğidir. İlkokul mezunlarını takiben ortaokul ve lise mezunları gelmektedir(Tablo 19ve 20, Şekil 11).

Tablo 19. Aliağa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Eğitim Durumu (2000)

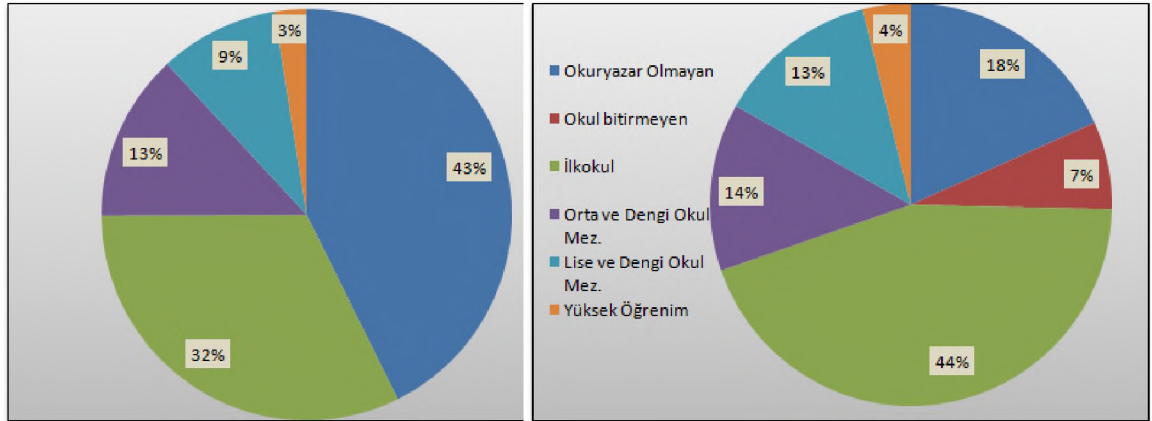
Yerleşim yerleri	Okul Bitirmeyen	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksek Öğr.
Konakbaşı	6	25	...	...	...
Koyuncu	58	92	23	3	5
Yenisu	12	45	3	...	...
Çayırılı	24	36	6	...	...
Koçak	20	37	11	5	...
Kuyudere	34	69	6	13	...
Ermişli	22	89	12	3	4
Karahüyük	52	119	18	19	8
Yazıbaşı	127	168	44	10	7
İsaköy	60	146	42	42	12
Aşağı Sülmenli	51	54	12	14	...
Yukarı Sülmenli	41	60	21	20	6
Tarlacık	34	73	12	16	...
Morhamam	34	54	9	11	...
Toplam	710	537	219	156	42

Kaynak: TÜİK (2000) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları (...Verilerine ulaşılamayan veya verisi bulunmayan köyleri göstermektedir.)

Tablo 20. Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Eğitim Durumu (2019)

Yerleşim yerleri	Okur Yazar Olmayan	Okul Bitirmeyen	İlkokul	Ortaokul	Lise	Yüksek Öğretim
Konakbaşı	16	...	21	...	..	...
Koyuncu	36	22	81	15	...	...
Yenisu	16	...	16	...	...	...
Çayırılı	...	...	46	...	...	...
Koçak	...	...	21	...	...	...
Kuyudere	21	...	26	...	...	...
Ermışli	16	...	59	...	...	...
Karahüyük	35	...	68	33	34	15
Yazıbaşı	95	44	127	106	31	18
İsaköy	41	16	98	48	73	16
Aşağı Sülmenli	16	...	51	17	21	...
YukarıSülmenli	16	19	35	20	31	16
Tarlacık	...	17	62	22	28	...
Morhamam	...	...	29	...	...	...
Toplam	308	118	745	226	218	65

Kaynak: TÜİK (2019) Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları ve Anket Sonuçları (...Verilerine ulaşılamayan veya verisi bulunmayan köyleri göstermektedir)

Şekil 11. Aliğa Çayı Havzasında Kır Nüfusunun Eğitim Durumlarının Karşılaştırılması (Genel Nüfus Sayımları 2000,TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları ve Anket Sonuçları,2019)

Havzada yerleşmelere göre eğitim durumlarına baktığımızda okuryazar olmayan nüfusun en yüksek oranda bulunduğu yerleşme %31 Kuyudere Köyüdür. Ardından %24'lük oranla Yazıbaşı köyü gelmektedir. Havza sınırları içerisinde ortalama okuryazar

olmayanların oranı %18 civarında yüksek bir rakam olarak karşımıza çıkmaktadır. Aliağa Çayı havzasındaki yerleşmelerde okuryazar olmayan nüfus oranının yüksek oranda seyretmesi havzada yaşlı nüfusun diğer nüfus gruplarına göre fazla bulunmasından kaynaklanmaktadır. İlkokul mezunun en fazla bulunduğu yerleşme Ermişli köyü,%58 oranında seyrederken, ardından Çayırılı köyünde %53 oranında ilkokul mezunu bulunmaktadır. Havzanın tüm yerleşmelerinde en yüksek orana sahip olan eğitim durumu ilkokul mezunlarından oluşmaktadır. Havza sınırları içerisinde okul bitirmeyen fakat okur - yazar olan nüfusun oranları da kayda değer şekilde göze çarpmaktadır bu oranlar Türkiye’de uzun yıllardır başlatılan okuma yazma seferberliğinin yansıması olarak değerlendirilebilir. Aliağa Çayı havzasında en düşük oranlar yüksek okul mezunlarında görülmektedir. Yüksek okul mezunlarında en yüksek orana sahip olan yerleşme %8 oran ile Kuyudere köyüdür. Havza genelinde nüfusun sadece %4’ü yüksek okul mezunudur (Harita 14, Şekil 11).

Eğitim hizmetlerinin yürütülmesinde, taşımacılık faaliyetleri günümüz Türkiye kırsalının kaçınılmaz durumudur. Her geçen gün hızla şehirleşen ülkemizde, kırsal alanlarda meydana gelen boşalma birçok sosyal ve ekonomik faaliyetin aksamasına ve nitelikli bir şekilde yürütülmesine engel olmaktadır. Havza sınırları içerisinde eğitim faaliyetleri, taşımacılık yapılarak yürütülmekte, bu da eğitim hizmetleri açısından çeşitli sıkıntılara neden olmaktadır. Özellikle kuzeyde yer alan köylerde, öğrencinin yerleşme alanından yaklaşık 20 km uzaklıktaki bir okula her gün gidiş -geliş yapması öğrencinin başarı, fiziksel, ruhsal durumunu etkilemektedir. Aliağa Çayı havzasındaki yerleşmelerden sadece Yazıbaşı köyünde ortaokul ve ilkokul aktif olarak hizmet vermektedir. Yazıbaşı köyünde, diğer köylerden gelen öğrenciler de dâhil olmak üzere 100 tane öğrenci ve 12 tane öğretmen bulunmaktadır. Havzadaki diğer yerleşmelerden bu köye taşımacılık sistemi ile gelen öğrenci bulunmamakta, nedeni ise, Arguvan ilçe merkezinin havzadaki birçok yerleşmeye yakın mesafede olmasıdır. Araştırma sahasındaki diğer bütün yerleşmelerde öğrenciler taşımacılık sistemi ile Arguvan ilçe merkezine gitmektedir. Taşımacılık sisteminde 36 kişi ile en fazla öğrenci ortaokul kademesinde bulunurken lise ve ilkokul öğrenci sayıları 28’dir. Havzanın tamamının taşınmalı eğitim sisteminde yani 13 yerleşmede tüm eğitim kademeleri dâhil olmak üzere sadece 92 öğrenci bulunmaktadır. Bu durum havzadaki nüfusun yapısını açıkça gözler önüne sermektedir (Tablo 21).

Tablo 21. Aliğa Çayı Havzasında Eğitim Amaçlı Taşımacılık Faaliyetleri (2019)

Aliğa Çayında Eğitim Amaçlı Taşımacılık Faaliyetleri			
Yerleşim yerleri	İlkokul	Ortaokul	Lise
Konakbaşı	1		2
Koyuncu	5	1	3
Yenisu		1	2
Çayırılı	1	3	2
Koçak		3	
Kuyudere		4	1
Ermişli			1
Karahüyük	4	2	3
Yazıbaşı			4
İsaköy	2	4	5
Aşağı Sülmenli			
Yukarı Sülmenli	4	3	2
Tarlacık	10	5	5
Morhamam	1	1	2
Toplam	28	36	28

Kaynak: Anket Sonuçları

Fotoğraf 2. Havza sınırları içerisinde faal olarak eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü tek okul olan, Yazıbaşı köyü İlkokul ve Ortaokulu

Harita 14. Aliğa Çayı Havzasında Kır Yerleşmelerine Göre Eğitim Durumu (2019)

2.9. Nüfusun Sağlık Durumu

Bir yerdeki nüfusun sağlık yapısı ele alınırken, sadece yörenin iklim koşulları ile insan fizyolojisi ve sağlığı arasındaki uyum ve uyumsuzluklar tasvir edilmeye çalışılmaz. Aynı zamanda çevredeki sağlık koşulları, sağlık kuruluşları, sağlık kuruluşlarının sayısı ve yoğunluğu, sağlık kuruluşlarının nitelikleri, sağlık kuruluşlarının personel durumu, hasta sayısı ve yoğunluğu, hastalık tür ve çeşitleri, sağlık araç gereç ve donanım durumu ve benzeri pek çok özellik dikkate alınmalıdır (Üçeçam,2008, 129).

Araştırma sahasında birçok köyde sağlık ocağı bulunmasına rağmen aktif değildir. Havzada çok az miktarlarda nüfus bulunması, ulaşım koşullarının özellikle kuzeydeki köylerde yeterince gelişmemiş olması ve işlek yollara sapa kalması nüfusun sağlık hizmetlerinden mahrum kalmasına neden olmuştur. Havzaya atanan sağlık personelinin gitmemesinin temelinde saydığımız etkenler bulunmakta çünkü Koyuncu ve Yazıbaşı köylerinde sağlık ocağı açık olmasına rağmen personel bulunmamaktadır. Yazıbaşı köyünde yaptığımız görüşmelere göre buraya bir personelin atandığı haftada bir gün köye gitmesi gerekirken hizmetleri aksattığı öğrenilmiştir. Havzada nüfusun tamamı sağlık hizmetleri için Arguvan ilçe merkezine gitmektedir. Bazı köyler İlçe merkezine çok uzak bir mesafede olmasına rağmen, herhangi aktif bir sağlık kurumu bulunmamaktadır. Araştırma sahasındaki yerleşmelerin nüfusunun çok az miktarlarda olmasından dolayı sosyo-ekonomik birçok faaliyet aktif olarak yürütülememektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ALİAĞA ÇAYI HAVZASININ YERLEŞME COĞRAFYASI

3.1. Yerleşmelerin Tarihçesi

Yerleşme olayı insan kümelerinin barınaklarını kurdukları çevreyi insan yaşam ve eylemlerinin oluşturduğu alanı kapsayan çok geniş bir kavramdır. İlkel toplumlar, çadır yaşamı sürdüren göçebe, yarı göçebe toplumların barındıkları eğreti(geçici) yerleşmeler ile kent, kasaba, köy gibi sürekli yerleşmeler de bu kavrama girmektedir. (Geray, 1975, 45)

Coğrafi konum itibarıyla tabii yol üzerinde olan Malatya ön tarihinin Paleolitik çağa kadar indiği, Anırsır (buzluk) ve İnderesi mevkiinde bulunan mağaralardan anlaşılmıştır. 1979 yılında başlayan Karakaya Baraj Gölü kurtarma kazıları kapsamındaki İzollu mevki Cafer Höyükte yapılan kazılarda, o yöre insanının Paleolitik mağaralardan çıkıp ilk defa ovada tarım ve hayvancılıkla uğraştıkları ve yerleşik köy hayatında başladıkları anlaşılmıştır. 1979-1986 yılları arasında sürdürülen Pirot-Cafer höyük çalışmaları sonucu dünyanın ilk heykel örneği sayılan, beyaz kireç taşından yapılmış küçük figürler M.Ö. 7000 yılında tarihlenmektedir. Aslantape ve Değirmen tepe kazıları, bölgedeki yerleşimin M.Ö 5000- 3000 yılları arasında kalkolitik çağda devam ettiğini göstermektedir. Anadolu ile olduğu gibi, Kuzey Mezopotamya ve Suriye ile de Fırat nehri yolu ile ticaret bu dönemde yapılmıştır Hititlerin Anadolu'da M.Ö 2000 yıllarının başında varlıklarını gösterdikleri, Aslantape'den çıkarılan bazı seramik örneklerinden anlaşılmaktadır.. Malatya asıl dönemini bu devirlerde almıştır.. Malatya kuruluş ve isim itibarıyla başlangıçtan zamanımıza kadar büyük bir değişikliğe uğramadan Anadolu şehirlerimizden biridir.. Malatya günümüze modern bir yapılanma ile gelirken asıl tarih çekirdeğini oluşturan Battalgazi (Eski Malatya) yöre insanının deyimiyle Aşağı şehir bugün turistik bir ilçe olarak varlığını sürdürmektedir. Cumhuriyetle birlikte il olan Malatya yabancı işgaline uğramayan nadir kentlerden biridir (Malatya ÇED Rap. 2011, 2-3).

Araştırma sahasında ilk yerleşmeler MÖ kurulmuştur. Akarsu havzasında kurulan yerleşmelerin belirli birkaç alanında yapılan kazı çalışmaları yerleşmelerle ilgili ilk

bilgilere ulaşmamızı sağlamaktadır. Morhamam ve İsaköy’de yapılan kazı çalışmalarında elde edilen seramik örneklerinin incelenmesi sonucunda yerleşme tarihinin milattan önceye dayandığı tespit edilmiştir. Karahüyük köyünde yapılan yüzey kazılarında ise, ilk yerleşme tarihinin MÖ üç bin yıllarına dayandığı belirlenmiştir. İlk yerleşme tarihleri hakkında çeşitli bilgiler olsa da yerleşmelerle ilgili kesin bilgilere Osmanlı döneminde rastlanılmaktadır. Osmanlı döneminde Aliğa Çayı havzasında 4 yerleşme bulunmaktadır. 1560 tapu tahrir defteri kayıtlarına göre, Apasi (Konakbaşı), Nurhamam (Morhamam), Germişli(Ermişli) ve Mimayık (Kuyudere) yerleşmeleri Osmanlı tarihinden günümüze kadar varlığını sürdüren yerleşmelerdir. Araştırma sahasında günümüzde mevcut diğer tüm yerleşmeler hakkındaki bilgiler ise Cumhuriyet sonrasında dayanmaktadır.

Havzadaki yerleşmeler Osmanlı döneminde Tahir bucağı olarak adlandırılan Arapgir’e bağlıydı. Tahir bucağı önce Diyarbakır’a, ardından Elazığ’ın Keban ilçesine bağlanmıştır. Cumhuriyetin ilanıyla merkez ilçe olarak Malatya’ya bağlanmıştır. 1954 yılında Arguvan Arapgir’den ayrılarak ilçe konumuna getirildiğinden dolayı, bugün havzadaki tüm yerleşmeler Arguvan ilçe merkezine bağlıdır.

3.2. Yerleşmeler Üzerinde Etkili Olan Faktörler

Alp kuşağı içinde bulunan Anadolu, hem son derece arızalı hem de yüksek bir topoğrafyaysa ve ayrıca her jeolojik zamanın çeşitli çevrelerine ait farklı kaya topluluklarına sahiptir. Nitekim ülkemizin üçte ikisini % 15’ten fazla eğimli araziler oluşturmaktadır. Bunun yanında doğal dengenin bozulduğu eğimli alanlarda aşınmağa karşı son derece müsait olan ve yer yer oyuntularla parçalanmış volkanik tuf ve piroklastik maddeler, kumlu milli Neojen ve kumlu, killi, milli ve kireçli tabakaların aralanmalı olarak sıralanır. Mesozoyik ve Eosen fişleri, pekişmesi zayıf çeşitli depolar ile bünyesine su aldığı kolayca eriyen tuzlu-jipsli ve alkali araziler ile toprak örtüsünün tamamen süpürülmesi ile kayalıklar halinde beliren silis nispeti fazla olan 77 metamorfik ve volkanik kütleler ile aşırı bazik alanlar vs. bulunmaktadır.(Atalay, 1989,91)

Araştırma sahasında yerleşme dağılışı üzerinde etkili olan temel faktör yeryüzü şekilleri ve toprak çeşitliliğidir. Akarsu havzasındaki yerleşmeler kuzey - güney yönlü

uzanmaktadır. Havzanın kuzey ve kuzeydoğu kesimi dağlık ve engebeli iken, güneye doğru yükselti ve eğim belirgin bir şekilde azalmaktadır. Akarsu havzası boyunca iklimin de etkisiyle toprak türleri çok fazla çeşitlilik göstermemektedir. Kuzey ve güneybatı kesimlerinde volkanik yapı özelliği taşıyan bazaltik kayalara rastlanırken, güneydeki düz alanda ise kahverengi topraklar yer almaktadır. Akarsu havzasının taşıdığı alüvyal topraklar, Morhamam köyü çevresinde çok cüzi bir alan kaplamaktadır. Koçak, Çayırılı ve Yenisu yerleşmelerinin olduğu kuzeybatı kesiminde solonçak toprak türü hâkimdir. Araştırma sahasına hâkim olan iklim kurak bir özellik taşıdığından toprak türleri nem bakımında fakir ve verimliliği de düşüktür.

Havzadaki yerleşme dokusunun özelliğini belirleyen temel faktör Aliğa Çayı havzasının açtığı vadilerde yerleşmeler için uygun sahalar oluşturması, toprak özellikleri bakımından verimliliği etkilemesi ve su kaynaklarının varlığına ulaşılabilirlik katması gibi, havzaya sağladığı üstünlüklerdir. Araştırma sahasındaki yerleşmeler doku özellikleri bakımından genel itibarıyla birbirine yakın çevresinde konumlanmış ve yer şekillerinin etkisiyle farklı şekil ve mesafelere sahip çeşitli doku ve yapı oluşturmuşlardır. Havza genelinde yerleşmeler yapı ve doku özellikleri bakımından benzerlik göstermektedir. Kuzeyde yer alan yerleşmelerin doku ve yapısını yer şekilleri etkilemiş, yer şekilleri bakımından yerleşmeye uygun, çevresine oranla arazi şartlarının yerleşmeye biraz daha elverdiği alanlarda kurulmuşlardır. Kuzeyde, güneye oranla arazi yapısı yerleşmeler için çok elverişli olmasa da su kaynaklarının varlığı, kolay temin edilebilir olması, yerleşmelerin yüksek yamaçlara kurulmasının belirleyici faktörü olmuştur. Su kaynaklarının varlığı kuzeyde kurulan yerleşmelere potansiyel bir üstünlük sağlayarak içme suyunun elde edilebilirliği ve tarımsal faaliyetlerin yapılmasında kolaylaştırıcı bir etken olmaktadır. Güneyde yer alan yerleşmeler yapı ve doku özellikleri bakımından kuzeyde yer alan yerleşmelerle aynı özelliklere sahip, fakat kuzeyde yerleşmelerin farklı özellikler kazanmasında yer şekilleri baskınken, güneyde su kaynakları ve tarım arazileri etkili olmuştur.

Araştırma sahasında yerleşmelerin dağılışını etkileyen ve yerleşme yapısının farklı özelliklerde olmasını sağlayan diğer bir etmen yükseltidir. Yükselti havzadaki yerleşmelerin nüfus yoğunluğunu, farklı özelliklere sahip yerleşmelerin çeşitliliğini sağlamıştır. Havzanın kuzeyine doğru yerleşme oranları azalmakta özellikle en kuzeydeki dağlık alanda hiç yerleşme bulunmamaktadır. Aliğa Çayı havzasının kuzey kesimi

yükseltinin en fazla olduğu alanlara tekabül etmektedir. Kuzeyde yer alan Çatal Dağlarının yükseltisi 2120 m'ye kadar çıkmaktadır. Çatal Dağlarının kuzeyinde yer alan havzanın en yüksek yerleşim alanları olan Koyuncu ve Konakbaşı yerleşmelerinin ortalama yükseltisi 1400 m'nin üstündedir (Tablo 22).

Güneye doğru gidildikçe yükselti değerleri düşmekte, kuzeydeki yerleşmeler üzerinde etkin olan yükselti güneye doğru etkisini azaltmaktadır. En güneyde Karakaya Baraj Gölü'nün kıyısına konumlanan Morhamam köyünün yükselti değeri 700 m civarındadır. Havzada yerleşmelerin sınırına göre, kuzey ve güney yerleşmeleri arasında yükselti farkı 800 m iken, havza genelinin sınırları arasındaki fark 1400 m'dir (Tablo 22).

Tablo 22. Aliğa Çayı Havzasındaki Kır Yerleşmelerinin Yükselti Değerleri

Yerleşim yerleri	Yükselti değeri
Konakbaşı	1450
Koyuncu	1390
Yenisu	1280
Çayırılı	1355
Koçak	1280
Kuyudere	1240
Ermişli	1225
Karahüyük	1115
Yazıbaşı	960
İsaköy	910
Aşağı Sülmenli	1010
Yukarı Sülmenli	1105
Tarlacık	1175
Morhamam	720

Kaynak: Google Earth

Aliğa Çayı havzasında sadece Morhamam, Yazıbaşı ve İsaköy yerleşmeleri 1000m'nin altındaki alanlarda yer alır bu alanlar toplam yerleşmelerin %21'ine denk gelmektedir. Yerleşmelerin %79'u ise, 1000m'nin üzerinde yer almaktadır. Havzadaki yerleşmelerin ağırlıklı olarak 1000m'nin üzerinde yer alması, arazinin genel olarak yer şekilleri bakımından yerleşmeye uygun sahalardan oluştuğunu göstermektedir. Yerleşmelerin %21'i 1500 m'ye yakın alanlarda konumlanmıştır (Tablo 23, Harita 15).

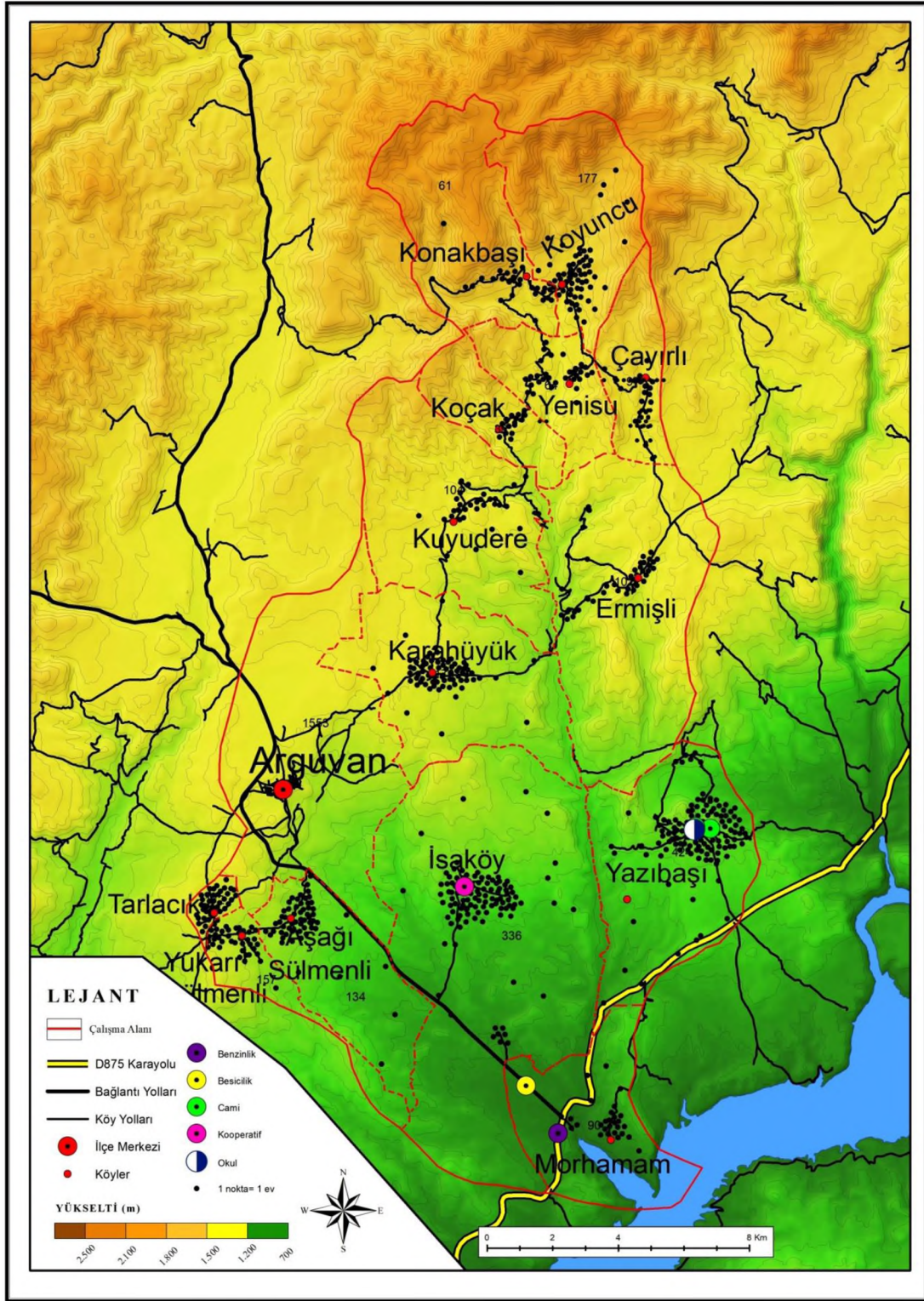
Tablo 23. Aliğa Çayı Havzasındaki Kır Yerleşmelerinin Yükselti Basamaklarına Göre Dağılımı

Yükselti Basamakları	Yerleşme Sayısı	%
700-800	1	7,1
801-900	...	
901-1000	2	14,2
1001-1100	1	7,1
1101-1200	3	21,6
1201-1300	4	28,7
1301-1400	2	14,2
1400+	1	7,1
Toplam	14	100

Kaynak: Google Earth

Eğim, engebe, tarım arazisi varlığı ve ulaşım gibi unsurlar havzada yerleşmelerin sınırını ve dağılışını belirleyen etkenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Harita 15'de bakıldığında, kuzeyde yer alan yerleşmelerin sayılan etkenler çerçevesinde yerleşmeye ve ekonomik faaliyetlere elverişli alanların sınırının çok daha küçük olduğu görülmekte, güneye doğru hem fiziki coğrafya şartlarının elverişliliği, hem de beşeri unsurların gelişmişliği, yerleşme sınırını oldukça genişletmiştir. Güneyde yer alan yerleşmelerin daha fazla nüfus barındırabilmesi, tarım arazisi oranının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.

Fakat bu yerleşmelerde yürütülen tarımsal faaliyetlerin çoğunun kuru tarım metoduyla yapılması, tarım arazilerinin veriminin düşük olması, havzanın taşınması gerekenden daha az nüfusa sahip olmasına neden olmuştur (Harita 15).

Harita 15. Aliğa Çayı Havzasında Kır Yerleşmeleri Haritası

3.3. Yerleşme Tipleri

Türkiye’deki kırsal yerleşmeler, daimi ve dönemlik kullanımlarına bağlı olarak farklı isimlerle adlandırılmalarına karşın, temelde iki fonksiyon üzerine kurulmuş ve şekillenmişlerdir. Bu fonksiyonlar, tarım ve hayvancılıktır. İster daimi, isterse dönemlik olsun, Türkiye toprakları üzerindeki tüm kırsal yerleşmelerin, bu iki ekonomik faaliyet temelinde geliştiğini söylemek mümkündür. Kimi durum ve yerlerde bu yerleşmeler yıl boyu kullanılmakta iken kimi lokasyonlarda dönemlik faydalanma söz konusudur. (Taş, 2016, 162)

İnsanların bulundukları alanda farklı doku ve yapılar inşa etmesine ve bu alanlarda çeşitli faaliyetler (barınma, geçinme ve ekonomik faaliyetler) yürüterek o alanda konumlanmasına yerleşme denir. Yerleşme kavramı ile ilgili çok fazla tanım bulunmasına rağmen günümüzde yerleşmenin tam olarak tanımı yapılamamakta, yerleşme tanımından öte yerleşmelerin oluşmasını etkileyen temel faktörlerin yerleşmeleri sınıflandırırken kesin sınırlarla bir ayrımı yapılamadığı için bir kavram karmaşasının yaşanmasına ve bazı yerleşme tiplerinin tam olarak sınıflandırılmamasına neden olmaktadır. Ülkemizde yerleşmeleri sınıflandırmada kullanılan başlıca iki kriter “kentsel ve kırsal “yerleşme sınıflandırmasıdır. Aliğa Çayı havzası kırsal yerleşme özelliği taşıdığı için bu açıdan değerlendirilerek havzadaki yerleşmelerin kendi içinde gösterdiği farklılıklar ele alınacaktır.

3.3.1. Geçici Yerleşmeler

Tarımsal faaliyetin hâkim olduğu bağ ve bahçe yerleşmeleri, çiftlik yerleşmelerinden farklı özelliklere sahiptir. İstisnaları olmakla birlikte genelde çiftlik yerleşmeleri, geniş ekili tarım alanlarında(tarlalarda) bulunur. Çiftlik yerleşmelerinde tarım ön planda olmakla birlikte hayvancılıkta söz konusudur. Fakat bağ- bahçe yerleşmeleri, daha çok dikili tarım alanlarında görülür ve hayvancılık faaliyetine neredeyse rastlanmaz. Bu nedenle çiftliklerle bağ-bahçe yerleşmeleri fonksiyonel açıdan birbirinden farklılık gösterir(Taş, 2016,24).

Geçici yerleşme şekilleri arasında yer alan bağ evleri, diğerlerinden farklı olarak, adını yetiştirilen ürünün tarımsal faaliyet şeklinden almıştır(Doğanay, 1997,316).

Dolayısıyla bağ evlerinin dağılışı, bağ tarımı alanları ile paralellik arz etmektedir. Nitekim bu tarımın yapılmadığı yerlerde bağ evlerine rastlatılmamaktadır. Bağ evleri, çok çeşitli parsel büyüklüklerindeki bağ alanlarının en uygun yerlerinde kurulmuş, köylerden uzak, geçici oturlan ve münferit inşa edilmiş yerleşmelerdir(Girgin, 1991,153).

Aliğa Çayı havzasında geçici yerleşme özelliği taşıyan bağ - bahçe yerleşmelerini daimi yerleşmeler olan köylerle arasındaki mesafesini uzak ya da yakıngibi bir sınıflandırmaya koymak mümkün değildir. Tarlaların köy yerleşmesine yakın olduğu bazı alanlarda köye çok yakın bağ - bahçe evleri bulunmakla beraber, diğer yandan köy yerleşmesinin çok uzağında olan tarlaların yanında kurulan geçici yerleşme tipi bağ bahçe evleri de mevcuttur. Yerleşmelere olan mesafesi değişken olan bağ - bahçe evlerinin yapısı çok benzerdir. Bu yapıların tamamı derme çatma yapı özelliği taşımakta sadece geçici ihtiyaçlara yönelik olarak yapılmışlardır. Yazıbaşı, İsaköy ve Morhamam yerleşmelerin bulunduğu alanlarda, köy yerleşmesinin uzağında olan bağ - bahçe evleri yaygındır. Yaz aylarında ürünlerin mahsul döneminde geçici bir süreliğine bu evlere yerleşen nüfus, yılın geri kalan kısmında şehirde yaşamaktadır.

Fotoğraf 3. İsaköy Yakınlarında Mevsimlik Olarak Kullanılan Bahçe Evi (Sadece yaz aylarında ürünü hasat etmek için kullanılmaktadır)

3.3.2. Devamlı Yerleşmeler

3.3.2.1. Mezralar

Osmanlı dönemi tahrir defterlerinde köylerin vergiye tabi nüfuslarının kaydedildiği, buna karşılık mezra denilen yerlerde birkaç nüfusun yazılmamış olması, buraların bir kısım yerleşme noktalarının ilave tarım alanları olduğunu göstermektedir. Mezraların Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde daha sık olarak karşımıza çıkması, bu bölgelerden özellikle Doğu Anadolu'da yüksek plato ve dağlık alanlarında sayılarının artıyor, bununla birlikte, ovalarda nispeten daha az arızalı platolarda azalıyor olması dikkat çekicidir. Mezraların şehir, kasaba, köy yerleşmelerine ait geçim sahalarından daha küçük üniteler içerisinde yer almaları, bu yerleşmelerin topografyanın arızalandığı, ancak dar alanlı olarak tarıma elverişli yerlerde doğduklarını düşündürmektedir. Mezraların devamlı yerleşmeler haline dönüşmesi, tarım yapılabilecek bu arazilerin mülkiyetinin kişilerin eline geçmesiyle bağlantılı olabilir. Osmanlılar zamanında devlete ait toprağın devletin son dönemlerinde kişilerin bilhassa belli kişilerin eline geçmesinin, mezraların günümüzdeki haliyle var olmasında etkisi büyüktür (Özgür, 2010, 54).

Araştırma sahasındaki mezraların kuruluş yerlerine bakıldığında, genellikle bir dağ yamacı ve eğimli alanlarda kuruldukları görülmektedir. Aslında sadece araştırma sahasında değil ülkemizdeki mezra yerleşmelerinin genel özelliği, arazi yapısının çok elverişli olmadığı alanlarda kurulmuş olmalarıdır. Mezraların kuruluş yerleri bakımından genelde sapa kalan alanlarda bulunmaları ve bu sebeplerden ötürü ulaşımın zor olması, günümüzde birçok mezra yerleşmesinin boş kalmasına neden olmuştur. Araştırma sahasında var olan mezraların büyük çoğunluğu havzadaki diğer yerleşmelere paralel olarak ciddi oranlarda göç vermiş ve birçok mezra fonksiyonunu yitirmiştir. Havzadaki mezraların boş olmasının nedeni sosyal ve ekonomik yapıların insan ihtiyacını karşılayamaması ve temel gereksinimlerin bile giderilememesi bu eksiklere dair bir ilerlemenin olmaması da, mezraların nüfus ve yerleşme özelliklerini kaybetmesine sebep olmuştur.

Aliağa Çayı havzasında yerleşmenin merkezi olan köylerin dışında bulunan onlardan bağımsız olan mezralar, arazi yapısının ve drenaj ağının uygun olduğu alanlarda kurulmuşlardır. Araştırma sahasında toplam 18 mezra yerleşmesi bulunmaktadır. 4 mezra yerleşmesiyle en fazla mezraya sahip olan yerleşme İsaköy'dür. Ardından Yenisu ve

Yazıbaşı yerleşmeleri 3 mezraya sahipken, Çayırılı, Koçak, Ermişli ve Aşağı Sülmenli köylerine bağlı mezra yerleşmesi bulunmamaktadır. Bahsi geçen yerleşmelerin mezra yerleşmesine sahip olmamasında, bu köylerin bir mezra yerleşmesi kadar küçük olması ve çok az miktarlardan nüfusa sahip olmalarından dolayı alt bir yerleşmeye ihtiyaç duyulmamasıdır (Tablo 24).

Tablo 24. Aliğa Çayı Havzasında Bağlı Oldukları Kır Yerleşmelerine Göre Mezralar

Yerleşim yerleri	Mezra
Konakbaşı	1. Ahmetkol 2. Sinemik
Koyuncu	1. Çırakuşağı
Yenisu	1. Çimenuşağı 2. Yukarıerçek 3. Aşağıerçek
Çayırılı	...
Koçak	...
Kuyudere	1. Şamı
Ermişli	...
Karahüyük	...
Yazıbaşı	1. Zangolar 2. Çorçekler 3. Gürgüsler
İsaköy	1. Karakaya 2. İncesu 3. Güvercinlik 4. Göze
Aşağı Sülmenli	...
Yukarı Sülmenli	1. Adatepe
Tarlacık	1. Horonhan
Morhamam	1. Balıkçılar
Toplam	18 Mezra

Kaynak: Anket Sonuçları

Araştırma sahasındaki mezralarda ekonomik faaliyet olarak tarım faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. Yaz aylarında mevsimlik göç hareketlerine bağlı olarak dolan mezralar kış aylarında genel itibarıyla boş kalmaktadır. Kış aylarında mezrada kalan çok az miktardaki nüfus, hayvancılık faaliyetleri ile uğraşmaktadır.

Fotoğraf 4: Kuzeyde dağlık alanda kurulmuş Koyuncu köyünde çevresine oranla tarım arazilerinin varlığına sahip olan Çırakuşağı mezarısı

Fotoğraf 5: Yazıbaşı köyüne bağlı olan Zangolar mezarısı küçükbaş hayvancılık faaliyetleri yürütülmektedir.

3.3.2.2. Köyler

Kırsal yerleşmeler sınıflandırmasında, en büyük yerleşme birimini oluşturan köyler aynı zamanda ülkemizdeki en yaygın kırsal yerleşme türüdür. Ülkemizde yerleşmeleri sınıflandırırken kullanılan kriter nüfus sayısıdır. Nüfusu iki binin altında

olan yerleşme birimleri en küçük idari yapı olan köyleri oluşturmaktadır. Kırsal yerleşmeler arasında yer alan köyler, daimi ve geçici yerleşmeler içinde en fazla gelişen ve çeşitli fonksiyonlara sahip olan idari birimlerdir. Yerleşme türü olarak kırsal özellik taşıdığından dolayı, hâkim ekonomik faaliyetler tarım ve hayvancılık faaliyetleri olarak yürütülmektedir.

3.3.2.2.1. Köylerin Şekil Bakımından Sınıflandırılması

Kırsal yerleşmelerde yaşayan insanlar, ya çevrede tarım yaparlar ya da tarım yapan nüfusa hizmet götürürler. Bu yüzden de kırsal yerleşmeler, toprakla en sıkı ve doğrudan bağlantılı yerleşme topluluklarıdır; sakinlerinin çoğunluğunun yaşamı da, dolaylı ya da dolaysız, çevredeki tarımsal alanların ekilip biçilmesine dayanır. Böylece de tarihsel koşulları ya da varoluşlarında egemen olan ihtiyacı yansıtma eğilimindedir (Tümertekin ve Özgüç, 1998,384).

Köy yerleşmeleri kuruldukları alanların fiziki ve beşeri ortam şartlarının farklı özelliklere sahip olmasından dolayı, köylerin yerleşim yerlerine göre çeşitli şekillerde tasvir edilmesini sağlamıştır. Köylerin kurulduğu alanın özelliği, uzanış doğrultusu, bulunduğu jeomorfolojik ünite, akarsu havzası, ulaşım ağı gibi etkenlerle farklı şekiller almışlardır. Köylerin şekil ve boyutlarına göre sınıflandırması yapılırken, köy yerleşmelerinin bazılarının şekillenmesinde birden fazla etken söz konusu iken, bazılarını ise herhangi bir şekille sınıflandırmak mümkün değildir. Geçmişten günümüze köy yerleşmelerinin sınıflandırılması tam olarak aydınlanamamış konular içerisinde yer almaktadır. Tümertekin ve Özgüç, köyleri aşağıdaki etken ve özelliklere göre sınıflandırmışlardır.

Köyler gerek günümüzde gerekse de geçmiş dönemlerde çok çeşitli şekillerde sınıflandırılmaya tabi tutulmuştur. Bu sınıflandırmalardan biri de biçim ve şekil bakımından yapılan sınıflandırmadır. Şekil ve biçim özellikleri bakımından yapılan sınıflandırmada köyleri dağınık köyler, toplu köyler, hat boyu uzanan (akarsu, yol vb) veya çizgisel köyler, yuvarlak biçimli köyler, yıldız biçimli köyler ve şekilsiz köyler şeklinde gruplara ayırmak mümkündür(Tümertekin ve Özgüç, 1998,385).

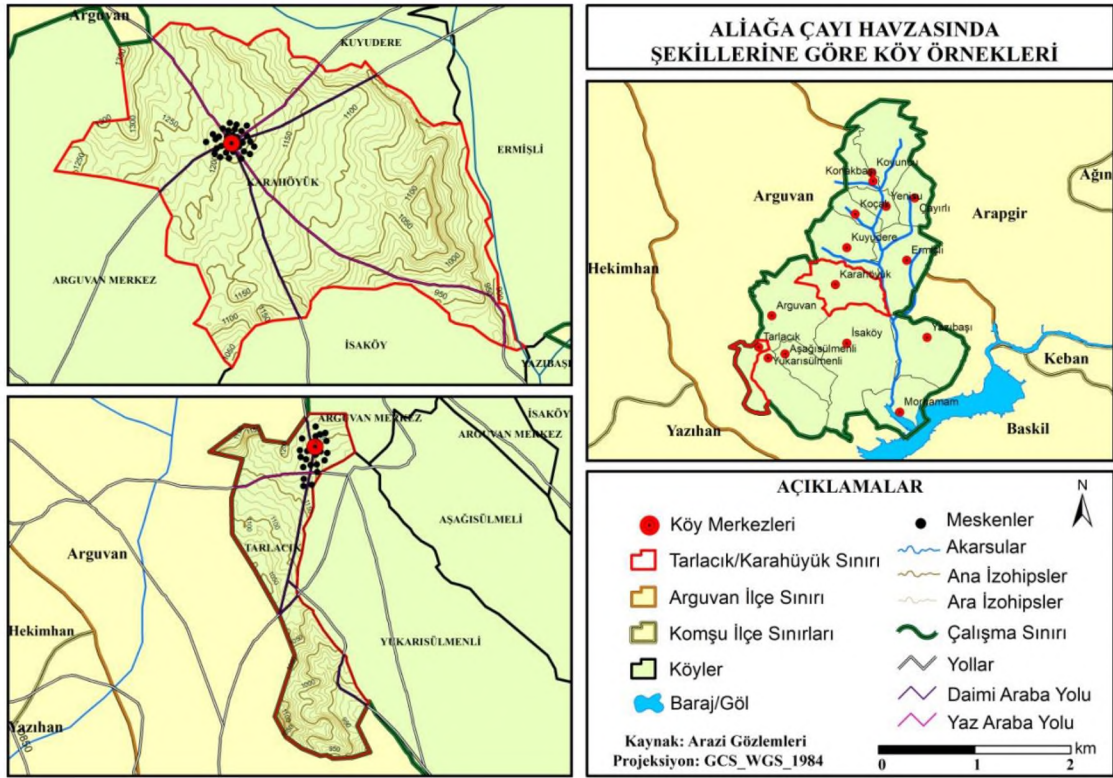
Aliağa Çayı havzasında bulunan 14 yerleşmenin şekil yönünden sınıflandırması yapılırken, arazi gözlemlerinin sonuçlarına göre değerlendirme yapılmıştır. Havzada yer

alan yerleşmeler, alt yerleşme birimleri de dâhil olmak üzere şekil yönünden farklı özellikler taşımaktadır. Alt yerleşme birimi olan mezralar genellikle küme yerleşme özelliği göstermektedir. Köyler ise, Çayırılı, Ermişli, Tarlacık, köyleri çizgisel yerleşme özelliği göstermektedir. Aliğa Çayı havzasında küme yerleşme özelliğine sahip yerleşmeler, Aşağı Sülmenli, Koçak, Koyuncu, Karahüyük, Morhamam, İsaköy, Yazıbaşı ve Yukarı Sülmenli köyleri iken, biçimsiz herhangi bir şekle sahip olmayan yerleşmeler, Konakbaşı, Kuyudere, ve Yenisu köyleridir (Harita 15,16Tablo 25).

Tablo 25. Aliğa Çayı Havzasında Kır Yerleşmelerinin Şekil Yönünden Ayrımı

Yerleşim yerleri	Çizgisel	Küme	Biçimsiz
Konakbaşı			✓
Koyuncu		✓	
Yenisu		✓	
Çayırılı	✓		
Koçak		✓	
Kuyudere			✓
Ermişli	✓		
Karahüyük		✓	
Yazıbaşı		✓	
İsaköy		✓	
Aşağı Sülmenli			✓
Yukarı Sülmenli			✓
Tarlacık	✓		
Morhamam		✓	
Toplam	2	7	5

Kaynak: Arazi Gözlemleri

Harita 16.Aliğa Çayı Havzasında Farklı Şekillere Sahip Köyler

3.3.2.2. Köylerin Yerleşme Dokusu Özellikleri

Yerleşme şekillerinde yerleşmelerin dağılış düzenlerinin meydana getirdiği şekiller söz konusu olduğuna göre önce tek ev ve eklentisinden oluşan ve aynı zamanda en küçük üniteyi meydana getiren “iskân çekirdeği (Einzelsiedlung) ile birkaç meskenin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan çok meskenli “toplu yerleşmeyi (Gruppensiedlung) ayırmak gerekir. Ancak bu ayrım bizi daha başlangıçta kır yerleşmelerinin birbirinden farklı iki şekline götürdüğü gibi kır yerleşmelerinin büyüklüklerine göre de bir sınıflandırmaya tabi tutulmalarının gerektiği fikrini vermektedir. Kır yerleşmelerinin iki ayrı şekli; dağınık yerleşme (habitat disperse, dispersed settlement), toplu yerleşme (habitat groupe, agglomerated settlement) olarak ortaya çıkmaktadır (Denker 1977, 148).

Yerleşme dokusu özelliği köylerin dağınık ve toplu yerleşme özelliğini belirtmektedir. Yerleşmenin toplu ya da dağınık özellik taşıması üzerinde birden fazla etken etkili olmaktadır. Kırsal Yerleşmeler içinde yer alan köy yerleşmelerinin dokusunu belirleyen faktörler daha çok fiziki ortam şartlarıdır. Toplu doku özelliği taşıyan yerleşmeler arazi yapısının düz ve düze yakın olduğu su kaynaklarının belirli bir havzada

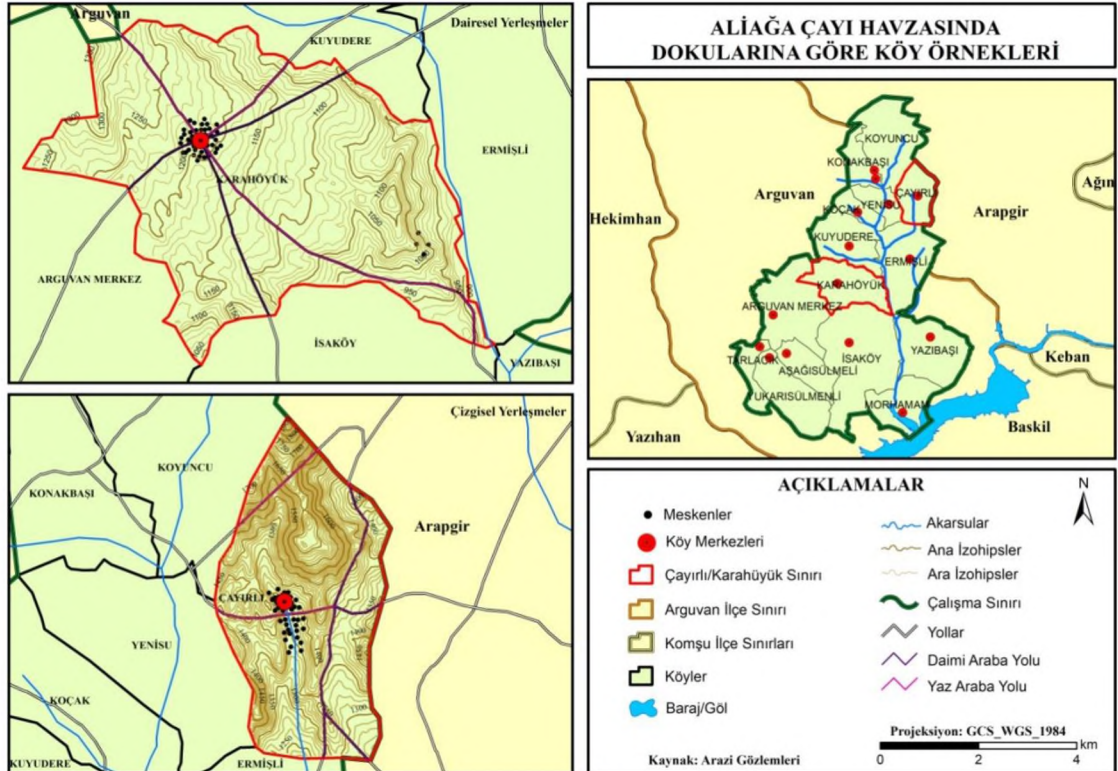
toplandığı sahalardır. Seyrek dokulu yapılar eğimin fazla akarsu drenaj ağının dağınık olduğu, yerleşmelerin bu ağa paralel olarak dağınıklık gösterdiği sahalarda kurulmuşlardır. Bu sahalarda tarlalar küçük parçalar halinde ve dağınık olarak bulunduklarından yerleşmeler de buna paralellik göstermektedir.

Aliğa Çayı havzasında yer alan yerleşmelerin çoğunluğu kendi içinde alt yerleşme birimleri de dâhil olmak üzere toplu yerleşme özelliği göstermektedir. Fakat havzadaki yerleşmeler ve onlara bağlı mezralar tek bir yerleşme birimi olarak değerlendirildiğinde dağınık yerleşme özelliği taşımaktadır. Çünkü köylere bağlı olarak kurulan mezraların geneli köyün kurulduğu alan olan merkezin dışında ve uzağında kalmaktadır. Aslında araştırma sahasında yerleşme merkezleri ve tek tek yerleşme çekirdekleri, toplu yerleşme özelliği taşıdığı için, tabloda sınıflandırma yapılırken, yerleşme merkezi ve onun alt birimleri olan yerleşme çekirdekleri göz önünde bulundurularak havza genelinin yerleşme doku tipinin toplu olduğu gözlemlenmiş, buna bağlı olarak dağınık yerleşme birimi sınıflandırmaya dâhil edilmemiştir. Havzadaki yerleşmeleri iki farklı doku grubuna dâhil olmasını belirleyen, gevşek ya da toplu özellik taşımasını şekillendiren etken su kaynaklarının varlığıdır. Havza sınırları içerisinde su kaynakları çok kısıtlı olduğu için, havza genelinde yerleşmeler kendi içlerinde, su kaynağına en yakın alanda toplu bir şekilde kurulmuşlardır. Kuzeyde bulunan ve su kaynakları yönünden güneydeki yerleşmelere oranla biraz daha üstünlüğü olan Çayırköyü, havzanın en fazla nüfusuna ve tarım arazisine sahip olduğundan, yerleşmelerin havzanın tipik yerleşme tipinden biraz farklılaştığı, Yazıbaşı köyü gevşek dokuya sahip yerleşmelerdir. Havza sınırları içerisinde yerleşmelerin dokularına bakıldığında, adı geçen yerleşmeler dışında diğer yerleşmelerin tamamı ve alt birimleri, hatta gevşek yapılı yerleşmelerin de alt yerleşme birimleri de dâhil olmak üzere, toplu yerleşme özelliğine sahiptir.(Tablo 26, Harita 17)

Tablo 26.Köylerin Doku Bakımından Sınıflandırılması

Köyler	Toplu	Gevşek
Konakbaşı		✓
Koyuncu	✓	
Yenisu	✓	
Çayırılı		✓
Koçak	✓	
Kuyudere	✓	
Ermişli	✓	
Karahüyük	✓	
Yazıbaşı		✓
İsaköy	✓	
Aşağı Sülmenli	✓	
Yukarı Sülmenli	✓	
Tarlacık	✓	
Morhamam	✓	
Toplam	12	2

Kaynak: Arazi Gözlemleri

Harita 17. Aliğa Çayı Havzasında Köylerin Doku Bakımından Sınıflandırılması

Fotoğraf 6. Köy merkezinde toplu yerleşme özelliği gösteren İsaköy Aliğa Çayı havzasının en büyük yerleşmelerinden biridir. Güney yarısındaki düz araziler üzerine kurulmuş,

Şekil 12. Gevşek Dokuya Sahip Olan Yazıbaşı Köyü (Google Earth) (Havzanın Kuzeydoğusunda yer alan ve havza içinde en fazla nüfus ve meskene sahip olan Yazıbaşı köyünde meskenlerin dağılışı köy sınırları içerisinde toplu dokuya oranla biraz daha saçılmış bir durumdadır).

Fotoğraf 7. Toplu dokuya sahip olan Kuyudere köyü havzanın kuzeybatı yarısında yer alan Kuyudere köyü, dağlık alanda konumlanmış ve yer şekilleri meskenlerin köy sınırları içerisindeki dağılışını sınırladığından toplu dokuya sahip yerleşme özelliği taşımaktadır.

3.3.2.2.3. Köylerin İdari Yapısı

Türkiye'nin idari bölünüş sistemi içinde tabanı oluşturan, muhtarlar ve ihtiyar heyetleri tarafından yönetilirler. Köy idari alanları, "belirli bir idarî sınırı bulunan ve bu sınırlar içerisinde yer alan sürekli ve dönemlik kır yerleşmeleriyle ekonomik faaliyet sahalarından oluşan, hammadde üretimi (tarım, hayvancılık, ormancılık, avcılık, toplayıcılık) ve evsel sanayi ile ilgili faaliyetlerin egemen olduğu ülkemizin kırsal kesimini oluşturan en küçük idarî sahaları" durumundadırlar(Özçağlar,1996, 8).

Köyler kuruldukları alan içinde birbirinden farklı özellikler gösterebilmektedir. Yapılan faaliyetler köylerin farklı yerleşmelere sahip olmasının temel etkenidir. Köylerin kendi yapıları içindeki yerleşmeler nicelik ve nitelik yönünden farklılaşmaktadır. Köyler tek bir yerleşmeden oluşabileceği gibi birden fazla yerleşmeden de oluşabilmektedir. Köyün içinde köy yerleşmelerinin alt yerleşmeleri olan mahalle, ağıl kom, mezra gibi yerleşme birimleri bulunmaktadır.

Araştırma sahasında yerleşmelerin birden fazla yerleşme birimine sahip olması kırsal yerleşmelerde tarım ve hayvancılık faaliyetlerine bağlı oluşan yerleşme şekilleridir. Köy merkezinin bulunduğu saha dışına kurulan ve tarlasına yakın olmak, hayvanlarını daha iyi otlatmak veya köyde sorun yaşadığı kişilerden uzaklaşmak gibi nedenlere bağlı olarak kurulan bu alt birimler havzada yerleşme çeşitliliği oluşturmaktadır. Aliğa Çayı havzasında köylerin çoğunluğu köy altı yerleşme birimlerine sahiptir. Havzadaki köy yerleşmelerinden; Çayırılı, Koçak, Aşağı Sülmenli, Karahüyük ve Ermişli yerleşmeleri tek bir yerleşmeden oluşmaktadır. Karahüyük köyünün eskiden Bemere adlı mezrası varken, günümüzde nüfus bulunmadığı için yerleşme birimi olma özelliğini yitirmiştir. Bu yerleşmelerde köy altı yerleşme birimleri bulunmamakta, çünkü köy yerleşmesinin merkezi olan yerleşme zaten çok küçük ve nüfus bakımından da havza yerleşmeleri arasında miktar olarak az olan yerleşmeler olduğundan tek yerleşme özelliği göstermektedir (Tablo 27).

Tablo 27. Aliğa Çayı Havzasında Köylerin İdari Bakımından Sınıflandırılması

Yerleşim yerleri	Tek Yerleşmeli	Çok yerleşmeli
Konakbaşı		✓
Koyuncu		✓
Yenisu		✓
Çayırılı	✓	
Koçak	✓	
Kuyudere		✓
Ermişli	✓	
Karahüyük	✓	
Yazıbaşı		✓
İsaköy		✓
Aşağı Sülmenli	✓	
Yukarı Sülmenli		✓
Tarlacık		✓
Morhamam		✓
Toplam	5	9

Kaynak: Arazi Gözlemleri

3.3.2.2.4. Köylerin Adlarına Göre Sınıflandırması

Köy adlarının verilmesinde etkili olan faktörler göz önüne alındığında iki temel gruplaşma dikkati çeker. Bunlardan ilki köy adlarının yakınlardaki dağ, tepe, göl, akarsu, toprak, bitki örtüsü vb. nin özelliklerinden ya da doğrudan bunların adından esinlenerek,

doğal çevre elemanlarına göre adlandırılması, diğer grubu ise insan, aşiret, soy, çeşitli olaylar vb.den etkisi yahut esinlenmesiyle beliren, beşeri özellikler taşıyan, köy adları oluşturur (Tuncel, 2000, 23-24).

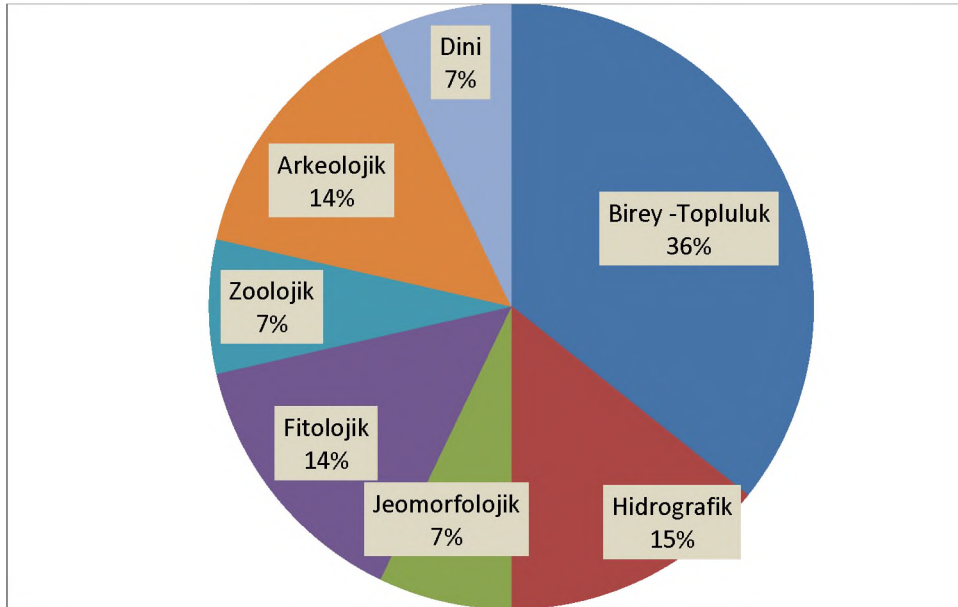
Yerleşmelerin isimlerinin belirlenmesi üzerinde birçok faktör etkili olmaktadır. Yerleşme adları belirlenirken doğal ortam şartları ve beşeri şartlar en önemli iki etkindir. Bazı yerleşmeler kuruldukları alanın coğrafi özelliğine göre dağ, ova, vadi vb alanlarda kurulmasına bağlı olarak isim alırken bazıları oraya ilk yerleşen nüfusun belirledikleri veya kendi ailelerinin verdikleri ada göre değişmektedir. Yerleşmelerin isimleri geçmişten günümüzde farklı nedenlerden dolayı değişmiştir.

Araştırma sahasındaki yerleşme isimlerine baktığımızda 14 köy yerleşmesinden 3'ü dışında, diğer yerleşmelerin adı değişmiştir. Havzadaki yerleşme adları yerleşmenin merkezi olan alanın doğal ortam şartları yetişen tarım ürünleri çevredeki kayaç yapısı ve yerleşen nüfusun ekonomik faaliyeti ve aile özelliklerine göre isim almış daha sonra değişime uğramışlardır. Örneğin Morhamam köyünün mezrası olan Balıkçılar mezrası Karakaya Baraj Gölüne yakın bir alanda kurulduğu ve oradaki nüfusun balıkçılıkla uğraşması sonucu bu ismi almıştır. Çayırılı köyü, çevresindeki Yenisu ve Koçak köylerine oranla bitki çeşitliliği nispeten daha fazla olduğu için Çayırılık yeşil alan anlamında bu ismi almıştır. İsaköy' ün ise buraya ilk yerleşen kalabalık bir ailenin aile büyüklerinden olan kişinin isminden alınmıştır (Tablo 29).

Sonuç olarak havzadaki yerleşmelerin çoğu kuruldukları alanın doğal etkenlerinden veya beşeri etkenlerinden birine bağlı olarak isim almışlardır. Bazı yerleşmeler ise cumhuriyetin kurulmasından sonra ülkemizde birçok yerin adının değişmesinden dolayı değişime uğramışlardır. Cumhuriyet öncesinde Gürge, (Koyuncu) Kızıluşağı, (Yenisu) Narmikan, (Yazıbaşı) yerleşmeleri Cumhuriyet sonrası adları değişmiş olan yerleşmelerdir. Fakat günümüzde bu yerleşmeler orada yaşayan nüfusun talebiyle tekrar eski adları olan Gürge, Kızıluşağı, Narmikan isimlerini kullanmaktadır. Araştırma sahasında köy altı yerleşme birimleri olan mezraların isimleri ise genelde oraya yerleşen ailelerin kendilerine ait verdikleri isimlerle Ahmetkol, Zangolar, Çerçekler gibi anılmaktadır (Şekil 13, Tablo 28).

Tablo 28. Aliğa Çayı Havzasında Köylerin Eski İsimleri

Yerleşim Yerleri	Toponomik Köken	Eski Adı
Konakbaşı	Birey-Topluluk	Abbasi
Koyuncu	Zoolojik	Gürge
Yenisu	Hidrografik	Kızıluşağı
Çayırılı	Fitolojik	Arakel
Koçak	Birey-Topluluk	Mamusa
Kuyudere	Hidrografik	Minayık
Ermışli	Dini	Germişli
Karahüyük	Arkeolojik	...
Yazıbaşı	Jeomorfolojik	Narmikan
İsaköy	Birey-Topluluk	Eşiliköy
Aşağı Sülmenli	Birey-Topluluk	...
Yukarı Sülmenli	Birey-Topluluk	...
Tarlacık	Fitolojik	Ektir
Morhamam	Arkeolojik	Nurhamam

Kaynak: Anket Sonuçları**Sekil 13.** Aliğa Çayı havzasında Köylerin Toponomik Kökenleri (Anket Sonuçları 2020)

3.3.2.2.5. Kuruluş Yeri Bakımından Yerleşmeler

Köy yerleşmeleri kuruluş yerleri itibarıyla daha çok eğimli yüzeylerde ya da düzlüklerde dağılıp göstermektedir. Bunlardan eğimli yüzeylerde kurulmuş olan köyler,

çoğunlukla etek, sırt veya yamaç gibi morfolojik üniteler üzerinde yer almaktadır. Dağınık ve gevşek dokulu yerleşme sisteminin görüldüğü alanlarda ise köyler; sırt, etek ve yamaç gibi morfolojik ünitelerden sadece birisi üzerinde yer alabileceği gibi, bunların her bir ünitesi üzerinde aynı köy yerleşmesine ait mahalleler veya yerleşme şekilleri bulunabilmektedir (Şahin, 1997, 160).

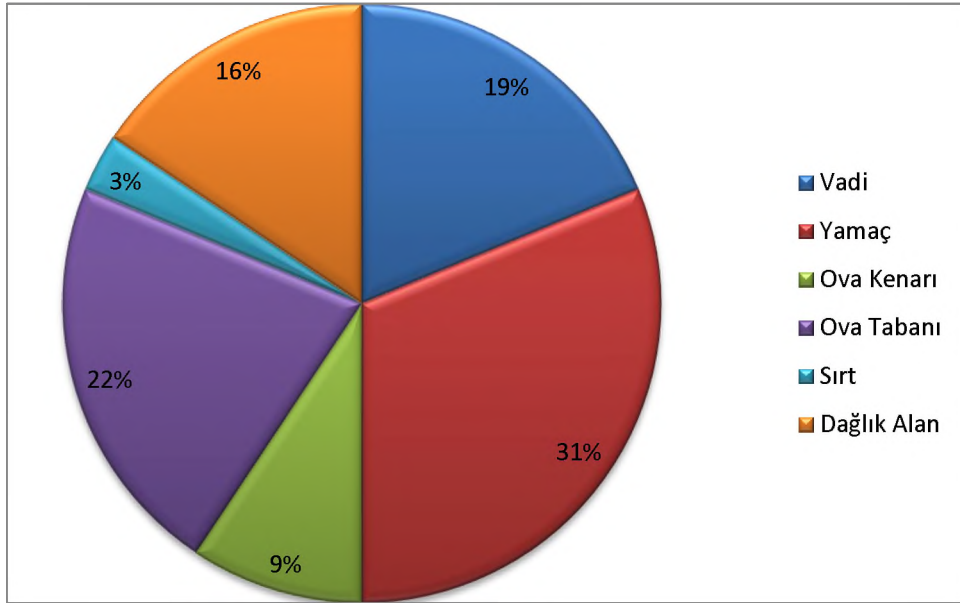
Morfolojik birimler köy yerleşmeleri sınıflandırılırken kullanılan etkenlerden biridir. Yerleşmenin kurulduğu alanın morfolojik yapısı hangi özelliği taşıyorsa, yerleşme o bağlamda değerlendirilmektedir. Aslında köyün kurulduğu ünite aynı zamanda yerleşmenin diğer birçok özelliğini belirleyen temel unsurdur. Çünkü bir yerleşmenin kurulduğu dağ yamacı veya ova tabanı gibi üniteler aynı zamanda köyün ekonomik faaliyet türünü ulaşımını tarımsal ürün çeşitliliğini ve verimliliğini etkileyen önemli bir unsurdur. Köy yerleşmeleri düz ve düze yakın alanlarda tarımsal faaliyetler için yeterli tarım alanının bulunduğu yerler öncelikli olarak yerleşilen alanlardır. Köy altı yerleşmelerinden olan mezralar ise biraz daha dağlık ve eğimli arazilerde onlardan bağımsız olarak kurulmaktadır.

Aliağa Çayı havzasında yerleşmelerin yaygın kuruldukları alanlar havzanın güneyi ve güneybatısını oluşturan düz ve düze yakın ova ve yamaç ünitelerinde yoğunluk kazanmaktadır. Araştırma sahasında yerleşmelerin en fazla olduğu morfolojik birimi %31 oranıyla yamaç yerleşmeleri oluşturmaktadır. Yerleşme konumu olarak yamaç ünitesinin oranının yüksek olmasının nedeni, Yazıbaşı ve İsaköy'e bağlı mezra sayısının fazla olmasından ve bu yerleşmelerinin yamaçta kurulmuş olmalarından kaynaklanmaktadır. Ova kenarı ve ova tabanını da dâhil ettiğimizde, ovalık alanda kurulan yerleşmelerin toplam oranı %28'dir. Bu yerleşmeler çoğunlukla havzamızın güney ve güneybatısında yer alır. Vadilik alana kurulan yerleşmelerin oranı %18'dir. Aliağa Çayının açtığı vadinin çevresine kıyasla düz saha özelliği göstermesi, su kaynağına ulaşılabilirliğin kolay olması, gibi etkenler vadi yerleşmelerini ön plana çıkarmıştır. Havza sınırları içerisinde bulunan diğer yerleşme birimi unsurları dağlık bölge yerleşmeleri %15 oranında dağılışı göstermektedir. Kuzeyde Çatal ve Öz Dağları üzerine kurulmuş bu yerleşmeler engebeli alanda yerleşmeye en uygun alanlarda, su kaynaklarının temini için Aliağa Çayı ve kollarının akış gösterdiği sahalara yakın kurulmuşlardır. Havza sınırları içerisinde diğer yerleşme birimlerinin oranı %6 ile tepe, oluk, göl kıyısı gibi alanlarda dağılışı göstermektedir (Tablo 29, Şekil 14).

Tablo 29.Aliğa Çayı Havzasındaki Kır Yerleşmelerinin Jeomorfolojik Birimlere Göre Dağılım Oranları

Jeomorfolojik Birimler	Yerleşmeler	Oran
Vadi	6	18,7
Yamaç	10	31,2
Ova Kenarı	3	9,3
Ova Tabanı	6	18,7
Sırt	1	3,2
Dağlık Alan	5	15,6
Toplam	32	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri(1981), Google Earth, Arazi Gözlemleri

Şekil 14.Aliğa Çayı Havzasındaki Kır Yerleşmelerinin Jeomorfolojik Birimlere Göre Dağılımı (Köy Envanter Etütleri 1981, Arazi Gözlemleri 2020)

Aslında havzanın kuzeye doğru çıkıntı yapan dağlık sahaları dışında, güneye doğru uzanan ve en güneyde Karakaya Baraj Gölü'ne kadarki alanlar morfolojik olarak çok çeşitlilik arz etmemekte, geniş ve boş düzlük alanlardan meydana gelmektedir. Havzanın kuzey kesimi dağlık bir yapıda olduğu için burada bulunan Konakbaşı en kuzeydedağlık alanda yer almakta, Koyuncu köyü ise dağlık alanda fakatakarsuyun açtığı vadi tabanında,kurulan yerleşmedir. En kuzeyde dağlık yerleşme birimi sınıflandırmasında yer alan yerleşmeler güneye doğru yamaç, vadi ve ova yerleşme birimleri olarak farklılaşmaktadır.Havzagenelinin yerleşme ünitelerine göre

değerlendirilecek olursa, havzanın kuzeyindeki yüksek alanlar yerleşmelerin az ve seyrek dokulu olduğu alanlar iken, akarsuyun aşağı çıkışındaki yerleşmeler daha yoğun ve sık yapılı bir özellik göstermektedir.

Tablo 30. Aliğa Çayı Havzasında Köy Yerleşmelerinin Jeomorfolojik Birimlere Göre Dağılışı

Jeomorfolojik Birimler	Yerleşmeler
Vadi	Çayırılı, Koyuncu, Morhamam, Tarlacık
Yamaç	Ermişli, Kuyudere, Koçak, Yazıbaşı, Yenisu
Ova Kenarı	Aşağı Sülmenli, Yukarı Sülmenli
Ova Tabanı	İsaköy, Karahüyük,
Dağlık Alan	Konakbaşı,
Toplam	14

Kaynak: Dağılışı (Köy Envanter Etütleri 1981, Google Earth, Arazi Gözlemleri 2020)

Fotoğraf 8. Yamaca Kurulan Yazıbaşı Köyünün Kuzeydoğusu

Şekil 15. Vadi İçine Kurulan Koyuncu Köyü(Google Earth) (Havzanın en kuzeydeki yerleşmelerinden olan Koyuncu köyü kuzeydeki dağlık alanda Aliğa Çayı vadisine kurulmuş yerleşmedir.)

Fotoğraf 9. Vadi İçine Kurulan Koyuncu Köyü

Şekil 16.Aliğa Çayının kaynak noktasında, havzanın en kuzeyinde kurulan Konakbaşı köyü, dağlık yerleşme biriminde bulunmaktadır.

Fotoğraf 10. Morfolojik birim olarak vadi yamacına Kurulan Morhamam köyü, Aliğa Çayı havzasının en güneyde bulunan yerleşmesidir. Aliğa Çayının Fırat vadisiyle buluştuğu sahada vadinin hemen yamacına kurulmuştur.

3.3.2.2.6. Geçim Kaynaklarına Göre Köylerin Özellikleri

Aliğa Çayı havzasında yerleşmelerin geçim kaynakları açısından değerlendirecek olursak, ekonomik faaliyet türü ülkemizdeki köy yerleşmelerinin genelinde yaygın olan faaliyetlere benzer olarak çok farklılık göstermemektedir. Havzada yer alan yerleşmelerde kırsal yerleşmelerin temel geçim kaynakları olan tarım ve hayvancılık faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. Fakat yerleşmelerin kuruldukları alanların yer şekilleri özellikleri, su kaynakları ve tarım arazilerinin varlığına göre ön plana çıkan faaliyet türü yerleşmelerde farklılık gösterebilmektedir. Araştırma sahasında temel geçim kaynakları bağ- bahçe tarımı, tarla tarımı ve hayvancılık faaliyetlerdir.

Havzanın yerleşmeleri arasında ön plana çıkan faaliyet türü yerleşmenin konumlandığı alana göre farklılık göstermektedir. Havzanın kuzeyinde yer alan yerleşmelerde, topografyanın arızalı olmasına bağlı olarak tarlaların az ve küçük parçalar halinde olması ve su kaynaklarının yeterli miktarda bulunmasından dolayı bağ- bahçe tarımı ve büyükbaş hayvancılık hâkim durumdadır. Kuzeyde yer alan Konakbaşı, Koyuncu, Yenisu, Çayırılı ve Koçak yerleşmelerinde bağ bahçe tarımı temel geçim kaynağıdır. Bahçe tarımının yanında bu yerleşmelerde hâkim olan hayvancılık faaliyetleri ise otlakların fazla olmasından dolayı büyükbaş hayvancılık türü, nüfusun ikinci sıradaki uğraş kaynakları arasında yer almaktadır.

Araştırma sahasının orta kesimi ve güneyindeki yerleşmeler arazi yapısının kuzeye oranla düz ve düze yakın olması, tarım alanlarının geniş araziler şeklinde bulunması, tarla tarımı için çok uygun sahalar oluşturmaktadır. Fakat su kaynaklarının az olması sulama imkânı sağlayamadığından havzanın kuzey kesimine hâkim olan bağ - bahçe tarımı yerini tarla tarımına bırakmaktadır. Güneyde yer alan yerleşmelerin tamamında tarla tarımı, kuru tarım metotlarıyla yapılmaktadır. Tarla tarımının ardından güney ve güneydoğudaki yerleşmelerin ikinci sırada gelen geçim kaynakları küçükbaş hayvancılık faaliyetleridir. Bağ - bahçe tarımı güneydeki yerleşmelerin çoğunda yok denecek kadar azdır. Fakat baraja yakın kurulan, meyve bahçelerinde baraj sularının kullanıldığı sulama için su kaynaklarının yeterli olduğu için Morhamam köyünde, bahçe tarımı diğer faaliyetlerin önüne geçmektedir (Tablo 31).

Tablo 31. Aliğa Çayı Havzasında Kır Yerleşmelerinin Geçim Kaynaklarına Göre Durumu

Yerleşim Yerleri	1	2	3
Konakbaşı	Hayvancılık	Bağ- Bahçe Tarımı	Tarla Tarımı
Koyuncu	Hayvancılık	Bağ- Bahçe Tarımı	Tarla Tarımı
Yenisu	Hayvancılık	Bağ- Bahçe Tarımı	Tarla Tarımı
Çayırılı	Hayvancılık	Bağ- Bahçe Tarımı	Tarla Tarımı
Koçak	Hayvancılık	Bağ- Bahçe Tarımı	Tarla Tarımı
Kuyudere	Tarla Tarımı	Hayvancılık	Bağ-Bahçe Tarımı
Ermişli	Tarla Tarımı	Hayvancılık	Bağ-Bahçe Tarımı
Karahüyük	Tarla Tarımı	Hayvancılık	Bağ-Bahçe Tarımı
Yazıbaşı	Tarla Tarımı	Hayvancılık	Bağ-Bahçe Tarımı
İsaköy	Tarla Tarımı	Hayvancılık	Bağ-Bahçe Tarımı
Aşağı Sülmenli	Tarla Tarımı	Hayvancılık	Bağ-Bahçe Tarımı
Yukarı Sülmenli	Tarla Tarımı	Hayvancılık	Bağ-Bahçe Tarımı
Tarlacık	Tarla Tarımı	Hayvancılık	Bağ-Bahçe Tarımı
Morhamam	Bağ- Bahçe Tarımı	Tarla Tarımı	Hayvancılık

Kaynak: Anket Sonuçları

3.3.2.3.7. Köylerde Nüfus Miktarının Alanla İlişkisi

Yerleşmelerin alan büyüklüğü, kuruldukları alanın fiziksel şartlarına bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Dağlık ve engebeli bir alanda konumlanmış bir yerleşmenin arazi miktarları düşük çıkarken, daha düz bir alandaki yerleşmenin arazi oranları yüksek çıkabilmektedir. Araştırma sahasında alan büyüklüğü, nüfus ile karşılaştırıldığında alanı büyük olan geniş arazilere sahip yerleşmelerin aynı zamanda havzadaki en yüksek nüfusa sahip alanlar olduklarını görmekteyiz. Elbette ki havzadaki tüm yerleşmeler için bu değerlendirmeyi yapmak mümkün değildir. Fakat genel çerçevede değerlendirecek olursak yerleşmenin nüfusu ve alan büyüklüğü paralellik göstermektedir.

Yerleşmelerin zaman içinde sınırları değişebilmektedir. Kurulduğu alanın fonksiyonları zamanla çoğalabilmekte ve yerleşme kendisine farklı birimler katarak büyümektedir. Aliğa Çayı havzası içerisinde yer alan Arguvan ilçesi, 1950'den önce Arapgir'e bağlı bir kasaba konumundayken, zaman içinde gelişip fonksiyonlarının çeşitlenmesi ile ilçe statüsüne gelmiştir. Bazı alanların zaman içinde beşeri ortam şartlarının değişmesine bağlı olarak yerleşme sınırları değişebilmektedir. Aliğa Çayı havzasında yerleşmelerin fiziki olarak sınırlarında belirgin bir değişme olmazken,

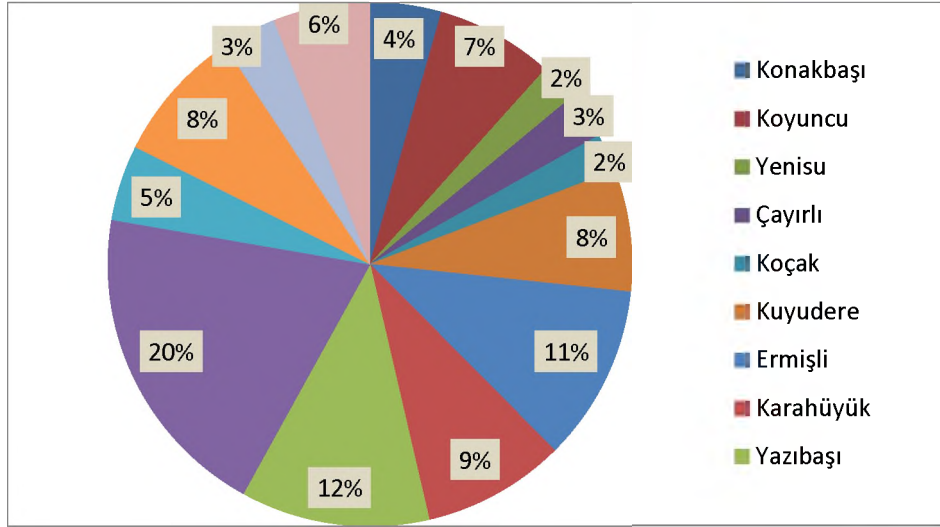
buradaki yerleşmelerin çoğu günümüzde büyük miktarlarda nüfus kaybederek yerleşilen alanların sınırları önemli ölçüde daralmıştır.

Araştırma sahasında alanları dar olan yerleşmeler kuzeydeki dağlık alana kurulmuş yerleşmeler iken, havzanın güneyindeki geniş düzlüklere kurulan yerleşmeler alansal olarak daha büyük bir paya sahiptir. Aliğa Çayı havzasının güney kısmında yer alan İsaköy (76 km²) ve Yazıbaşı (45km²) köyleri en fazla alana sahip arazilerin en geniş alan kapladığı yerleşmeler olduğundan, havzadaki en yüksek nüfus miktarları da bu iki yerleşmede toplanmıştır. Yazıbaşı 434 İsaköy ise 300 kişilik nüfusa sahiptir. Araştırma sahasında alanı çok küçük olan Koçak (9km²) ve Yenisu (9km²) köyleri alanları birbirine eşit havzadaki yerleşme sınırı en dar olan yerleşmeleri oluşturmaktadır. Aynı zamanda nüfus miktarı da havzadaki yerleşmeler arasında en az olan iki yerleşmedir. Koçak köyü 44 nüfus miktarıyla havzadaki en düşük nüfusa sahip yerleşme iken, ardından 80 kişilik nüfusuyla Yenisu gelmektedir (Tablo 32, Şekil 17).

Tablo 32. Aliğa Çayı Havzasında Kırsal Alanların Toplam Arazi Miktarı

Yerleşim Yerleri	Arazi(km)	Nüfus
Konakbaşı	17	83
Koyuncu	28	192
Yenisu	9	80
Çayırılı	11	103
Koçak	9	44
Kuyudere	29	119
Ermişli	42	104
Karahüyük	34	217
Yazıbaşı	45	434
İsaköy	76	300
Aşağı Sülmenli	18	131
Yukarı Sülmenli	32	167
Tarlacık	13	212
Morhamam	23	119
Toplam	307	2304

Kaynak: Köy Envanter Etütleri(1981), TÜİK, ADNKS, Anket Sonuçları

Şekil 17.Aliğa Çayı Havzasında Köylerin Yüzölçümlerinin Kapladığı Oranlar (Köy Envanter Etütleri, (1981) TÜİK, ADNKS, Anket Sonuçları)

3.4. Meskenler

Bilindiği üzere kırsal meskenler yapı malzemesi, şekli ve çeşitli malzemelerinin düzenleme tarzı ile içinde bulunduğu coğrafi koşulların etkisini taşıyan ve dolayısıyla da bu koşullar hakkında ipuçları veren eserlerdir. (Tanoğlu, 1969,213)Gerçekten de coğrafi çevrenin meskenler üzerindeki etkisi yapı ve inşa gereçleri yönünden özellikle kırsal yerleşmeler üzerinde çok daha dikkat çekicidir. Ancak meskenlerin yapım şekli ve işlevleri sadece yapı malzemesi temini sorunuyla ilgili bir durum değildir. Bunda uğraşılan ekonomik faaliyet türleri, ailelerin sosyal, ekonomik ve kültürel düzeyleri ile Tarihi nedenler ve gelenek- görenekler gibi birçok faktörün de rolü vardır(Doğanay,1994,320-321).

Meskenler kullanılan malzeme şekil ve çeşitli kısımlarının düzeni bakımından çok farklı görünüm arz etmektedirler. Meskenlerin çeşitli şekiller almasında etnik, tarihi ve psikolojik faktörlerin yanında bölgeye göre değişen ve her bölgenin karakteristiğini meydana getiren evlerin temel şekillerinde coğrafi faktörlerin etkisi büyüktür. Meskenler yapı malzemesi şekil ve çeşitli kısımlarının düzeni ile içinde bulundukları coğrafi koşulların etkisini taşırlar. Coğrafi çevreye en iyi uyan ve bulundukları çevrenin etkisini taşıyan meskenler daha çok kır meskenleridir (Denker 1977, 60).

3.4.1. Meskenleri Etkileyen Doğal ve Beşeri Faktörler

Meskenler inşa edilirken kuruldukları alanın litolojik yapı, iklim elemanları (sıcaklık, bakı nem, yağış...) gibi coğrafi etkenlere göre farklı malzemelerden oluşturulurken, şekil olarak da çeşitlilik gösterebilmektedir. Sıcak kuru bölgelerde kurulan meskenler, nemli iklim bölgelerinde kurulan meskenlerden, yapı malzemesi olarak şekil olarak tamamen farklı oluşum ve tiplerde bulunmaktadır. Özellikle kırsal yerleşmeler kuruldukları alanın coğrafi şartlarını çok iyi yansıtmaktadır. Ülkemizdeki kırsal yerleşmeler bölge, bölüm hatta yöreler arasında farklılık gösterebilmektedir. Karadeniz kırsalında kurulan bir yerleşme ile güneydoğu kırsalında kurulan bir yerleşme birbirinden farklı karakterde kurulmaktadır. Örneğin Karadeniz’de inşa edilen yerleşmeler yapı malzemesi olarak yörede fazlaca bulunan ahşaptan yapılırken, güneydoğudaki bir yerleşme inşasında kullanılan malzeme, taş ve toprak ağırlıklı olmaktadır. Elbette ki yerleşmeler üzerinde sadece fiziki çevre şartları etkili olmamakta, sosyal ve ekonomik yaşam, kültür, gelenek görenek, inançlar meskenlerin yapılış tarzı üzerinde etkili olmakta ve farklılık göstermesini sağlamaktadır. Uzun bir tarih serüvenine sahip olan yerleşmeler zaman içerisinde de değişime uğrayarak çeşitlilik kazanmışlardır.

Araştırma sahası kırsal yerleşme özelliği taşıdığından fiziki çevrenin ortam şartlarına uygun meskenler göze çarpmaktadır. Aliğa Çayı havzası litolojik olarak geniş kayalık ve çıplak formasyonlardan oluştuğu için meskenlerin inşasında kullanılan temel maddeler taş ve kerpiç gibi çevredeki kayaçların özelliklerini taşıyan maddelerden oluşmaktadır. Havzada kuzeydeki dağlık alanda kurulan meskenler yüksek sahalarda kuruldukları için kış mevsimi bu alanlarda daha soğuk ve sert geçmektedir. Bu nedenle bu alanlarda inşa edilen meskenler taş ağırlıklı ve evlerin duvarı taş yapının üzeri kerpiç ile kapatılarak kalın duvarlar örülmüştür. Soğuktan daha iyi korunmak evin ısınısını dengelemek için bu tarz meskenler dağlık alanlarda öne çıkan mesken tipidir. Güneye doğru yükselti ve eğimin azalmasında dolayı kuzeyde hâkim olan taş meskenlerin yerine daha çok kerpiç yapılar öne çıkmaktadır. Bölgedeki meskenlerin çoğunluğu çevreden elde edilen kayaç ve malzemeden yapılmıştır.

Havzada kuru iklim şartları hüküm sürdüğü için meskenlerin yapı malzemesi de iklime bağlı olarak değişmektedir. Yazları kurak, kış ayları ise soğuk ve sert geçen araştırma sahasında, iklimin etkisinden korunmak için ısı dengesini iyi sağlayan kerpiç

ve karışık malzemeden oluşan meskenler dağılışı göstermektedir. Meskenlerin güneye bakan yamaçlarında pencere sayısı fazla ya da daha büyük pencereler şeklinde inşa edilmiştir. Araştırma sahasındaki meskenler ışığı daha alabilmek ve dağlık alanlardaki sert iklimin etkisini azaltmak için düz ve düze yakın alanlarda ve su kaynaklarına ulaşmanın kolay olduğu sahalarda meskenler yoğunluk kazanmışlardır.

Aliğa Çayı havzasında meskenler geçmişten günümüze geçirdiği zaman diliminde farklılık kazanmıştır. Meskenler, geçen süreçte sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı yapısal olarak değişiklik göstermiş, çevreye hâkim olan mesken tipleri değişerek farklı yapılar ortaya çıkmıştır. Günümüz modern yapılaşmanın en iyi örnekleri olan betonarme yapılar, havzada sayısı giderek artan meskenler olarak görülmektedir. Betonarme meskenlerin artmasındaki temel neden, havzanın yoğun olarak verdiği göç neticesinde şehir hayatıyla tanışan nüfusun, kendi köylerine benzer yapılar inşa etmesini sağlamıştır. Mevsimlik olarak geldikleri köylerine şehir hayatında gördükleri yapıların aynısını ulaşım ve ekonomik imkânlar geliştiği için rahat bir şekilde inşa etmişlerdir. Zaman içinde emekli olan nüfusun tekrar köyüne dönmesi, yeni yapıların çoğalmasındaki etkenlerden biridir.

Araştırma sahasındaki meskenlerin yoğunluk kazandıkları sahalarda doğal çevre şartlarının uygun olduğu düz alanlar, vadiler ve yamaçlardır. Aliğa Çayı ve kollarının açtığı vadiler meskenlerin önemli yerleşim alanlarını oluşturmaktadır. Havzada tarım ve hayvancılık temel ekonomik faaliyetler olduğu için meskenler de bu faaliyetlerin en iyi yürütülebileceği sahalarda yaygınlık göstermektedir. Nitekim araştırma sahasının güneyini oluşturan saha, tarım ve ekonomik faaliyetler için kuzeye oranla daha elverişli olduğundan, meskenlerin de en fazla olduğu alanlara tekabül etmektedir.

3.4.2. Meskenlerin Özellikleri

Köy meskenleri kullanılan inşa gereçleri fonksiyonları ve fizyonomileri ile içinde bulundukları coğrafi mekânın doğal şartlarının yanında, meskenleri kullanan kişilerin ekonomik faaliyet türleri ve sosyo-ekonomik düzeyleri ile yakından ilişkilidir. Nitekim meskenler, sadece içinde yer aldıkları doğal çevre şartlarıyla değil, kendini meydana getiren insanların faaliyetlerine kültürüne sosyo-ekonomik şartlarına bağlı olarak da çeşitli şekil ve özellikler kazanmaktadırlar. Bu nedenle meskenler her şeyden önce doğal

çevre şartları ile insan faaliyetlerinin bir eseri olarak kabul edilmektedirler. (Tunçdilek, 1967,51)

Meskenler, sakinlerinin gelenek görenek, ekonomik ve kültürel düzey gibi değişik sosyal özellikleri nedeniyle bölgeden bölgeye, hatta yöreden yöreye önemli farklılıklar gösterebilirler. Söz konusu farklar formal olabileceği gibi yapı tarzı, kat sayısı, eklentiler, iç donatım, kullanılan yapı gereçleri, tezyin (iç ve dış süsleme) ve daha birçok yönlerden olabilmektedir. Hele konutlarda çatı tarzı, çatı örtü gereçleri, kat sayısı, oda sayısı, eklentiler ve fonksiyonları, duvar kalınlıkları, pencere sayısı ve boyutları gibi yönlerden konut tiplerine bakılırsa, sorunun boyutları çevre-konut ilişkisinin boyutlarını aşar ve tarihi, etnik, sosyolojik, etnoğrafik, jeolojik, ekonomik ve kültürel bir sorun karşımıza çıkar (Doğanay, 1994,327).

Aliağa Çayı havzasında meskenlerin inşa edilmesinde kullanılan malzemeler, nüfusun sahada kalma süresi, buradaki faaliyetlerine, ekonomik faaliyetlerin gelişmesine bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Yaşam standartlarının düzelmesi, meskenlerin de özelliklerini değiştirmiştir. Ulaşım ve ekonomik imkânlar açısından meydana gelen ilerlemeler havzada yeni yapıların ortaya çıkmasına bu yapıların şekil, oda sayısı, pencere çeşitleri, çatı şekli ve çatı örtüsü gibi yapısal özelliklerinde değişim meydana getirmiş, yeni ve farklı meskenlerin oluşumunu sağlamıştır.

Araştırma sahasında meskenlerin özelliklerine baktığımızda, kerpiç ve taş meskenler ön plana çıkmaktadır. Havzadaki yerleşmeler kırsal karakterde oldukları için kırsal yerleşmelerin belirgin iki mesken tipi olan taş ve kerpiç mesken olması olağan bir durumdur.

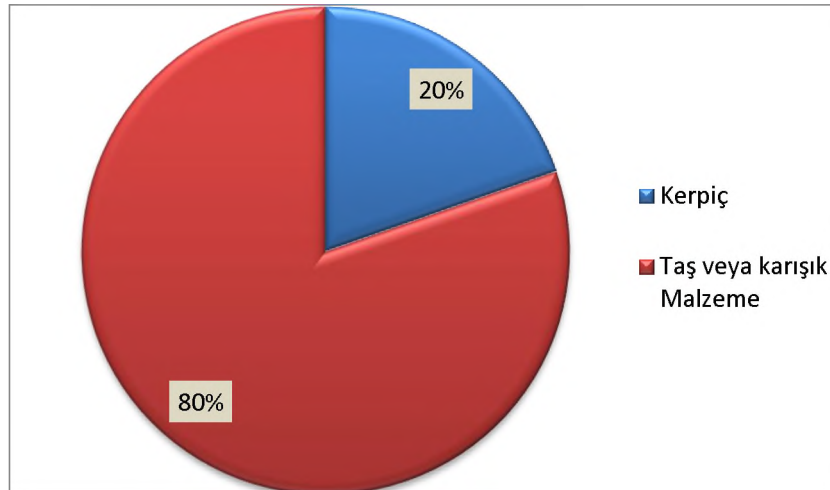
Aliağa çayı havzasındaki yerleşmeleri *yapı malzemesi* yönünden üç gruba ayırmak mümkündür. Bunlar, *kerpiç yapılar*, *taş ve karışık malzemeden oluşan yapılar* ve *betonarme* yapılardır. Havzadaki meskenlerde 1981 yılı öncesinde betonarme yapılara rastlamak mümkün değildir. O dönemlerde çevreden elde edilen yapı malzemeleriyle kerpiç ve taşla karışık yapılar yapılmıştır. 1981 yılında araştırma sahasındaki meskenler yapı malzemesi yönünden iki grupta toplanmıştır. 1981 yılında kerpiç ve taşla karışık yapı malzemeler havzanın mesken yapısının ana maddeleridir. Bu dönemde meskenlerin %80'i taşla karışık yapı malzemelerinden oluşmakta iken, %20'si kerpiç malzemeden oluşmaktadır. Aslında havzadaki meskenlerin büyük çoğunluğu taşla karışık kerpiç

malzemeden oluşmaktadır. Saha araştırmalarına göre, evin duvarları taşlarla örülmüş ve üzerleri de çamur sıvalarla kaplanmıştır. Havzadaki meskenlerin taş ağırlıklı yapı malzemesinden oluşmalarının temel nedeni, kırsal sahalarda yükselti ve iklimin etkisini en aza indirmede, taş yapılı meskenlerin en iyi seçenek olmasından kaynaklanmaktadır. 1981 yılında havzanın kuzey ve kuzeydoğusundaki yerleşmelerin tamamı taşla karışık malzemeden oluşurken, güneybatısında yer alan sadece Aşağı Sülmenli, Yukarı Sülmenli ve Morhamam yerleşmelerinde kerpiçten oluşan meskenler göze çarpmaktadır (Tablo 33, Şekil 18).

Tablo 33. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Yapı Malzemesine Göre Durumu (1981)

Yerleşim yerleri(1981)	Kerpiç	Taş veya karışık Malzeme
Konakbaşı		44
Koyuncu		100
Yenisu		35
Çayırılı		45
Koçak		16
Kuyudere		76
Ermişli		140
Karahüyük		145
Yazıbaşı		226
İsaköy		200
Aşağı Sülmenli	100	
Yukarı Sülmenli	115	
Tarlacık		58
Morhamam	51	
Toplam	266	1085

Kaynak: Köy Envanter Etütleri(1981)

Şekil 18. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Yapı Malzemesine Göre Durumu (Köy Envanter Etütleri, 1981)

Araştırma sahasında günümüzdeki meskenlerin inşa malzemesine baktığımızda, farklılaşmanın en belirgin özelliğini meskenlerin yapı malzemesinde betonarme yapıların kullanımının artması olarak değerlendirebiliriz. Havzada betonarme yapıların artmasında etkili olan etkenler daha önce de değindiğimiz gibi göç eden nüfusun farklı tarz ve mimaride mesken örneklerini görmesi ve bu mesken tarzlarını kendi köyünde ya emekli olarak yerleştiğinde ya da mevsimlik geldiğinde kullanmak için inşa etmişlerdir. Betonarme yapıların artmasının diğer bir nedeni ise, zaman içinde çeşitli nedenlerle yıkılan veya hasar gören meskenlerin yeniden inşa edilirken gelişmiş ekonomik düzeyinin etkisiyle yeni tarzda meskenler olarak karşımıza çıkmasına neden olmuştur.

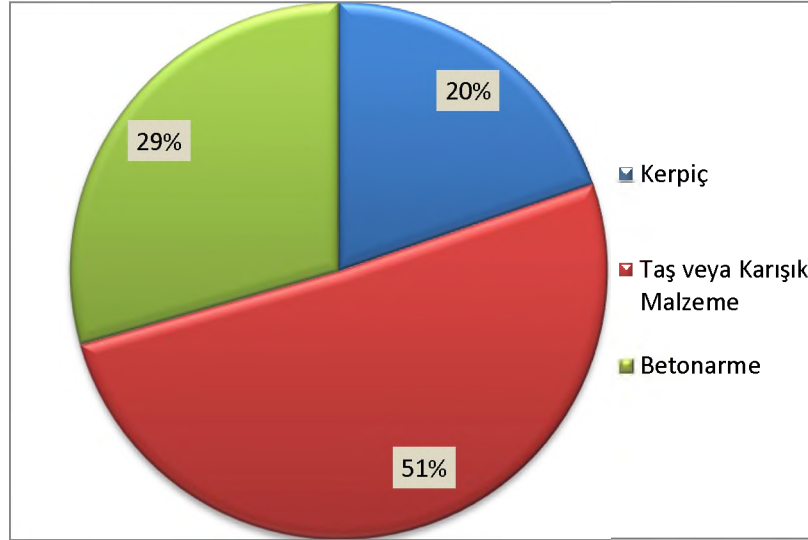
Aliğa Çayı havzasındaki yerleşmelerin günümüzdeki mesken tipinin inşa edilmesinde kullanılan yapı malzemeleri önceki dönemlere göre farklılaşmıştır. Havzanın sınırları içerisinde bulunan mesken sayısı 724'tür. Bu meskenlerden %20'sini kerpiç yapılı meskenler oluştururken, taş veya karışık malzemeli meskenler %51'ni meydana getirmektedir. Beton yapılı malzemeden oluşan meskenler ise %29'nu oluşturmaktadır. Yerleşmeler bazında Yazıbaşı, Tarlacık ve Karahüyük köylerinde betonarme mesken oranlarının en fazla olduğu köylerdir. Araştırma sahasında betonarme yapılara hiç rastlanılmayan yerleşme ise Aşağı Sülmenli köyüdür. Bu köyde yeni mesken tipleri bulunmaması köydeki nüfusun meskenleri genellikle mevsimlik olarak kullanmasından ve eski meskenlerini çatı, sıva ve boya gibi birçok özelliği tamir değiştirilmiş ve onarılmış olmasından kaynaklanmaktadır (Tablo 34, Şekil 19).

Tablo 34. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Yapı Malzemesine Göre Durumu (2020)

Yerleşim yerleri	Kerpiç	Taş veya Karışık Malzeme	Betonarme
Konakbaşı		8	10
Koyuncu		50	20
Yenisu		22	10
Çayırılı		10	5
Koçak		6	4
Kuyudere		21	12
Ermişli		25	15
Karahüyük		51	25
Yazıbaşı		80	45
İsaköy		95	15

Aşağı Sülmenli	60		
Yukarı Sülmenli	25		20
Tarlacık	34		26
Morhamam	24		6
Toplam	143	368	213

Kaynak: Arazi Anket Sonuçları

Şekil 19. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Yapı Malzemesine Göre Durumu (Arazi Anket Sonuçları, 2020)

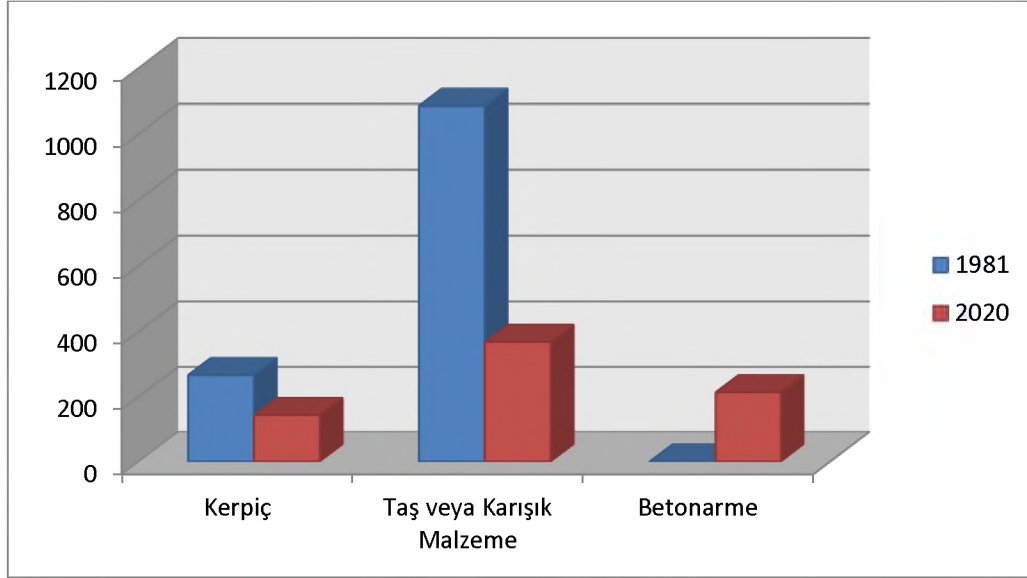
Aliğa Çayı havzasında meskenler yapı malzemesi yönünden kıyaslandığında, 1981 yılında taş ve karışık malzemeden oluşan yapılar meskenlerin %80'ni oluştururken, günümüzde bu oran %51 civarında seyretmektedir. Araştırma sahasında oransal olarak en fazla bulunan taşla karışık meskenler sahanın temel mesken yapısını oluşturduğu için yeni yapılan betonarme yapıların oranları taşla karışık malzemeye oluşturulmuş meskenlerin yerini aldığını görmekteyiz. Çünkü geçmişten günümüze kerpiç meskenlerin oranında bir değişiklik görülmemiştir. Elbette ki kerpiç yapılar sayı olarak azalmıştır. Fakat önceki döneme göre mesken sayısı yarıdan fazla düştüğü için oransal olarak bir değişme görülmemiştir.

Tablo 35. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Yapı Malzemesine Göre Durumu (1981-2020)

Yapı Malzemesi	1981	%	2020	%
Kerpiç	266	20	143	20

Taş veya Karışık Malzeme	1085	80	368	29
Betonarme	0		213	51
Toplam	1351	100	724	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri(1981) ve Anket Sonuçları

Şekil 20. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Yapı Malzemesine Göre Durumu (Köy Envanter Etütleri(1981) ve Anket Sonuçları(2020)

Fotoğraf 11. Kerpiç Yapıdan Oluşan Mesken Türüne Örnek (Aşağı Sülmenli Köyü)

Fotoğraf 12. Betonarme ve Kerpiç Yapıdan Oluşan Mesken Örnekleri (İsaköy)

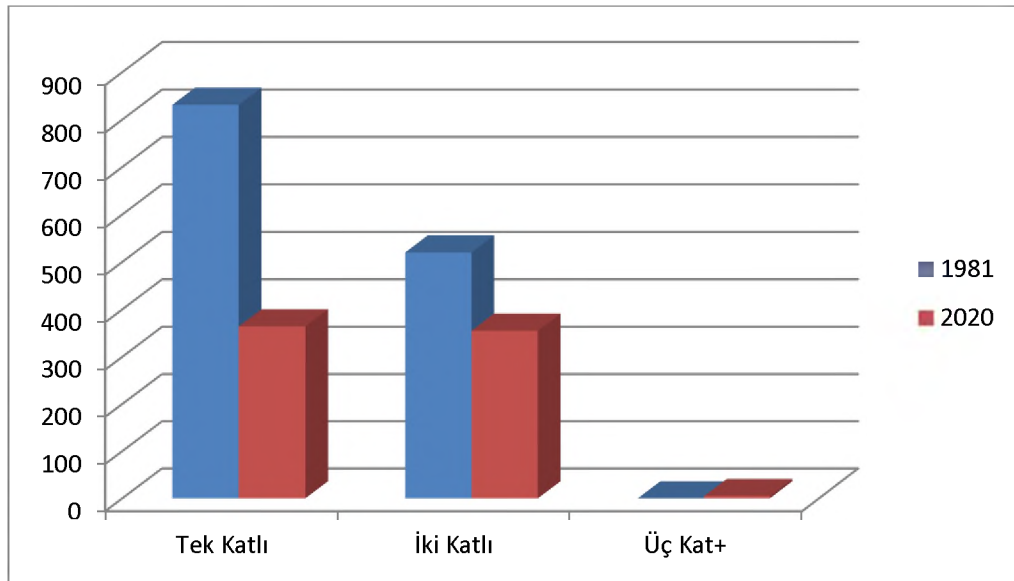
Aliaga Çayı havzasında meskenler *kat sayısına* göre değerlendirildiğinde, tek katlı ev sayısı havzada yıllardır ön plana çıkan mesken tipidir. İlk zamanlar havzada inşa edilen meskenler nüfusun yeterli imkânlarla sahip olmamasından dolayı sadece barınmak amaçlı yapılmış ve çok donanımlı inşa edilmemiştir. Günümüzde ise inşa edilen yeni meskenler ahır, deposu gibi eklentilerle daha kullanışlı yapılmaktadır. 1981 yılı öncesi yapılan evler genelde tek katlı meskenler olarak karşımıza çıkarken, bu dönemden sonra inşa edilen meskenler ağırlıklı olarak iki kat katlı mesken olarak inşa edilmiştir. 1981 yılında tek katlı meskenlerin oranı %61 iki katlı meskenlerin oranı ise, %39 oranında seyretmektedir. Havzada 1981 yılında tek katlı mesken sayısının az olmasının temel nedeni hayvancılık faaliyetlerinin önemli geçim kaynağı olmasının yanı sıra nüfusun bu dönemde yeterli imkânlarla sahip olmaması, maddi yetersizlikler, mesken inşa edilirken, herhangi bir dekoratif etkinin göz önünde bulundurma gibi bir kaygının olmaması, sadece barınma amaçlı yapılmasından kaynaklanmaktadır. Bu dönemde üç katlı mesken sayısı yoktur. Günümüzde havzada tek katlı ve iki katlı mesken sayısı birbirine çok yakın oranlarda seyretmektedir. Günümüzde iki katlı meskenlerin tamamında alt kat ahır, depo, ambar gibi amaçlar için kullanılırken üst kat oturmak için kullanılmaktadır. Havza sınırları içerisinde bugün mevcut üç katlı ev sayısı sadece 5'dir. Kat sayısı fazla olan

meskenlerin az olmasının nedeni, kalabalık ailelerin çok fazla bulunmaması, burada yaşayan nüfusun önemli oranlarda yaşlılardan oluşmasıdır. Yaşlı nüfusun ise çok donanımlı meskenlere ihtiyaç duymaması, yerleşmelerin genelde geçici olarak kullanılması ve nüfusun maddi durumunun çok fazla iyi olmaması gibi etkenlere bağlı olarak gelişmediğini bilmekteyiz(Tablo 36, Şekil 21).

Tablo 36. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Kat Sayısına Göre Durumu

Kat Sayısı	1981	%	2020	%
Tek Katlı	831	61,5	364	50.2
İki Katlı	520	38,4	355	49
Üç Kat+	...	...	5	0,8
Toplam	1351	100	724	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri(1981) ve Anket Sonuçları

Şekil 21. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Kat Sayısına Göre Durumu(Köy Envanter Etütleri(1981) ve Anket Sonuçları(2020)

Fotoğraf 13. İki Katlı Betonarme Mesken Örneği (İsaköy) günümüzde inşa edilen meskenlerin tamamı betonarme olarak inşa edilmektedir

Fotoğraf 14. İki katlı kerpiç mesken örneği(Aşağı Sülmenli köyünde bulunan bu mesken, havzaya özellikle 2000 yıllardan önce hâkim mesken tipini oluşturmaktadır.)

Meskenlerin diğer önemli özelliği ise meskenin kullanılabilirliği, genişliği mesken içindeki oda sayısıdır. Meskenlerin kullanımında en önemli kriterlerden biridir. Araştırma sahasındaki *meskenlerin oda sayısına* bakıldığında ise, ilk zamanlarda yapılan meskenler inşa edilirken, oda sayısına yönelik herhangi bir özellik göz önünde

bulundurulmamış, sadece ihtiyaca yönelik olarak maddi olanaklar dâhilinde hane halkı sayısına paralel bir şekilde ağırlıklı olarak iki odalı meskenler inşa edilmiştir. Aliğa Çayı havzasında ilk zamanlar meskenler inşa edilirken, havza nüfus miktarı göz önünde bulundurulmuş ve ortalama hane halkı büyüklüğünün yüksek olduğu dönemler olduğu için, meskenlerde ailenin yapısına uygun yapıldığından, iki, üç ve üzerinde odaya sahip meskenler yapılmıştır. Havzada hâkim olan meskenler birden fazla odaya sahip meskenler olmasına rağmen, tek odalı meskenler çok yaygın olmasa da havzada belli miktarlarda bulunmaktadır. Bu meskenlerin yapısı içinde bir mutfak odaya bitişik şekilde ve banyo ile birlikte küçük bir mesken tipini oluşturmaktadır. Tuvalet ise genelde evin dışında bulunmaktadır. Daha sonraları inşa edilen meskenlerde, oda sayısı artmış bir mesken yapısı içinde bulunması gereken bütün donanımlar eklenmiştir.

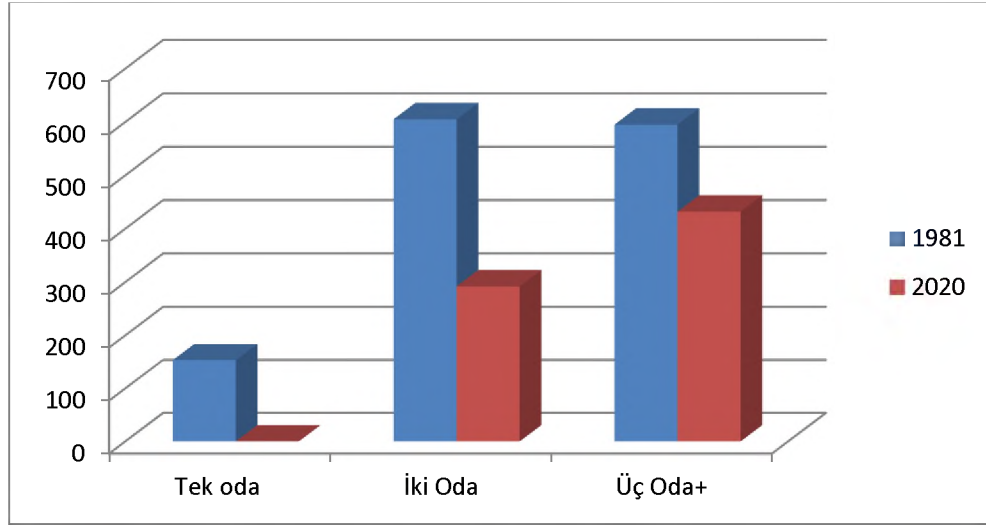
1981 yılında meskenlerin oda sayısına göre bölünüşünde tek odalı mesken sayısı, meskenlerin %11'ine karşılık gelmektedir. O dönemde inşa edilen bu meskenler günümüzde ya depo ya da ahır şeklinde kullanılmakta iken, bazı tek odalı meskenlere ise ekleme yapılarak genişletilmiş daha kullanışlı hale getirilmiştir. 1981 yılında iki odalı mesken sayısı ile üç odalı mesken sayısı aynı oranlara sahiptir. %44 civarında bir orana sahip olan iki ve üç odalı meskenler, yerleşmeler arasında yaygın mesken tipini oluşturmaktadır. Günümüzde Aliğa Çayı havzasındaki yerleşmeler arasında tek odalı yerleşme bulunmamaktadır. Yeni yapılan meskenler de daha çok üç ve üzeri oda sayısına sahip meskenler tercih edilmektedir. Havzada günümüzde en fazla miktara sahip olan meskenler %60 oranıyla üç odalı meskenler olarak karşımıza çıkmaktadır. Oranlara bakıldığında, daha önceki dönemde tek odalı ve iki odalı meskenlerin yerine yeni yapılan meskenlerin üç ve daha fazla odaya sahip meskenler olarak inşa edildiğini görmekteyiz. İki odalı meskenlerin oranına baktığımızda, %40 civarındadır. Bir önceki dönemle çok farklılık göstermemesinin nedeni ise, meskenlerin çoğunun sadece dönemlik kullanılan meskenler olmasından dolayı yenileme veya genişletme ihtiyacı duyulmamasıdır (Tablo 37, Şekil 22).

Tablo 37. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Oda Sayısına Göre Durumu

Oda Sayısı	1981	%	2020	%
Tek oda	153	11,3	...	...
İki Oda	605	44,7	292	40,3
Üç Oda+	595	44	432	59,7

Toplam	1351	100	724	100
---------------	------	-----	-----	-----

Kaynak: Köy Envanter Etütleri (1981) ve Anket Sonuçları

Şekil 22. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Oda Sayısına Göre Durumu(Köy Envanter Etütleri (1981) ve Anket Sonuçları, 2020)

Fotoğraf 15. Tek Odalı Mesken Örneği (Aşağı Sülmenli Köyü)

Meskenler sınıflandırılırken göz önünde bulundurulacak diğer bir özelliği ise meskenlerin çatı yapısıdır. **Çatı şekli ve çatı örtüsü malzemesi** meskenlerin farklı özellikleri hakkında bize bilgi vermektedir. Meskenlerin çatı şekli bulunduğu alanın ortam şartlarına göre değişebilmektedir. Meskenlerin çatı şekilleri iklim, yağış özellikleri ve yağış türlerine bağlı olarak çeşitlilik göstermektedir. Aslında doğal ortamın

özelliklerine bağlı çatı şekilleri daha çok geçmiş yıllarda yaygınlık gösterirken, günümüz modern dünyasında çatı şekli ve örtüsü hemen hemen her yerde benzerlik göstermektedir. Ülkemizde yaygın kullanılan çatı şekilleri beşik ve kırma çatı şekilleridir.

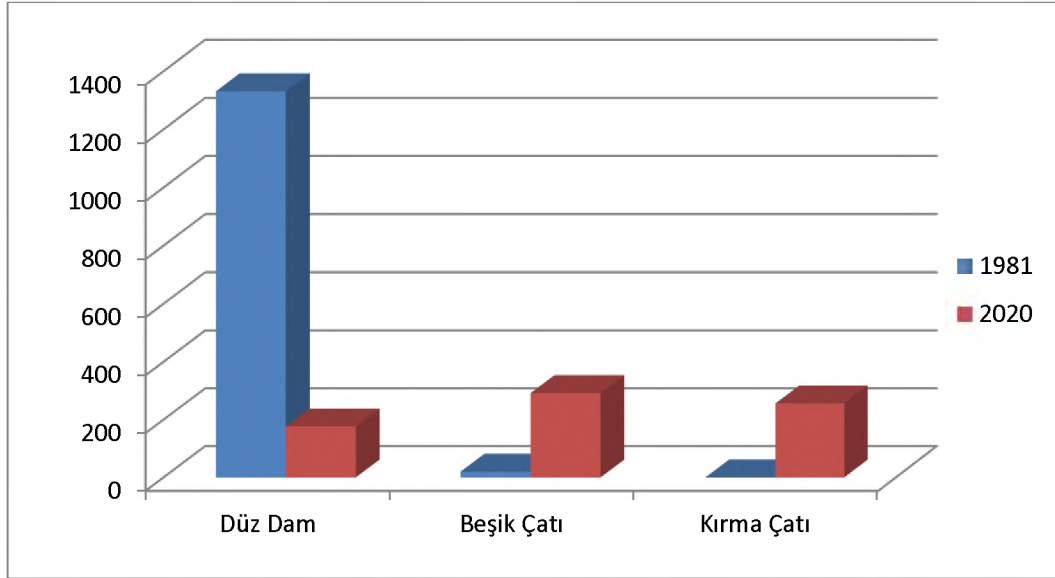
Aliağa Çayı havzasında meskenlerin *çatı şekli*, çevredeki nüfusun olanakları dâhilinde ortam şartlarına bağlı olarak yapılmıştır. 1981 yılı ve öncesinde neredeyse havzadaki tüm meskenler düz toprak dam şeklinde yapılmıştır. Aslında bu dönemlerde yaygın olan düz damlı meskenler, ülkemizdeki çoğu kırsal yerleşmenin sahip olduğu mesken tiplerinden biridir. Düz damlı mesken tipleri mesken tipi olarak birçok dezavantaja (damın akıtması toprak kaplı olduğu için sürekli meskenin içine toz ve parçaların düşmesi aşırı yağışlarda tahrip olması gibi) yanı sıra tarım ile uğraşan nüfusa tahıl ve çeşitli ürünlerini kurutmada fayda sağlamaktadır.

1981 yılında Aliağa Çayı havzasında bulunan 1351 meskenden sadece 20'si (%1,5) beşik çatı şeklindeyken, diğer tüm meskenler düz dam şeklindedir. Günümüzde ise 724 olan mesken sayısında düz damlı meskenlerin oranı %24 civarındadır. Yeni yapılan meskenlerin çatı şeklinin beşik ve kırma çatı şeklinde yapılması bazı meskenlerin ise onarılarak çatı eklenmesi ile bir önceki dönemde düz dam ağırlıklı olan mesken yapılarının çoğunluğu değiştirilmiştir. Günümüzde havzadaki meskenlerde beşik çatı oranı %40 iken, kırma çatı %35 oranında görülmektedir. Önceki dönemde hiç bulunmayan kırma çatı yeni yapılan yapılarda en çok tercih edilen çatı şekli olmuştur(Tablo 38, Şekil 23).

Tablo 38. Aliağa Çayı Havzasında Meskenlerin Çatı Şekillerine Göre Durumu

Çatı Şekli	1981	%	2020	%
Düz Dam	1331	98	176	24,3
Beşik Çatı	20	2	292	40,3
Kırma Çatı	...	...	256	35,5
Toplam	1351	100	724	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri (1981) ve Anket Sonuçları

Şekil 23. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Çatı Şekillerine Göre Durumu
(Köy Envanter Etütleri (1981) ve Anket Sonuçları, 2020)

Fotoğraf 16. Kıрма Çatı Örneği (İsaköy)

Fotoğraf 17. Düz Dam, Beşik ve Kırma Çatı Örnekleri (Yazıbaşı Köyü)

Aliğa Çayı havzasında, *meskenlerin çatı örtüsü malzemesi* meskenlerin geçmişten günümüze değişen birçok özelliğine bağlı olarak değişme göstermiştir. Kırsal meskenler inşa edilirken, şehir yapılarına benzer meskenlerin yapılması çatı örtüsü malzemesinin de aynı niteliklere sahip olmasını gerektirmiştir. Kırsal sahalarda hâkim olan toprak çatı örtüsü, yerini sac ve kiremitle kaplı çatılara bırakmıştır. Toprak kaplı meskenlerin kullanımının zor olması, iklimle uyumlu olmaması, alım gücünün artması gibi diğer etkenlerde çatı örtü malzemesinin değişmesini sağlamıştır.

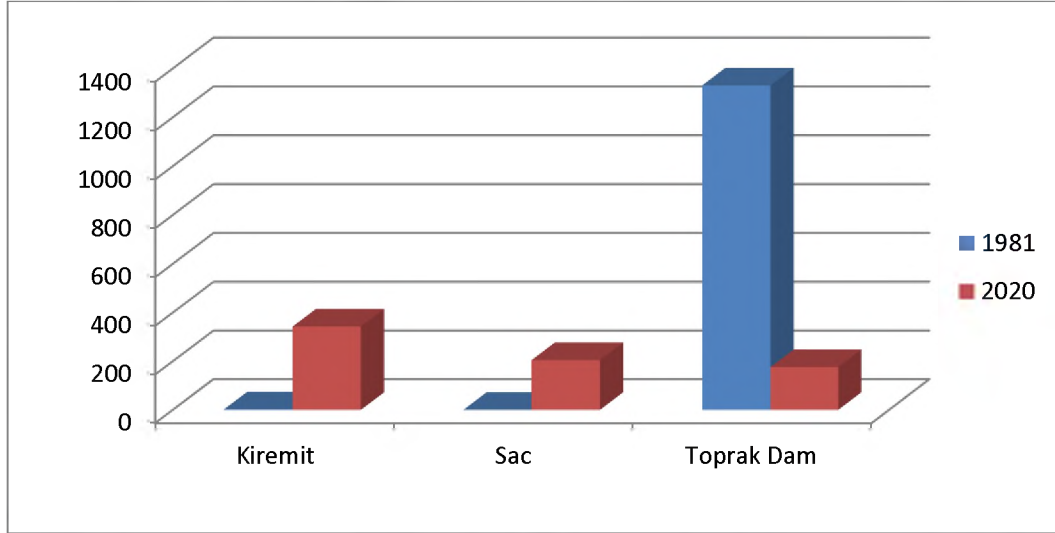
Araştırma sahasında 1981 yılında meskenlerin %98'den fazlası toprakla kaplıdır. %2'lik gibi çok düşük bir orana sahip olan kiremit günümüzde %47 oranıyla en çok tercih edilen çatı örtüsü olmuştur. 1981 yılında Aliğa Çayı kırsalında sac ile örtülü mesken yapısı bulunmazken, günümüzde meskenlerin %28'i sac örtüsü ile kaplanmıştır. Önceki dönemde havzadaki birkaç yerleşme dışında tüm meskenlerin çatı örtüsü olan toprak, bugün sadece eski ve sürekli kullanılmayan meskenlerde kullanılmakta ve mesken çatı örtüsünün %24'ünü oluşturmaktadır (Tablo 39, Şekil 24).

Tablo 39. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Çatı Örtü Malzemeleri

Çatı Örtüsü	1981	%	2020	%
-------------	------	---	------	---

Kiremit	20	2	343	47,3
Sac	...	...	205	28,3
Toprak Dam	1331	98	176	24,3
Toplam	1351	100	724	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri (1981) Anket Sonuçları

Şekil 24. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Çatı Örtü Malzemeleri (Köy Envanter Etütleri (1981) ve Anket Sonuçları, 2020)

Fotoğraf 18. Sac ve Kiremitle Kaplı Çatı Örnekleri (İsaköy)

Fotoğraf 19. Toprak, Sac ve Kiremitle örtülü Çatı Örnekleri (İsaköy)

Araştırma sahasında *meskenlerin hâlihazır durumunda*, eski yapılı mesken sayısının fazla olmasından dolayı, meskenlerin hâlihazır durumu için çürük ve onarılabilir mesken oranları yüksektir. Havzadaki meskenler inşa edilirken kerpiç malzemesinin yoğun olarak kullanılması araya sağlam olmayan tahta ve kalasların kullanılması ve zaman içinde meydana gelen tahribat ve hasarlarla çoğu mesken, yerleşmeye uygun olmayan yapılardır. 1981 yılında Aliğa Çayı havzasında meskenlerin sadece %46'sı sağlamdır. Sağlam mesken oranının çok düşük olmasında, taş ve kerpiçle karışık yapılan meskenlerin inşasında binayı sağlamlaştırmak için yeterli malzemeye sahip olunmaması, meskenler yapılırken mimari olarak birçok faktörün göz önünde bulundurulmamasıdır. Eski yapılı olan konutların zaman içinde hasara uğraması ve sağlam meskenler yapmak için gerekli olan malzemeleri karşılayacak maddi imkânların olmaması, yani gelir düzeyinin düşük olması gibi birçok etken bulunmaktadır.

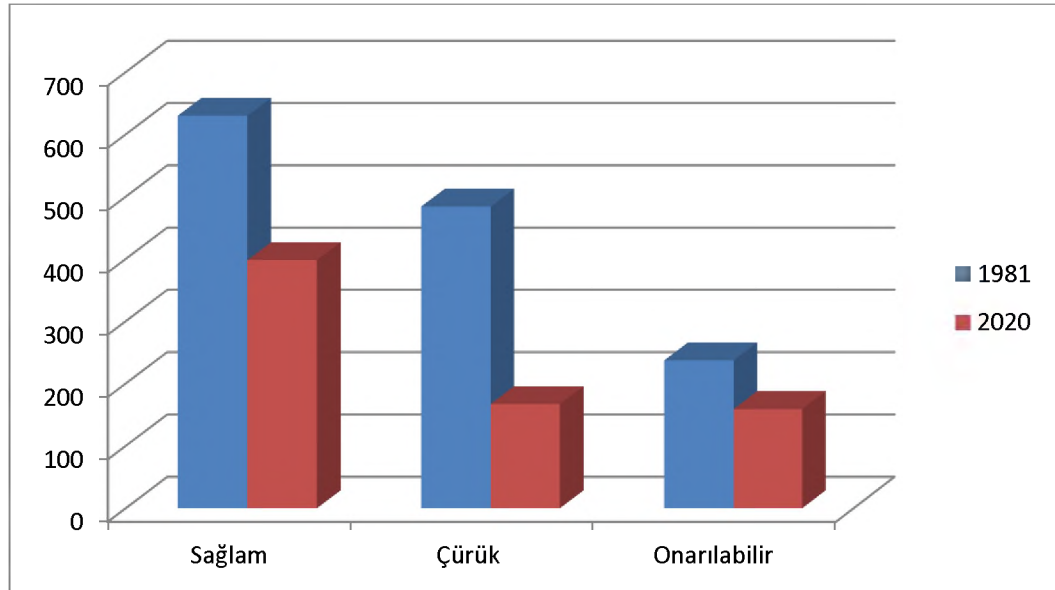
Günümüzde yukarda bahsi geçen etkenler aşılmaya çalışılsa da, hala sağlam mesken sayısı istenilen seviyede değildir. Sağlam mesken miktarı %55 oranında seyretmektedir. Önceki döneme göre meydana gelen %10'luk artış betonarme mesken sayısının artmasından kaynaklanmaktadır. 1981 yılında çürük mesken sayısı %35 oranındayken günümüzde %23 oranında seyretmektedir. Çürük mesken oranının bir

önceki döneme göre %12 civarında bir azalma göstermesi yeni yapılan meskenlerin teknik ve mimari olarak birçok faktörün göz önünde bulundurularak inşa edilmesine bağlıdır. Onarılabilir mesken sayısı 1981’de toplam meskenler içindeki payı %17 iken günümüzde %22 oranındadır (Tablo 40, Şekil 25).

Tablo 40. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Hâlihazır Durumu

Meskenlerin Hâlihazır Durumu	1981	%	2020	%
Sağlam	630	46,6	398	55
Çürük	484	35,8	167	23
Onarılabilir	237	17,6	159	22
Toplam	1351	100	724	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri ve Arazi Anket Sonuçları

Şekil 25. Aliğa Çayı Havzasında Meskenlerin Hâlihazır Durumu(Köy Envanter Etütleri(1981) ve Arazi Anket Sonuçları, 2020)

Fotoğraf 20. Hâlihazır Durumu Çürük Olan Mesken Örneği (İsaköy)

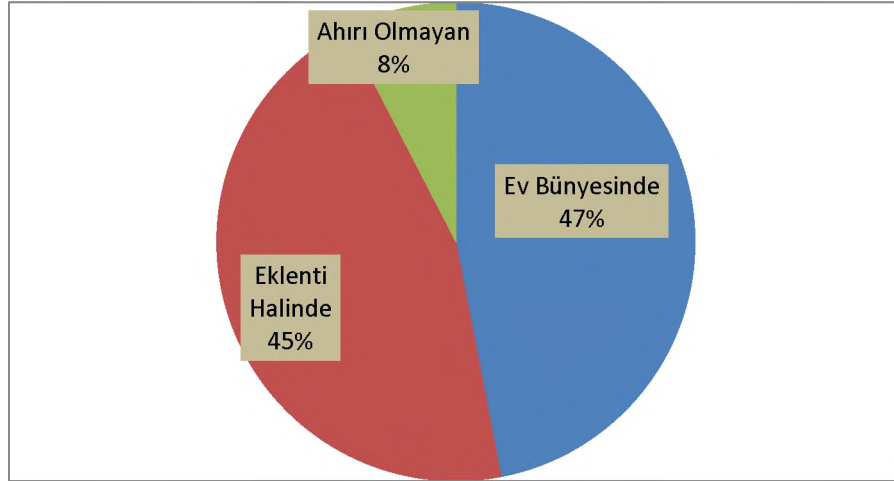
Aliğa Çayı havzasında *ahırların mesken içindeki yeri*, evin kat sayısına bağlı olarak değişen bir durumdur. Evin bünyesinde bulunan ahır ve mesken oranı %47 olarak görülmektedir. İki katlı olan evlerin alt katını genelde ahır olarak kullanmaktadır. Ahırın eklenti şeklinde olduğu mesken oranı %45'dir. Meskenin yanına veya bitişiğine küçük eklentiler şeklinde yapılmıştır. Hayvanları barındırmak, depo olarak kullanmak, çeşitli araç ve gereçleri koymak için inşa edilmişlerdir. Ahır olmayan meskenlerin oranı %8'dir. Bunlar, hayvancılıkla uğraşmayan ağırlıklı olarak tarım faaliyetleri ile uğraşan ve köye sadece hasat döneminde gelen nüfusun meskenleridir. Genel olarak değerlendirecek olursak, havzanın temel iki geçim kaynağından biri olan hayvancılık faaliyetlerinin, ahır varlığı oranıyla paralellik gösterdiğini kabul edecek olursak, %92 olan ahır varlığı, neredeyse havzadaki bütün nüfusun hayvancılık faaliyetleri ile uğraşmakta olduğunu göstermektedir(Tablo 41,Şekil 26).

Tablo 41. Aliğa Çayı Havzasında Ağıl ve Ahırın Meskenlerdeki Yeri

Ahırın Meskenlerdeki Yeri	2020	%
Ev Bünyesinde	340	46,9
Eklenti Halinde	329	45,4

Ahır Olmayan	55	7,5
Toplam	724	100

Kaynak: Anket Sonuçları

Şekil 26.Aliğa Çayı Havzasında Ahırın Meskenlerdeki Yeri(Anket Sonuçları, 2020)

Fotoğraf 21. Evin Yanına Yapılan Ahır ve Depo Eklentileri(Yukarı Sülmenli Köyü Civarı)

Fotoğraf 22.Hem Ev Bünyesinde (Alt Kat) Hem de Eklenti Eve Bitişik Olan Ahır Örneği(Aşağı Sülmenli Köyü)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. ALIAĞA ÇAYI HAVZASININ EKONOMİK COĞRAFYASI

4.1. Ekonomik Faaliyetleri Etkileyen Faktörler

4.1.1. Doğal Faktörler

Kırsal yerleşmelerde ekonomik faaliyetler birbirine benzer özellikler taşımaktadır. Aliğa Çayı havzası da kırsal yerleşme özelliği gösterdiğinden burada yürütülen temel ekonomik faaliyetler diğer kırsal yerleşmelerdeki gibi tarla tarımı, bağ-bahçe tarımı ve hayvancılık faaliyetleri olarak görülmektedir. Havzada yürütülen ekonomik faaliyetler, doğal çevre unsurları ve beşeri unsurların bileşimi ve onların etkisiyle oluşmaktadır. Kırsal yerleşmelerde yürütülen ekonomik faaliyetler, hala daha doğal çevre şartlarına önemli ölçüde bağlılık göstermektedir. Kır yerleşmelerinde ekonomik faaliyetleri etkileyen başlıca doğal faktörler iklim (yağış, sıcaklık, nem, yağış düzeni...), toprak özellikleri (verimliliği, asit ve alkali özellikleri, oluştuğu kayacın yapısı ve mineral özellikleri...), jeomorfolojik özellikler (yükselti, eğim, bakı, dağ, vadi, ova özelliği...), hidrografik şartlar yani su kaynaklarının varlığı, dağılışı, kullanılabilirliği ve jeolojik ortam şartları ekonomik faaliyetleri etkileyen önemli doğal etkenlerdendir. Ekonomik faaliyetleri sadece doğal ortam şekillendirmemekte, aynı zamanda beşeri unsurlar ulaşım, pazarlama, maliyet, sermaye, arazi yapısı ve mülkiyeti gibi faktörler önemli ölçüde biçimlendiren beşeri unsurlardır. Havzadaki ekonomik faaliyetler yukarıda saydığımız doğal ve beşeri etkenlerin bileşimi ile şekillenmektedir.

Aliğa Çayı havzasında yükselti ve engebe kuzeyden güneye doğru kademeli bir şekilde azaldığı için arazi yapısı ve özellikleri de buna paralel olarak değişme göstermektedir. Arazi yapısı, kuzeyden güneye doğru eğim şartları, parsel büyüklüğü, boyutu ve şekli farklılaşmaktadır. Havzanın kuzeyi dağlık ve engebeli olduğu için buradaki araziler küçük parçalar halinde ve dağınık olarak bulunmaktadır. Güneye doğru orta kısmında ise biraz daha toplu ve büyük arazilere rastlanırken Karakaya Baraj Gölü'ne yakın olan güney kısmı ile Arguvan ilçe merkezi yakınlarındaki güneybatı kesiminde geniş ve düz alanlarla kaplı sahalar kesintisiz bir arazi yapısı sunmaktadır.

Yerleşim yeri olarak kullanılan alanın ekonomik faaliyetleri oradaki doğal ortam şartlarına bağlı gelişen ve değişen bir özellik göstermektedir. Aliağa Çayı havzasında doğal ortama bağlı yürütülen ekonomik faaliyetler, aynı zamanda nüfus ve yerleşmelerin de dağılışı ve yoğunluğunu etkilemektedir. Araştırma sahasında yerleşmelerin en önemli sorunu olan su kaynakları, havzadaki yerleşme ve nüfusun dağılışı da şekillendirmiştir. Yerleşmeler daha çok su kaynaklarına yakın olan alanlarda yoğunluk göstermektedir. Havzada su kaynaklarının bulunduğu alanlarda, yamaçlarda ve sırtlarda nüfus ve yerleşmeler yoğunluk gösterirken, düz ve düze yakın alanlar ise daha çok tarımsal faaliyetler için ayrılmıştır.

Araştırma sahasında yerleşmelerin dağılışı arazi yapısına uygunluk göstermektedir. Yerleşmeler dağılışı olarak arazi yapısının daha düz olduğu ve tarım arazilerinin geniş alan kapladığı güneyde yoğunluk kazanmıştır. Havzanın arazi kullanım özelliklerini değerlendirdiğimizde havzanın yer şekilleri bakımından sade bir yapıya sahip olması, su kaynaklarının çok kısıtlı olması, havzada arazi kullanım şekillerinden kuru tarımın baskın bir faaliyet olmasını sağlamıştır. **Kuru tarım** faaliyetleri havzadaki yerleşmeler arasında farklılık göstermektedir. Havzanın güneyinde yer alan yerleşmelerde kuru tarım alanları neredeyse bütün yerleşmelerin tek arazi kullanım şeklidir. Karahüyük'ten başlayan ve Morhamam' a kadar uzanan kuru tarım alanları geniş alanlar kaplamaktadırlar. Kuzeyde Karahüyük yerleşmesinden başlayan güneye doğru Aşağı Sülmenli, Yukarı Sülmenli, Tarlacık, İsaköy ve Yazıbaşı yerleşmelerinin tamamı arazi kullanım şekillerinden sadece kuru tarım faaliyetlerine sahiptir. Bu yerleşmelerdeki arazi kullanım şekli verimliliği artırmak için nadaslı olarak yapılmaktadır. Tarlanın bir yarısı bir yıl ekilmekte diğer yarısı boş bırakılmakta ve dönüşümlü olarak bu şekilde devam etmektedir. Bu alanlarda boş tarlalar da bulunmaktadır. Havzadan göçen nüfusun sahip olduğu ve arazisini terk ettiği için herhangi bir faaliyette bulunmadığı arazilerdir. Yukarıda bahsi geçen yerleşmelerde ikamet etmeyen ama tarlasını ekip biçen aileler de mevcuttur. Bunlar sadece yaz aylarında ve hasat döneminde köye gelmekte ve tarlalarını ekip biçmektedir. Güneyde yer alan yerleşmeler arasında biraz da olsa farklılık gösteren tek yerleşme Morhamam köyüdür. Karakaya Baraj Gölü'ne yakın olması ve Aliağa Çayı havzasının su toplama alanında bulunması nedeniyle havzada çok az bulunan **sulamalı tarım** faaliyetlerinin yapıldığı yerleşmelerden biridir. Morhamam'da sulamalı tarım faaliyetleri daha çok meyve yetiştiriciliği için özellikle de kayısı yetiştiriciliği için

yapılmaktadır. Havzada sulamalı tarım faaliyetlerinin çok cüzi miktarlarda olduğunu daha önce de belirtmiştik. Güneyde yukarıda bahsettiğimiz gibi sadece Morhamam'da yapılan sulamalı tarım faaliyetleri havzanın kuzeyinde ise Konakbaşı ve Ermişli köylerinde yapılmaktadır. Konakbaşı yerleşmesinin konumlandığı sahanın çevresine oranla yer şekilleri bakımından biraz daha elverişli olması, Aliğa Çayının kaynak noktasının bulunduğu alanda kurulmuş olması ve akarsu vadisine çok yakın olmasından dolayı, su kaynaklarının avantaj sağladığı yerleşmede, tarıma elverişli arazi varlığının sınırlı olması, sulamalı tarımı faaliyetlerini kısıtlamıştır. Konakbaşı'nda sulamalı tarım faaliyetleri nüfusun daha çok kendi ihtiyacına yönelik meyve ve sebze yetiştirmek için yaptığı faaliyetlerdir. Ermişli köyünün yüksek plato özelliği göstermesi, havzada arazi kullanımı bakımından diğer yerleşmelere oranla çeşitlilik göstermesini sağlamıştır. Ermişli yerleşmesinin bulunduğu sahada, kısmen sulamalı tarım faaliyetleri yapılmaktadır. Mera alanları, fundalık yani kısa boylu ağaçlar ve kuru tarım arazileri ve sulu tarım, Ermişli köyünün arazi kullanım çeşitleri arasında yer almaktadır. Aliğa Çayı havzasında fundalıkların bulunduğu tek yerleşme Ermişli köyüdür. Zaten havza sınırları içerisinde çok az alan kaplayan ormanlar bu köyün sınırları içerisinde yer almaktadır. Havzanın diğer sahalarında herhangi bir ağaç formasyonu veya ormanlık alan tek tük dağılış gösteren meşe ağaçları dışında bulunmamaktadır (Tablo 42, Harita 18).

Aliğa Çayı havzasında kuru tarımdan sonra havzada önemli alanlar kaplayan bir diğer arazi kullanım şekli, **mera alanlarıdır**. Mera alanları Aliğa akarsuyunun kaynak noktasını oluşturan kuzeyde geniş alanlar şeklinde dağılış göstermektedir. En kuzeyde Koyuncu yerleşmesinin bulunduğu alandan itibaren güneye doğru Ermişli ve Kuyudere yerleşmelerine kadar olan kesimde arazi kullanım türleri ağırlıklı mera alanları şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Havza sınırları içerisinde mera alanları dağlık engebeli ve arazi yapısının arızalı olduğu sahalar olarak görüldüğü için tarımsal herhangi bir faaliyet yürütülmemektedir. Havzada mera alanları nüfus yoğunluğunun düşük olduğu, tarımsal faaliyetlerin çok kısıtlı olduğu, tarım yapılacak arazinin yok denecek kadar az olduğu alanlardır (Tablo 42, Harita 18).

Araştırma sahasında arazi kullanımını genel çerçevede değerlendirecek olursak, havza ağırlıklı olarak iki arazi kullanım türüne sahiptir. Aliğa Çayı havzasının kuzeyini oluşturan ve genel itibarıyla mera alanlarından oluşan arazi kullanımı ile güneydeki düzlüklerde yer alan geniş sahalarda karşımıza çıkan kuru tarım alanlarıdır. Bu iki arazi

kullanım şekli, esas itibariyle doğal faktörlerin şekillendirmesiyle oluşmuşlardır. Kuru tarım alanları yer şekilleri bakımından uygun sahalar olarak görülürken, bu alanların temel problemi su kaynaklarının yetersiz olması ve buna bağlı olarak arazilerin verimliliğini arttırmanın mümkün olmamasıdır. Kuzeyde ise yer şekilleri arazi kullanımını şekillendirmiştir. Mera alanlarının hâkim olduğu yüksek ve engebeli sahada tarım yapacak arazi oranı çok kısıtlıdır. Su kaynakları güneye oranla nispeten daha fazla olsa da yer şekilleri araziden faydalanmayı engellemiştir. Havzanın genel itibariyle en önemli sorunu su kaynaklarının yetersiz olmasıdır.

Şekil 27. Morhamam Köyünde Sulamalı Tarım Alanları (Google Earth)(havzanın en güneyinde Karakaya baraj gölünün kıyısına kurulmuş olan yerleşmede, tarım faaliyetleri için baraj suyundan faydalanılması, sulı tarım faaliyetlerini havzada en fazla geliştiği köy olmasını sağlamıştır.)

Fotoğraf 23. Yazıbaşı Köyünün Güneyinde Geniş Düzlükler Şeklinde Uzan Kuru Tarım Alanları

ALİAĞA ÇAYININ GENEL ARAZİ KULLANIM HARİTASI

AÇIKLAMALAR

Arazi Kullanım

- Mera
- Kuru Tarım (nadası)
- Fundalık
- Sulu Tarım
- Bahçe (sulu)
- Bağ (kuru)

Diğer Arazi Tipleri

- Yerleşim Alanları
- Çıplak Kaya ve Molozlar
- İrmak ve Taşkın Yatakları
- Baraj/Göl
- Akarsular

Sınırlar

- Çalışma Alanı Sınırları
- Köy Sınırları

Harita 18. Aliğa Çayı Havzasında Arazi Kullanım Haritası

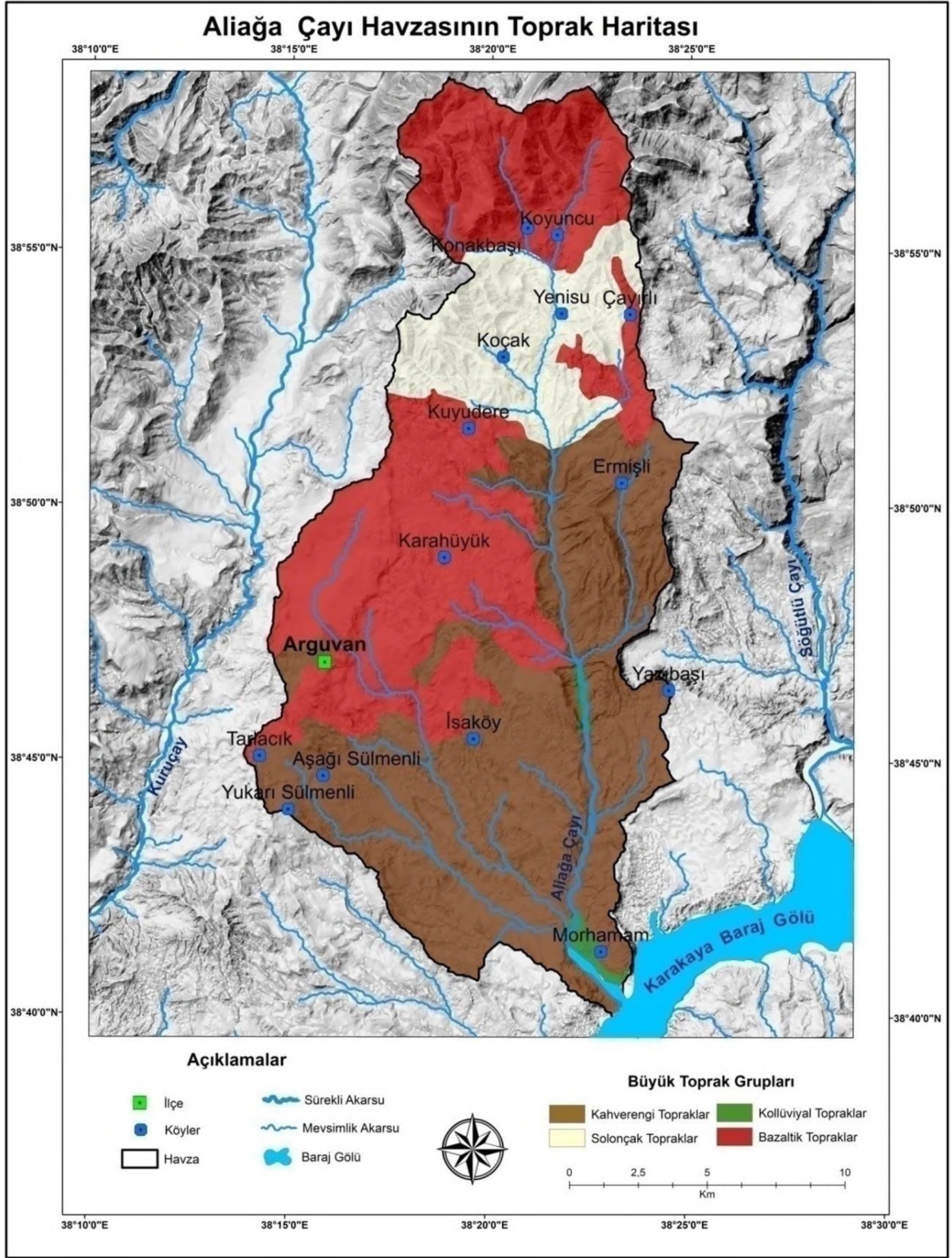
Aliğa Çayı havzasında bulunan toprakları sınıflandıracak olursak; bazaltik topraklar, kahverengi topraklar, solonçak topraklar ve sınırlı alan kaplayan kolüvyal topraklar havzada önde gelen toprak tipleridir.

Aliğa Çayı havzasında en fazla alan kaplayan toprak tipi olan ***kahverengi topraklardır***. Bu topraklar karaların iç kesimlerinde yeterli yağış miktarına sahip olmayan yarı kurak alanlarda görülmektedir. Üzerinde çalı ve dikenli otların yeşerdiği bu toprakların drenajı çok iyi gelişmemiştir. Havzanın güney ve güneydoğu kısmında dağılışı göstermektedir. Kuzeyde Ermişli köy sınırlarının bulunduğu alandan güneye doğru Yazıbaşı, İsaköy, Aşağı Sülmenli, Yukarı Sülmenli yerleşmelerinin tamamında Morhamam ve Arguvan ilçe merkezinin de bir kısmında kahverengi topraklar hâkimdir. Yukarıda bahsettiğimiz yerleşmelerin bu topraklar üzerinde uyguladıkları faaliyetler kuru tarım metoduyla tahıl tarımı olarak gerçekleşmektedir.

Bazaltik toprak olarak adlandıran toprak tipi araştırma sahasındaki toprak sınıflandırmasında kahverengi topraklardan sonra en fazla alan kaplayan ve havzada dağılışı önem arz eden toprak tipidir. Ağır bünyeli ve killi olan bu topraklar oldukça taşlık olduklarından sürümelerini iyi yapılması gerekmektedir. Araştırma sahasında Aliğa Çayı havzasının en kuzeyindeki dağlık alan ile havzanın orta çıkırının batı kesiminde dağılışı göstermektedir. Kuzeyde Koyuncu ve Konakbaşı köylerinin çoğu bazaltik topraklardan oluşmaktadır. Bu yerleşmelerin biraz daha güneyinde Kuyudere köyünün sınırından güneye doğru İsaköy ve tarlacık köylerinin sınırına kadar geniş bir alanda bazaltik topraklar yayılışı göstermektedir. Havzada bazaltik topraklar üzerinde drenajın biraz iyi olduğu sahalarda, kuru ve sulamalı tarım olmak üzere çeşitli tarım faaliyetleri yapılmaktadır(Harita 18, 19).

Havzada dağılışı dikkate değer bir diğer toprak türü ise ***solonçak topraklardır***. Yarı kurak sahalarda yayılışı gösteren önemli miktarlarda tuz içeren verimliliğin çok düşük olduğu topraklardır. Aliğa Çayı havzasının yukarı çıkırında Yenisu ve Koçak köylerinin tamamında Çayırli ve Kuyudere köylerinin büyük çoğunluğunda, solonçak topraklar dağılışı göstermektedir. Çok verimli topraklar olmadıkları için tarımsal olarak önem arz etmemektedir. Havzada bu alandaki yerleşmelere toprak çeşidi, tarımsal üretime katkı olarak, bir kaynak üstünlüğü sağlayamamaktadır (Harita19).

Araştırma sahasında çok sınırlı alanlar kaplayan havzadaki toprak türleri arasında son toprak türü ise ***kolüvyal topraklardır***. Dağlık ve eğimli alanlardan çeşitli unsurların etkisiyle taşınmış ve birikmiş topraklardır. Drenajları iyi olan bu topraklar sulama ile verimliliği yüksek olabilmektedir. Aliğa Çayı havzasında en güneyde yer alan Aliğa Çayının Karakaya Baraj Gölü'ne döküldüğü sahada, Morhamam yerleşmesinin batısında, havzanın orta çığırında Yazıbaşı köyünün bir kısmında, kolüvyal topraklara rastlanılmaktadır. Havzada bu toprakların bulunduğu alanlar tarımsal verimliliği yüksek olan sulu tarım faaliyetlerin yapıldığı sahalar olarak görülmektedir.

Arazi kabiliyet sınıflaması; üzerinde erozyona sebep olunmadan en iyi, en kolay ve en ekonomik bir şekilde tarım yapılabilen birinci sınıf ile hiç bir tarıma elverişli olmayan, çayır veya ormanlık olarak dahi kullanılamayan, ancak doğal hayata ortam teşkil edebilen veya insanlar tarafından dinlenme yerleri ve milli park olarak kullanılabilen sekizinci sınıf arasında yer alırlar(Topçu, 2012,16). Arazilerin tarımsal üretime uygunluğunu belirleyen arazi kullanım kabiliyet sınıflandırması; iklim, toprak, topoğrafya ve drenaj özellikleri gibi arazi karakteristikleri dikkate alınarak tüm kültür bitkilerinin yetiştiriciliğine uygunluğu belirlenerek yapılan sınıflandırmadır. Arazi kabiliyet sınıflandırmalarının yapılmasının amacı araziden en iyi şekilde faydalanmak ve arazinin özelliğine uygun metotların belirlenerek toprağın verimliliğini, korunmasını ve devamlılığını sağlamaktır. Bu kapsamda 8 sınıflandırma yapılmıştır.

Verimli ve kolayca işlenebilen düz ve düze yakın ziraat metotlarının uygulanabildiği araziler I.sınıf, bazı önlemler alınarak kolayca işlenebilen iyi araziler II.sınıf, nöbetleşe bitki ekimi ve uygun ziraat metotlarıyla orta derecede iyi arazilerdir. III.sınıf, çayıra tahsis edilmeye müsait olup bazen tarla bitkilerinin yetiştirildiği araziler IV.sınıf, bataklık alanları V. sınıf, tarıma elverişsiz olup orman ve mera alanları ile sanayi ve yerleşmeler için uygun olan araziler VI. ve VII. sınıf, taşlı ve fazla arızalı araziler VIII. sınıf arazileri kapsamaktadır (Tunçdilek, 1985, 20).

Araştırma sahasında **I. sınıf arazi** bulunmamaktadır. Havza sınırları içerisinde I. sınıf toprakların bulunmamasının temelinde havzada, su kaynaklarının yetersizliği iklimin etkisiyle şekillenen toprakların verimliliği de iklime göre şekillenebilmekte ve dolayısıyla Aliğa Çayı havzası, kurak ve yarı kurak iklimin etkisinde olduğundan I. sınıf toprak türleri bulunmamaktadır.

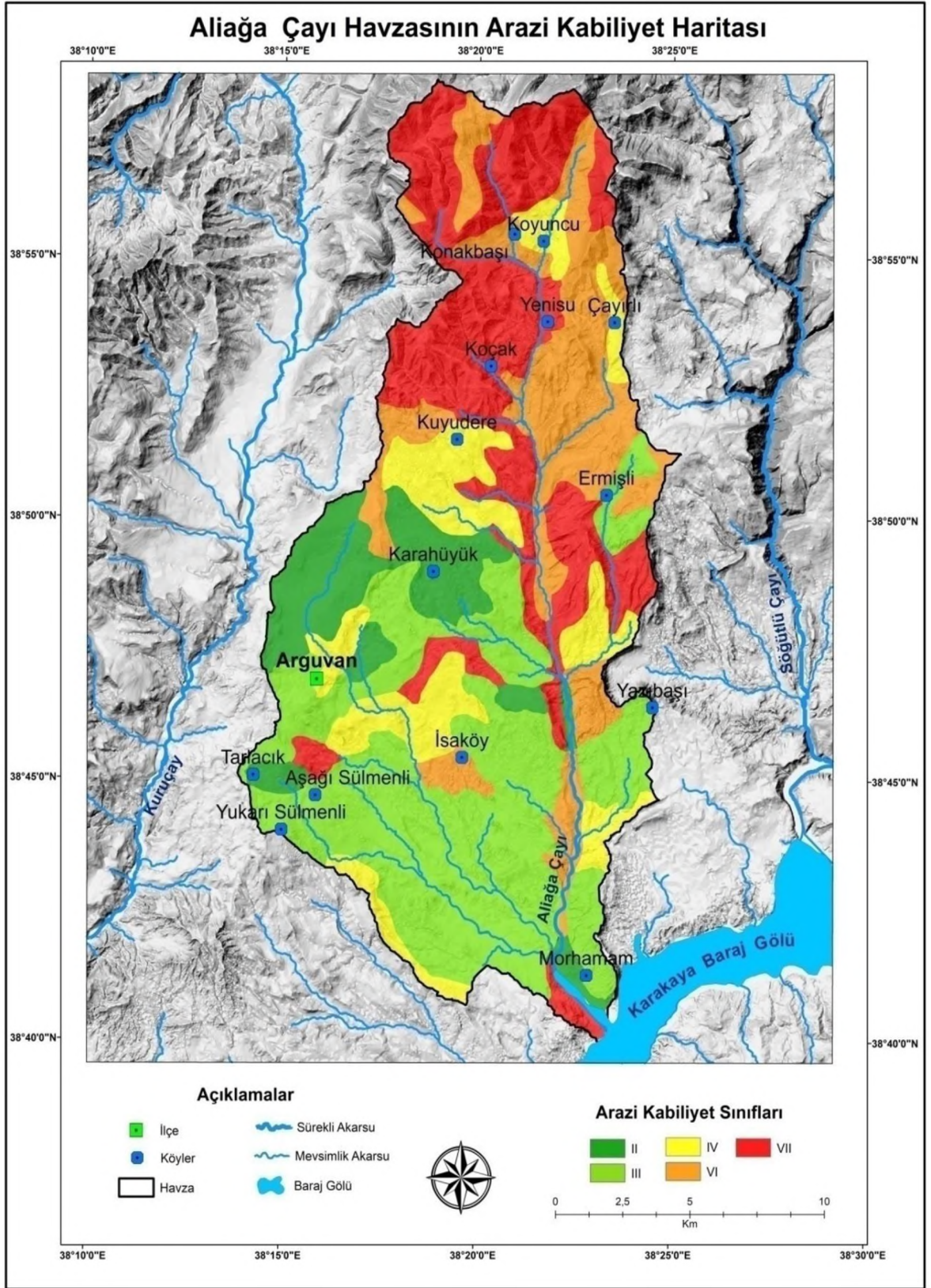
II. sınıf araziler,havzada Karahüyük köyünün bulunduğu alanlar ve bu yerleşmenin batısı ile Arguvan ilçe merkezinde görülmektedir. Karahüyük köyünde bu araziler üzerinde ağırlıklı olarak arpa ve buğday üretimim yapılmaktadır. Yerleşmenin arazi varlığına göre buğday üretimi diğer yerleşmelerden çok daha fazla oranlarda çıkmasının nedeni, buradaki arazilerin biraz daha iyi kabiliyette olmasından kaynaklanmaktadır. Aslında bu topraklar üzerinde geliri daha yüksek ürünler elde etmek mümkünken su kaynaklarının kısıtlı olması, sulama faaliyetlerinin yapılamaması arpa ve

buğday ürünlerini ön plana çıkarmıştır. Aliğa Çayı havzasında bu iki alan dışında II. Sınıf araziler havzada dağılış göstermemektedir (Harita 20).

III.sınıf arazilerin bulunduğu alanlar, nüfusun nispeten yoğun olduğu alanlara denk gelmektedir. Özellikle havzanın güney yarısında dağılış gösteren bu araziler Yazıbaşı, İsaköy, Yukarı Sülmenli, Aşağı Sülmenli ve Morhamam yerleşmelerinin büyük çoğunluğunda III. sınıf araziler hâkimdir. Bu yerleşmelerde genellikle kuru tarım faaliyetleri yapılmaktadır. Bu araziler üzerinde havzada üretimi en fazla olan arpa ve buğday üretimi yapılmaktadır. Bu arazilere sahip bazı yerleşmeler III. sınıf arazilerini mera alanları olarak kullanılmakta ve hayvanları bu alanlarda otlatmaktadır (Harita 20).

IV. sınıf araziler nispeten eğimli olan sahalarda görülmektedir. Koyuncu köyünde, Kuyudere yerleşmesinin güneyinde, İsaköy ve Çayırli yerleşmelerinin bir kısmında dağılış gösteren bu araziler, çayır alanlarına uygun sahalardır. Bazı alanlarda tarla tarımı için uygun olan bu sahalarda İsaköy ve Kuyudere köylerinde bu amaçla kullanılmaktadır. (Harita 19)

VI. ve VII. sınıf araziler, yükselti ve engebenin arttığı arazilerdir. Bunlar sahada geniş alan kaplamaktadır. Özellikle kuzeyde yer alan dağlık kısımda dağılış gösteren bu araziler mera alanları ve boş olan alanlardır. Kuzeyde konumlanan Koçak, Koyuncu ve Konakbaşı köylerinin arazileri önemli oranlarda bu sınıfa dâhildir. Bu yüksek alanlar dağlık ve engebeli olduğundan herhangi bir tarımsal faaliyet yapılamadığından, hayvancılık faaliyetlerinin ön plana çıktığı alanlardır. Kuzey yerleşmelerinin temel ekonomik faaliyeti olan büyükbaş hayvancılık faaliyetleri bu sahalarda yayılış gösteren mera alanları üzerinde yapılmaktadır (Harita 20).

Harita 20. Aliğa Çayı Havzasının Arazi Kabiliyet Sınıflandırması

4.1.2.Beşeri Faktörler

Beşeri faktörler arazi kullanımının üzerinde farklı şekillerde etkili olarak arazinin doğal kaynak potansiyelinin çeşitlilik kazanmasına neden olmaktadır. Arazi kullanım metotları araziden en iyi faydalanma, yani en yüksek verimi elde etme, doğru arazi kullanımı, gibi etkenler beşeri faaliyetlere göre değişmekte iken Ulaşım ve elde edilebilirlik, lokasyon, pazarlama, yapılan iktisadi faaliyetlerin miktar ve çeşitliliği, ürünlerin nitelikleri de beşeri faktörleri şekillendiren temel etkenlerdir. Araştırma sahasında arazi kullanımı bu çerçevede şekillenmiştir.

Aliağa Çayı havzasında *arazi kullanım türlerine* göre değerlendirecek olursak, havzanın arazi kullanım şekli çok çeşitlilik göstermemektedir. Bulunduğu bölgenin genel karakteristik özelliği olan tarla ve mera yoğunluklu arazi yapıları havzada da öne çıkan arazi kullanım türleridir. Araştırma sahasında arazi kullanım türleri arasında **%64,2'lik oranla kuru tarım alanları** gelmektedir. Geniş ve düz alanlardan oluşan sahalar havzada 232253dekarlık alan kaplamaktadır. Genel itibariyle havzanın orta kısmının güney yarısı ile aşağı çığırı ve güneybatısındaki sahalarda kesintisiz bir şekilde hafif eğimli sahalar şeklinde uzanmaktadır. Bitki örtüsünden yoksun olan bu sahalar tahıl tarımı için kullanılmaktadır. Özellikle İsaköy, Yazıbaşı ve Kuyudere yerleşmelerinde kuru tarım arazileri geniş alanları kapsamaktadır(Tablo 42, Şekil 30).

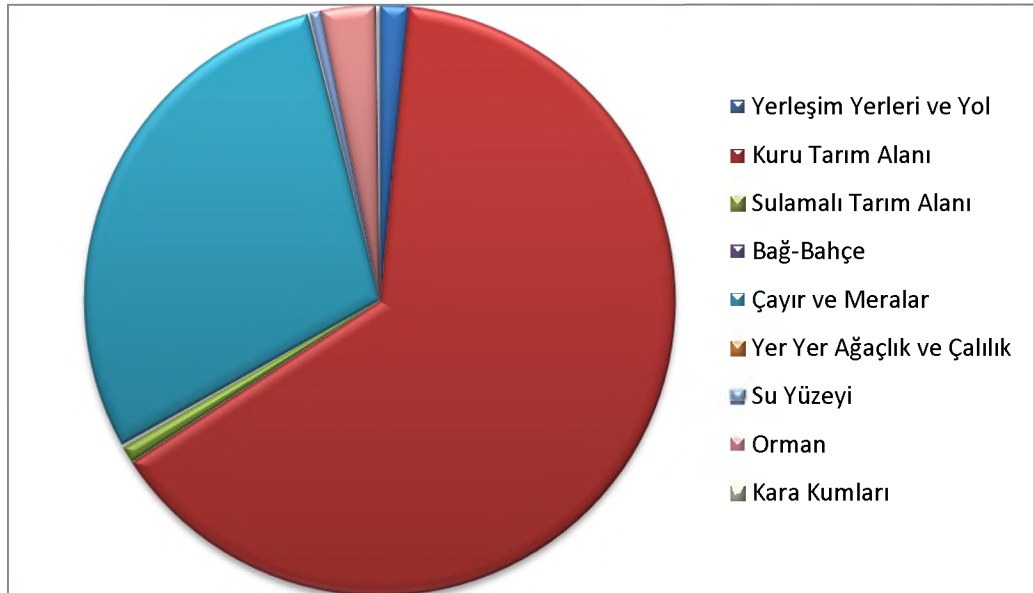
Araştırma sahasında kuru tarım alanlarının ardından **meralar ikinci sırada gelmektedir. %29'luk oranla** toplam arazi türleri içindeki miktarı 105384 dekarlık alana tekabül etmektedir. Aliağa Çayı havzasında mera arazilerinin yaygın olduğu sahalar kuzey ve kuzeydoğudaki dağlık alanlardır. Yüksek dağlık kesimlerde kısa boylu otların hâkim olduğu bitki formasyonu havzada, Çatalan ve Küçük Dağlarının güney yamaçlarından başlayıp Ermişli yerleşmesinin bulunduğu alana kadar yaygın bir şekilde yayılım göstermektedir. Kuru tarım alanları ile mera alanları havzada arazi kullanım şekillerinin %95'ini oluşturmaktadır. Yani havzada arazi kullanım türü ağırlıklı olarak iki sınıftan oluşmaktadır. Bu da araştırma sahasının arazi kullanımı açısından farklı türlere sahip olmadığını tek tip bir özellik gösterdiğini kanıtlamaktadır. **Orman alanları %3'lük** bir alan kaplamaktadır. Orman alanları havzada önemli bir yayılım göstermemektedir. Sadece Ermişli köyü çevresinde 10700 dekarlık bir sahaorman alanlarına karşılık gelmekte havzada başka herhangi bir yerde orman alanlarına rastlanılmamaktadır.

Havzada diğer arazi kullanım türleri ise *yerleşim yerleri alanları ve yollar %1,5, sulamalı tarım alanları ise sadece %1'lik* bir orana denk gelmektedir. Havzanın su potansiyeli çok düşük olduğundan sulamalı tarım alanları yok denecek kadar azdır. Karakaya Baraj Gölü'ne yakın olan Morhamam çevresinde, belli alanlarda yapılmaktadır. Su yüzeyi, kara kumulları ve yer yer ağaçlık alanlar havzada diğer arazi kullanım türleridir. Ağaçlık alanlar Aliğa akarsuyunun kenarında belli birkaç alanda kavak ağaçları şeklinde bulunmaktadır (Tablo 42, Şekil 28).

Tablo 42. Aliğa Çayı Havzasında Arazinin Türü ve Kullanım Şekli

Arazi sınıflandırması	Alan(da)	Oran%
Yerleşim Yerleri ve Yol	5635	1,5
Kuru Tarım Alanı	232253	64,2
Sulamalı Tarım Alanı	3200	1
Bağ-Bahçe	680	0,1
Çayır ve Meralar	105384	29,1
Yer Yer Ağaçlık ve Çalılık	500	0,1
Su Yüzeyi	2258	0,7
Orman	10700	3
Kara Kumları	823	0,2
Toplam	361433	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri (1981), Google Earth Arazi Ölçümleri, Malatya Tarım İl Müdürlüğü

Şekil 28. Aliğa Çayı Havzasında Arazinin Türü ve Kullanımı (Köy Envanter Etütleri (1981), Google Earth Arazi Ölçümleri, Malatya Tarım İl Müdürlüğü)

Araştırma sahasında tarımsal faaliyetlerin yapıldığı arazileri kendi içinde sınıflandırıldığında, havzanın aslında bize pek bir seçenek sunmadığını görmekteyiz.

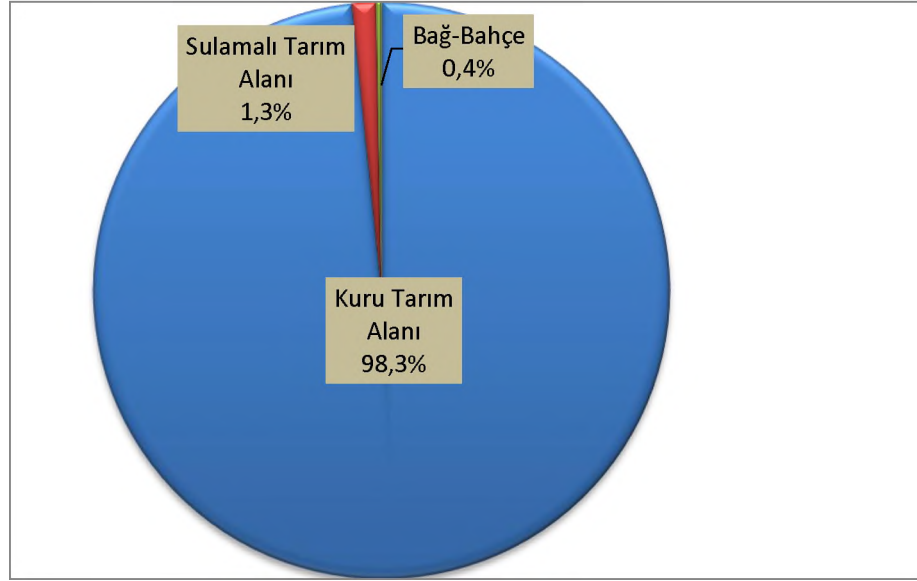
Tarımsal faaliyetlerin yapıldığı tarım arazileri sınıflandırmasında %98 oranında kuru tarım alanları neredeyse havzadaki tek tarımsal faaliyet olarak görülmektedir. 232253 dekarlık alanla havzanın arazi kullanımının neredeyse 3/2'sine sahip olan kuru tarım alanları kullanım şekilleri yönünden yoğun olarak tahıl tarımının yapıldığı geniş araziler havzanın birer simgesi olmuşlardır. Havzada kuzeydeki dağlık alan sınırları içerisine giren yerleşmeler haricinde hemen hemen havzadaki diğer tüm yerleşmelerin başlıca tarımsal faaliyet türü kuru tarım yöntemiyle gerçekleştirilen tahıl tarımıdır (Tablo 43).

Tarım arazilerinin nadaslı sistemle işletilen bu tarım arazileri bu araziler havzanın temel tarım manzarasını oluşturur. Aliğa Çayı havzasında sulamalı tarım faaliyetleri havzadaki tarımsal faaliyetler içerisinde %1 oranına sahiptir. Sulamalı tarım faaliyetleri sadece 3200 dekarlık alanda başta kayısı ve kavun olmak üzere çeşitli meyve ve sebzelerin yetiştirildiği tarımsal faaliyet şeklinde gerçekleşmektedir. Buralar aslında karışık tarım faaliyetlerinin gerçekleştiği alanlardır. Havzada bağ - bahçe tarımı 680 dekarlık alanla, değerlendirmeye alınmayacak kadar küçük bir alanda yürütülmektedir. Bağ-bahçe tarımını ve sulamalı tarım türünü bir arada değerlendirecek olursak bile kuru tarım faaliyetlerine kıyasla yok denecek kadar azdır (Tablo 43, Şekil 29).

Tablo 43. Aliğa Çayı Havzasında Tarımsal Arazilerin Varlığı (2020)

Tarımsal Araziler	Alan (da)	Oran%
Kuru Tarım Alanı	232253	98,3
Sulamalı Tarım Alanı	3200	1,3
Bağ-Bahçe	680	0,4
Toplam	236133	100

Kaynak: Köy Envanter Etütleri (1981), Google Earth Arazi Ölçümleri, Arazi Gözlemleri Malatya Tarım İl Müdürlüğü (2020)

Şekil 29. Aliğa Çayı Havzasında Tarımsal Arazilerin Varlığı (Köy Envanter Etütleri (1981), Google Earth Arazi Ölçümleri, Arazi Gözlemleri, 2020)

Yerleşmelerin kuruluşunda gelişmesinde ve varlıklarını sürdürmesinde önemli beşeri faktörlerden biri de ulaşım. Aliğa Çayı havzasında ulaşımın havzaya beşeri kaynak olarak önemli bir katkısı bulunmamaktadır. Çünkü havza sınırları içerisinde büyük ve önemli bir karayolu veya demiryolu geçmemektedir. Araştırma sahasında nüfusun ulaşım, iletişim, ihtiyaçlarını karşılamak, elde ettikleri ürünlerin satışını ve ticaretlerini yapmak için kullandıkları yol, Arguvan ilçe merkezine giden yoldur. En kuzeyden Konakbaşı ve Koyuncu yerleşmelerinden başlayan ve en güneydeki Morhamam yerleşmesine kadar havzadaki tüm yerleşmelerin ulaşımı bu yola bağlanmaktadır. Ayrıca Morhamam ve Yazıbaşı köyünün Elazığ - Arapgir yoluna da bağlantısı bulunmaktadır. Arguvan ilçesinin yolu ise Malatya - Sivas güzergâhındaki D875 karayoluna bağlanmaktadır (Harita 22).

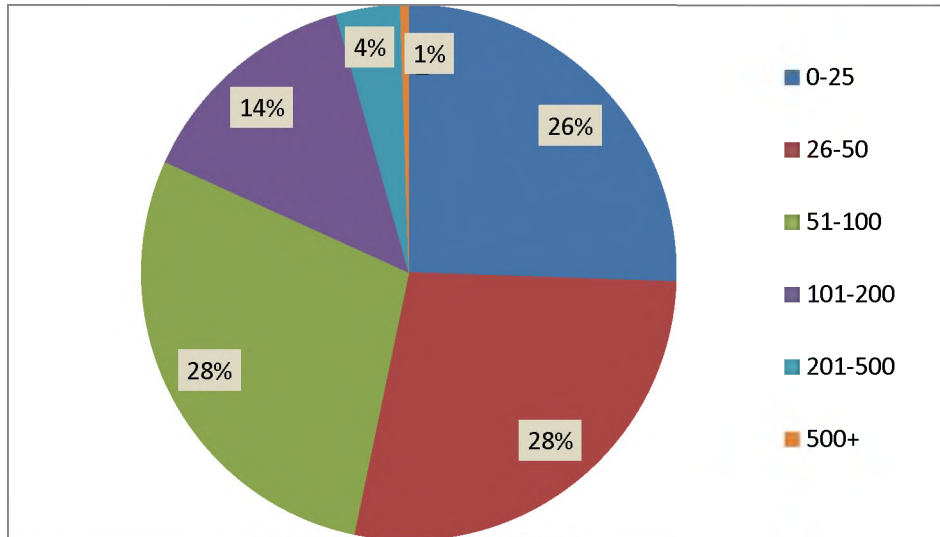
Araştırma sahasında arazilerin ortalama parsel büyüklüğü ve oranları çok büyük miktarlarda görülmektedir. Aliğa Çayı havzasında arazilerin varlığı ve genişliği zengin bir özellik göstermekte iken, arazilerin nitelikleri, genişlikleri ile ters orantı içindedir. 1981 köy envanter etütlerine göre, araştırma sahasında 119251 dekar alan bulunmakta iken 10807 parça 1731 aile bulunmaktadır. 51-100 dekar büyüklüğündeki parçalarda, 494 aile ile havzada en fazla ailenin bulunduğu parçalara denk gelirken bu parça değerlerine çok yakın değerler gösteren 26-51 da büyüklüğündeki parçalar arasındaki değerlerde, 481 aile ve 0-25 mülkiyet grubunda ise 448 aile bulunmaktadır. Bunlar aynı zamanda parça

sayısı ve dekar alanının da en fazla olduğu alanlar olarak görülmektedir. Havzanın en büyük arazi parçalarına (500+ ve üzerinde dekar alana) sahip işletmeler havzada aile sayısının en az olduğu parça sayılarına denk gelmektedir. 500 ve üzerindeki parça büyüklüklerine sahip arazilerde yalnızca 9 aile bulunmakta ve %1 oranına denk gelmektedir. Aile sayısının en fazla olduğu işletme büyüklükleri 26-50, 51-100 dekar aralığındaki işletmelerin her ikisindeki aile oranları %28'dir. Aliğa Çayı havzasında arazilerin genelinin ortalama parsel büyüklüğü 14,1 olarak gerçekleşmektedir. Ortalama parsel büyüklüğü bakımından dekar olarak en büyük değer taşıyan ise 500+ ve üzerindeki genişliğe sahip arazilerde 22,5 ortalama parsel büyüklüğü mevcutken, en az olan 0-25 aralığındaki işletmelerde ortalama parsel büyüklüğü %3,9'dur (Tablo 44, Şekil 30, 31, 32).

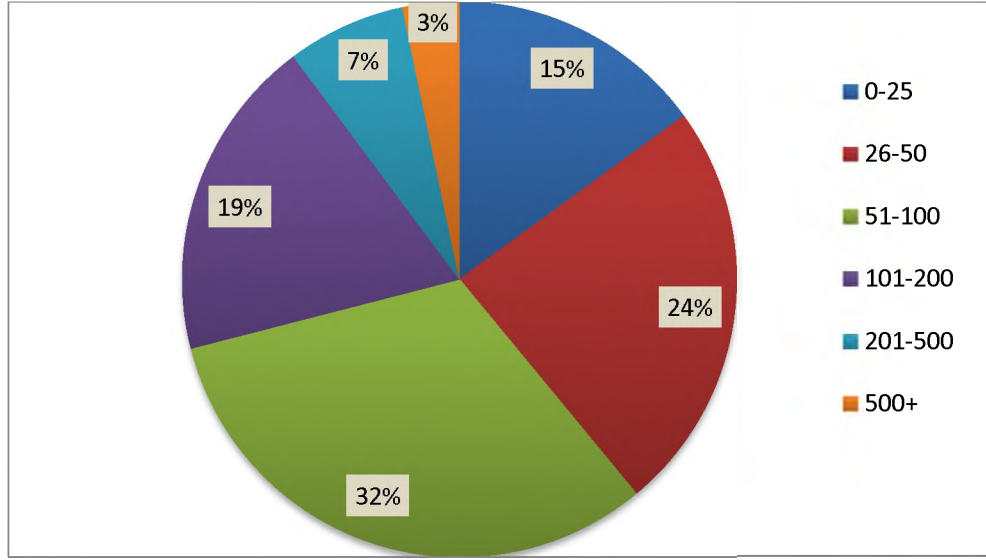
Tablo 44. Aliğa Çayı Havzasında İşletme Büyüklüğü Gruplarına Göre Parsel Sayısı Oranları

İşletme Büyüklüğü(da)	Aile Sayısı	Oran	Parça Sayısı	Oran	Alan (da)	Oran	Ortalama Parsel Büyüklüğü
0-25	443	25,5	1637	15	6498	5,5	3,9
26-50	481	27,4	2586	24	18783	15,7	7,2
51-100	494	28,5	3448	32	36961	31	10,7
101-200	240	13,8	2032	18,8	29900	25	14,7
201-500	67	3,8	754	6,9	19122	16	25,3
500+	9	1	350	3,3	7987	6,8	22,82
Toplam	1731	100	10807	100	119251	100	14,1

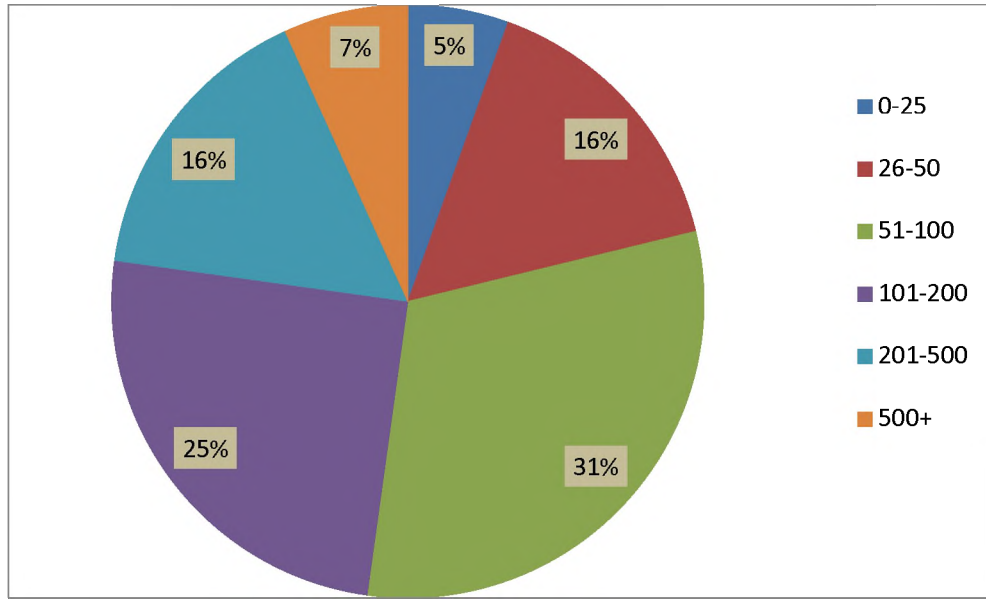
Kaynak: Köy Envanter Etütleri (1981)

Şekil 30. Aliğa Çayı Havzasında İşletme Büyüklüğü Gruplarına Göre Aile Sayısı Oranları (Köy Envanter Etütleri, 1981)

Şekil 31.Aliğa Çayı Havzasında İşletme Büyüklüğü Gruplarına Göre Parça Sayısı Oranları (Köy Envanter Etütleri, 1981)

Şekil 32.Aliğa Çayı Havzasında Mülkiyet Gruplarının Toplam Araziye Oranları (Köy Envanter Etütleri, 1981)

Aliğa Çayı havzasında yerleşmelerin parsel büyüklüğü ve parça sayısının birbirlerine oranına ve yerleşmelere göre dağılışına bakıldığında, parça sayısı arazi büyüklüğü arasında ve yerleşmeler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. Aliğa Çayı havzasının yukarı çığırtı yani kuzey kesimindeki yerleşmelerde parça sayısı toplam

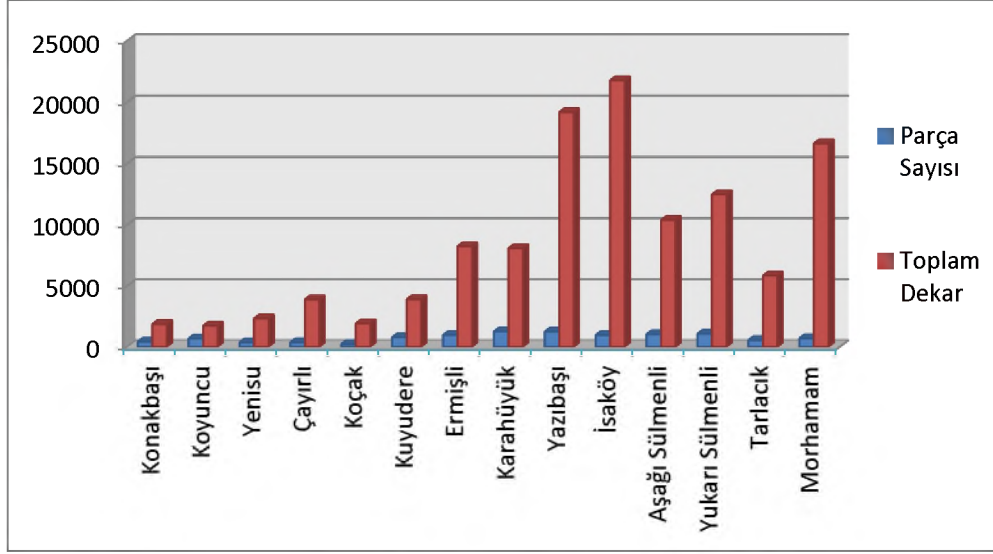
alan ve ortalama parsel büyüklüğü topoğrafyanın engebeli yapısı ve tarım arazisi azlığı sebebiyle en düşük değerlere sahiptir.

Koçak köyü, 233 parça sayısı ile en düşük parça sayısına sahip yerleşmedir. Toplam dekar oranı ve ortalama parsel büyüklüğü en küçük olan yerleşme Koyuncu köyüdür. Toplam tarım alanı 1738 dekar ve ortalama parsel büyüklüğü 2,3'tür. Ortalama parsel büyüklüğünün çok düşük olmasının nedeni, yer şekillerinin arazi varlığını bölmesinden ve bu nedenle güneyde kesintisiz uzanan arazilerin varlığını kaybetmesine neden olmaktadır. Yazıbaşı ve İsaköy yerleşmeleri, havzanda en fazla tarım alanına sahip köylerdir. İsaköy'de 21785 Yazıbaşı'nda ise, 19193 dekarlık geniş alanları bulunmaktadır. Ortalama parsel büyüklüğü en büyük olan yerleşme ise 23,4 dekar ile Morhamam köyüdür. Hem topoğrafyanın düz ve sade olması hem de burada ikamet eden nüfusun kendi mal varlıkları içerisinde problemler yaşamaması arazilerin bölünmesini engellemiştir (Tablo 45, Şekil 33, 34).

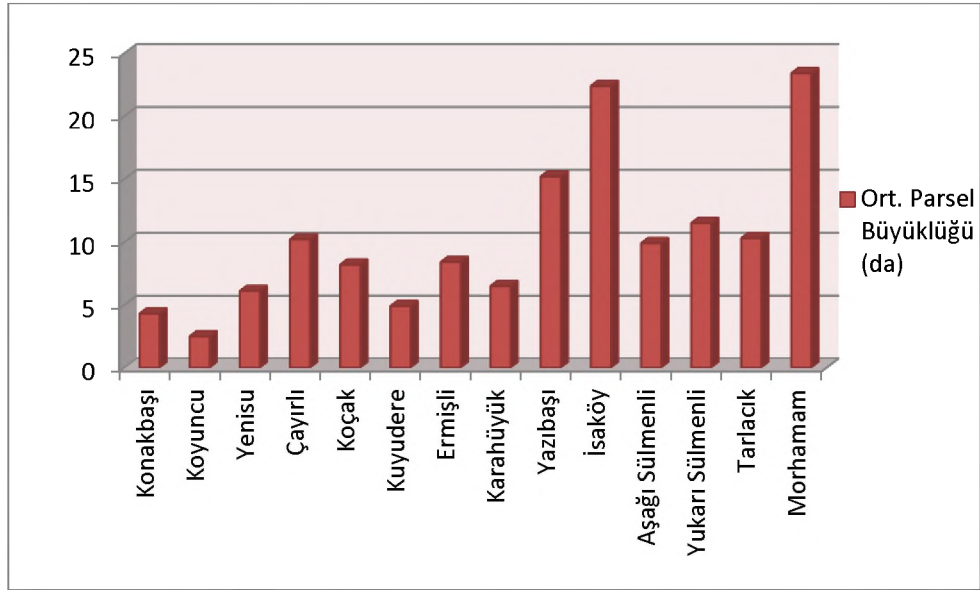
Tablo 45. Aliağa Çayı Havzasında Kır Yerleşmelerinin Ortalama Parsel Büyüklüğü

Yerleşim yerleri	Toplam Dekar	Parça Sayısı	Ort. Parsel Büyüklüğü
Konakbaşı	1870	432	4,3
Koyuncu	1738	693	2,5
Yenisu	2336	377	6,1
Çayırılı	3898	382	10,2
Koçak	1926	233	8,2
Kuyudere	3904	795	4,9
Ermişli	8245	979	8,4
Karahüyük	8087	1267	6,5
Yazıbaşı	19193	1259	15,2
İsaköy	21785	972	22,4
Aşağı Sülmenli	10394	1048	9,9
Yukarı Sülmenli	12498	1082	11,5
Tarlacık	5847	566	10,3
Morhamam	16650	710	23,4
Toplam	119251	10807	10,2

Kaynak: Köy Envanter Etütleri (1981)

Şekil 33. Aliğa Çayı Havzasında Yerleşmelerin Parça Sayısı ve Toplam Dekarları Köy Envanter Etütleri (1981)

Şekil 34. Aliğa Çayı Havzasında Yerleşmelerin Ortalama Parsel Büyüklükleri Köy Envanter Etütleri (1981)

Tarımda makineleşme tarımsal üretim, tarımda verimlilik, iş gücüne duyulan ihtiyacın az olması, maliyetin düşük olması gibi birçok faktör tarımda makineleşmenin birer avantajı olarak görülmektedir.. Bu nedenle de günümüzde tarımsal faaliyetleri etkileyen önemli beşeri etkenlerde biri de tarımda makine kullanımıdır.

Entansif metotlar, tarımsal üretimde çağdaş bilim ve teknolojinin bütün verim artırıcı(yükseltici) kolaylıklarını uygulayarak üretim yapmak demektir. Bunlar, tarımda makine kullanılması yani kaliteli tarım yapılması, sulama, ticaret gübresi kullanılması tohum ve hayvan türlerinin ıslahı gibi pek çok tedbirin uygulanmasını gerektirir(Doğanay, 1992, 67).

Aliağa Çayı havzasında tarımda makineleşme havzadaki yerleşmeler arasında taşıdıkları çeşitli özelliklere göre farklılık göstermektedir. Havzadaki tüm yerleşmelerde geçmiş yıllara oranla makineleşme artmıştır. Fakat yerleşmelerin konumları, bulundukları alanın morfolojik özellikleri, alım gücü gibi etkenlerle yerleşmeler arasında makineleşme oranı değişmektedir. Havzanın kuzeyi dağlık bir arazi yapısına sahip olduğu için, araziler küçük parçalar halinde ve dağınık olarak bulunmakta bu nedenle bu sahalara kurulmuş yerleşmeler için makine kullanımı, zor olmaktadır. Araştırma sahasında 1981 yılındaki tarım aletlerine bakıldığında, Koçak köyü hariç bütün köylerde traktör bulunmaktadır. Havzada toplamda 101 traktör, 96 pulluk, 47 batöz, 85 karabasan ve 16 harman makinesi bulunmaktadır. Karabasanın özellikle kuzeyde bulunan yerleşmelerde görülmesi bu alanların dağlık bölge olması ve tarımsal üretimin hayvan gücüne dayalı olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca İsaköyde 3 biçerdöver,15 pülverizatör, Morhamam’ da ise 2 pülverizatör, 9 kültivatör bulunmaktadır (Tablo 46).

Tablo 46. Aliağa Çayı Havzasında, Kır Yerleşmelerinde Kullanılan Tarım Aletleri(1980)

Yerleşmeler(1981)	Traktör	Pulluk	Batöz	Döğen	Karabasan	Harman Makinesi
Konakbaşı	1	1	1	...	10	...
Koyuncu	1	1	1	...	10	5
Yenisu	2	2	2	...	15	3
Çayırılı	2	2	2	...	6	4
Koçak	...	...	...	10	10	1
Kuyudere	2	2	2	30	30	...
Ermişli	1	1	1	...	4	...
Karahüyük	14	14	6	...	...	1
Yazıbaşı	20	20	15	...	...	2
İsaköy	30	30	3	...	...	...
Aşağı Sülmenli	10	5	5	...	...	...
Yukarı Sülmenli	5	5	5	...	...	...
Tarlacık	4	4	4	...	...	...
Morhamam	9	9	3	...	...	...
Toplam	101	96	47	40	85	16

Kaynak: Köy Envanter Etütleri (1981)

Günümüzde havzada kullanılan tarım aletleri çeşitlenmiş ve tarımda makineleşme artmıştır. 1981 yılında 101 olan traktör sayısı günümüzde 438'e çıkmıştır. 1981 yılında 47 olan batöz sayısı, 10'a düşmüştür. Kol gücüne dayanan bu tarım aletinin yerini biçerdöver almıştır. Daha önceden sadece 3 olan biçerdöver sayısı günümüzde 6'dır. Havzadaki çoğu yerleşmede biçerdöver kiralık olarak kullanılmaktadır. Ürün hasat döneminde biçerdöverin bulunduğu yerleşmelerden kullanmak için kiralanarak ürün hasat edilmektedir. 1981 yılında havzada hiç bulunmayan mibzer sayısı ise günümüzde 276'a çıkmıştır. Günümüzde havzanın kuzeyindeki yerleşmelerin tarım aletleri çeşitliliğinin az olduğu ve tarımda makine kullanımının güney yerleşmelerine oranla düşük olduğu görülmektedir. Traktör dışında neredeyse hiç tarım aleti bulunmayan bu yerleşmelerin engebeli ve dağlık alanda konumlanmış olmalarından dolayı tarım aletlerinin kullanımı zorlaşmaktadır(Tablo 47).

Tablo 47. Aliğa Çayı Havzasında, Kır Yerleşmelerinde Kullanılan Tarım Aletleri(2020)

Yerleşmeler(2020)	Traktör	Batöz	Kültivatör	Mibzer	Pülverizatör	Biçerdöver
Konakbaşı	1	.	1	...	...	...
Koyuncu	9	3	9	...	...	...
Yenisu	4	...	4	...	...	...
Çayırılı	7	...	7	2	1	...
Koçak	4	...	4	3	...	...
Kuyudere	13	...	13	10	1	...
Ermişli	25	2	23	7	...	...
Karahüyük	70	...	70	70	2	1
Yazıbaşı	100	2	100	20	10	...
İsaköy	105	5	105	80	15	...
Aşağı Sülmenli	30	...	30	25	2	...
Yukarı Sülmenli	30	...	30	30	4	4
Tarlacık	25	...	25	19	1	1
Morhamam	15	...	15	10	2	...
Toplam	438	10	436	276	38	6

Kaynak: Anket Sonuçları

4.2. Ekonomik Faaliyetler

4.2.1. Tarımsal Faaliyetler

Tarım, yeryüzündeki belli başlı üretim şekillerinden en gerekli ve de en yaygın olanıdır. Tarımın yeryüzündeki en yaygın faaliyet olması yanında, tarım toprakları da yeryüzünün en önemli kaynaklarıdır. İnsanı doyuran ve giydiren topraktır, gıda maddeleri ve giyim eşyaları üretenler gerekli hammaddelerin önemli bir bölümünü çiftçiden sağlarken, tarımsal nüfusta sanayi faaliyetleri sonucunda elde edilen mamul maddelerin en önemli tüketicilerindendir. Kazanç durumu uygun olan çiftçinin sanayi faaliyetlerinin gelişmesinde başrolü oynayan koşullardan biri olan pazarın gelişmesinde daima büyük payı vardır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde sanayi ve ticaretin gelişmesi, belirli ürün ve hizmetlerde uzmanlaşsa bile, yer yer dolaylı da olsa, toprağa dayanmaktadır(Tümertekin ve Özgüç, 2012,123).

İnsanoğlunun var olmasından bu yana yaptığı temel faaliyet tarım faaliyetleridir. Hemen hemen hayatta sahip olduğumuz her şey doğanın bize bahsettiği toprak ve doğada onu şekillendiren unsurlar tarafından sunulmaktadır. İnsanlar temel ihtiyaçlarını yaptığı tarımsal faaliyetlerle karşılamaktadır. Bu nedenle tarihi dönemlerden günümüze kadar sürdürülebilir bir hayat için tarımsal faaliyetler olmazsa olmazlardandır.

Tarımsal faaliyetler, Aliğa Çayı havzasının temel geçim kaynakları arasında yer almaktadır. Havzada tarım faaliyetlerinin genel çerçevede doğal faktörlerin etkisi altında olduğunu daha önce belirtilmiş her ne kadar doğal faktör baskın olsa da bütün tarım faaliyetleri beşeri ve doğal faktörlerin etkileşimi ile ortaya çıkmaktadır. Havzada tarımsal faaliyetler yer şekilleri dağ, vadi, ova, yamaç şekilleri ile su kaynakları, iklimsel faaliyetler toprak özellikleri gibi doğal faktörlerden etkilenmektedir. Bu doğal faktörler ürünün türünde, yetişmesinde, çeşitliliğinde ve verimliliğinde temel etkenler iken beşeri etmenler bunları şekillendiren yetişmesi ve verimliliği üzerinde etkili olan kullanımını belirleyen etmenlerdir.

4.2.2. Tarımsal Ürünler

Araştırma sahasında tarımsal faaliyetler neticesinde elde edilen tarım ürünlerinden tahıllar, havzanın en önemli ürünüdür. Tahılların yetiştirilen tarım ürünleri arasında en fazla paya sahip olması, havzada görülen kurak ve yarı kurak iklim ile su kaynakları yetersizliğinin yanı sıra temel ihtiyaç maddesi olması, hayvancılıkla uğraşan havza nüfusunun hayvanların yem ihtiyacını karşılaması etkenleri çerçevesinde ön plana çıkmıştır. Havzada üretilen tahıl ürünleri *arpa ve buğdaydır*. 66906 dekarlık alanda ekilen arpa ve buğday %61 oranıyla tarım ürünleri arasında en büyük paya sahip ürünlerdir. Bu iki ürün arasında havzada üretimi öne çıkan arpadır. Havza ikliminin buğdaydan ziyade arpa üretimi için daha uygun olması, arpa üretiminde verimliliğin buğdaydan yüksek olması, havzanın büyük çoğunluğuna hâkim olan kuru tarıma arpanın daha uygun olması, arpanın buğdaydan daha fazla ekilmesini sağlamıştır. Sonbaharda özellikle ekim ayında ekilen tohumların kışı kar örtüsü altında geçirmekte ve özellikle ilkbaharda düşen yağışlardan faydalanması sağlanarak yaz döneminde haziran ve temmuz aylarında hasat edilmektedir. Tahıl yetiştiriciliği özellikle güneyde yer alan yerleşmelerin temel tarım faaliyetidir.

Aliğa Çayı havzasında yer alan bütün yerleşmelerde tahıl üretiminin tamamı kuru tarım metoduyla yapılmaktadır. Kuru tarım metoduyla olduğu için sonbahar döneminde ekilmekte ve kışlık buğday ve arpa şeklinde üretimi sağlanmaktadır. Tahıl üretiminde nadas sistemi de yaygın kullanılan üretim şeklidir. Tarım arazilerinin büyük bir kısmında tarla bir yıl ekilmekte diğer yıl verimliliği artırmak için boş bırakılmakta ve bu dönüşümlü olarak her yıl tekrar etmektedir.

Araştırma sahasında tahıl üretilen alanlar köylere göre büyük farklılıklar gösterse de, bütün köylerde tahıl tarımı az ya da çok yapılmaktadır. Havzada tahıl üretiminde önde gelen yerleşmeler, havza sınırları içerisinde en geniş alana sahip olan aynı zamanda nüfus miktarı da en fazla olan İsaköy ve Yazıbaşı köyleridir. İsaköy’de 16108 dekarlık gibi geniş bir alanda arpa üretimi yapılmaktadır. İsaköy ve Yazıbaşı köylerinden sonra tahıl üretiminin en fazla yapıldığı Karahüyük, Tarlacık ve Yukarı Sülmenli havza içerisinde önde gelen diğer köylerdir. Tahıl üretimi daha çok nüfusun temel gıda ihtiyaçları ve hayvanların yemlerini karşılamak için ihtiyaçlar doğrultusunda üretilirken,

ihtiyaç fazlası ürünler Yazıhan, Arapgir ve Malatya merkezine satılmaktadır(Tablo 48, Şekil 35, Harita 21).

Fotoğraf 24. Yazıbaşı köyü yakınlarında kışlık buğday ve nadasa bırakılan tarlada görüldüğü gibi, havza genelinde kullanılan nadaslı arazi kullanım şeklinde, toprak bir yıl ekilmekte diğer yıl verimliliği artırmak için nadasa bırakılmaktadır.)

Havzada tahıllardan sonra tarımı yapılan önemli diğer ürün *meyveciliktir*. Meyveciliğin elde edilen tarım ürünleri içindeki oranı %5,1'dir. Sahadaki meyvecilik faaliyetleri 5500 dekarlık alanda yapılmaktadır. Sulama imkânlarının yetersizliği inceleme alanında meyvecilik faaliyetlerinin gelişmesini engellemiştir. Meyve üretimi deyince aklımıza gelen sulamalı tarım faaliyetleri havza sınırlarında geçerli bir durum değildir. Havzada üretilen meyveler çoğunluk olarak kuru tarım metoduyla üretilmekte çok az bir kısmı sulamalı tarımla elde edilmektedir. Havzada üretilen başlıca meyveler kavun, kayısı, badem ve cevizdir. Kavun üretimi havzada en önemli meyvecilik faaliyeti ve meyve üretiminin önemli bir kısmın oluşturan kavun üretimi, tamamen kuru tarım metoduyla elde edilmektedir. Kavun üretiminde önde gelen köyler, Yazıbaşı ve İsaköy'dür. Kavun üretiminden sonra yetiştirilen diğer bir meyve ise kayısıdır. Kuru ve sulamalı tarım faaliyetleri kullanılarak elde edilen kayısı, havzada sulamalı tarım faaliyetlerinin en fazla yapıldığı tarım ürünüdür. Morhamam köyü sulamalı kayısı yetiştiriciliğinde ön plana çıkmaktadır. 820 dekarlık alanda tamamen sulamalı tarım

faaliyetleri kullanılarak kayısı üretimi yapılmaktadır. Havzanın diğer alanlarında kayısı üretimi sulamalı ve kuru tarımsal faaliyetler şeklinde yapılmaktadır. 1232 dekarlık alanda ürettiği kayısı ile havzanın kayısı üretiminde birinci olan Yazıbaşı köyü, bu üretimi hem kuru tarım metoduyla, hem de sulamalı tarım metoduyla sağlamaktadır. Kuru tarım metoduyla üretildiği için bu sahalarda yetiştirilen kayısı nitelik ve tat yönünden Malatya'da yetiştirilen diğer kayısılarla aynı değildir. Bu alanlarda yetiştirilen kayısılar genellikle kabuk elde etmek için kullanılmaktadır. Kabuk kayısı, kükürtleme yapılmadan yaş iken çekirdekleri çıkarılmakta, birkaç gün güneşte kurutulduktan sonra kaldırılan ürün genelde komposto ve meyve suları gibi ürünlerin imalatında kullanılmaktadır. Kayısı dışında havzada yetiştirilen diğer meyveler badem ve cevizdir. Özellikle badem, güneyde ki yerleşmelerde kuru tarım, kuzeyde ise sulamalı tarım faaliyetleri yapılarak üretilmektedir. Havzanın kuzeyinde yer alan yerleşmeler tarım arazileri bakımından fakir oldukları için buralarda elde edilen tarım ürünleri çok dar alanlarda yürütülmekte ve az miktarlarda ürün hasat edilmektedir(Tablo 49, Harita 21).

Fotoğraf 25. Morhamam Köyünde Kayısı Bahçeleri(www.mvnet.comşahinnet.hsy)

Tahıllar ve meyvecilik tarımsal faaliyetleri dışında havzada önem arz eden önemli bir tarım ürünü bulunmamaktadır. Çok az miktarlarda ve alanda baklagiller, yem bitkileri ve bağ alanı bulunmaktadır. Baklagillerden havzada sadece nohut üretilmektedir. Kuru tarımla üretilen nohuttun en fazla İsaköy'de üretimi sağlanmaktadır. Diğer yerleşmelerde çok az miktarlarda nohut üretimi yapılmaktadır. Yem bitkileri yonca ve fig üretimi

şeklinde gerçekleşmektedir. Kuzeyde çok dar alanlarda sulamalı bir şekilde üretimi yapılmaktadır. Güneyde bazı yerleşmelerde kuru tarım yapılarak fig ve yonca yetiştirilmektedir. Havzada *nadaslı ve boş alanlar* geniş yer kaplamaktadır. Nadasa bırakılan arazilerin oranı %26'dır. Yaygın olan nadaslı arazi kullanım metodu bu oranın yüksek olmasındaki temel etkindir. Havzada tarımsal üretimi yapacak su kaynakları bulunmadığından ve toprak verimliliği düşük olduğu için nadaslı arazi kullanım sistemi yaygındır. Boş araziler, havza sınırları içerisinde % 6'lık bir alan kaplamaktadır. Havzada arazisi olan ve havzadan göçmüş olan nüfusun işlemediği tarım arazileri ile verimliliği çok düşük olan araziler, boş alanlara karşılık gelmektedir (Tablo 49, Şekil 35, Harita 20).

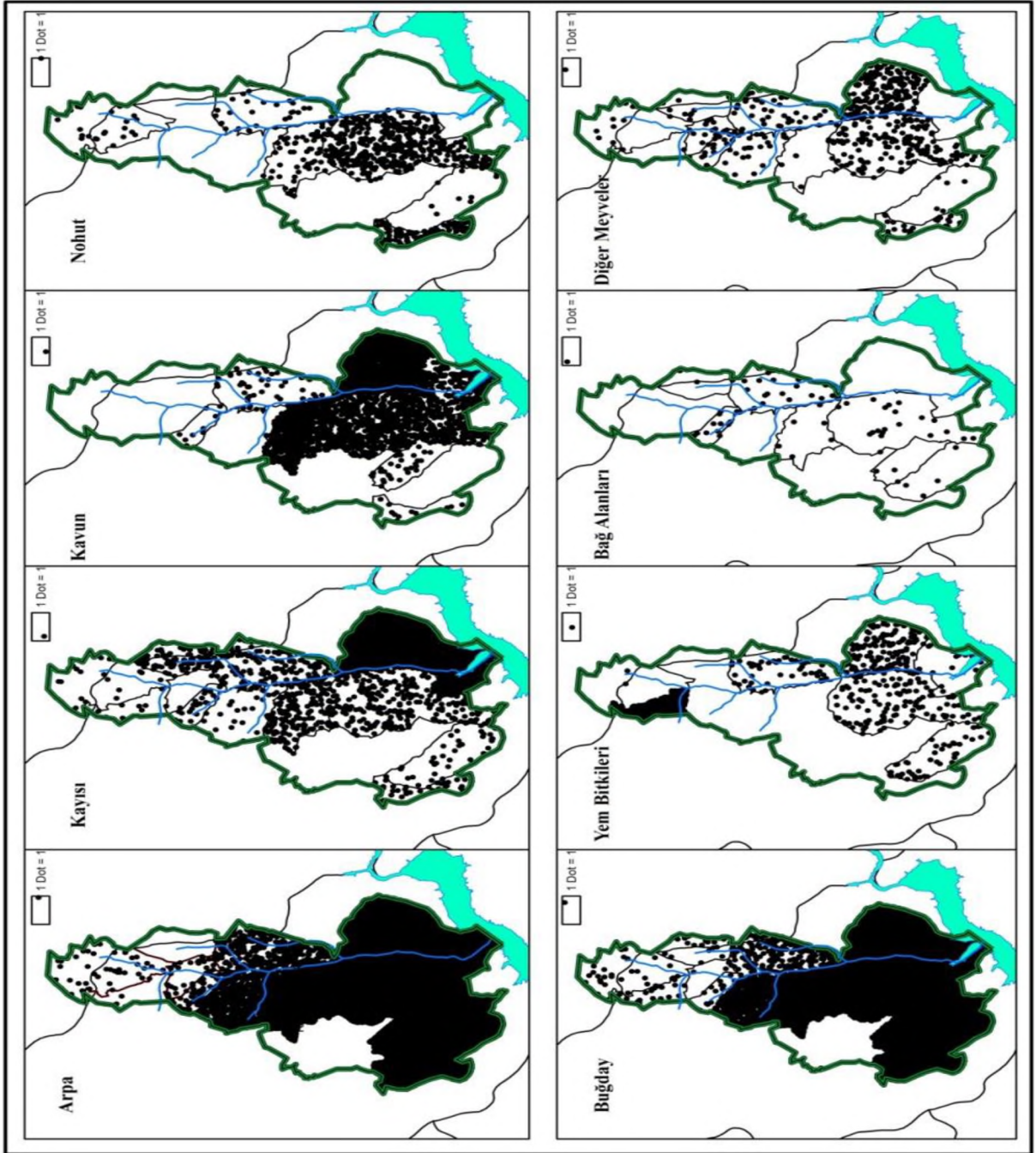

Fotoğraf 26. Yazıbaşı Köyünde Nadasa Bırakılan ve Boş Olan Tarlalar

Tablo 48. Aliğa Çayı Havzasında Kır Yerleşmelerine Göre Önde Gelen Tarım Ürünleri

Yerleşmeler(2020)	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Konakbaşı	Buğday	Kayısı	Arpa	Yonca	...	...
Koyuncu	Arpa	Buğday	Yonca	Nohut	Badem	...
Yenisu	Arpa	Ceviz	Badem	...	...	...
Çayırılı	Kayısı	Buğday	Badem	Üzüm	Biber	Fig
Koçak	Arpa	Ceviz	Kayısı	Üzüm	Buğday	Kavun
Kuyudere	Buğday	Arpa	Ceviz	Kayısı	...	...
Ermişli	Arpa	Buğday	Kayısı	Ceviz	Kavun	Yonca
Karahüyük	Arpa	Buğday	Kavun	Kayısı	Nohut	Badem
Yazıbaşı	Arpa	Buğday	Kavun	Kayısı	Badem	Yonca
İsaköy	Arpa	Buğday	Kavun	Nohut	Kayısı	Yonca
Aşağı Sülmenli	Arpa	Buğday	Kavun	Badem	Üzüm	Elma
Yukarı Sülmenli	Arpa	Buğday	Fig	Kayısı	Nohut	Badem
Tarlacık	Arpa	Buğday	Nohut	Badem	Kayısı	Kavun
Morhamam	Arpa	Buğday	Kayısı	Kavun	Pancar	Yonca

Kaynak: Malatya Tarım İl Müdürlüğü

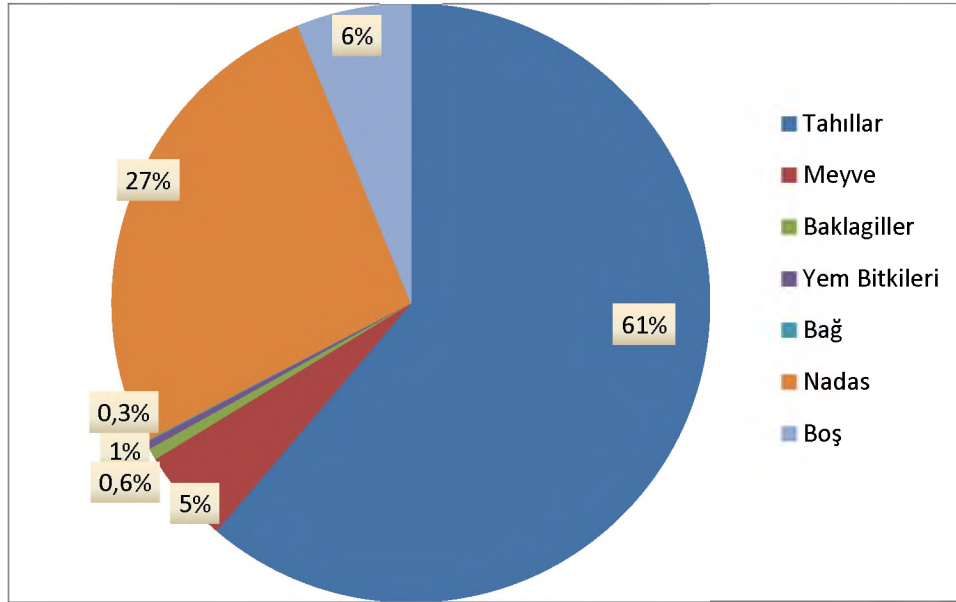

Harita 21. Aliğa Çayı havzasında Kır Yerleşmelerine Göre Tarım Ürünleri (1 nokta=1 dekar)

Tablo 49. Aliğa Çayı Havzasında Kırsal Alandaki Tarım Alanları, Kullanım Türü ve Oranları

Tarımsal Ürünler	Alan(da)	Oran
Tahıllar	66906	61,3
Meyve	5500	5,1
Baklagiller	690	0,6
Yem Bitkileri	416	0,3
Bağ	70	0,06
Nadas	28910	26,5
Boş	6737	6,1
Toplam	109229	100

Kaynak: Malatya Tarım İl Müdürlüğü

Şekil 35. Aliğa Çayı Havzasında Tarım Alanları, Kullanım Türü ve Oranları (Malatya Tarım İl Müdürlüğü, 2020)

4.2.3 Hayvancılık

Türkiye ekonomisinde, bitkisel kökenli ürünler üretiminden sonra en önemli tarımsal üretim faaliyeti, hatırlanacağı üzere hayvancılık sektörüdür. Sektör, çok yönlü bir zenginlik kaynağıdır. Beslenmede başlıca protein kaynaklarından olan et, süt, yumurta, peynir ve bal gibi besin kaynakları sağlaması yanında, sanayi sektörü için de, önemli bir hammadde temin kaynağıdır(Doğanay, 2013,288).

Araştırma sahasında hayvancılık faaliyetleri tarımsal faaliyetlerden sonra havzada önemli bir diğer geçim kaynağıdır. Havzadaki nüfusun yürüttükleri hayvancılık

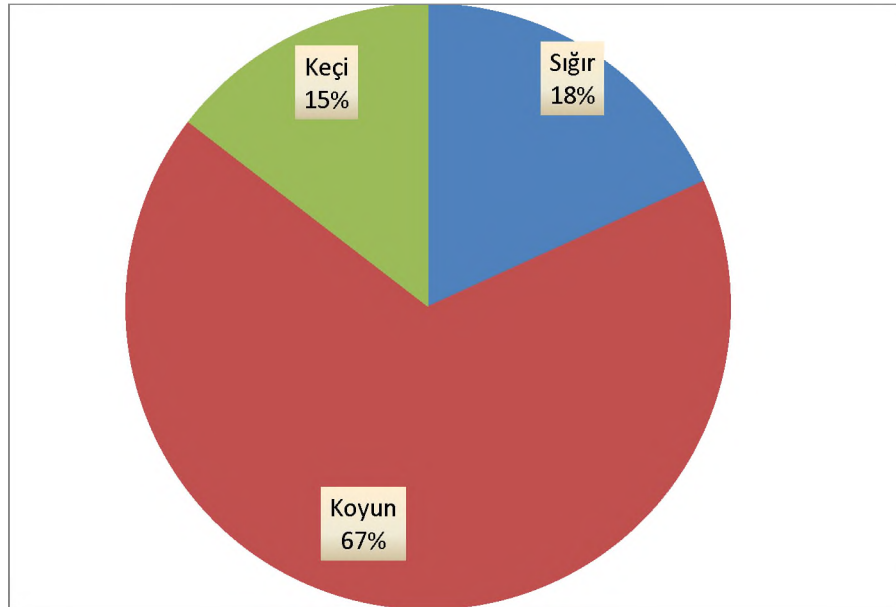
faaliyetleri, büyükbaş hayvancılık, küçükbaş hayvancılık, kümes hayvancılığı ve arıcılık faaliyetleridir. Fakat havzada hayvancılık özellikle küçükbaş hayvancılık faaliyetleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Havzadaki diğer faaliyetler gibi hayvancılık faaliyetleri de zaman içerisinde değişime uğramışlardır. Havzada kaybedilen nüfusun aksine hayvan sayısı önemli miktarlarda artış göstermiştir. Hayvan sayısının artmasının nedeni devletin desteğinin artması ve hibe ettiği hayvan sayısının artmasının yanı sıra aynı zamanda alım gücünün artması ve tarımsal faaliyetlerin nüfusun ekonomik faaliyetleri için yeterli olmamasıdır.

Aliğa Çayı havzasında hayvancılık faaliyetleri genellikle mera hayvancılığı şeklinde yürütülmektedir. Kışın çok soğuk donlu günler ile kar yağışının olduğu dönemler haricinde hayvanlar genellikle havzada geniş alan kaplayan mera alanlarında otlatılarak hayvancılık faaliyetleri yapılmaktadır. Yapılan diğer bir hayvancılık faaliyeti ise kümes hayvancılığıdır. Nüfusun genellikle et ve yumurta ihtiyacını karşılamak için besledikleri kanatalı hayvanların çok az miktarda ticareti yapılmaktadır. Havzada yürütülen diğer hayvancılık faaliyeti ise arıcılıktır. Özellikle havzanın kuzeyinde dağlık alanda çiçek ve polenlerin uzun dönem kalmasından dolayı arıcılık faaliyetleri bu alanlarda önemli bir faaliyet olarak yapılmaktadır.

Aliğa Çayı havzasında 1981 yılındaki hayvan varlığı içerisinde en fazla paya sahip olan küçükbaş hayvandır. Koyun ve keçi toplamının miktarı, 16910 iken, havzada büyükbaş hayvan sayısı ise 3765'dir. Büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin tamamı havzadaki bütün yerleşmelerde görülmektedir. Hayvancılık faaliyetleri içerisinde büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık faaliyetlerini oranladığımızda, %67 oranında koyun miktarı bulunurken, yine küçükbaş kategorisinde bulunan keçi oranı ise %15 olarak gerçekleşmektedir. Büyükbaş hayvancılıkta bulunan hayvan miktarının oranı ise %18'dir (Tablo 50, Şekil 36).

Tablo 50. Aliağa Çayı Havzasında Yerleşim Yerlerine Göre Hayvan Sayısı (1981)

Yerleşmeler(1981)	Büyükbaş	Küçükbaş	
	Sığır	Koyun	Keçi
Konakbaşı	150	2500	...
Koyuncu	300	600	400
Yenisu	200	300	100
Çayırılı	200	300	...
Koçak	100	100	...
Kuyudere	300	2700	1300
Ermişli	250	300	400
Karahüyük	400	1000	150
Yazıbaşı	500	1000	300
İsaköy	500	1000	60
Aşağı Sülmenli	300	1500	...
Yukarı Sülmenli	295	1100	100
Tarlacık	170	1000	100
Morhamam	100	500	100
Toplam	3765	13900	3010

Kaynak: Köy Envanter Etütleri (1981)**Şekil 36.** Aliağa Çayı Havzasında Yerleşim Yerlerine Göre Hayvan Oranları (**Köy Envanter Etütleri, 1981**)

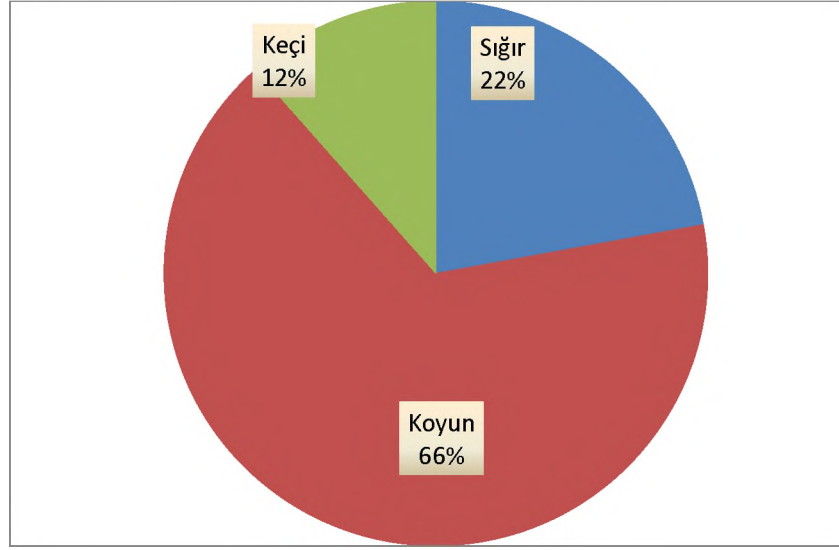
Günümüzde Aliğa Çayı havzasında hayvan sayısına göre, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin her ikisinde de artış görülmektedir. Havzada hayvan sayısının artmasının temelinde yatan hususlar şunlardır. Tarımda makineleşme ile nüfusun kol gücüne duyduğu ihtiyacın azalmasından dolayı, hayvancılık faaliyetlerine yoğunlaşma, havzada hayvan yetiştirmek için mera alanlarının çok geniş alanlar kaplaması, hayvanların temel besin kaynakları olan maddelerin bölgede bolca yetiştirilen buğday ve arpadan elde edilmesi gibi faktörler hayvancılık faaliyetlerini geliştirmiştir.

Günümüzde, 1981'deki gibi, küçükbaş hayvancılık faaliyetleri havzanın önemli faaliyetleri arasında yer almaktadır. İnceleme alanımızda, 1978 keçi ve koyun bulunmaktadır. Büyükbaş hayvan sayısı ise, 5422'dir. 1981 yılına göre küçükbaş hayvan sayısı 3 bin civarında bir artış gösterirken, büyükbaş hayvan sayısı 3765'den 5422'ye çıkmıştır. Hayvan varlıklarının oranlarında baktığımızda 1981-2020 döneminde sığır varlığı oranı %18'den %22'ye çıkarken, küçükbaş hayvancılıkta keçi varlığı oranı %12'ye gerilemiş, koyun varlığı oranı ise %67 olarak önceki döneme göre artış göstermiştir.

Tablo 51. Aliğa Çayı Havzasında Yerleşim Yerlerine Göre Hayvan Sayısı (2020)

Yerleşmeler(2020)	Büyükbaş	Küçükbaş	
	Sığır	Koyun	Keçi
Konakbaşı	16	...	...
Koyuncu	261	643	...
Yenisu	80	...	...
Çayırılı	81	...	...
Koçak	158	...	...
Kuyudere	188	300	14
Ermişli	200	...	...
Karahüyük	502	1016	229
Yazıbaşı	396	8948	1175
İsaköy	765	2461	1002
Aşağı Sülmenli	455	313	13
Yukarı Sülmenli	364	15	21
Tarlacık	931	2479	350
Morhamam	1025	75	24
Toplam	5422	16250	2828

Kaynak: Malatya Tarım İl Müdürlüğü (2020)

Şekil 37. Aliğa Çayı Havzasında Yerleşim Yerlerine Göre Hayvan Oranları (Malatya Tarım İl Müdürlüğü, 2020)

4.2.3.1.Büyükbaş Hayvancılık

Büyükbaş hayvancılık faaliyetleri, Aliğa Çayı havzasında küçükbaş hayvancılıktan sonra yürütülen diğer bir hayvancılık faaliyetidir. Havzada büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinin yıllara göre durumunda, geçmişe oranla büyükbaş hayvan sayısı önemli miktarlarda artış göstermiştir. Havza sınırları içinde bulunan 14 yerleşmenin tamamında büyükbaş hayvancılık faaliyetleri yürütülmektedir. Fakat bu yerleşmeler arasında hayvan sayısı bakımından büyük farklar vardır. Bazı yerleşmelerde sadece geçime yönelik faaliyet yürütülürken, diğerlerinde ise kısmen ticarete yönelik yapılmaktadır. Ticarete yönelik yapılan faaliyetler geniş kapsamlı çiftliklerde değil de, daha çok küçük işletmeler şeklinde yürütülmektedir.

Büyükbaş hayvancılık faaliyetlerinin havzadaki dağılımlarını ve yerleşmelere göre miktarını değerlendirildiğinde, kuzeyde bulunan yerleşmelerin en az hayvan sayısına sahip olduğu görülmektedir. En kuzeyde yer alan Konakbaşı köyünde sadece 16 büyükbaş hayvan bulunmakta iken, Yenisu 80, Çayırılı da 81 tane büyükbaş hayvan ile havzadaki en düşük hayvan miktarına sahip olan köylerdir. Havzanın yine kuzey yarısında yer alan Koyuncu, Koçak, Kuyudere ve Ermişli yerleşmeleri havzada en düşük büyükbaş hayvana sahip olan diğer yerleşmelerdir(Tablo 51,52).

Kuzeyde bulunan yerleşmelerin hayvan sayısının az olmasının temelinde, bu yerleşmelerde ikamet eden nüfus miktarlarının havzada yaşayan en düşük nüfus miktarlarına denk gelmesi, genellikle yaşlı nüfus oldukları için artık hayvan bakmak için gücünün yetmemesinin yanı sıra havzada sadece yaz döneminde kaldıkları için hayvan bakmadıkları ve havzada hayvancılık faaliyetlerinin genellikle mera hayvancılığı şeklinde yürütüldüğü için sadece ilkbahar döneminde yeşeren otların bulunduğu sahada hayvanları beslemek için yeterli otlakların bulunmaması gibi faktörlerin etkilidir.

Aliağa Çayı havzasında, kuzeyde çok az miktarlarda bulunan büyükbaş hayvan sayısı güneydeki yerleşmelerde önemli miktarlarda artış göstermektedir. Özellikle Morhamam köyünde, büyükbaş hayvan sayısı binin üzerindedir. Havzada en fazla büyükbaş hayvana sahip olan yerleşmedir. Hayvan sayısının fazla olmasında, köyde bulunan yaklaşık 1000 hayvan kapasiteli çiftlik etkili olmuştur. Bu çiftlikte elde edilen hayvan ürünleri anlaşmalı bayilere ve Arguvan ilçe merkezine veya Malatya merkezde et ve süt ürünleri bayilerine satılmaktadır. Morhamam'ın ardında Tarlacık ve İsaköy önemli miktarlarda hayvan sayısının bulunduğu yerleşmelerdir. Bu yerleşmelerde büyükbaş hayvancılık daha çok mera hayvancılığı şeklinde yapılmaktadır. Köydeki birçok hane hayvanlarını birleştirip bir çoban tutmakta ve geniş alanlar kaplayan kuru tarım sahaları ile nadasa bırakılan arazilerde otlatılmaktadır.

Fotoğraf 27. Yukarı Sülmenli köyünde nadasa bırakılan tarlalarda otlatılan sığır sürüsü

4.2.3.2. Küçükbaş Hayvancılık

Türkiye'nin fiziki potansiyeli her şeyden evvel küçükbaş hayvancılığa daha büyük olanak sağlamıştır. Memleketin büyük kısmı üzerinde etkili olan yarı-kurak iklim bunun ürünü olan kısa boylu ve kısa ömürlü bitki örtüsünün yaygınlığıdır. Bunun yanında yamaçlarda fazla eğimli dağlık sahaların cılız çalılardan oluşan bitki örtüsü ile kaplı olması bu faktörlerin geçerli olduğu sahalarda geniş ölçüde küçükbaş hayvancılığı zorunlu kılmıştır (Tunçdilek, 1978,53).

Tarımdan sonra küçükbaş hayvancılık faaliyetleri Aliğa Çayı havzasının önemli diğer bir geçim kaynağı olduğundan yürütülen küçükbaş hayvancılık faaliyetleri de tamamen ticarete yönelik yapılmaktadır. Havzada hayvancılık faaliyetleri arasında en yaygın olanı küçükbaş hayvancılıktır. Miktarları yıllara göre değişen küçükbaş hayvan sayısının bugün Aliğa Çayı havzasındaki sayısı 19078'dir. Bu sayının %85'ini yani 16250'sini koyun oluştururken %15'ni 2828'ini ise keçi oluşturmaktadır. Koyun sayısı geçmiş yıllara göre artış gösterirken, keçi sayısında bir azalma görülmektedir. Keçi sayısındaki azalma keçi bakmanın daha zor olması, ekin ve bahçelere zarar vermesinden kaynaklanmaktadır.

Yerleşmelerin küçükbaş hayvancılık faaliyetleri, güneyde Ermişli yerleşmesinden havzanın en kuzeydeki Konakbaşı yerleşmesine kadar iki yerleşme hariç diğerlerinde küçükbaş hayvancılık faaliyetleri bulunmamaktadır. Sadece Kuyudere köyünde 300 koyun 14 keçi, Koyuncu köyünde ise, 643 koyun bulunmaktadır. Küçükbaş hayvancılık faaliyetlerinin, kuzeydeki yerleşmelerde yapılmamasının temelinde, arazi yapısının engebeli olması, mera hayvancılığı şeklinde yürütülen küçükbaş hayvancılık faaliyetleri için otlakların az olması, dağlık alandaki bu sahaların genelde çıplak sahalar olmasından kaynaklanmaktadır. Kuzeydeki dağlık sahalarda, akarsuyun açtığı vadi içerisine kurulan, çevresindeki köylere oranla arazi yapısının biraz elverişli olduğu Koyuncu köyü, çevresindeki yerleşmeler içerisinde en fazla küçükbaş hayvana sahip olan köydür. Aliğa Çayı havzasında en fazla koyun ve keçi miktarına sahip olan köy ise Yazıbaşı köyüdür. Bu köy 8948 koyun ve 1175 keçi ile küçükbaş hayvan sayısı ile havzadaki küçükbaş hayvan sayısının yarısından fazlasına sahiptir. Arazi varlığı bakımından da geniş alanlara sahip olan Yazıbaşı hayvanlara geniş otlak alanları sunmaktadır. Yazıbaşı'nın ardından ikinci sırada gelen İsaköy, 2461koyun ve 1002 keçi ile en fazla hayvana sahip olan ikinci yerleşmedir. Yazıbaşı ve İsaköy yerleşmeleri araştırma sahasında en fazla nüfus

miktarının bulunduğu sahalar olması itibariyle havzadaki küçükbaş hayvancılık faaliyetleri de buna paralellik göstermektedir (Tablo 51,52).

Fotoğraf 28. Küçükbaş Mera Hayvancılığı (Aşağı Sülmenli Köyü)

Tablo 52. Aliağa Çayı Havzasında Yerleşmelere Göre Hayvan Varlığı Oranları(2020)

Yerleşmeler	Sığır%	Koyun%	Keçi%
Konakbaşı	0,2	...	...
Koyuncu	4,8	3,9	...
Yenisu	1,4	...	...
Çayırılı	1,4	...	...
Koçak	2,9	...	...
Kuyudere	3,4	1,8	0,4
Ermişli	3,6	...	...
Karahüyük	9,2	6,2	8
Yazıbaşı	7,3	55	41,5
İsaköy	14,1	15,1	35,4
Aşağı Sülmenli	8,3	1,9	0,4
Yukarı Sülmenli	6,7	0,09	0,7
Tarlacık	17,1	15,2	12,3
Morhamam	18,9	0,4	0,8
Toplam	100	100	100

Kaynak: Malatya Tarım İl Müdürlüğü

4.2.2.3.Kümes Hayvancılığı

Araştırma sahasında yürütülen kümes hayvancılığı faaliyetleri, nüfusun kendi ihtiyaçları doğrultusunda et ve yumurta ürünlerini sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Havzadaki bütün yerleşmelerde bulunan kümes hayvanları ortalama hane başına 5 ila 10 arasında bir dağılım göstermektedir. 1980 yılında havzadaki kümes hayvanı sayısı 4700 iken günümüzde ise 2820'dir. Kümes hayvanının azalmasının nedeni, nüfusun sadece kendi ihtiyaçları doğrultusunda kümes hayvanı beslemelerinden ötürü havzadaki nüfusun azalmasına paralel olarak kümes hayvanı miktarı da azalmıştır. 1981 yılında en fazla kümes hayvanına sahip yerleşme nüfusu da en fazla olan Yazıbaşı'dır. Yazıbaşı'ndaki kümes hayvanı sayısı 1000'dir. Bu dönemde sadece Aşağı Sülmenli köyünde hiç kümes hayvanı bulunmamaktadır. Günümüzde en fazla Kümes hayvanına sahip olan İsaköyde 500 kümes hayvanı bulunmakta iken, ikinci sırada gelen Yazıbaşı köyünde 450 kümes hayvanı mevcuttur. En az kümes hayvanına sahip olan yerleşme Çayırli köyünde ise sadece 50 kümes hayvanı bulunmaktadır. Havzada kümes hayvanları çeşidi tavuk ve horozlardan oluşmaktadır. Sadece Aşağı Sülmenli köyünde 10 hindi bulunmaktadır (Tablo 53).

Tablo 53. Aliğa Çayı Havzasında Kümes Hayvanları Varlığı

Yerleşmeler	1980	2020
Konakbaşı	200	90
Koyuncu	400	110
Yenisu	300	100
Çayırli	400	50
Koçak	100	130
Kuyudere	500	150
Ermışli	200	250
Karahüyük	400	160
Yazıbaşı	1000	450
İsaköy	200	500
Aşağı Sülmenli	...	150
Yukarı Sülmenli	500	160
Tarlacık	300	400
Morhamam	200	120
Toplam	4700	2820

Kaynak: Köy Envanter Etütleri (1981) Malatya Tarım İl Müdürlüğü

4.2.2.4.Arıcılık

Arıların aktivitelerini sürdürebileceği serin hava ve ilkbaharda hatta yaz aylarında bile açık kalan çiçekler arıcılığın gelişerek devam etmesini sağlamaktadır (Hayli, 1995,241).Şu ana kadar havzada yürütülen ve bahsettiğimiz küçükbaş, büyükbaş ve kümes hayvancılığı faaliyetlerinden sonra en son sırada bulunan dördüncü faaliyet, arıcılık faaliyetleridir. Havzada arıcılık faaliyetlerinin ön plana çıktığı yerleşmeler kuzeydeki dağlık alanda bulunan yerleşmelerdir. Yaz mevsimi kuzeydeki yüksek rakımlı sahalarda güneyindeki diğer sahalara oranla biraz daha serin geçtiği için çiçek ve polenler daha uzun süre dayanabilmektedir. Bu nedenle kuzeydeki yerleşmeler özellikle Koyuncu ve Çayırılı yerleşmeleri arıcılık faaliyetleri için uygun alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Aliağa Çayı havzasında 1981 yılındaki arıcılık faaliyetlerinde toplamda 564 kovan bulunmaktadır. Koyuncu Köyünde 200 Konakbaşı'nda ve İsaköy' de 100, Yukarı Sülmenli de 65 Koçak ve Aşağı Sülmenli' de ise 50' şer kovan bulunmaktadır. Günümüzde havzada arıcılık faaliyetleri önceki döneme göre artış göstermiştir 1981 de 564 olan kovan sayısı iki katından daha fazla artarak 1412 olmuştur. En fazla kovana sahip olan yerleşme 567 kovanla havzanın en kuzeyindeki Koyuncu köyü aynı zamanda bir önceki döneme göre kovan sayısının en fazla arttığı yerleşmedir (Tablo 54). Arıcılık faaliyetlerinin artmasında arıcılığın diğer hayvancılık faaliyetlerine göre daha kolay olması, bal fiyatlarının yükselmesi ve devletin çiftçiye kovan başına destek vermesi gibi faktörler etkilidir. Havzada arıcılık faaliyetleri ağırlıklı olarak ihtiyaca yönelik olarak yapılmaktadır.

Tablo 54. Aliağa Çayı Havzasında Arıcılık Faaliyetleri ve Kovan Sayısı

Yerleşmeler	1980	2020
Konakbaşı	...	...
Koyuncu	100	567
Yenisu	...	35
Çayırılı	...	238
Koçak	50	65
Kuyudere	200	50
Ermışli	...	40
Karahüyük	...	...
Yazıbaşı	...	...
İsaköy	100	...
Aşağı Sülmenli	50	336
Yukarı Sülmenli	65	...
Tarlacık	...	81
Morhamam	...	...
Toplam	564	1412

Kaynak: Köy Envanter Etütleri (1981) Malatya Tarım İl Müdürlüğü

4.3.Ulaşım

Arguvan ilçesinde bulunan yerleşmelerin tarihi çok eskiye dayanmaktadır. Belli köylerde yapılan kazı çalışmalarında yerleşmelerin tarihi milattan önceye dayanmaktadır. Buraya kurulan ilk yerleşmelerin nereden ve hangi yolları takip ettikleri hakkında farklı bilgiler bulunsa da, kurulan ilk yerleşmelerin Fırat nehri ve kollarını takiben geldikleri tahmin edilmektedir. Arguvan ilçe sınırları içerisinde yer alan Aliğa Çayı havzasında ulaşımın geçen yıllar içerisindeki serüvenine baktığımızda, önemli herhangi bir yol veya geçmişten günümüze önem taşıyan tarihi yollar ve güzergâhlar üzerinde yer aldığı söylenemez. Arguvan ilçe merkezine en yakın olan ve batısından geçen en işlek yol D875 karayoludur. Ayrıca güneyinden ise Arapgir ve Elazığ'ın Keban ilçesine bağlayan karayolu geçmektedir.

Araştırma sahasındaki köyler, işlek yollara çok yakın olmadıklarından ayrıca havzada ulaşım faktörünü geliştirecek ekonomik faaliyet bulunmadığından, ulaşımın havzaya beşeri bir üstünlük veya avantaj kattığı söylenemez. Havzadaki 14 yerleşmenin tamamının yollarının bağlandığı ve kesiştiği yer Arguvan ilçe merkezine giden yol ve oradan da D875 karayoluna bağlanan yoldur. Ayrıca Morhamam ve Yazıbaşı köylerinin yakınlarından Malatya - Keban D875 karayolu geçmektedir (Harita21).

Havza sınırları içerisinde yer alan köyleri birbirine bağlayan yolların hepsi asfalt iken, köy içindeki, cadde ve sokakları birbirine bağlayan yollar, bazı yerleşmelerde toprak yol özelliği göstermektedir. Havzanın güneyinde yer alan yerleşmelerde ulaşım düz ve viraj sayısı çok azken, kuzeydeki dağlık alanda yer alan ve Karahüyük yerleşmesinden sonra en kuzeydeki Konakbaşı'na kadar bulunan yollar çok virajlı özellik göstermesinin yanı sıra, bu yerleşmelerde yol kalitesi de düşmektedir. Kuzeydeki yerleşmelerde özellikle köy içindeki yollarda stabilize yola rastlamak mümkün değildir.

Ülke genelinde meydana gelen ulaşımın gelişmesi çeşitlenmesi, yolların iyileşmesi ve araç sayısının artması havzada da kendini gösteren bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. İki binli yıllardan önce Aliğa Çayı havzasında bulunan çoğu yol toprak yol özelliği göstermekte iken, günümüzde köyleri birbirine bağlayan yolların tamamı stabilize yol özelliği gösterir. Aliğa Çayı havzasında 1981 köy envanter etütlerinin kayıtlarına göre havzada bulunan araç sayısı çok azdır (22adet). Alım gücünün az olması, nüfusun geçim sıkıntısı içinde olması, araçların fiyatlarının yüksek olması, gibi

etkenler özellikle kırsal yerleşmelerde yaşayan nüfusun taşıt sahibi olmasını zorlaştırmıştır. Havzanın süreç boyunca ulaşım durumu ve havzada bulunan araç sayılarına baktığımızda 1981 yılında havzada mevcut araç sayısı sadece 22 iken, 14 yerleşmeden sadece 6 tanesinde taşıt bulunmaktadır. Bu dönemde havzadaki nüfusun fazla olmasından dolayı 3 otobüs mevcutken, günümüzde havza sınırları içerisinde otobüs mevcut değildir. 1981 yılında en fazla nüfusa sahip olan yerleşme Yazıbaşı köyü olduğundan dolayı havzada bulunan 4 minibüsün 3'ü ve 1'de otobüs bu köyde bulunmaktadır. Bu dönemde havzada 9 otomobil den 4'ü Morhamam 4'ü de İsaköyde 1'i de Karahüyük yerleşmesinde bulunmaktaydı. Nüfusu bu dönemde az olmasına rağmen, Koyuncu köyünde 1 otobüs bulunmakta havzada kuzeyde bulunan bu yerleşmenin oradan başlayıp havza sınırları içerisinde birçok yerleşmeden yolcu ve yük aldığı bilinmektedir. Ayrıca 1 pikap 3 de kamyon mevcut idi (Tablo 55)

Tablo 55. Aliğa Çayı Havzasındaki Taşıt Sayısı (1980)

Yerleşmeler(1981)	Otobüs	Minibüs	Otomobil	Pikap	Kamyon
Konakbaşı	...	...	...	...	...
Koyuncu	1	1	...	...	...
Yenisu	...	...	...	...	...
Çayırılı	...	...	...	...	...
Koçak	...	...	...	...	...
Kuyudere	...	...	1	...	...
Ermışli	...	...	...	...	...
Karahüyük	1	...	1	...	2
Yazıbaşı	1	3	1	...	...
İsaköy	...	...	4	1	1
Aşağı Sülmenli	...	...	...	...	...
Yukarı Sülmenli	...	...	...	...	...
Tarlacık	...	...	...	...	...
Morhamam	...	...	4	...	...
Toplam	3	4	11	1	3

Kaynak: Köy Envanter Etütleri(1981)

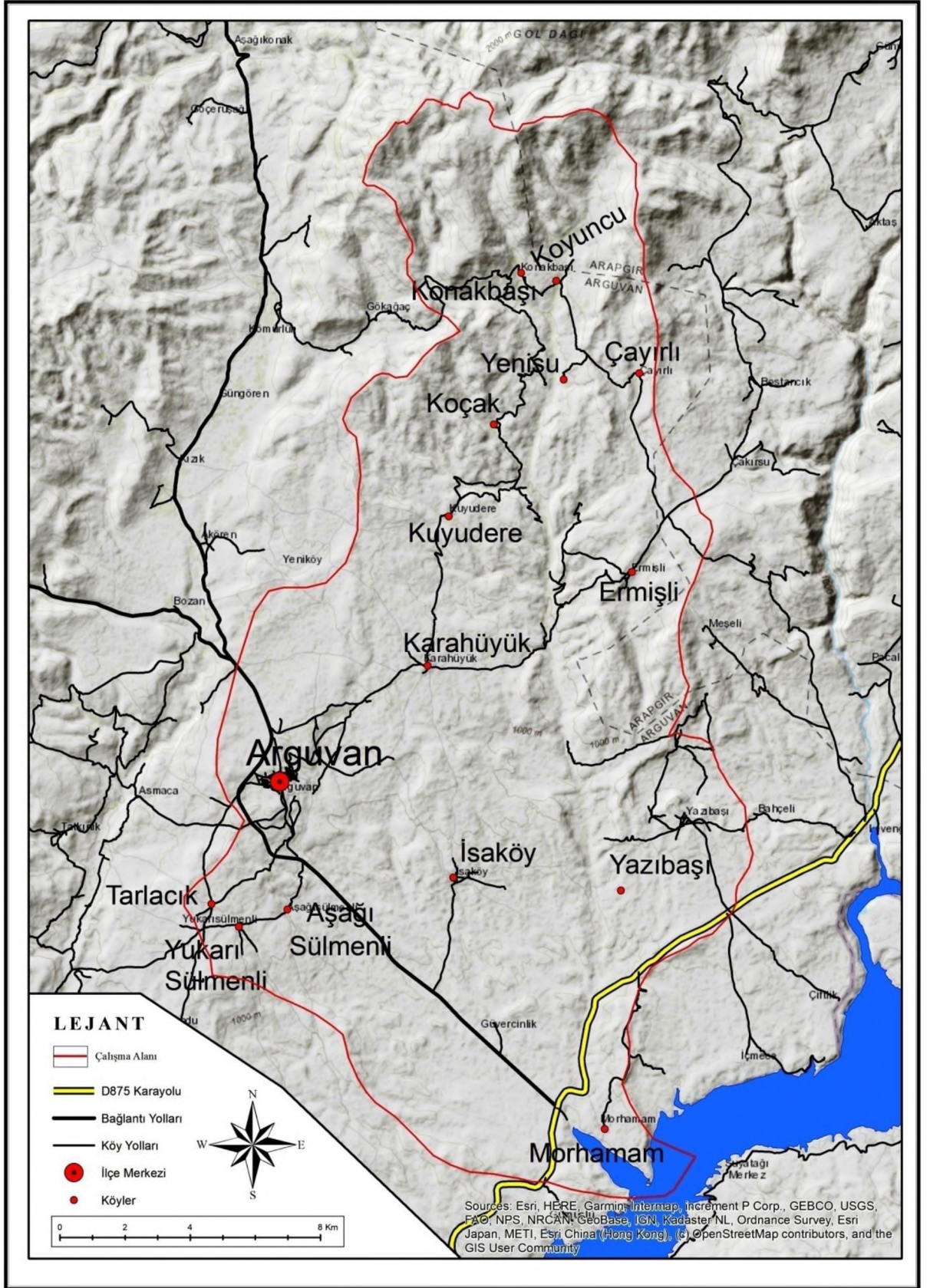
1981 yılında 22 olan taşıt sayısı, günümüzde 275'e çıkmıştır. Araç sayısının artması sadece araştırma sahası değil, ülkemizdeki çoğu kırsal yerleşmede görülen bir durumdur. Alım gücünün artması, ekonomik şartların düzelmesi, kırsal alanda yetiştirilen ürünlerin eskiye oranla daha kazançlı olması, kullanımı çok yaygınlaşan taşıtların hemen hemen her bütçeye hitap etmesi ve biraz daha ekonomik olması gibi faktörler havzada

araç sayısını çoğaltan başlıca etmenlerdir. Araç sayısı en fazla olan köyler araştırma sahası yerleşmeleri arasında en fazla nüfusa sahip olan yerleşmelerdir. Yazıbaşı'nda 50 İsaköy'de 40 otomobil bulunmaktadır. Havzada en fazla bulunan taşıt türü otomobildir. Önceki dönemde 9 olan otomobil sayısı, günümüzde 236 ile ciddi miktarlarda artış göstermiştir. 1981 yılında havzada yaşayan nüfusun fazla olması büyük toplu taşıma araçlarını zorunlu kıldığı için bu dönemde havza sınırları içerisinde 3 otobüs bulunuyordu. Fakat havzada meydana gelen nüfus kaybının etkisiyle önemli toplu taşıma araçları olan otobüsler, günümüzde havzada bulunmamaktadır. Bugün havzada 6 minibüs bulunmaktadır. Önceki dönemde bahsettiğimiz Koyuncu köyüne ait minibüs, yine kuzeyde Konakbaşı, Koçak, Çayırılı ve Yenisu yerleşmelerinden geçmekte bu köyler için Arguvan ilçe merkezi ve Malatya merkeze ulaşımı sağlamaktadır. Havzada yük taşımacılığında, hayvanların satılmasında veya alınmasında çeşitli ürünlerin pazarlara satılmasında kullanılmak üzere havzada, 21 pikap ve 12 kamyon bulunmaktadır. Özellikle hayvanlara yem ve saman sağlamak için kamyonlardan faydalanılmaktadır. Havzada birçok yerleşmede toplu taşıma bulunmadığı ve burada yaşayan nüfusun ulaşımını nasıl sağladıklarıyla ilgili yapılan görüşmelerde, birçok kişni özel otomobili olduğu, olmayanların ise Arguvan ilçe merkezinden temin edilen ticari taksilerle ulaşım sağladıkları öğrenilmiştir.

Tablo 56. Aliağa Çayı Havzasındaki Taşıt Sayısı (2020)

Yerleşmeler(2020)	Minibüs	Otomobil	Pikap	Kamyon
Konakbaşı	...	4	...	...
Koyuncu	1	9	1	...
Yenisu	...	8	...	1
Çayırılı	...	6	...	...
Koçak	...	3	...	...
Kuyudere	1	5	1	...
Ermişli	...	7	...	...
Karahüyük	...	20	1	4
Yazıbaşı	1	50	10	...
İsaköy	...	40	...	2
Aşağı Sülmenli	...	4	3	...
Yukarı Sülmenli	1	20	2	...
Tarlacık	1	20	2	2
Morhamam	1	40	1	3
Toplam	6	236	21	12

Kaynak: Anket Sonuçları

Harita 22. Aliğa Çayı Havzasında Ulaşım

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Aliğa Çayı havzası, Malatya'nın kuzeydoğusunda yer almaktadır. Kuzey -Güney yönünde uzanan havzadaki yerleşmeler Arguvan İlçesine bağlıdır. Kuzeyde Çatal ve Küçük dağlarla sınırlandırılan havzanın güneyinde Karakaya Baraj Gölü yer almaktadır Batısında Yazıhan ve Hekimhan ilçeleri Doğusunda ise Arapgir ilçesi yer almaktadır.

Kuzeyde dağlık saha özelliği gösteren kısımda Çatal Dağı ve Küçük Dağ, havzanın en önemli dağlık kütlelerinin oluştururken,güneye doğru Fırat vadisine plato özelliği gösteren düzlükler yer almaktadır. Jeolojik birimler açısından farklı dönemler ve zamanlarda oluşan formasyonlar bulunmakta, özellikle üst miyosen ve tersiyerde oluşan birimler havzada yaygınlık kazanmaktadır.

Doğu Anadolu'nun Yukarı Fırat bölümünde yer alan araştırma sahası bu bölümde görülen karasal iklimin etkisi altında olmasına rağmen, havzada hatta bağlı bulunduğu Arguvan ilçesinde iklim çevresindeki alanlara göre daha kurak bir özellik göstermektedir. Bitki örtüsü yönünden zengin bir dağılışı ve çeşitlilik göstermeyen sahada yaygın olarak bozkır formasyonuna ait ot toplulukları yer almaktadır. Havza sınırları içerisinde kahverengi ve bazaltik topraklar en yaygın toprak türleridir.

Havza nüfusun gelişimi ve seyri yıllara göre süreç boyunca çeşitli faktörlerin etkisi altında şekillenmiştir. 1935 yılından 2019 yılına kadar süreçte havza nüfusu belli dönemlerde nüfus seyrini değiştiren olaylar ve hareketler neticesinde, havzada nüfus hareketleri artmış veya azalmıştır. Havzada Birinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen artış, İkinci Dünya Savaşına karda sürmüş, bu dönemde azalan nüfus artış hızı, savaş tehlikesinin geçmesinden sonra 1970 yılına kadar sürekli olarak artış göstermiştir. 1970 yılından sonra havzada başlayan ve günümüze kadar, bir iki sayım yılı dışında kesintisiz devam eden havzadan göç etme hareketlerine bağlı olarak, doğum oranları da sürekli azalmış ve nüfus artış hızı sürekli bir düşüş göstererek, negatif seyretmiştir. Havza sınırları içerisinde bazı yıllarda artış varmış gibi görülse de bunun gerçek olmadığı sanal bir artış olduğu söylenebilir.

Araştırma sahasının yerleşme tarihi milattan önceye dayanmaktadır. İlk yerleşmelerin izlerine Karahüyük ve Morhamam da yapılan kazı çalışmalarıyla

rastlanmıştır. Geçmişten günümüze havzada yerleşmeleri şekillendiren dağılışı etkileyen faktörler, yeryüzü şekilleri ve su kaynaklarıdır. Elbette fiziki faktörlerin yanında ulaşım, sosyal ve ekonomik gibi beşeri faktörlerde göz ardı edilemez. Havza sınırları içerisinde yerleşmeler bu faktörler çerçevesinde dağılışı göstermektedir. Su kaynaklarının çok az olduğu sahada, yerleşmeler farklı doku ve yapılarda dağılışı şekline sahiptir. Genellikle düz alanlar olan plato sahası ve vadi içlerine kurulan yerleşmeler toplu veya gevşek dokulu bir dağılışı göstererek, farklı şekillerde; yol boyu, küme veya herhangi bir şekle sahip olmadan konumlanmıştır. Bu şekil ve dokularda yer alan meskenler zaman içerisinde farklılaşmış kullanılan malzeme, büyüklük ve mimari olarak, sosyal ve ekonomik faktörlerin de etkisiyle çeşitlenmiş ve değişime uğramıştır.

Havza sınırları içerisinde yaygın olarak kullanılan arazi kullanım şekilleri, kuzeydeki dağlık alanlarda, mera alanları ile güneyde bulunan kuru tarım alanlarıdır. Güneyde bulunan kuru tarım alanlarında, havzanın da temel geçim kaynaklarını oluşturan arpa ve buğday ekimi yaygındır. Havza genelinde yaygın olan tahıl üretiminden sonra, kavun ve kayısı üretimi de diğer önemli geçim kaynaklarıdır. Kuzeyde tarım yapılacak alan çok kısıtlı olduğundan, hayvancılık faaliyetleri tek ekonomik faaliyet olarak değerlendirilebilir. Zaten kuzeyde konumlanan yerleşmeler havzanın en az nüfusuna sahip yerleşmeleridir.

Tarımsal faaliyetlerin yanı sıra havzada yürütülen diğer ekonomik faaliyet hayvancılıktır. Küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık faaliyetleri şeklinde yürütülen faaliyetler, yerleşmelerin havza sınırları içerisinde konumlandığı alanın yer şekilleri özelliklerine göre, baskın olan hayvancılık türü değişmektedir. Küçükbaş hayvancılık faaliyetleri havzanın güney kısmında yaygınken, büyükbaş hayvancılık havza genelinde özellikle kuzeydeki yerleşmelerin temel geçim kaynağı olarak yayılışı göstermektedir. Havzada küçükbaş hayvan sayısı büyükbaş hayvan sayısından çok daha fazladır.

Güneyde yer alan yerleşmelerin bir kısmı Arguvan ilçe merkezine giden yola yakınken, yerleşmelerin genel itibarıyla işlek ve büyük bir yola bağlantısı bulunmamaktadır. Yalnızca Yazıbaşı ve Morhamam köyü, D875 Malatya-Keban yoluna yakın bir alanda bulunmaktadır. Kuzeyden başlayarak güneye doğru tüm köylerin yolları birbirine bağlanmakta ve Arguvan ilçe merkezinden D875 Malatya- Sivas karayoluna

bağlanmaktadır. Havzada geçen süreç içerisinde kişilere ait araç sayısı artmış fakat nüfus miktarının azalmasından dolayı toplu taşıma araçları azalmıştır.

Araştırma sahasının genel durumunu ve değiştirilebilecek etkenler değerlendirildiğinde, **öneri olarak** sunulacak hususlar havzanın iyileştirilebilir özelliklerine yönelik olacaktır.

Aliağa Çayı havzasında birçok faktörü şekillendiren nüfus, yıllardır süregelen bir şekilde havzayı terk etmektedir. Nüfusun havzayı terk etmesi havzadaki yetersizliklere bağlı iken, aynı zamanda birçok olumsuz sonucu da doğurmaktadır. Havza sınırları içerisinde nüfusun göç etmesinin temelinde, sosyal ve ekonomik faktörler vardır. Genç nüfusu sahada tutacak faktörlerin olmaması; havzada doğum oranlarının azalmasına, nüfus artış hızının düşmesine yaşlı nüfus ağırlık olan sahanın iş gücünün düşmesine ve bağımlı yaşlı nüfus oranının artmasına neden olmaktadır. Nüfusun sahadan göçünü engellemek için temel geçim kaynakları olan tarım ve hayvancılık faaliyetlerinde çiftçiye destekleyecek proje ve uygulamalar yürütülmelidir. Tüm çalışma boyunca bahsedilen ve havzanın tarımsal faaliyetlerinde temel problemi oluşturan etken, su kaynaklarının sulama faaliyetleri için yeterli olmamasıdır. Aliağa Çayı üzerinde düşünülen baraj projesinin hayata geçmesi bir nebze de olsa sulama faaliyetlerini destekleyeceği için en kısa sürede faaliyete geçmesi gerekmektedir.

Havzada daha önceki dönemlerde faal olan birçok sosyal hizmet günümüzde karşılanamamaktadır. Daha önceki dönemlerde hemen hemen her köyde bulunan okul ve sağlık ocağı bugün sadece Yazıbaşı köyünde okul faal iken, yine bu köyde bulunan sağlık ocağının açık olduğu fakat personelin bulunmadığı bilinmektedir. Havzada en azından acil durum ve müdahaleler için kuzey ve güney yerleşmelerinde faal sağlık ocağı olmalı, sağlık personelinin buraya gelmesi zorunlu tutulmalıdır. Aktif okul sayısı en azından ilkokul seviyesindeki öğrenciler için artırılmalı, zira 5-6 yaşlarında bir çocuğun her gün uzun mesafeler kat ederek okula gitmesi bir hayli güçtür. Ulaşım yönünden toplu taşıma araç sayıları artırılmalı, aracı olmayan nüfusun bir kısmının ihtiyaçlarını karşılamak için toplu taşıma aracı olmadığından, ticari taksi kullandıkları bilinmektedir. Özellikle kuzeyde yer alan köylerde yolların daha iyi şartlara sahip olması için düzeltilip onarılması gereklidir.

Genel itibariyle değerlendirilirse Aliğa ayı havzası kırsal yerleşme özelliği gösterdiği için hâkim ekonomik faaliyet olan tarım ve hayvancılık faaliyetleri daha fazla desteklenmelidir. Tarımsal faaliyetlerde sulama imkânları geliştirilmeli, arz talep dengesi korunmalı ve çiftçi ürününü çok rahat elden çıkarabilmelidir. Havzada genelinde mera hayvancılığı şeklinde yürütölen hayvancılık faaliyetleri için besi hayvancılığı teşvik edilmeli ve yem desteği sağlanmalıdır. Bu destekler neticesinde iyi verimler ve sonuçlar elde eden nüfus umulur ki havza sınırları içinde kalıp sosyal ve ekonomik birçok faktörün de gelişmesini sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AKAY, T. (2009), Kafkasya'dan Uzunyayla Havalisine Göçler ve İskân (1859-1876), Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kayseri
- AKDEMİR, İ. O., (2004), Gölbaşı İlçesinin Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, Fırat Üniv., Sosyal Bilimler Enst. Coğ. Ana Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- AKBULUT, G., (2013), Türkiye’de Yer Değiştiren Yerleşmelere Bir Örnek: Arguvan İlçe Merkezi (Malatya). Marmara Coğ. Der.24, 471-492 İstanbul
- ANONİM, (2003), “Avrupa Birliğine Üyelik Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Politikası Raporu”, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Basılmamış Rapor, Kırsal Kalkınma Çalışma Grubu Raporu, Ankara.
- ANONİM, (2006), Türkiye’de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, No: NEE-HÜ.06.01, Ankara.
- ATALAY, İ. (1989), Türkiye’de Kır Yerleşmelerinin Arazi Degredasyonu Üzerindeki Etkileri. 9 Eylül Üniv. Eğt. Fak. s.91-100, İzmir
- BAYAR, R. (2004), “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’nin Arazi Bölünüşü Ve Tarım Alanlarındaki Değişmeler”, Coğrafi Bilimler Dergisi, 2 (1), s.41-55, Ankara.
- BAYRAMİN, İ. (2017), Toprak Oluşumu, Sınıflandırma ve Haritalama Ders Notları Ankara üniv., Ziraat Fakültesi Teksir No: 37
- BAŞIBÜYÜK, A., (2005), “Doğu Anadolu Bölgesinde Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Yapısı”, Doğu Coğrafya Dergisi, Cilt 10, Sayı 14, Çizgi Yayınevi, Konya
- BAŞIBÜYÜK, Z., AKBUDAK İ, GÜRBÜZ, M., ÖZTÜFEKÇİ. A.; ÖNAL. F. (2018), Yamadağı volkanitleri İçerisinde Silisli Süstaşları: Mineralojik, Jeokimyasal Gemolojik Özellikleri ve Ekonomik Önemleri, Malatya–Arguvan Gazi Üniv. Mühendislik Mimarlık Fak. Derg.33(1),s.211-219 Ankara.
- BOYRAZ, Z., & BUDAK, E. (2017). Kuruçay Havzası Aşağı Çığırının (Malatya) Nüfus Özellikleri. Journal Of World Of Turks/Zeitschrift Für Die Welt Der Türken, 9(2). S141-163

- BABUŞ, F. (2006), Osmanlı'dan Günümüze Etnik-Sosyal Politikalar Çerçevesinde Göç ve İskân Siyaseti Uygulamaları, Ozan Yayıncılık, İstanbul.
- CANPOLAT, F.A. (2017), Pınarbaşı İlçesinin (Kayseri) Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, Fırat Üniv. Sosyal Bil. Ens. Coğrafya Ana Bilim Dalı, Elazığ.
- ÇELİK, F. (2002), "İç Göçlerin Seçkinlik Yaklaşımı ile Analizi", E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:13, s. 275-296, Kayseri.
- ÇELİK, F. (2005), "İç Göçler, Teorik Bir Analiz", Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, s.167-184, Adana.
- CENGİZ,R., TUFAN E.,ÖZMEN, E., ve KILIÇ, ME.,(1993) Arguvan (Malatya) Yöresinin Jeolojisi, MTA Yayınları, Ankara.
- DARKOT, B.,(1943), "Türkiye'nin Bölgeleri Arasında Yukarı Fırat Bölgesi", 3.Ünv. Haftası İ.Ü.Yay., No:196, 221-222, İstanbul
- DARKOT, B.,(1961),"Türkiye'nin Nüfus Hareketleri Üzerine Yeni Gözlemler", Türk Coğrafya Dergisi, Sayı 21,s.113.Ankara
- DENKER, B. T., (1977), Yerleşme Coğrafyası, İst. Üniv. Coğ. Enst. Yay. No:93 İstanbul.
- DOĞANAY, H. (1992), Coğrafyada Metodoloji: Genel Metodlar ve Öğretim Metodları Atatürk Üniv. yay. s67,
- DOĞANAY, H. (1994), Türkiye Beşeri Coğrafyası, Gazi Büro Kitapevi, Ankara
- DOĞANAY H., KOCA H., (1998), "Ulaşımın Yerleşmeye Etkilerine İki TipikÖrnek: Fevzipaşa ve Nurdağı Kasabaları" Türk Coğ. Der., S.33, s.1–24, İstanbul.
- DOĞANAY H.,ÇAVUŞ,A.,(2013),Türkiye Ekonomik Coğrafyası (Güncellenmiş ve Geliştirilmiş 6. Baskı) Ankara Pegem Akademi Yayınları
- DUMAN, Ö., (2009), "Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları(1923-1938)", Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi Sayı:43, s. 473-490, Ankara.
- ELİBÜYÜK, M. (1994). Malatya Coğrafyası, Malatya Kültür Dergisi, Sayı: 2, Sayfa:1-

- EMİROĞLU M., (1971),“Coğrafi Bölgelere Göre Kırsal Yerleşmenin Yüzölçümü,Parsel Sayısı ve Genişlikleri İle İlgili Araştırma” Coğ. Araş. Der. S.03–04 s.109–138, Ankara.
- ERKAN, E., ÖZER, S., SÜMENGİN, M, VE TERLEMEZ, İ., (1978),Sarız – Şarkışla – Gemerek Tomarza arasının temel jeolojisi: MTA Raporu, Derleme No: 5646 (yayımlanmamış)
- GERAY, C. (1975). Türkiye'de Kırsal Yerleşme Düzeni ve Köy Kent Yaklaşımı. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 30(1).
- GİRGİN, M. (1991). Alâşehir Çayı Vadisinde Bağ Evleri. Atatürk Üniv. Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 2(2).
- GÖZENÇ, S., (1974–1977), “Arazinin Kullanılması ve Değerlendirilmesinin Coğrafi Yönde Tetikti”, İst. Üniv. Coğ. Enst. Der., S.20–21, s.169–180, İstanbul.
- HAYLİ, S. (1995), Erzincan Ovasının Beşeri ve İktisadi Coğrafyası, Fırat Üniv., Sosyal Bilimler Enst. Coğ. Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Elazığ.
- HAYLİ,S.,CANPOLAT,F.A., (2018),Türkiye’de Kırsal Yerleşmelerin Kuruluş ve Gelişmesinde Etkili Olan Faktörlere Teorik Bir Yaklaşım . Journal Of World Of Turks/Zeitschrift Für Die Welt Der Türken 10(2),183-206,2018
- ÖZÇAĞLAR, A. (1996). Türkiye’nin İdari Coğrafyası Bakımından Köy, Bucak, İlçe, İl ve Belde Kavramları Üzerine Düşünceler. AÜ DTCF Coğrafya Araştırmaları Dergisi, (12), 725.
- ÖZGÜR, M.,(2004), “Türkiye’de Toplam Doğurganlık Hızının Mekansal Dağılışı”, Coğrafi Bilimler Dergisi 2 (2), S.1-12, Ankara.
- ÖZGÜR, E. M., (2010)-a, Nüfusun Coğrafi Analizi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları, Ankara.
- ÖZGÜR, E. M.,(2010)-b, Yerleşme Coğrafyası, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü Ders Notları, Ankara.
- ÖZGÜR, E. M., (2011). Nüfus Coğrafyası, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih, coğrafya Fakültesi.

- SERGÜN, Ü. (1977), “Türkiye’de Kır Nüfusunun Yükselti Kademelerine Göre Dağılışı”, İ.Ü. Edeb. Fak. Coğrafya Der., S.4, s.7-16, İstanbul.
- ŞAHİN, İ. F.,(1997) Refahiye’nin Coğrafi Etüdü, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, 1997 Erzurum
- TANOĞLU A., (1969), Nüfus ve Yerleşme, İst. Üniv. Yay. 1183, İstanbul.
- TAŞ, B., (2016), “Türkiye’nin Kırsal Yerleşmeleri”, Yeditepe Yayınevi.2016, İstanbul
- TOPÇU, P., (2012), Planlama Uzmanlığı Tezi Tarım Arazilerinin Korunması Ve Etkin Kullanılmasına Yönelik Politikalar, Sayfa 16, Ankara.
- TUNCEL, H., (2000), “Türkiye’de ismi değiştirilen köyler”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 2, Sayfa: 23-34, Elazığ
- TUNÇDİLEK N., (1963),“Türkiye’nin Farklı İki Bölgesinde Kır Yerleşmesi Şekilleri Hakkında Müşahedeler” İst. Üniv. Coğ. Enst. Der. S.13, s.99–112, İstanbul.
- TUNÇDİLEK N., (1967), “Türkiye İskân Coğrafyası Kır İskânı” İst. Üniv. Coğ. Enst. Yay. S.49, s.144–145, İstanbul.
- TUNÇDİLEK N., (1971), “Kır Yerleşmeleri: Köy-Altı Şekilleri ”Türkiye Coğrafi ve Sosyal Araştırmalar, s.17–55, İstanbul.
- TUNÇDİLEK N., (1977), “Türkiye’nin Dağlık ve Ormanlık Bölgelerinin Ekonomik Problemleri” İst. Üniv. Coğ. Enst. Der. S.22, s.43–52, İstanbul.
- TUNÇDİLEK N., (1978),“Türkiye’nin Kır Potansiyeli ve Sorunları ”İst. Üniv. Coğ. Ens. Yay. No. 96, İstanbul.
- TUNÇDİLEK N., (1984), “Türkiye Köylerinin Yapısal Özelliklerine toplu Bir Bakış” İst. Üniv. Deniz. Bil. ve Coğ. Enst. Bült. S.1, s. 23–40, İstanbul.
- TUNÇDİLEK N., (1985), Türkiye’de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı, İst. Üniv. Deniz. Bil. ve Coğ. Yay. No 3,s20
- TUNÇDİLEK N., (1986)-a, “Türkiye’de Kır Yerleşmesinin Gelişimi ve Evrimi” İst. Üniv. Coğ. Enst. Der. S.23, s. 23-25, İstanbul.

- TUNÇDİLEK, N. (1986)-b, “Araziden Yararlanmada Yeni Bir Yöntem Denemesi İçin Coğrafi Gerekçe”, İstanbul Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Coğrafya Enstitüsü Bülten 3, s.1-20., İstanbul.
- TÜMERTEKİN E., (1984), Ulaşım Coğrafyası, İst. Üniv. Yay. No.2053, Coğ. Enst. Yay.No.85, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E., (1977), “Türkiye’de İç Göçler Üzerine”, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü Dergisi S.22, s.29-42, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N., (2000), Beşeri Coğrafya’da İnsan, Kültür, Mekan, Çantay Kitapevi, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N., (2007), Ekonomik Coğrafya, Küreselleşme ve Kalkınma, Çantay Kitapevi, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N. (2015). Beşeri Coğrafya: İnsan. Kültür. Mekân. Çantay Kitabevi.2015, İstanbul
- ÜÇEÇAM. D., (2008), Kadirli İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Fırat Üniv. Sos. Bil. Enst. 2008, Elazığ
- YILMAZ, İ., YOLDAŞ,R., ve DAĞLI, Ş., (1971) “Arguvan İlçesi Jeolojik Etüd Raporu” İller Bankası Genel Müdürlüğü s1-2 1/25000Ölçekli Topoğrafya Haritaları 1971 Ankara
- YİNANÇ, R. - ELİBÜYÜK, M. (1983), Malatya Tahrir Defteri (1563), Ankara Üniv., Basımevi, Ankara
- YÜCEŞAHİN, M., (1996), “Türkiye’de İllere Göre Cinsiyet Oranları” Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi S.5, s.267-290, Ankara.
- YÜCEŞAHİN, M., (2009), “Türkiye’nin Demografik Geçiş Sürecine Coğrafi Bir Yaklaşım”, Coğrafi Bilimler Dergisi, 7 (1), s.1-25, Ankara.

Diğer Kaynaklar

- Arazi Kullanım Verileri (2010), Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Ankara.
- Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
1981. Köy Envanter Etütleri Ankara.

Malatya Çevre Durum Raporu (ÇED) (2011).

Malatya Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü, Tarım Arazileri ve Hayvan Sayıları, Malatya

Malatya İl Arazi Varlığı Arazilerin Tarımsal Kullanma Uygunluğu(1996), T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara Malatya Valiliği İl Brifing Raporu (2001)

TÜİK, Genel Nüfus Sayımları ve Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, Ankara.

İnternet Kaynakları

URL1.<http://www.mvnet.com>şahinnet.hsy)Morhamam-facebook/tanıtım say.(son erişim 25.12.2020)

URL2.<http://www.mophie.com/>Yazıbaşı köyü-tanıtım(son erişim 25.12.2020)

URL3.<http://www.gencziraat.com/Toprak-Bilgisi/Turkiye-Topraklari-8.html>(sonerişim 01.01.2021)